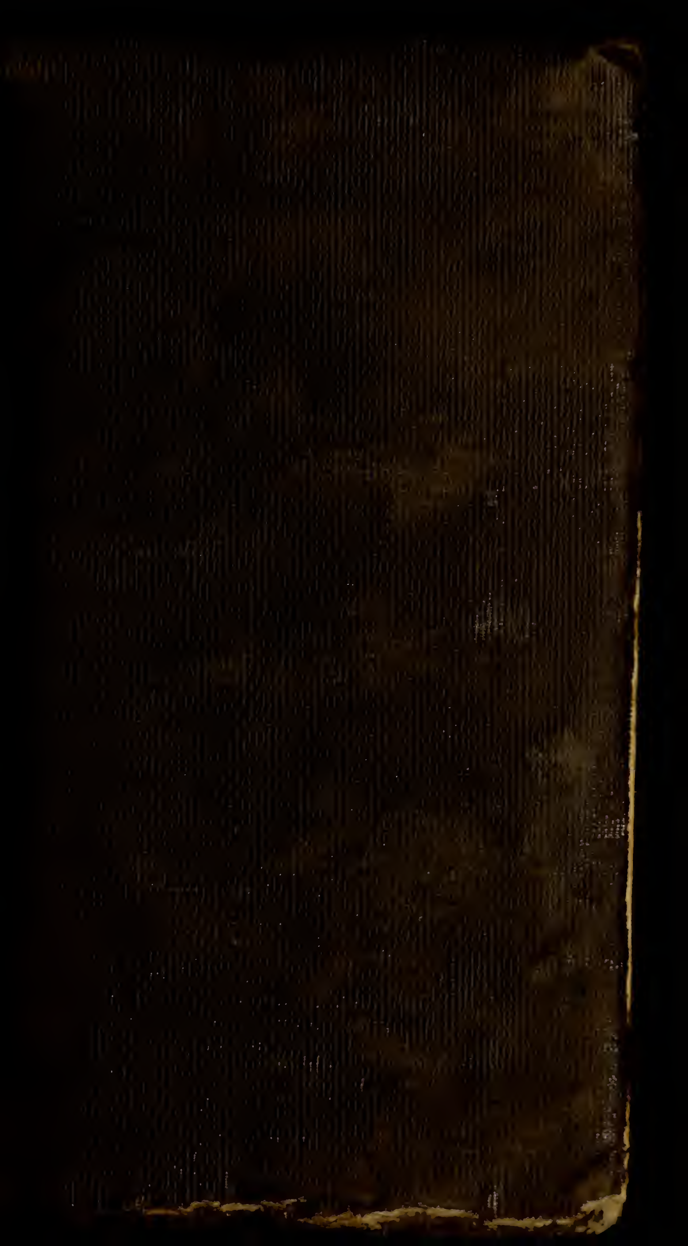
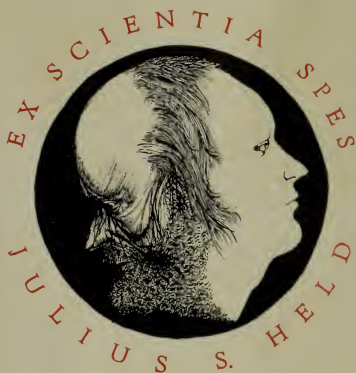
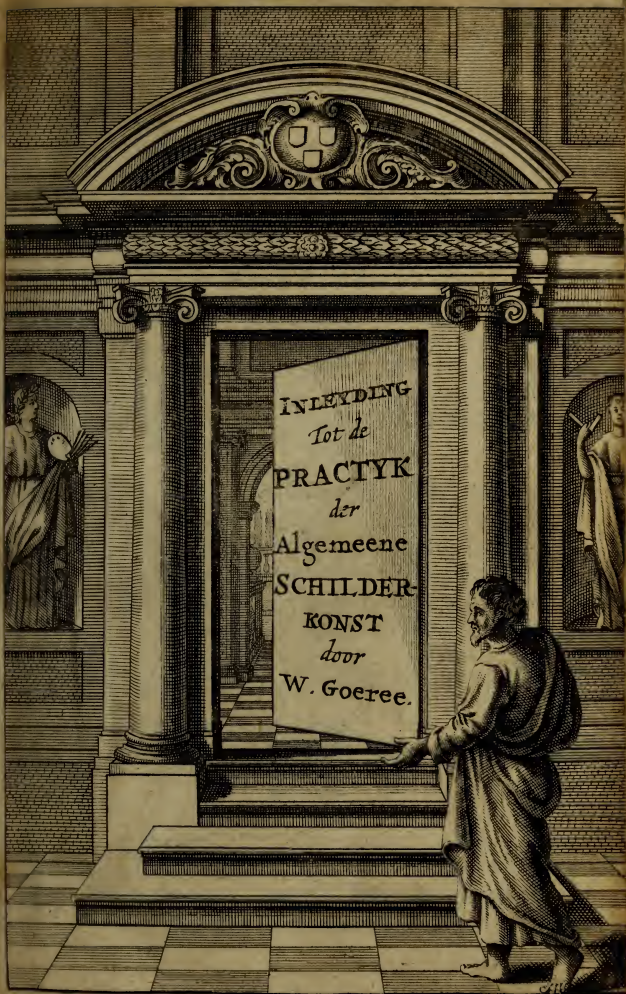

EX SCIENTIA SPES
JULIUS S. HELD

INLEYDING
Tot de
PRACTYK
der
Algemeene
SCHILDER-
KONST
door
W. Goeree.

INLEYDINGH
Tot de Practijck
Der Al-gemeene
Schilder-Konst,

WAER IN,

Neffens de Heerlijckheyt en Nuttigheydt der ſelve, kortelijck wert aengeweſen: wat dingen tot grondige verſtaeningh der Schilder-Konſt behoorde geweten te zijn; en op wat wijſe men ſijn Oeffeningh, om daer in een volkomen Meeſter te werden, behoorlijck aenleggen ſal.

Dienende tot een Voorlooper van een ander Werck, daer in de Practijck-Regelen der Schilder-Konſt, beſtaende in Teycken-kunde, Bouw-kunde, Doorſicht-kunde, Menſch-kunde, Ordineringh *en* Coloreeringh, *volkomen ſal geleert werden.*

Door W. GOEREE.

Tot MIDDELBURGH,

By *Wilhelmus Goeree*, Boeck-verkooper in *Cicero*. ANNO 1670.

J: A Van Eyk

OP-DRACHT,

Aen den Erntfesten,

Hoogh-Achtbaren, Wel-wijsen Heere

Den HEERE

Mr. DAVID van REYGERSBERGEN;

Heer van Gapinge, &c. *Schepen der Stadt* Middelburgh, *ende Bewinthebber der Geoctroyeerde Oost-Indische Compagnie, ter Kamer van* Zeelandt, &c.

MYN HEER,

Gelijck de Konsten geen grooter Vyanden en ontmoeten dan Menschen die deselve niet en verstaen, soo werdense in tegendeel van niemandt Heerlijcker op den Troon geset, als van die gene, welcke een Ervaren begrip vande selve hebben; gemerckt die niet alleen de Konst inden Konstenaers, maer oock

voornamentlijck de Konſtenaers in haere Konſt, in groote achtingh houden. Gelooft het, Waerde Heer, dat by aldien U. Ed. Achtbaerheydt my eenighe reden af-perſte, waerom ick dit geringe Papiere-Bundelken, onder Op-ſchrift van uwen geachten naem ter Weereldt brenge, ick my nergers mede ſoude weten te verantwoorden, als met het gene ick alreede geſeydt heb. Het waere te ſtout van my beſtaen, een ſoo ſlechten Werck, als deſe volgende Bladen, die hun in-gekrompenheydt met d'Onkunde van hunnen Meeſter deur-gaens uyt-krijten, aen een Verſtandigh Man op te dragen, by aldien ick my niet verſeeckert en hieldt datje uyt Liefde tot ſoodanigen Konſt als de *Schilder-Konſt* is, een beſcheyden oordeel ſult vellen. Dit is van Outs-her den Konſt-Kenners eyghen geweeſt, dat de Deughden der Konſt-Wercken, altijdt ſwaerder in hun oordeel, dan de Ondeughden quamen te wegen; invoegen, ſy meer Wercks maeckten om het goede verſtandelijck te prijſen, dan de Fael-grepen onvoorſichte-

lijck

lijck te verachten. Wetende dan dat mijn Heer, de ſtudie die de Teycken-kunde belanght, niet geheel onkundigh en zijt, hebbe uyt onderlinge Plicht U. Ed. deſe *Inleydingh tot de Practijck der algemeene Schilder-Konſt* willen Op-offeren; op dat, gelijck als de Konſt-Tafereelen, veeltijdts hun Deught van een bequaem dagh-licht ontleenen konnen, dit Boeck onder d'Op-Dracht en Tijtel van uwen Naem, meerder aenſien ontrent andere ſouden mogen erlangen. Believet U. Ed. t'ontfanghen, ontfanght het met gheen minder Op-rechtigheydt als het U. Ed. opgedragen wort: Iſſet niet ſoo Konſtigh t'ſamen geſtelt als het wel ſoude konnen weſen, gedenckt dat het door een ledige neerſtigheyt in geſtolen uren, die van onſe Beroepingh ter zijden af-geknepen zijn, is voortgebracht. Verdient het hierom geen plaets, om onder de menighte van U. Ed. Papiere Raets-Mannen te ſtaen, my ſal overloon geſchieden by aldient 't Werck van uwen Dienaer, maer op de rye van geringe ſaken in een ſlecht

hoeckje mach vernachten. Gebruyck ick echter in desen, ontrent U. Ed. beleeftheyt meerder vryheydt, als my, om onberispelijck te blijven, vrystaet, 'k sal U. Ed. bestraffingh ghehoorsaem dragen; ende tot danck van een heusche verbeteringh, bidden datje langh en gheluckigh mooght leven, en dat ick geduerende den omloop uwer Iaren noyt vergeten werde, onder 't Getal van uwe Dienaren; ghemerckt mijn Heer ick ben

V. Ed. Achtbaerheydts onderdanighsten Dienaer.

GOEREE.

Aenden

Aenden

Konſt-lievenden Leſer.

ALſoo wy over twee Jaren een *Inleydinge tot de algemeene Teycken-Konſt* hebben in 't licht gegeven, in welckers Voor-reden wy belofte deden van een ander Werck, aengaende de ganſche Schilder-Konſt uyt te geven, welcke belofte wy ſeer geerne ſouden gehouden hebben, by aldien de menighvuldige verhinderingh ons ſulcks niet en had belet. Daer-en-boven ſal den Lief-hebber ghelieven te weten, dat de uytvoeringh van ons voorgenomen Werck een weynigh breeden om-ſlag bevat; en datwe, hoewel wy daer aen tot noch toe hebben gearbeyt, 't ſelve noch niet volkomen hebben konnen af-veerdigen; invoegen het noch wel eenighe tijt ſoude mogen aenloopen. Hierom zijn wy te raede gheworden, om den Liefhebbers die verlangen het toekomende Werck in 't Licht te ſien, deſe *Inleydingh tot de Practijck der alghemeene*

Schilder-Konſt, by voorraet te laten ghenieten, om hun daer mede wat op te houden; gemerckt dit ſeer bequamelijck kan dienen tot een voorlooper van 't gene volghen ſal, by aldien ons God in 't leven en voorſpoet bewaert. Wy wierden hier toe noch te meer aengheſet, om dieswil datwe onſe Teycken-Konſt wederom ter Druck-Pers moeſten doen, vermits het tegen ons verwachten eenige Lief-hebbers heeft gevonden; om welcke reden wy het ſelve, tot Danckbaerheyt van die Liefde, by na de helft vermeerdert hebben, ten eynde het oock namaels voor een deel van onſe geheele Schilder-Konſt ſoude konnen dienen.

Aengaende dit Tractaet, wy behoeven gheen groote Voor-Reden daer voor te doen, vermits het niet anders dan een Voor-bereydingh, ofte Voor-ſpel van ons gheheele voornemen is; om den Konſt-Oeffenaers te doen weten wat ſy te verwachten hebben; want alle die dinghen, welcke hier kortelijck verhaelt en als noodigh te weten voor-geſtelt werden, ver-

hopen

hopen wy alle in 't volgende Werck door gewiſſe Practijck-Regels te leeren uytwercken; invoegen alleen noodigh is den Liefhebbers bekent te maken, hoedanigen verwachtingh ſy daer van mogen hebben: 't welck, inder yemandt ſich aengelegen laet, aldus daer mede geſtelt is; namentlijck de ganſche Schilder-kunde in verſcheyde Boecken af te deelen, en in yeder Boeck een byſonder Voornaem Gedeelte deſer Konſt te verhandelen. Des ſoo ſullen wy op het Boeck vande Alghemeene Teycken-kunde het Boeck vande Architecture laten volgen, en tracteeren daer in d'algemeene Bouw-kunde, volgens d'ael-oude en hedendaeghſe manier: daer in aenwijſende de nuttigheydt deſer Konſt ontrent de Schilder-kunde, 't ſelve met Exempelen van brave Meeſters betuygende. Dan den oorſpronck vande Bouw-kunde hoe die uyt de natuer geleert is, betoonen: haer verſcheyde gebruycken, en d'hoedanigheydt van die uyt d'outheydt bewijſen: haer onderſcheyden orders en beſchrijvingh vande vercierſelen, als de voetſtucken, Capiteelen,

len, Architraven, Friesen, Croonlijsten, en wat deselve aengaet, beneffens den aert van yeder Colom, vertoonen.

Oock hoedanigh d'Antiquen hare Tempelen, Thorens en sware wercken hebben gemaeckt; als mede vande Maten en Modullen diemen inde Bouw-kunde gebruykt, en op wat wijse men die in alle ghegeven voorvallen vinden, en maken kan.

Soo mede een verklaringh doen van alle de Konst-Namen der deelen inde vijf orders, die veele Meesters inde Italiaensche en andere Onduytse woorden gelaten hebben. En eyndelingh sullenwe een beschrijvinge van yder Colom in 't bysonder doen, en vervatten in elcke Plaet een gansche Colom, of order, met alle hare leden en toe-behooren, van Piedestalen, schaghten, Basimenten, Capiteelen, Architraven, Friesen, Cornissen, Stijl-koppen, Bogen, Poorten, Deuren, Frontispitsen, boven Cieraden, en soo voorts: waer tegen over wy een Tafel sullen voegen om alle de deelen soo groote, als kleene, van onderen op te leeren Bouwen, en na de Konst te voltrecken.

Het Boeck daer aen volgende ſal handelen vande Perſpectijf ofte Doorſicht-kunde, en dat volgens den regel vande kleyne Meetkundige gelijcke, en Doorſicht-kundighe ongelijcke, gelijcke voetmaet; ſoo als die op de vaſte fondamenten vanden Heer *Deſargues* geveſt ſtaen. Betoogende daer in de nootſakelijckheyt deſer wetenſchap tot d'algemeene Schilder-Konſt behoorende, dan de ſekerheyt van hare regulen, door verſcheyden proeven aenwijſen, daer by ſullenwe tot recht verſtant der perſpectijve, de natuer van 't geſicht, 't geſtel der ooge, hoedanigh de ſieningh en 't begrijp daer van geſchiet, door voorbeelden betoogen, en eyndelijck tot de practijck-regelen ſelfs komen, en die dan eerſt grondigh door op-lichtende Figuren, tot een fondament doen beſeffen; tot welcken eynde wy een af-beeldingh hebben uyt-gevonden, door welckmen een verſtandigh Menſche de ganſche natuer der Doorſicht-kunde ſoude konnen betoogen, en dan vorder gaen, met Exempelen om de reſteerende dingen die wetenſchap rakende, te leeren, en dat op

allerhande Tafereelen, soo van onderen, als anders; met weghnemingh van eenige questien, die somtijts onder de Oeffenaers en Schilders voorvallen, en van Onkundige dickwils hardt gedreven worden.

Het vierde Boeck dat na het voorgaende sal komen, daer in sullenwe spreecken vande Anatomie of Mensch-kunde, voor soo veel sy tot de kennis vande gestalte, musculen, proportie, schoonheyt, welstant, bewegingh, en werckelijcke Actien der Beelden, inde Schilder-konst noodigh te verstaen zijn. Waer in wy dan kortelijck sullen verhandelen de Eygenschappen van schoonheydt: Ten tweeden de proportie, natuerlijck gewicht, en maet-redige welstant leeren verstaen. Ten derden een beschrijvingh der voornaemste leden doen, en haer gestel en gebruyck aenwijsen. Ten vierden de actien, in verscheyde doeningen, met menigerhande passien, en Ziel-vermogende krachten aenwijsen. Ten vijfden de leest, of inwendigh gestel van alle de gebeenten des Menschen leeren kennen, en daer by eyndelingh de Musculen en

Spieren

Spieren vertoonen; en daer van, neffens eenighe figueren, van yeder Muſcul aenwijſingh doen, weghen ſijn plaets, form, begin en eynde; en voornamentlijck, betooghen wat werckingh yeder uytwendigh Muſcul, in 't beroeren van ſijn toebehoorigh lit komt te hebben, om die na 't begeeren vanden Menſche te bewegen.

Hier op ſullenwe het Boeck vande Ordineeringh en Inventeeringh, of t'ſamenſetten der Hiſtoryen laten volgen; daer in de verkieſinghe der Beelden, kleedingen, vercierſels, zeden, gebruycken, bedieninghen, en wat voorts tot grootſheydt, en verrijckingh van alle Ordinantien moet bedacht werden, na de antique maniere geleert, en uyt d'outheyt beweſen ſal werden.

Eyndelingh ſal het laetſte Boeck dienen, om de kracht en Eygenſchap den ſchaduwen, dagen, reflexien, houdinghe, en wat verder in 't Coloreeren waer te nemen ſtaet, door Wis-kundighe figueren te betoogen; met noch een Toe-gift van eenige ſpeculative queſtien, tot nader verſtant vande Schilder-Konſt dienende, opgeloſt.

Welcke alles te breet ſoude zijn hier te verhalen, den Leſer ghelieve deſe korte inleydingh by proviſie in Danck aen te nemen, en ſich daer mede ſoo lange ophouden, tot wy onſe belofte, met der tijt geheel volbracht ſullen hebben; achtende dat onſen plicht dan eenighſins ſal volbracht worden, ſoo wanneer het kleene Talent van wetenſchap, dat ons is toebetrouwt, onſen Naeſten mach te nutte komen: Waerom wy hier, (om met de woorden van *Cicero* te beſluyten) wel derven bekennen, *datwe de Wetenſchappen liever ſouden weygeren t'ontfangen, dan datweſe, ſonder die aen andere mede te deelen, voor ons ſelven alleen ſouden behouden.*

Vaert wel.

IN-

INLEYDINGH
Tot de Practijck der Algemeene
SCHILDER-KONST.

Eerste Capittel.

Y Menschen, zijnde het grootste Meester-stuck vande Goddelijcke Schepping, zijn daerom geen redelijcke Ziel ingeboesemt, dat wy met onsen vernuftigen Geest altijt in Aertsche nootdruftigheden, en wellusten des Vlees souden omvroeten, want die geluckzaligheyt hebben oock de onredelijcke Dieren in dit leven met ons gemeen: Maer op dat wy oock een groot gedeelte van onsen korten doch Kostelijcken tijdt souden aenleggen, om heerlijcke Konsten en wetenschappen, tot nut van het gansche Menschdom uyt te vinden, die te Oeffenen, en oock aen andere, na het Talent van bequaemheyt dat yeder is toebetrouwt, door maniere van onderwijsingh mede te deelen; gemerckt dit alleen voor den Mensche een eygen en van God ontfangen goet is, dat hy door de Deught en Reden alle ongetemde harts-toghten bedwingen, en met een goede Order sijnen Geest, beneffens het soecken van 't eeuwige

Inleyding.

't Soecken van Konst ende Wetenschap is den Mensch onder alle Schepselen alleen gegeven.

goet, bestieren kan, tot aenleydingh aller vrye Konsten; sonder welcke gave te besitten, het onmogelijck ware, seeckerlijck te weten hoe verre ons den Maecker van alles boven de onredelijcke Beesten gestelt hadt.

Neerstigheyt der Oude.

Wanneer wy de schriften der Oude met op-merckingh door-wandelen en de naerstigheyt beschouwen die voorhenen tot voortsettingh van doorluchtige Konsten wiert aengewent; wy moeten bekennen datse als tot een eeuwigh verwijt vande hedendaeghse traegheydt, in die gedruckte Bladen af-geschildert staen.

Exempel vande Atheners.

My gedenckt, onder veel andere staeltjes van *Solon*, een der seven Wysen in Griecken-Landt, gelesen te hebben, dat hy (siende de ledigheyt der Inwoonderen van Athenen, die doemaels in Vrede zaten) het Volck tot de Oeffeningh aller Konsten aenleyde, gevende haer een Wet, dat soodanigen Sone niet en soude gehouden wesen sijnen Vader te onderhouden, die hem in een Konsteloose onwetentheyt had opgevoet. Soo moesten oock volgens d'ael-oude Wetten der Egyptenaren, alle Jongelingen bekent maken met welck eene Konst-oeffeninge, of hant-werk sy haer geneerden; Ja die van Athenen en Roomen onderhielden een Wet, dat yeder 'tzy wie hy oock was, een teycken langhs de straten moeste dragen daer mede hy bekent maeckte met wat Konste dat hy hem besich hieldt.

Der Egyptenaers en Romeynen.

Hedendaeghse na-latigheyt der

Gewisselijck, indien in onse dagen, daer in de meeste Jonckheyt na een wulpse Ledigheyt Jaeght, soodanige Wetten vande Raethuysen

huysen wierden af-gekondight, ick twijffele niet of sy souden menighe van die, voor een lastige Pijn-banck konnen verstrecken; ende misschien oock grootelijcks ten spijte van die Menschen, welcke de harsenen van soo onmenschelijcken geback sijn samen geset, dat het haer onverdraeghlijck valt te sien, datter onder al de ledighe noch yemandt gevonden wort, die uyt Liefde yets voort brenght, dat tot opweckinghe en nader ondersoeck van Konsten dienen kan: Van welcke Menschen seer licht is af te nemen, hoe verre het uyt hunne ghedachten moet wesen, selfs een Konstighe vont ten nutte van haren naesten, uyt te vissen, en in 't licht te brengen. Men kan de sulcke bequaemelijck stellen onder de Onkundighe; die den Rijckdom van een brave Konst te bezitten, noyt genoten hebben. 't Moet deswegen niemandt vremt duncken datter veele wetenschappen het ongeluck hebben, datse vanden meesten hoop kleyn geacht, Ja veele uytnemende Konsten veracht ende deftige Werck-Meesters met kleyne eerbiedigheyt aengesien werden. *Het schijnt* (seght *Sidonius Apollinaris* seer wel) *als door een natuerlijck ghebreck in de herten der Menschen ingeprent te zijn, dat die gene welcke de Konsten niet en verstaen, oock vande Konstenaers weynigh wercks maecken.* Ten kan oock niet wel wesen, dat yemandt die geen smaeck inde Vrught hebbende, den Boom soude in eeren houden, of de Soogelinghen beschermen soude, die haere Baermoeder ende Voedtster de Keel af-steeckt.

Jonckheyt in 't Oeffenen der Konsten.

Datter oock benijders vande voorsetters der Konsten zijn.

Wat vande sodanige te denken staet.

De Konsten hebben geen grooter Vyanden als diese niet en verstaen.

Maer om een woordt uyt de Borst te spre-

Die eenige Konst bemint sal noyt de Schilder-Konst verachten.

ken: wie sal als een verstandigh Man, eenighe Konst beminnen, die niet met de aldergrootste eerbiedigheyt de *Schilder-konst*, als een opperste Voogdesse, Voordt-brengster, ende Bestierster aller Konsten, en sal Eeren? een Konst uyt aenleydingh der Natuer voort komende, en de volmaecktheyt der selve tot een Meestersе bezit.

Dat wy de kleynachtinge der Schilder-Konst sullen wederspreecken, door aenwijsingh wat tot de selve behoort.

Doch op dat wy het lichtveerdigh oordeel der gener die de selve verachten, ofte de hooghste volmaecktheden en vermoghen der *Schilder-konst*, gantsch light ende los stellen, even of die sonder eenighen Arbeytsame Study, konde begrepen, of bekomen werden, als een geringh en slaefachtigh handtwerck; soo hebben wy voorgenomen in dese onse *Inleydingh* te toonen, wat tot een geleert en volkomen Meester noodtwendigh moet verstaen werden, op dat een yeder (siende wat tot dese Konst behoort) leere, een grootachtinghe van de selve te hebben, en niet te meenen datse om Broodt loopt, (alsmen tot verachtinghe wel is gewoon te seggen:) ofte datse in het Voet-sant leyt, om dat op dese of gene plaets dusdanigen smaetheyt, soo aen dese als aen veel andere Konsten uyt de Schilder en Teycken-konst herkomende, wordt aengedaen. Dan hier ontrent moetmen bemercken, dat dese misslagh niet soo seer voort en komt vande Konste, als wel van sommige Overheden, en 't gemeene Volck die hun daer in na-volgen; gelijckerwijs *Albertus Durer* dat eens aerdigh aen eenighe Magistraets Persoonen onder de Neus vreef, ten tyde als sy hem een deftigh Tafe-

Van waer de kleynachtingh eener Konst somtijts van daer komt.

reel

reel vertoonden, ('t geen *Durer* weghen de konst die 'er in stack met groote verwonderinge aensagh, en dapper prees,) daer op sy seer verachtelijck seyden, *de Meester die dat Stuck geschildert heeft, is hier van Armoede in't Gast-Huys gestorven.* Meenende *Durer* daer mede een steeck te geven: en hem daer door stil-swijgende te vermanen, dat al was hy een groot meester, sig op sijn konst niet veel hoefde te verlaten, wantse hem daer niet te meer om achten wouden. Maer hy antwoorde flux daer seer wel op, seggende: *Ghy mooght u des seker wel beroemen, het is u kleyne Eer, dat ghy soodanigen Man, door welcken uwe Stadt een eeuwigen Naem had konnen krijgen, soo weynigh geacht hebt.*

Aerdigh Antwoort van A. Durer.

Dan eer wy komen om te toonen wat nootsakelijcke Wetenschappen tot de Practijck der algemeene Schilder-konst behooren verstaen te zijn, soo willen wy eerst eens kortelijck den oorspronck, outheyt, heerlijckheyt en nuttigheyt der selver op-halen, om alsoo beter tot het overige aengeleydt te werden.

Even alsser niets en is dat te gelijck sijn begin en sijn volmaecktheyt t'effens en bekomt, soo zijn oock de Konsten (seyt *Arnobius*) niet te samen met ons gemoet uyt den Hemel gevallen, maer sy zijn hier op Aerden uyt-gevonden, en inden voort-ganck des tijts by weynigh en weynigh op-gemaeckt: Even so rauw en onvolmaeckt is oock de Schilder-Konst in haer eerste beginselen geweest; Ja soodanigh, dat de outste Schilders (volgens 't geene *Franciscus Iunius* uyt *Ælianus* aenwijst)

De Konsten zijn in haer eerste vindingh onvolmaeckt.

Naeckt-heyt der Schilder-Konst in de beginne.

wijst) genootsaeckt waren, by elcke af-beeldinge, de benaminghe met Letteren daer by te schrijven, op datmen mogte bekennen, welck een *Os*, *Ezel*, *Paert*, of *Boom* was.

Oorspronck der Schilder-Konst.

De geringheyt van haer kleyn begin, kan oock af-genomen werden, uyt het gene de Griecken voorgeven, namentlijck dat een Schaep-Herder na de schaduwe die een sijner Schapen, op de grondt vlackte vanden Zant-Oever maeckte, met sijnen Staf, eenen om-treck schreef; (al-hoe-wel andere seggen dat het na de schaduwe van een Mensche was,) en dat die wetenschap sedert aen de Corintheren is overgebleven, en vorder op-gequeeckt. Doch wie seeckerlijck den eersten Schilder is gheweest, ofte de Teycken-kunde inde Werelt gebracht heeft, ende wanneer die is gevonden, is gansch onseecker: *Plinius* seght dat het eenen *Gyges Lydius* is geweest, diese eerst in Egipten soude gebracht hebben.

Den eersten Schilder onseker.

Wanneer nu de Konst op den eersten Trap is geweest, soo is licht te gelooven, dat de Menschen daer in terstont een behagen hebben gekregen, gemerckt wy als van naturen gheneghen zijn om alles te beminnen wat ,, schoon en fraey is. *Quintilianus* seght, dat ,, de Goddelijcke voorsienigheydt den Men- ,, sche dese gave gegeven heeft, dat hun de ,, heerlijckste dinghen best souden behaghen. En *Arnobius* willende ons van den oorspronck ende voortganck der Konsten een beschrij- ,, vinge geven: *Seght*, Ons arm en gebrec- ,, kigh leven, siende dat vele dingen by ge- ,, valle wel sloegen, dewijl het na-volght, ,, Ar-

't Behagen inde Schilder-Konst heeft die doen toenemen.

Hoedanig bevordert.

„Arbeyt, ende beproeft, dewijl het nu en „dan eenen mis-slagh begaet, verbetert en „verandert, heeft uyt dit berispen sijnes be- „drijfs, eenige kleyne beginselen der Kon- „ste voortgebracht, welcke het daer na meer „be-arbeyt ende verciert heeft. Insonderheyt heeft dit seer sterck sijnen voortganck beginnen te nemen, soo wanneer als het gelt, eer, ende rijcke belooningh sijn kracht omtrent de Konstenaers heeft beginnen te Oeffenen, want de Gout-sucht heeft al van outs her den toom van Deught en Ondeught in sijn gewelt gehad; gelijck die van *Phenicien*, uyt dat insicht daerom haere Goden met Gelt-tassen op de zijden plachten te maken, om de groote Macht der selver door 't Gout datse in hunne Tassen droegen, daer mede te beduyden.

Konsten worden voornamelijck door belooningh op gequeeckt.

't Gelt, is oock een Leermeester omtrent de Konsten

Maer niet teghenstaende de Konsten inden beginne dickwils seer naeuw binnen de palen van eenigh Landtschap of Koninckrijck, en onder een bysonder Volck gehuysvest wierden, soo zijnse evenwel menighmael door d'Oorlogen, ende verstroyingen der Volken, by andere overgegaen, gelijck de Oude Historyen doorgaens daer af vol zijn. Een merckelijck Exempel geeft ons den Griexsen *Atheneus*, op 't eynde van sijn vierde „Boeck, daer hy aldus spreeckt: Alderhande „Konsten ende wetenschappen (seyt Hy) „zijn herboren geworden, ten tijden als „den sevensten Koninck *Ptolomeus*, (die met „recht vande Alexandrynsche Inwoonders, „*Carcergetes* ghenaemdt wiert) het opperste „gebiedt in Egypten voerde. Want als desen

De Konsten zijn door verstroyingh der Volcken gemeen geworden.

Een Voorbeelt uyt Atheneus.

,, Koninck vele Ingesetene door de gansche ,, Stadt ombracht, een menighte van aensien- ,, lijcke Mannen die met sijn Broeder opge- ,, queeckt waren in Ballinckschap sont, soo ,, ist dat gansche Steden, ende Eylanden met ,, Letter-Konstenaers, Philosophen, Lant- ,, Meteren, Musicanten, Schilders, School- ,, Meesters, Medicijnen ende andere Kon- ,, stenaers meer zijn vervult geworden: dese ,, Bandijten hebben nader handt een menigte ,, van brave Mannen voort gebracht, vermits ,, sy om haren Kost te winnen ghedwongen ,, waren andere te onderwijsen in 't gene sy ,, geleert hadden.

Alleen wooningh verhindert dat de Konsten gemeen worden.

Men heeft oock doorgaens gemerckt dat die Natien welcke geen ghemeene ommeganck met andere Volcken en hebben willen houden, noch hare wetenschappen aen de Werelt bekent maken, oock veele konsten hebben moeten derven, daer in sy anderfins lichtelijck hadden konnen uytmunten. Dese mis-slach is oock t'allen tijden onder de *Sinesen* oorsaeck geweest datse tot op desen dag, de voornaemste gronden vande Teycken en Schilder-Konst niet en verstaen: niet tegenstaende sy in 't gemeyn een seer groote lust ende genegentheyt daer toe hebben, gelijck die oock sterck onder hen geoeffent wert, maer en konnen (hoe gaeuwe Geesten sy zijn) teghen die van *Europa* niet op; d'oorsaeck daer van is eensdeels, om datse haer niet en verstaen op de schaduwen en daghen, noch oock en hebbense geen kennis, om uyt de simpele verwen allerhande levendige Coloriten te temperen, waerom hare Schilde-

Sinesen de rechte Schilder-Konst onkundigh.

ryen

ryen seer bleeck, plat ende doots komen te vertoonen, niet teghenstaende by haer de schoonste Verwen vande Wereldt gevonden worden. En alhoewel sy hunne aensienlijcke Zalen, Gewelven en Tempelen meest over al met Beelden ende anders verçieren, soo zijnse noch seer onwetende in de Sny-Konste en Giet-kunde, d'oorsaeck is datse de ware Teycken-Kunst niet en kennen, noch en willen geen ghemeenschap omtrent haer doen met andere hebben; Ja sy houden hare Konst van 't Porseleyn te beschilderen soo verborghen, (welcke sy met Indigo ofte Weede doen) datse het aen niemant als aen hare Kinderen of na Vrienden en willen leeren, ende houdent selve op eene Plaets; die daerom een bysonder voor-recht heeft, afgescheyden.

Nu gelijck de Schilder-Konst heeft toegenomen soo langh de mildtheyt ende rijcke belooningh der Grooten, de neerstigheydt der eergierge aenqueeckte om eenen onsterffelijcken naem te verkrijgen, wetende dat indien sy die konden bereycken het haer aen geen winste ontbreecken soude; soo heeft sy in tegendeel wederom beginnen af te nemen soo dra de Gelt-Liefde, de Liefde tot de Konst, uyt de herten der mogende Coningen en Vorsten begonde te weeren, waer door aenstonts, de groote Meesters verminderden, en daer was by na niemant die de Konsten de handt boven 't hooft hieldt; soo dat *Petronius* hier over occasie heeft genomen om in sijne *Satyren* ons dit, onder een aerdige Vrage te beschrijven, als hy segt een verstandigh Man

Soo langh de rijcke belooning duerde, was de Schilder-konst aen't bloeyen.

Oorsaeck vanden onder-ganck der Schilder-konst door Petronius aerdigh af-geschetst.

te vragen na d'oorsaeck van die tegenwoordige moedeloosheyt, ende hoe het bykomt dat de Schilder-konst, onder 't Getal van verscheyde Geestighe Konsten, die teenemael vervallen zijn, niet soo veel als de minste schaduwe van haer vorige uytnementheyt behielt. Sijn antwoort was (seght *Pe-*
,, *tronius*) dat de Gelt-gierigheyt dese veran-
,, deringh hadt ingebracht. De vrye Konsten
,, bloeyden eertijts, soo lange als de ware
,, Deught in waerdy ghehouden wiert; dies
,, soghten oock de Menschen alderhande
,, Konsten om strijdt aenden dagh te brengen;
,, niet willende dat yets 't welck den na-ko-
,, melingen voordeeligh wesen mogt verho-
,, len soude blijven. Soo isset om van de Giet-
,, Konstenaers een weynigh te spreken, dat
,, *Lysippus* van enckele armoede onder de voet
,, geraeckt is, dewijl hy omtrent den omtreck
,, van een statue bleef hangen; dat *Myron*,
,, die de levende Ziel van Menschen ende
,, wilde Beesten by na in 't koper schijnt ver-
,, vat te hebben, geenen Eersghenaem en
,, vondt. Wy daer en tegen in Wijn ende al-
,, lerley onkuysse lusten versoopen leggende,
,, hebben 't herte niet om na kennis van vol-
,, trocke Konsten te staen; en overmits het
,, ons lichter valt de Outheydt te berispen,
,, dan na te volgen, soo ist dat wy d'ondeug-
,, den maer alleen soecken te leeren, en die
,, andere in te planten. Laet het u dan niet
,, vremt voor-komen dat wy de Schilder-
,, Konst quijt gheworden zijn; aengesien
,, thans een klompe Gouts in 't oogh van al-
,, le de Goden en Menschen veel schoonder

schijnt

„ schijnt te zijn dan't gene *Apelles* en *Phidias*
„ oyt gemaeckt hebben.

't Wort oock vande geheughschrijvers met verwonderingh aengemerckt, dat soo lange de geleertheyt ende wellspreeckentheydt de overhandt hadde, dat oock de Schilder-Konst, het hooft heeft boven gehouden, en datse in tegedeel versmolten ende t'onder gegaen is, soo haest als het met de Geleertheyt gedaen was, gelijck de tijden van *Demosthenes*, ende *Cicero* getuygen konnen. 't Kan oock afghenomen worden uyt de bewysen vande welcke haer op de kennis der Antique Penningen verstaen, want daer een groot onderscheyt te mercken is tusschen de Medalien welcke inden Konst bloeyende tijt geslaghen zijn, en d'ander welcke ghemaeckt zijn als wanneer de Const door versuym, in verachtingh is gekomen, soo datmen uyt het na-speuren der oude Penningen kan uytvorssen, waer ende wanneer de Giet, Sny ende Teycken-konst meest gebloeyt heeft.

De Schilder-konst heeft altijt met de Geleertheyt gebloeyt.

d'Oude Penningen bewijsen wanneer de Konst op den hooghsten trap geweest is.

Soo konnen wy oock de outheyt der Teycken-konst eenighsins vast-stellen, wanneer dat wy hare nootsaeckelijckheyt willen aenmercken, want alhoewel sy inden aenvangh seer onvolkomen ende naeckt is geweest, soo heeft sy evenwel inden beginne bequamelijck konnen dienen om de Geschiedenissen der eerste Vaderen door Caracteren, of Beelt-Letteren op te Teyckenen ende te bewaren het gene noodigh was den na-komelingen over te laten; soodanige ghebruycken op steenen heeftmen in Egypten ende andere Landen gevonden, als *C. Tacitus* segt. *F. Iosephus*

Outheyt der Teycken-konst, door haer nuttigheyt bewesen.

sephus getuyght van twee op-gerighte Colommen in't Heyligh Landt, die voor de Zunt-vloet, of misschien niet veele Jaren na de Scheppingh zijn gemaeckt, daer in de dinghen der eerste Scheppingh en bedrijf der Vaderen in-gesneden was; welcke eenighsints noodigh scheen, soude de Werelt niet t'eenemael vande vorige geschiedenissen ontbloot geweest zijn. *Cicero* Doot-verft ons dit kortelijck onder dese woorden, als hy segt: *'t gene gevonden is om onse gebrecklijck heyt te gemoete te komen, is veel Ouder, dan't gene dat maer gevonden is om onsen Lust te versadighen.* Daer mede te kennen gevende dat de Konsten welcke tot bestant van't Menschdom dienende waren, noodtsakelijck ten tijde vande Noodtdruftighe gevonden zijn, ende dat de andere dinghen die tot vermaeck der Ooge, Pracht en Prael dienden, nu en dan gevonden en op-gekoestert zijn, ten tijde als 't gesagh en Staet-bekleedingh der Grootmachtighe den Zetel heeft beklommen, en met de Konsten en vinders vande selve hebben begonnen veel op te hebben. Des is 'et in die tijden gebeurt, en't kan oock uyt de Oude Schrijvers genoeghsaem af-genomen werden, hoe onder alle Konsten de Schider-konst is in grootachtinghe geweest, welck hier niet swaer soude vallen om dat met ontelbare voorbeelden uyt de ael-outheydt te bewijsen. Men leest vande *Lacedemoniers* datse door een goet rontsche rouwigheyt niet veel wercks vande Konsten en maekten, maer datse nochtans de Schilder-konst en beelden Formeringh, in seer groote waerde hebben gehouden,

Soo haest als eenige Konst is bemindt geworden zijn de Schilders geen varde geringste gheweest.

den. Onder de Egiptenaers was dese Konst in soodanighen aensien, dat selfs de Maghtighste hare Kinderen die geduerigh lieten Oeffenen. Van gelijcke deden oock de Griecken; en volghens hunne Wet mochte niemandt sich tot het Schilderen begheven dan die een Vry-geboorne en van een eerlijck Geslachte was. Soo en mochten oock onder de Romeynen (uyt d'aensienelijckheyt diese inde Const sagen) geen Slaven die komen te leeren. Binnen de Stadt *Theben* wierdt op de Schilders soo naeuw acht genomen, datter niemant en mochte binnen de Mueren bancken, dan die uyt-stekende Geesten waren, en een Roem-ruchtigen Naem hadden: Ja die gene, welcke eenige Botte of onverstandighe Tafereelen maeckte, vervielen in een sware Boete, of moesten de Stadt ruymen: want de Overigheyt en wilde niet gedoogen dat den eenen Ezel voor den anderen souw sitten Kladden, en een Edele geachte Const met hun besmeerde Doecken in't Voet-sant helpen: tot welcken eynde sy een Verbodt lieten uyt-gaen, dat hem niemandt (die de Loffelijcke Schilder-konst als een rechtschapen Meester oeffende,) sich en mochte vermengen met de Luyden van geringhe handtwercken, ofte die maer van eenen slaefachtigen geest waren. 't Schijnt dat *Plinius* uyt dese aenmerckingh, occasie genomen heeft om daer over sijn voorstellighe reden aldus te besluyten, gelijck als hy dan ergens seyt: *De Schilder-konst moeste eertijts wel een gantsch Edele Konst wesen, gemerckt de Koninghen en Vorsten der Aerden daer mede soo veel op hadden;*

Exempelen hoedanigh die by d'Oude Volcken sijn geagt.

Die van Theben jaghen de Brodders de Stadt uyt.

en

en met een sonderlinge begeerte daer na verlangden. Gewisselijck heeft dit tot voortsettingh van die Const niet weynigh konnen te weegh brengen: want de gunst der Groote vermach hier omtrent seer veele, gelijck wy in een Exempel van *Plutarchus* dat seer levend afgeschildert sien, daer hy ons seght, dat de Consten ten tijde van den grooten *Alexander* dapper hebben toe-ghenomen, vermidts de gaeuwe Verstanden der groote Meesters voorsagen, dat hun 't gunstighe Oordeel van soodanighen Vorst niet en soude ontbreken, indien sy sleghts yets konden uyt-wercken, 't welk d'eere van sijn gesigt alleen verdienen moght. Gelijck wy dan oock verscheyden Exempelen vinden, dat selfs Coningen dickwils met een gantsche stoet van hunne begunstighste Hovelinghen, de Winckels der Constenaren met hare tegen-woordigheyt vereerden. Men souw hier niet te onrecht mogen by voegen een menigte van Exempelen, die *Franciscus Iunius* in sijn tweede Boeck op't Negende Capittel op-haelt, daer in hy toont den overgrooten Prys die voor de Wercken van deftige Meesters betaelt wiert; 't gene de groot-achtinghe vande Schilderkonst niet duysterlijck te kennen geeft. Wy moghen niet wel voorby gaen hier te verhalen, dat wanneer als de Stadt *Rhodis* vanden Coninck *Demetrius* Belegert was, die van binnen hem quamen versoecken, dat hy doch de Stadt wilde verschoonen, om het deftigh stuck Schilderye wille dat op de Mueren stondt, en van *Protogenes* geschildert was: Waer op den Const-beminnenden Demetrius sijn

De liefde van groote Vorsten maeckt de Geesten schrander, om diep tot de Konsten in te booren.

De grooten Prys geeft ce hooghachtingh der oude, tot de Konst te kennen.

Demetrius verschoont Rhodis om een Schilderie.

ſijn Volck dede op-breecken ende aftrecken, ſeggende *ick voere geen Oorlogh tegen de Konſten.* Veele onder de aenſienlijcke Steden plegen oock ſeer geerne te laten blijcken dat ſy dapper de oeffening van alle geachte Conſten voorſtonden, en ſochten te koeſteren, waerom ſy hare Stads Poorten met de Beeltniſſen van *Minerva* en *Mars* niet te vergeefts en Lieten beſchilderen, als een teycken dat de Conſten en Wetenſchappen daer ghequeeckt, ende gehuyſveſt wierden, en datſe geſint waren die met de Wapenen van *Mars* te beſchermen.

Wat Mars en Minerva op de Stadts Poorten verbeelt te beduyden heeft.

Heel anders is doen de Schilder-konſt, als een vrye Conſt in eeren ghehouden, als nu onder veele in onſe dagen, want (niet tegenſtaende ſy in eenige rijcken, ende brave Steden noch bloeyt ende by na tot den hoogſten trap van volmaecktheydt gekomen is) ſoo wert deſelve by veele groote verachtinge aengedaen ende met andere gemeene Hantwercken of Ambachten gelijck geſtelt. Sy heeft by veelen moeten lijden datter door de kleene kennis diemen vanden aert der Conſten heeft, ende de kleyne eerbiedigheyt die men haer toedraegt van tijt tot tijt onredelijke Wetten tegen haer ſijn ingeſlopen, die onder ſchijn van een eyghen Burger-Recht veel breecke-beenen de handt bovent hooft hout, of liever in hare onwetende leuyheyt ſtijven: doende de roem-ruchtige Schilderkonſt die anderſins vry in haer nature, en ſoo vol van hooghe ſtudien ende wetenſchappen ſteeckt, datſe alle wijſheyt als in een bundel komt ſamen te vatten; als het Hantwerck

De Schilder-Konſt door verachtingh onder een Handtwerck of Ambacht gerekent.

werck van Snyers ende Schoen-makers, onder dwangh van een Gilde ſtaen; ende men wil dat aen yeder ende een yeghelijck toepaſſen, ſelfs oock aen Jonghe Diſcipulen, ofte die nu eerſt willen beproeven offe op haer eygen beenen konnen beſtaen, en inden eerſten op-ganck van hare ſtudien zijn, die door het reyſen ende beſichtigen van verſcheyde aenſienlijcke Steden wat ſoecken te leeren; onder welcke het ſommige gebeurt datſe ergens voor weynige weecken of maenden hun verblijf nemen, en voor d'een of d'ander voorſtander der Conſt een Tafereel op hun verſoeck aenſmeeren, dat oock ſomtijts geſchiet om dat de Inwoonderen geen vernoeghen met hun wercken en gheven, 't welck (indien niet mach geſchieden, maer aenſtonts door de Op-ſienders van ſoodanigen Gilde verboden wort) doet volgen, dat dan een yeder ſich moet vernoegen met die krepels die binnen ſijne wallen wonen, uyt oorſaeck datſer daer gheen beter en hebben: dat ſelfs teghen de reden ende alghemeene Vryheyt van een wel-geſtelde Staets-beſtieringe ſchijnt te ſtrijden.

Schilder-Konſt en d'Oeffenaers daer van t'onrecht onder een Gilde gebracht.

Wy weten wel datter in vele fraye Steden verſcheyde Gilden zijn, by welcke de Inwoonderen een byſonder voor-recht genieten: Maer dat heeft by alle verſtandige Regeerders altijt ſijn opſicht meeſt gehadt omtrent de vaſte ende neergeſetene Burgeren, die onder hare ſoort een menighte van eenerley Hant-werck ofte Coophandel deden, op dat deſelve alſoo yeder in 't ſijne ſonder onder den anderen te verwarren, in vryheydt moghten

Gilden onder wie nootſaeckelijck.

moghten bewaert worden ; ende niet soo seer op de vrye Const oeffeningh als de Schilder-konst is, die selfs uyt Liefde ende lust tot verposinge van een ander Ampt aen yeder vrystaet te Oeffenen. Maer niet tegenstaende dit soo wel de waerheyt is, soo sijn doch de Gilden en Broederschappen, insonderheydt ontrent de Schilder-konst gansch onnoodigh, soo wanneer (gelijck het meest also gebeurt) dat soodanige Penningen daer voor men de Vrijheyt van sulcken Gilde of Broederschap Coopt, ende Jaerlicx moet op-brengen, niet en worden aengheleydt tot dien eynde, tot welcke die van outs her zijn in gestelt: namentlijck om in een Schat-kist opgeleyt te werden, ten eynde men des noot zijnde, de verarmde, siecke, ende ellendige Gilde-Broeders hun weecklijck onderhout daer van soude konnen uytreycken, ofte hunne nagelatene Weesen op-queecken, een Gilde-kamer op te rechten; ofte soomen die door de mildadige voorsorge der achtbare Magistraet quame te verkrijgen, die met allerley Const-stucken, soo van Tafereelen, Beelden, Teyckeningen ende Const-Boecken te vervullen, Oeffen-Scholen op te rechten en wat meer tot voortsettinghe en Luyster der algemeene Teycken-kunde kon bedagt werden: Alsdan soude sulcke Steden toe-loop krijgen, den yver sou ontvoncken ende de Const tot op den hooghsten top gebracht en staende gehouden worden. Doch men brengt hier tegen in, dat sonder de Gilden, en bewaringe van haer voorrechten, de In-geboorne ofte vrye niet aen den kost en souden komen, noch

Tot wat eynde een Gilde behoorde te wesen.

En hoedanig onder de Schilder-Konst.

Of d'Inwoonders sonder Gilde konnen bestaen.

noch beſtaen konnen; daer op men tot antwoorde moet weten, dat die ſchult niet en moet geleyt worden, op de gene die van buyten komen, maer veel eer op de leuyheyt ofte onkunde vande Ingeſetene ſelf, welcke dickwils niets van hare hant voor een kundige ooge en konnen aenden dagh brenghen, ofte het wordt veelmael van een ghemeenen uytlander beſchaemt. Maer indien aen alle Geeſten vryheydt gegeven wiert, daer ware in 't algemeen groote kans om fraye Baſen aen te queecken, en alſoo noch andere van gemeene Steden in te locken; want dat ſchijnen immers onnatuerlijcke wetten, datmen knoeyers en broddelaers met byſonder voor-rechten wil beſchermen, op datſe niet t'eeniger tijt van Gaeuwer of neerſtiger overtroffen en ſouden worden. Voorwaer heel anders als d'Oude tijden getuygen, in welckmen Prijſen ende geſchencken plaght op te hangen, om die, welcke een ander in Conſten ende wetenſchappen te boven ginck daer mede te vereeren. Met welck doen de grootſte Conſtenaers in aenſien quamen, en de Leuye wierden op-geweckt, of moeſten de Conſt de ſack geven. d'Overigheden lieten haer oock weynigh gelegen weſen of 'er eenige Knoeyers minder de Conſt hanteerden; ende ſchoon ſy bleven martelen, ſoo quamen de groote Meeſters des te meer in heerlijckheyt uyt te blijncken. Het ſchijnt oock dat de Ingeſetenen traegh ende yverloos worden, om door neerſtigheyt ende ſtudy tot inde verborgentheyt der Conſten in te booren, wanneerſe verſekert zijn datter

Vryheyt geeft ocaſie om Konſten op te queecken en in de Steden te locken.

d'Oude plagten Prijſen voor yeder een op te hangen.

Wat voordeel daer van inde Koſt-oeffenaer veroorſaeckte.

Voorrechten maken d'Inwoonders traegh.

ter geen van buyten mogen in komen om hun licht te betimmeren. *De Landen* (feght den fchrijver van het *Hollants Intreft*,) *en konnen niet wel varen dan met die gene welcke beft roeyt.* Wy weten wel datmen de Wetten moet vinden ,ende niet felfs maecken ; ende dat wy flaven vande Wetten moeten worden op dat wy fouden vry zijn, gelijck *Cicero* dat wel heeft gefeyt : Maer men moet oock weten dat dewijl de Wetten aen niemant als aen de Menfchen en worden gegeven, datfe dan oock by ghevolgh Menfchelijck, na de ware redelijckheyt, en Bouwingh der Wetenfchappen en Conften, waer door de Menfchelijcke ghemeenfchap bevordert wort, ghericht moet wefen; een voor-beeldt nemende van andere Volcken, Steden, ende ervarene Overheden, ende aenmercken hoe het hen geluckt is ; Maer en blijven niet foo ftip hangen aen gewoonten, Previlegien en anders die door de onwetentheyt der Tijden (als de Conften begonden te vervallen,) zijn ingevoert, om die als een ftrenge beul ende Conft-moorder te doen heerfchen.

Befcheydentheyt in 't geven der Wetten.

Het tweede Capittel.

OP dat wy tot het gene alreede gefeyt is, noch yets mogten toevoegen dat tot een verftandelijcke grootachtingh van de Schilder-Conft konde dienen, foo moetmen aenmercken datfe een volftreckte navolghfter is vande volmaeckte natuer, aen welcke fy foo vaft gefchakelt is, datfe vanden anderen niet

Schilder-Konft volght de nature.

en mach gescheyden worden. En gelijck als God in alle de geschapene dingen Wis-kunstige Wetten heeft geleyt, volgens welcke de nature als na seeckere regulen, hare wercken voortbrenght, onderhout; ende wederom doet vergaen; soo heeft de goetheydt van dien selven Schepper, den Mensche met een soodanigen vernuft begaeft, dat hy sich selven onfeylbare regulen heeft gevonden om de nature in veelen na te botsen; want men bemerckt dat het geene niet na gewisse orden gedaen en wort, seer ydel voor den dagh komt, ende geen vermogen heeft, om een ge-oeffende ooge als yets natuerlijcks te behagen. De natuer is onnaspeurlijck rijck in menigerley van yeder soort voort te brengen, waer van wy een Exempel hebben aen soo veel duysent Menschen, Dieren, ende Gewassen, die, al-hoe-wel sy van een geslachte zijn, echter malkander niet juyst gelijckstaltigh en zijn; hier in kan de Const geseyt worden deselve volmaecktheyt te besitten, voor soo veel sy in 't navolgen soo menigerley form alse wil voortbrenght. Ja sy kan dingen voortbrengen die de natuere onmogelijck schijnen, ten opsicht van dingen die wy noyt soodanigh vande natuere en hebben sien ter Werelt brengen. Doch de wijle de Const sijn oorspronck heeft genomen uyt de natuere ende de natuere niet uyt de Const, maer alleen van Godt op een onverstanelijcke wijse, alsoo in een geduerige order ghestelt is, en onderhouden wort, soo moetmen aenmercken, dat alle 't gene de Const boven de natuere komt te doen, geen

Uyt de regelen vande natuer zijn de regelen in de Konsten gevonden.

Rijckheyt der natuer

Daer de Konst in navolght.

Oock buyten de gemeene loop der natuer.

macht maer een onvermogenis; om dat de natuere niet onnatuerlicx natuerlijck, dat is strijdigh met haer selven voortbrenght; of 't wert oock voor een Wangestalte gehouden: Derhalven moet men weten, dat alles wat boven den algemeenen loop der natuere door de Const gemaeckt kan worden, niets nieuw van gheslachte en is, maer dat het Monsters zijn die de natuer niet als haer eygen en erkent; ende alles met stucken ende brocken van haer is ontleent ende t'samen gevoeght. Wijst ons een sodanigen vremden gril, door de Schilder-konst ge-inventeert, als ghy wilt, men sal u seer haest konnen toonen, waer de deelen uyt welck het is t'saem geset, gestolen zijn. Wie en sou niet konnen sien, uyt wat deelen het vliegent Paert van *Pegus*, des *Phinxsen* en diergelijcke gevormt zijn? Uyt dit gene dan geseyt is, blijckt dat het spreeck-woort (wanneer wy yets aerdighs in 't natuerlijck leven beschouwen) *dat is Schilderachtigh*, qualijck gebruyckt wort, ende op-genomen wert, als of de Schepselen maer ten naesten by soo Geestigh, Cierlijck ende Playsant en waren, als de Geschilderde dingen, dat eenen grooten mislagh is, ten ware men het soo wilde nemen, *dat is Schilderachtigh*, (te weten) waerdigh om sijn playsantie, aerdige verkiesinghe, ende grootsheyt Geschildert te werden. Want andersins gelijck het gemeenlijck genomen wort, soo soude de Schilderye het Principael, ende de volmaeckte natuer slechts een Copy wesen. Gelijck dat van den Geestigen Heer *Constantijn Huygens*, in

Wat buyten natuerlick is is Wanstalligh.

Inventien buyten de natuer, zijn met stucken en brocken van haer geleent.

't Woort Schilderachtigh qualijck gebruyckt.

in sijn OOGEN-TROOST met dese Verssen aerdigh wederleyt is.

Van Huygens wederleyt.

Wat wil m' ons meenen leeren?
Twee droppen zijn niet eens, twee eyren, twee Peeren,
Twee aengesichten min. De trotsse mogentheyt
Van d'eerste Schepper blijckt in 't eeuwigh onderscheyt
Van al dat was en is, en werden sal na desen;
En is 't laet-duncken van een Mensch soo hoogh geresen,
Dat Menschen konnen, daer toe God, in allen schijn
Niet Konstenaers genoegh, niet Scheppers wilde zijn?
Siet hoe verr' 't soete Volck in dese blintheydt dwalen:
Gaet met haer wandelen, door Boomen Bergh en Dalen,
Dat's, seggens', een gesicht dat Schilderachtigh staet.
'k Kan 't niet ontschuldigen, 't is derteltjes gepraet:
My dunckt sy seggen, God maeckt kunstighe Copyen
Van ons oorspronckelijck, en mach sich wel verblyen
In 't Meesterlijck Patroon, alwaert van onse handt,
Ten kon niet schoonder zijn, in Zee en Locht en Landt, &c.

Ten is oock niet onwaerschijnlijck of de Beelt-houwerye ende Giet-kunste, heeft occasie

occasie van Jalours over de Schilder-konst zijn, ghenomen, siende datse door haer groot vermoghen alles dede, ende daerom in groot achtingh ende aensien quam, ghemerckt sy hare wercken met eygen ende natuerlijcke Verwen seer levendigh te voorschijn brachte. Niet te min soo hebben de Beelde-formers dickwils getracht hun boven de Schilder-Konst te verheffen, waer toe onder de Voorstanders van beyde dickwils is getwist-redent wiens haen in desen behoorde boven te krayen, de Beelt-houwers gaven voor dat de Schilder-Konst maer Sophistisch, waerschijnigh of toonschijnigh en was, overmits sy aenmerckten dat de dingen in een Tafereel alleen scheenen te wesen, maer datser in waerheyt niet en waren, en dat in tegendeel de dingen inde Beelt-houwerye, waerlijck, uytwendigh verheven, bevattelijck ende tastelijck waren, soo in hare lenghde als breete ende dickte. Doch om dese questie effen te maecken en in 't gelijck te spreecken, soo moetmen onderscheyt maecken tusschen 't gene de natuere ontrent een saecke verschaft, ende tusschen 't geen alleen ende enckel door de Konst moet voort gebracht werden, dies soo salmen lichtelijck bevatten, dat alles wat de Beelt-houwerye in 't voort-bringhen van haer Konst in Lichaemelijck omvattinge ende tastelijckheyt, boven de Schilder-konst besit, sy dat niet en verkrijght door yets dat inde Konst leyt, maer door de natuere van de stoffe op welcke den Werck-meester zijn Konst oeffent, aengesien een Boom, Block of een Steen, dese

Schilder-Konst verweckt andere Konsten tot jaloersheyt.

Wat de Beelt-houwers by brengen om boven de Schilder-Konst te vliegen.

Beelt-houwers wedersproken.

dese tastelijcke uytwendighe lichamelijckheyt, soo wel heeft eer den Constenaer daer een Beytel heeft aengeleyt als wanneer hy sich, daer op al dapper heeft uytgeslooft.

Hoedanig dit geschil door eenen blinden is neergeleyt

Twee van dese Konsten hier over eens in geduerige twist zijnde, vonden eyndelingh geraden, om in 't bywesen van goede Mannen yeder een stuck wercks voorden dagh te brenghen, ende souden 't Oordeel van welcke het Constigste was, aen eenen Blindeman stellen, op dat hy immers onpartydig mochte zijn, 't geen den Beelt-houwer wel geviel, meenende den Schilder hier door een voordeel af te sien: De wercken voor den dagh gebracht zijnde, stelden yeder 't sijne ten toon; den Blinden wiert voor eerst aen 't Beelt vanden Beelt-houwer gebracht betastende het selve over al, van 't hooft tot de voeten, noemende t'elckens dat deel welck hy gevoelde, seggende, die handt is waerlijck natuerlijck als een hant gemaeckt, ick voele niet datter eenigh lit of gedeelte aen manqueert, ende bemercke waer ick taste een volkomen Beelt. Doen leyde men hem aen het Tafereel op 't welck een diergelijck Beelt geschildert was, den Blindeman dat betastende seyde wat is dit? ick voel hier niets dan een platte gront, waer ben ick met mijn handt? d'Omstaenders seyden daer zijt ghy aen het hooft, daer voelt ghy nu de neus, nu de ooghen, dat is de borst, ende diergelijcke, waer op den blinden met verwonderingh aldus uytvoer, kunt ghy een ront hooft, een verheven neus, holle oogkuylen, losse handen sien ter plaetse daer

ickse

ickſe niet voelen kan, ſoo moet dit wel een verwonderens waerdigh Konſt-ſtuck bovent andere weſen. Met welck oprecht oordeel des blinden, het verſchil ge-effent was, ende de Schilder-konſt zijn eygen lof behielr.

Men ſoude hier oock tot voordeel vande Schilder-konſt konnen bydoen, datſe ſich veel algemeener tot het navolgen van alle natuerlijcke dingen uytſtreckt dan de Beelden vorming, inſonderheyt door de Verwen ende eyge Colorijten; ſoo datmen ſeggen mach datſe alles verrichten kan: Ja datſe levende Tafereelen ſoude konnen te voorſchijn brenghen, by aldien de Zielen oock ſienelijcke voorwerpſelen voor de oogen waren. Maer dan ſoumen het Schilderen een ſcheppende natuere konnen noemen, die haer nu met den naem van een uytnemende Kunſt en algemeene Moeder van veel andere, moet te Vreden houden.

Schilder-Konſt ſou levende Beelden maken indien de Zielen ſienelicke voorwerpſelen waren.

Wy noemenſe algemeen om datſe waerlijck algemeen is, en dat ſoo wel ten op-ſigte van haer vermogen, als ten aenſien van haer algemeene nuttigheyt omtrent het gantſche Menſchdom. Ick en kan geen Denck-beeldt van ſoodanigen krijghen, welcke de Noodtſaek vande Teycken-kunde ontkennen ſouw; gemerckt ſonder haer de Inwoonderen der Aerde in een dicke Nevel van onwetentheyt ſouden gebleven zijn. Laet de Tegen-ſprekers deſe Konſt ſoo verwerpen als ſy willen, wy bemercken ſelfs terwyl wy dit ſchryven, dat de Letter-makingh vande Schilder-konſt ontleent is. By d'Oude Volcken en pleegtmen de Woorden niet door Syllaben van Letteren

Waerom men de Schilder-Konſt algemeen noemt.

Schilder-Konſt nuttigh aen het Menſdom.

Schrijf-Konst vande Schilder-Konst afkomstigh.

teren als nu ter tijt te maken, maer door sekere Af-beeldtsels, welckers beduydinghe door 't gebruyck verstaen ende onderhouden wierde. Onder dese schynen de Egiptenaren wel de Eerste geweest te zijn, die door de Beeldnissen van verscheyde Dieren en Snaeckse Grillen, haere meeninghe hebben uyt-gedruckt; gelijcker oock van haer veel groote en hoogh op-gereghte Steenen van Pyramiden en Spitsen met dus danighe Hierogliphice Beeldt-Letteren zijn gemaeckt, daer van by *Athanasius Kircherus* in sijn Boeck genaemt *Oedipus Egiptiacus*, (dat is soo veel als *Egiptischen Raetsel-beduyder*,) verscheydene af-geteeckent en uyt-geleyt te vinden zijn. Ja 't gene te verwonderen is de *Iaponesers*, *Chinesen*, ende die van *Corea*, al-hoe-wel onderscheyden in spraecke die d'een den anderen niet en kan verstaen, wanneer sy tot elkander spreken, nochtans soo weten sy in hare Brieven soodanigen Schrift van Mannekens, Beestjens, ende Krulletjes te maken, datse elkander daer in volkomen konnen verstaen. In Sina verscheelt selfs de Tael van d'eene Provency veel van den anderen, nochtans lesense alle een en de selve Boecken en Caracters. En om de Bewysen niet van vremde Volcken te ontleenen, soo laet ons maer acht geven op de Boere en Schaep-wachters Almanacken.

Exempel hoedanig.

Schaep-waghters Almanacken worden door Beeldt Letters verstaen.

Hier op hebben oock ongetwijffelt de Regeerders van 't Roomsche gebiedt gesien, so wanneer sy goetvonden dat *Q. Pedius* (die stom geboren was) de Schilder-kunde soude leeren, ten eynde hy hem (als 't noodt soude

Schoon Exempel,

de

de doen) door de Teycken-kunst, aen andere soude doen verstaen.

Soo staet oock aen te mercken dat sich de Schilder-Konst tot veele dinghen uytstreckt; en selfs de alder-naeuwkeurighste Natuyr-beschryvers noodigh werdt. En wy sien hoe dickwils de Leer-Meesters die moeten te hulpe roepen, en hoese om de Natuer der dinghen te beschryven, sijn ghedwonghen tot de af-teyckeningh van Menschen, Vogelen, Visschen, ende kruypende Gedierten te komen: Want als haer geleerde Pen alles heeft uyt-geseyt, soo beroepen sy sich eyndelingh op de Schilderyen. *Plinius* getuyght al van sijnen tijt, dat de Medicyns gewoon waren, soo ontrent het Lede-Snyden als in het Kruydt-kennen, de gedeelten der Lichamen ende d'af-beeldinghen der Kruyden in hare Boecken af-te-malen.

Schilder-Konst noodigh aen de natuer beschrijvers.

De Bouw-Meesters seght *Vitruvius* moeten seer wel inde Teycken-kunde ervaren wesen, op dat sy de hoedanigheyt van haer voorgenomen Werk, met alle sijn omslagh en Ornamenten, te gemackelijcker in een Vertoogh-Schets, souden konnen voor-stellen.

Aende Bouw-Meesters.

De Landt-Meters, Wereldt-Beschryvers en Sterre-Konstenaers, hebben van outs her door de Teycken-kunde alles geestigh weten Af-te-beelden. *Lactantius* getuyght van *Archimedes*, dat hy de heele Wereldt in't holle Koper hadde af-gebeeldt, ende de Gesternten daer in geschildert hadt. Dus sietmen oock dat de Landt-Beschryvers de Werelt niet als in een af-geteyckende Kaert en konnen vertoonen: Ja het schynt de Bereysde

Aende Landt-beschrijvers en Sterre-Konstenaers.

reyſde een ſonderlingh vermaeck, wanneerſe in hare Vertellinge, ſelfs voor d'ooghen vande Toe-hoorders, eenighe Schetſen van hare Voyagie mogen maken. Een Krijghs-Overſte en kan hem in het Af-trecken van Bolwercken, Batterien, Veſtinghen, ende andere Leger-metinghe, niet als door de Teycken-konſt behelpen, ſijn Legher in bequame Quartieren, Benden, en Slagh-ordens Af-te-ſchetſen, en alſoo aenwyſen hoedanigh hy 't ſelve wil geformeert hebben; dat al van Outs onder de Helden is in oeffeningh geweeſt, gelijck ons *Virgilius* dat ook te verſtaen geeft, als hy ſeght, dat *Eneas* de gantſche Belegeringh van Troyen met een Ryſken in't Zant Af-teyckende.

Aende Krijgh-Overſte.

De Hiſtory-beſchryvers, wanneerſe de Daden der groote Mannen beſchreven, plagten al van Outs, even als men ten huydigen dage doet, de Beeldniſſen der ſelve daer by te voeghen, op dat de gedachteniſſe vande braefſte Mannen, door den Arbeydt der Konſtenaren in het beſchouwen van hare Gedaente, ſoude verlenght worden.

Aende Hiſtory-ſchryvers.

Hier in hebben de Romeynen ſeer vlytigh geweeſt, datſe de Voorname Perſonagien lieten Conterfeyten, ten eynde ſy namaels de Na-komelingen altijt ſouden konnen toonen wie hare Voor-Ouderen ende Vrienden waren geweeſt, op datſe uyt aenſien van de ſelve, en goet gherughte van haer Leven, moghten aengezet worden, om de ſelve Voetſtappen na te volgen: Welcke gebruycken der Af-beeldingen der Verſtorvene, men oock by verſcheyden andere Volcken ſchijnt ge-

Waerom de Romeynen voorname Mannen lieten uyt-ſchilderen

Dat oock by veel andere gemeen is weeſt.

gehadt te hebben; en is seer wel te vermoeden, datmen daer door tot den Afgodendienst is gekomen, en de Beeldnissen der Overledene inde Tempelen ghebracht, ge-eert, ende Feest-daghen toe-gewyt heeft; Gelijck wy daer van in't Boeck der Wijsheyt aen het 14. Capittel een aerdigh Exempel lesen, als hy aen 't 15. veers aldus seght:

Afgodendienst hier door veelligt ingekomen.

,, Want eenen Vader, door ontijdige Rouwe
,, over sijnen Sone die hem haestelijck was
,, af-gehaelt, uyt-geteert zijnde; maeckte
,, een Beeldt: ende de Mensche die doe
,, Doodt was, Eert hy nu als een God; en
,, ordineerden den genen die onder sijn Ge-
,, biet waren, Gods-dienstigheden en Offe-
,, randen te plegen, &c. En aen het 18. vers wyst hy ons aen, dat de voortsettinge vande Af-goderie door de Konstenaers groot deele is te weghe gebracht, in dese woorden:

,, Ende de Eergierigheyt des Konstenaers
,, heeft oock de onwetende aengedreven, tot
,, voortsettingh van desen Dienst der Beel-
,, den: Want dese misschien willende den
,, Prinse behaghen, heeft sijn beste gedaen
,, om door sijne Konst de gelijckheyt op't
,, schoonst uyt te drucken. Ende het gemee-
,, ne Volck door de aengenaemheydt des
,, Wercks aen-gelockt zijnde, hieldt dien
,, voor God, welcke een weynigh tijts te
,, voren als een Mensche was ge-eert gewor-
,, den.

Hoedanig voort geset.

Soo verciertmen oock noch, als voor henen, de Geschiedenis-Boecken, met de Af-beeldinghen der voornaemste Historyen, om dat de Schilderyen een groote verlichtinghe

Wat de Schilderyen ontrent het bevatten van een geschiedenis doen.

tinghe aen het begryp des Verstandts, om den Inhoudt van een Historye beter te bevatten, konnen verschaffen. In soodanighen sin verheft St. *Basilius* de Moghentheydt der Schilder-konst boven de kracht sijner welsprekentheyt, soo wanneer hy haer te hulpe roept, om de Martelisatie van *Baarlam*, op het volmaeckste Af-te-beelden, als hy daer „toe aldus uyt-barst: ô Gy doorluchtighe „Schilders, die de voortreffelijcke Daden „der Onwinb're Campioenen Af-beeldet! „tSa, sta nu op, Verheerlijckt nu door uwe „Konst 't verminckte Beeldt des Opper-„Heers! verlicht door de geleerde Coleu-„ren uwer Wijsheyt, de vrome Daden des „gekroonden Heldts, die ick al te duyster-„lijck met mijne Reden Af-gemaelt hebbe; „ick ga mijnes weeghs; en ben van u Over-„wonnen inde kloecke Daden des Marte-„laers, en ick verheughe my daer in: want „ick sie de Handen omtrent het Vyer, ende „den gantschen Strydt, met t'samen den „grooten Worstelaer, in u Beeldt veel Net-„ter en bequamer, dan 't mijne Af-geschil-„dert, &c.

Schilder-Konst van Basilius boven de welsprekentheyt gestelt.

Hierom plegen oock selfs de Philosophen hare Discipulen door af-beeldingen, ende Schilderyen van Deughden ende Ondeughden, inde Zede-kunst te onderwijsen, ghelijckmen dat by *D. Laertius* in 't leven van *Menedemus* ende andere kan na lesen.

Schilderyen sienelijcke lessen.

De Uytleggers vande Heylighe Bijbelschriften selfs, nemen de Teycken-kunst te bate, soo wanneer sy tot verstant der Oude Ceremonien, den Tabernakel, den Tempel Che-

d'Uytleggers der Bybelschriften nemen de

Cherubinen, priesterlijcke Kleedingh en andere ornamenten vanden Gods-dienst, duydelijck willen voor oogen stellen. Waer uyt by gevolgh blijckt hoe noodigh dat de professooren, ende Geleerde Mannen, oock dienden inde Teycken-kunde, Bouw-kunde, ende perspectijf ervaren te wesen, ten eynde sy in 't beschrijven eeniger, soo schriftuerlijcke, als Mathematische, ende Philosophische dingen, niet door den Bril van een ander Man, maer door haer eygen Oogen siende, hunne wercken door een eygen geoeffent verstant uytvoeren souden. Ende soo doende souden sy hare bedenckingen en nieu gevonde dingen nader konnen uyt-drucken, ende verhoeden datter niet soo veel onkundige af-beeltsels ter Werelt quamen.

Schilder-Konst te bate.

Waerom de Geleerde Mannen de Schilder-Konst moesten verstaen.

Men bevint oock dagelijcks dat door dese Konst met gheheele Print-Boecken alle de Historyen vanden gantschen Bijbel, selfs aende jonge Kinderen verstanelijck werden gemaeckt. Ja wy souden oock noch vorder konnen toonen, dat haere hulpe tot de aldergeringhste Hant-wercken van nooden zijn, sonder nochtans van de Beelt-houwers, Giet-kundigers, Silversmeden, Glas-schrijvers ende diergelijcke, die buyten alle bedencken de Teycken-konst als hare rechter hant besitten moeten, eenigh ghewagh te maecken.

Maer laet ons eens sien wat nuttigheyt de Schilder-konst, door hare Wercken, op de gedachten, ende gemoederen der Menschen konnen te weghe brengen. Hier van hebben wy een aerdigh proefken by *Virgilius*, daer hy

De Schilderyen hebben oock hare wercking

op de gemoederen der Menschen.

hy *Eneas* (als hy na veel omsuckelens, de gansche Troyaensen Oorlogh inden Tempel binnen Carthago af-gheschildert sagh) sich selfts overdenckende, aldus sijn Gemoet „ doet uytstorten. O! *Achates*, wat plaets, „ wat Landtschap is daer op den ganschen „ Aertbodem niet vervult met de Fame van „ ons verdriet. Sie hier is *Priamus*; aenschou „ hier de belooninghe van 't gene prijselick is, „ d'ellendigheyt der sterffelijcke Menschen „ wert hier met ware klachten beschreyt. „ Vreest niet, de Faem is onse behoudenis- „ se, &c. Soo spreeckende bevochtighde „ hy sijn aenghesichte met overvloeyende „ Tranen.

Soodanigen kracht had oock de Schildery van den Grooten *Alexander* op het gemoet van *Iulius Cæsar*, wanneer hy die te *Gades* in den Tempel van *Hercules* aensagh, dat hy aldus met een Zuchtende Stemme uyt-barste: *Wat is 'et doch dat ick gedaen hebbe in vergelijckingh van de Daden Alexanders? &c.* Van gelijcken sach *Cassander* oock eens de Beeltenis van den Grooten *Alexander* binnen *Delphos*, van welck hem noch in geheugen was, seer mishandelt te zijn, 't geen *Cassander* soo dapperen Schrick door al de Leden joegh, dat hy als voor Doodt ter Aerden viel.

Oock op de inbeeldingh der menschen.

De Schilderyen hebben oock kracht op de Inbeeldinghen der Menschen, die door het Aensien, hare Werckingh ons seer diepe kan In-drucken. De Oude hebben met een sonderlinghe op-merckingh, hare Zin-spelingh hier omtrent dickwils ge-oeffent, insonderheyt, om door Schoone en juyst gevormde Beelden,

Beelden, ende welgemaeckte Schilderyen, de natuere inde generatie der Menschen te hulpe te komen; dat oock ontrent de Dieren welgeoeffent wiert. Waer van wy een Exempel hebben in 't Boeck der Schepping, aen het 30. Capittel, daer Jacob, roeden van Populieren hout, Haselaer ende Castanien nam, ende schelde dat met witte striepen, leggende 't selve inden drinck-back daer de Lammer-kudde haren dorst quam lessen, ter tijde als sy toghtigh was, waer door het is geschiet dat de Kudde door 't tussen komendt middel van de gestriepte Roeden in hare backen te sien, gesprenckelde, ende gepleckte Lammeren heeft voort gebracht.

Men leest van die van *Lacedemonien*, datse seer groote vlijdt hebben aengewendt om schoone Kinderen voort te brengen, ende datse onder alle middelen geen bequamer en konden uytvinden, dan eenighe schoone Beeltenissen van *Apollo*, *Castor* ende *Pollux*, *Nigeus*, *Hyacintus* en den schoonen *Narcissus*, hare swangere Vrouwen van 't begin harer ontfanckenisse geduerigh voor oogen te stellen. *Camerarius* verhaeldt dat *Persina* een Swarte, ende Coninginne van Moorenlandt door middel van een blanck ghechilderde Vrouw die by haer Leger-stede hinck, een schoon wit Kint baerde. In 't tegendeel soo hadt seecker Vrouw, een Schildery van een Moor in haer slaep-kamer hangen, die door 't aensien vande selve een Jonck Moortje ter Wereldt bracht.

Door middel van Schilderyen schoone kinderen geteelt.

Soo moeste *Hippocrates*, oock eens een beschul-

ſchuldighde Vrouw vry pleyten, die van haren jaloerſſen Man verdacht wiert gehouden, om datſe een Kint hadde voort gebracht dat den Vader niet en geleeck: Vertoonende een Schilderye omtrent haer Beddeleger, na welcke het Kint op 't alderjuyſte quam te gelijcken.

Dat de Schilderyen goede Leeringen geven.

Men kan de Schilderyen oock toeſchrijven datſe veele goede Leeringhen, oock ſelfs aende Chriſtenen konnen geven, gelijck het oock al van over lange onder de verſchillende Kercken Leerraers in diſpuyt is geweeſt, of die inde Chriſten Tempelen niet en ſouden mogen gebruyckt werden *als Boecken der leecken*. Ten anderen, of niet en volght, ſoo wanneer als men ſtelt dat quade Schilderyen konnen onſtighten, dat als dan de goede, ſtichtige, Chriſtelijcke en zedelijcke Leeringen geven konnen. Ten derden, of de goede gedachten die ons door het beſchouwen van een Geſchilderde ſchriftuerlijcke Hiſtorye, of Heylighe Vertooningh wort ingeworpen, van een goet Chriſten, met ſtightelijcke Meditatien niet en mach opgevolght worden, en profijt daer mede doen; dan of men die ſoo wel als erghelijcke en quaet-verlockende denck-beelden moeten tegen gaen, ende uyt onſe gedachten bannen. Ten vierden, of 'er wel ſoo grooten onderſcheyt is, (als ſommige meenen) tuſſchen de denck-beelden die wy in het Leſen van een ſaeck ſelfs bevatten, ende maecken konnen, ende tuſſchen de af-geſchilderde Beeltniſſen die wy in een Tafereel beſchouwen, dan of het ſelve alleens is hoe die tot ons

Of men die inde Chriſten Tempelen mach ſtellen.

Bedenckingen daer over.

ons inkomen; wel te verstaen sulcke dingen van welcke men geen speciael verbodt en heeft. En veel sulcke sin-speelige questien meer, die wy met voordacht voorby gaen, ende onnoodigh achten ons gevoelen daer van te openbaren, op dat wy d'een noch d'ander party en mochten tegenvallen, maer yeder sijn vryheydt liever daer van behouden laten.

Niet opgelost om reden.

Maer alsoo wy hier vooren (alhoewel niet sonder reden) gheseyt hebben, dat het vermogen der Schilder-Konst algemeen is, om alles, behalven levende Zielen inde Beelden voort te brengen, soo hebben sommige evenwel in twijffel getrocken, of men oock wel levenloose dingen die in haer bewegingh zijn kan uytbeelden: 't geen wy (schoon by weynighe geobserveert) hier rondt uyt van Ja willen staende houden; want niemant en sal konnen tegen-spreecken, dat de Konst de natuere in allen navolght, voornamentlijck in het gene welcke in een verblijf van tijdt met na-dencken kan gesien werden: 't welck soo zijnde, soo kan niemant tegen spreken, dat het snel omloopendt Rat van een Spinnewiel, ofte yets gelijckx, van ons gesien zijnde, een andere ghedaente aenneemt als het heeft wanneer 't stil staet, in-voeghen dat het draeyende gansch onseecker, ende twijffelachtigh van Teyckeningh in alle sijn leden schijne, ende dat alle de gedraeyde randekens van de sport-houten in flaeuwe ende ront-gaende cirkels veranderen: 't welck, soo wanneer 't van een goet Schilder soo juyst wert nagevolght, oock natuerlijck sal

Of men dingen die in bewegingh schijnen te zijn kan verbeelden.

Wort bewesen.

Miſlagen van veele ontdeckt.

ſchijnen te draeyen, waer door dan den miſſlagh van veele openbaer wert, ſoo wanneer ſy een loopent ende een ſtilſtaende wiel op een en de ſelve wijſe vertoonen. Dat oock in veele voorvallen moet waergenomen worden; Ja ſelfs oock in Beelden moeten de beweginghen van loopen, ſpringen, gaen, torſſen ende alles wat een Beeldt doen kan, duydelijck geſien worden, waer van wy in ons Groot Werck, onder de handelingh der Menſch-kunde breedelijck ſullen ſpreecken. Doch eer wy hier af-ſcheyden, moetenwe noch yets tot Exempel by brengen, hoedanigh de Schilderyen konnen ſtichten, of ontſtichten.

Exempel van ſtichtinge die eertijts de Schilderyen hebben gegeven.

Cedrenus een out Kercklijck Hiſtory-ſchrijver, verhaelt ons onder andere fraeye voor-beelden, dat *Bogaris* een Vorſt der *Bulgaren*, eens aen een Schilder belaſt hadde, de Wandel-ſale van ſijn Paleys, rontſom met allerley yſſelijcke gedroghten, ende wreede Monſters te vertoonen; den Schilder, die een Chriſten was, ſijn kans hier ſchoon ſiende, om de Conſt als een Chriſten Leeraer te doen dienen, ſchilderde voor eerſt en al, het laetſte Oordeel, vertoonende de Zalighe inden Hemel, maer onder aen hadde hy een brandenden Gloet van een Helle gemaeckt, vol van afſchuwelijcke Duyvelen, die de verdoemde op menigerley wijſe, onbarmhertigh, ende jammerlijck miſhandelden: *Bogaris*, dit Tafereel ſiende wilde flucx den Uytlegh daer van hebben, en als den Schilder hem alles verſtandelijck hadde beduyt, ſoo is den Heydenſchen Vorſt daer over ſoo verſchrickt geworden, dat hy door

Bogaris door een Schilderye tot een Chriſten geworden.

dooryets meer als krachtige reden beweegt, en aengeset wiert het Heydendom te verlaten, doende hem Doopen en nam vorders het gansche Christen Geloove aen. Uyt dese ende diergelijcke Exempelen kan dan oock lichtelijck afgenomen worden, hoe gansch ongeoorlooft en schandelijck dat het is, de Achtbaerheyt van soodanighen heerlijcken Const, aen de dienstbaerheydt van allerley schandelijckheden te verhangen, ende alsoo de Const tot aenstoockingh van ondeughden te stellen; even als eertijts de ontuchtige Heydenen deden, die de Constenaers daerom alleen in aensien hielden, om datse hunne Drinck-vaten, en Bachus Kroesen, (daerse doch wonder veel mede op hadden) met allerley geyle en onkuyssche Beelden wisten te graveren ende te beschilderen. *Gelijck als of* (seght *Plinius*) *den Dranck niet smaecks genoegh hebben sou, ten waere datmense malkander in Bordeel-Bekers toe dronck.* Soo sietmen oock dat te dier tijt, veel Constenaers de toomeloose wulpsheyt der Heydenen hebben ingevolght, ende soo verre zijn vervallen dat eenen *Dedalus* ten believe vande rasende *Pasiphe*, een houte Koe beston te snijden, op dat sy hare Beestelijcke lusten daer door soude konnen op-volgen.

Verachtingh van het misbruyck der Schilder-konst.

Misbruyk deser konst onder de Heydenen gemeen.

Maer gemerckt dit vande bescheydenste Heydenen, selfs inde Heydenen is berispelijck geweest, soo betaemt het veel min een wijs en Christen Constenaer, dat hy eenige sondige feyten, en schandaleuse Vertooningen al te bot, naeckt, en ergelijck voorstelle, ofte afschrickelijcke dingen te vervaer-

Schandelijcke dingen moetmen vermijden of seer bescheyden weten te vertoonen.

 lijck

lijck afbeelt. Hier op siet den Poët *Horatius*, als hy in sijn Boeck vande Dicht-Kunst de Tooneel-speelders dese lesse geeft, ende aen de Schilder-Konst oock seer wel kan toe-gepast werden. Daer hy seyt, *het is gansch onbetamelijck dat Medea in het bywesen van al het omstaende Volck haer Kinderen den hals af soude snijden, &c.* Voeght hier by dat het oock onder de Christenen niet en behoorde te geschieden, dat door haer eenige Goddelijcke dingen te naeu bepaelt ende afgebeelt wierden, insonderheyt van welck men geen gedaente sien noch recht bevatten kan, noch veel min eenige schriftuerlijcke dingen met voordacht, bespottelijck voor stellen; vermengende Heylige Historyen met Heydensche Grouwelen: invoegen het den Christenen niet genoeg en moet wesen yets geestigs en Constigs te konnen uytvoeren, maer ydere Konst moet oock na de Deught en betamelijckheyt afgemeten worden: Op dat het niemandt en ga gelijck het *Theopompus* een Schilder van *Constantinopelen* eens rechtvaerdelijck verginck, doe hy als een profaen Mensch, onsen Heere *Christus* inde gedaente van eenen afgodischen Jupiter hadde afgebeelt; want sijn handt (seght *Sigonius*) met welck hy het lasterlijck Pinceel gevoert hadde, die verdorde in weynigh dagen daer na.

Geen Heylige dingen met profane vermengen.

Rechtvaerdige straffe aen Theopompus uytgevoert.

Meer en sullen wy tot dese stoffe niet ophalen, maer besluyten dit Capittel met de woorden vanden Geleerden *Iunius*, daer hy een verstandigh Constenaer onder dese volgende woorden aldus beschrijft. *Een Eerlijck Werck-meester* (seyt hy) *behoorde altijdt goede*

Beschrijvingh van een eerlijk Constenaer.

achtingh

achtingh daer op te nemen, dat hy d'aensienelijk-heyt van sijnen naem door het op-volgen van dertelmoedige boeveryen in sijn Schilderyen te vertoonen, niet en kome te verliesen. Voeghter by, dat hy noyt sich en verstoute als een onredelijcken hont in spot van Heylige dingen tegen den Hemel te blaffen. *Ofte* (seght den selven *Iunius*) *dat hy door sijn vuyle Konst-stucken de Lodder sieckte van geyle Venus-Ianckers niet als een onbeteugelt Paert aen 't Holien en helpe, &c.*

Het derde Capittel.

TOt hier toe gesproocken hebbende van den oorspronck, achtbaerheydt, ende nuttigheyt der Schilder-Konst, soo komen wy nu tot de eerste aenleydingh deser Konst, diese soo uyt de aengheboorne natuere als door de Konst Wetten selver verkrijghen moet, ten eynde sy in het betrachten van soodanigen oeffeningh een wel-bereyt naturel ontmoete. Want gelijck het van outsher onder de wijsen is aenghemerckt, dat die dingen doorgaens wel gelucken, tot welck ons de nature selfs aenleydt, ende dat in tegendeel die dingen gemeenlijck qualijck sloegen van welckmen een natuerlijcken afkeer heeft; Soo machmen oock met recht seggen, dat het onmogelijck is tot de Schilder-Konst te komen ten sy saecke datmen door een welgesteltheyt der natuer daer toe gebooren is. *Het is het geraetsaemste* (seght den welspreeckenden Romeyn *Cicero*) *dat wy*

Een welgestelde natuere tot het leeren van een Konst het grootste voordeel.

wy de leydinge onser eygene natuere volgen, en dat wy de betrachtingh der Konsten t'eenemael na den regel der natuere richten: Verstaende soodanigen natuere, die na het voor-schrift der Konst-regulen luystert, ten eynde de Konst sigh na de aendryvingen onser natuere behoorlijcke schicke: *Want dan konnen de Konsten* (seght *F. Iunius*) *eerst volkomen worden uytgevroght, wanneerse met alle hare regulen een bequame natuere ontmoeten.* Ongetwijffelt hebben de Wet-gevers van *Athenen* hier op gesien, soo wanneer alsse wilden, datmen de Iongers van thien of twaelf Jaren out (als wanneermense tot de Konsten leyde) haer de Werck-tuygen van verscheyde Konsten ende Hantwercken voorleggen sou, op datmen alsdan siende na welck instrument sy eerst grepen, ofte met welck sy in het aenvatten, yets knaphandigh met een noeste besigheyt quam uyt te voeren, de sodanige, tot die Konst affonderen mochte.

Wat die van Athenen deden alse de Jonckheyt tot de Konsten aenleyden souden.

't Is dan een Gift der natuere, die als een Zaet der Konste, de eerste beginselen instort, en den Constenaers bequaem maeckt: Waerom vele onder de Oude wijsen twijffelden, of de Konst grooter baet vande natuere, dan vande leeringh hadt. Maer gemerckt datse geen van beyden misschen en kan, soo is light te gelooven dat de natuere veele vermagh, ende datse haere levende kracht daer in duydelijck kan doen uytblincken, selfs tot de neygingh van dees of gene bysondere verkiesinge van study; gelijck dat by *Franciscus Iunius*, in 't vierde Capittel van sijn eerste Boeck, seer geleerdelijck getoont wert. Soo

Soo kan men oock uyt het gene alreede geseyt is, sich verseekeren, hoedanigh de leersame onderwijsingen, de natueren moeten te bate komen, om daer door, met alles wat tot een volkomen Konstenaer vereyst wert, de Natuerlijcke toe-genegentheydt te voltoyen; 't gene seer vroegh, en in het eerste zaeysoen der Iaren moet aengevangen worden, als wanneer de gemoederen der Jeught noch teer zijnde, tot de ondeughden ende misbruyck van hare eygene Vryheyt ongefatsoeneert zijn: Want alsdan laten sy haer beter leyden vande gene die haer langhs de beste leerweghen soecken te onderwijsen. Insghelijcks moeten oock de Jonghelinghen (van welckmen sich yets goets beloven mag) van een seer neerstigen ende arbeytsamen Geest zijn, opmerckende ende sinspeligh van gedachten, vol van fraye inbeeldingen ende fantasien.

d'Onderwijsingh moet de Natuere leyden en stieren.

Wanneer de Jonckheyt bequaemst is.

Sy moeten arbeytsaem ende neerstigh wesen, om dieswille dat soodanige Konst noch om Gout noch Silver kan verkregen werden, maer alleen door een wercksame oeffeninge; voor welcke d'Oude plegen te seggen dat de Goden alle dingh verkoopen. Opmercksaemheyt van gedachten moetense hebben, om door ghewoonte van die daghelijcks te oeffenen, sterck van inbeeldinge te werden; ten eynde sy die allengskens tot het uytvoeren van hare hooghverhevene fantasien souden leeren in 't werck stellen. Hierom wil *L. Davincy*, dat een Jongh Schilder gheen dingen en mach versuymen, soo in het beschouwen der natuerlijcke voorwerpselen,

Hoedanig een Jongelingh van naturel moet wesen.

Watmen doen moet om sijn ghesteltheyt te verbeteren.

 ende

ende byſondere voorvallen, als in het onderſoecken en overleggen van fraye Hiſtoryen, Poëtiſche verdichtſelen, ende outheden, als anders; daer uyt hy niet yets en ſoude vinden, dat tot ſijne ſtudy dienſtig mogte zijn, om daer aen te gedencken: Gemerckt de inbeeldingen ende fantaſien in ons geſtelt zijn, als een Regiſter, ofte aenwijſer van 't geen wy oyt met onſe oogen geſien, ende met ons verſtant begrepen hebben.

Middel om rijck en ſterck van inbeeldingh te worden.

Men kan oock neffens het ſpeculeeren op de natuerlijcke dingen, geen beter middel den Jonghelinghen aenwijſen, waer doorſe ſterck van inbeeldingh en groots van gedachten mochten werden, dan het veele ende verſtandigh doorleſen van fraye Boecken, verſcheyden in Hiſtoryen, Konſten en Leerſtoffen: Want gelijck het de weelige Ackers niet en verergert, datmenſe nu met eene, ende dan wederom met het andere Zaet bezaeye, ſoo wort oock ons gemoet ſomtijdts door d'eene, ſomtijts door d'andere bedenckingh vernieuwt.

Weynige wordender (met eenigh Oordeel begaeft zijnde) ghevonden, die vande inbeeldinghs kracht ſoodanigh zijn miſgedeelt, offe ſullen in het leſen der Verhael-ſchriften en Vertellingen, d'eene of d'andere goede Denck-beelden by haer ſelven gewaer worden. Laet een aendachtigh Jongelingh de Troyaenſe Oorlogen inde Boecken *Æneas*, door den vermaerden *Maro* Gedicht, eens met opmerckingh door-leſen, ick houde my verſeeckert, dat hy ſijn gedachten met wonderlijcke bedenckingen vervult, ſijn fantaſie vol

vol groote inventien afgeschetst, ende sijn gemoet tot de uytdruckingh van menigerley hartstoghten aengeprickelt vinden sal; ghelijck wy dat in het volgende Capittel breeder sullen aenwijsen.

De Boecken nu aengaende welcke een Weet-gierigh Konstenaer behoorde te doorsnuffelen, bestaen voornamentlijck in vier onderscheydene soorten: namentlijck in verhael ende geheugh schriften, soo van Heylighe, als Heydense ende Weereltse Historyen, der Griecken, Romeynen ende andere machtige Volcken. Ten tweeden in verdichte en opgepronkte vertellingen, so van Poëten als Philosophen en diergelijcke. Ten derden in die vande Antique zeden, gebruyken en Konsten der oude Volcken spreecken. En ten vierden, in alle goede Autheuren die van eenighe noodige Konst, of geachte wetenschap geschreven hebben. Wat Boecken men behoorde te lesen.

Waerom het oock seer voordeeligh is, in eenige vremde Tael; als Latijn, Frans en Italiaens ervaren te wesen, om beter eenige schrijvers, die noch niet in onse Moederspraeck overgeset zijn, te konnen verstaen. Dan hier in zijn onse tijden vry geluckiger, nu dagelijcx veel fraye dinghen uytkomen, danse wel eertijts hebben geweest.

Wat belanght de Historyen, der aeloude schryvers; daer van ondervintmen, datse ons veel heerlijcke geschichten in hare Boecken, als op een Tooneel vertoonen; invoegen het niet wel anders wesen kan, of de ghedachten van een opmerckent ende Leersaem Mensche, moeten met veelderley Denckschetsen Wat de Historyen doen.

schetsen vervult werden, want den Geest kan door d'inbeeldingen van verheve stoffen, levendige ende statelijcke Vertooningen in ons gemoet verwecken. Daerom *Cicero* de nuttigheyt en 'tgebruyck der Historyen, ons onder dese gedaente niet onwaerachtig heeft afgeschildert, als hy daer van sijne beschetsingh aldus maeckt. *De Historyen* (seyt hy) *zijn de getuygen der tijden, het licht der waerheyt, het leven vande Memorye, en de meesterße van alle onsen handel en wandel, &c.*

Wat de Poëten.

Aengaende de Poëten, soo is seecker, dat men door het lesen der selve veel cierlijcke inventeringen komt te begrijpen, gelijck dat oock al van overlangh in menigh Constenaer is gebleecken, datse de meeste magnificentie van haere wercken uyt haere Verdighselen gehaelt hebben. Soo vertelt ons *Valerius Maximus*, dat *Phidias* seer geerne bekende dat hy het Model van sijnen *Eliaenschen Iupiter* by den Poët *Homerus* gevonden hadde: van gelijcke betuygen eenige schrijvers dat *Thimantes* en *Praxiteles* veele van haere aerdigheden uyt den Poët *Euripides* ontleent hadden.

Wat nut het ondersoeck der antique dingen geeft.

Indien selven sin konnenwe oock niet loochenen, dat de study der Outheden den Schilder op een uytnemende wijse van nooden is; welcke, niet teghenstaende sy inde Oude Historyen ende Poëten eenighsins gevonden wort, nochtans uyt de Antiquary, ofte die alleen haer werck vande outheden op te halen, komen te maecken, moeten gevonden werden: sy en konnen nerghens beter door betracht noch bewesen worden,

dan

dan uyt de afbeeldingen ende beschrijvingh der overblijffselen, soo van gebouwen, gesnede Colommen, Triumph-bogen, Friesen, Altaren ende oude Penningen selfs: In welke men klaerlijck kan sien hoedanigh de Goden, Godinnen, en Statue-beelden waren. Hoedanigh de Tempels, de Altaren, de Priesters, de Vaten, de Offeranden, en Feest-dagen waren. Hoedanigh de Antique Gebouwen, van Amphiteatren, Panden, Renbanen, Scheeps-havens, Bruggen, Graven, Spitsen en Zuylen waren. Hoedanigh de toestelsels van Kleedingen, en Verciersels der Volcken waren. Hoedanigh de Trouwleydingen, de Gast-malen, de Triumphrijdingen, de Vecht-spelen, de Reygangen, de Vergodingen, de Begravinghen, de Justitien en diergelijcke in ghebruyck waren. Hoedanigh de Wapen-rustingh, de Krijghsteeckenen, de Wagen-zetels, de Krijghsknechten, de geschencken, Kroonen ende Lauren waren. 't Gene alles seer fraey tot bysondere nuttigheyt met vermaeck daer in kan ondersocht werden.

Noodigh gebruyck der Konst-Boecken.

De Boecken die van de verscheydene Konsten ende Handt-grepen handelen, konnen oock alsoo weynigh als eenighe vande voorgaende, by een Weet-gierigh Konst-Oeffenaer ontbeert worden, want daer in moeten de Fondamenten van de Wetenschappen gesocht werden, gelijcker veel neerstige ende gaeuwe verstanden hun hebben afgeslooft, om vande Bouw-kunde, Meet-kunde, Reken-kunde, Doorsicht-kunde, sterckten Bou, Water-wercken, Fonteynerien, Hemels-

loop,

loop, ende andere ſoo Wis-kundige als Natuer-kundige dinghen meer te ſchrijven, die niet ſchaers, maer overvloedigh in onderſcheydene Talen te bekomen zijn.

Hier by ſouden wy noch bequamelijck konnen toe voegen, het ſtudeeren na het Natuerlijck leven, ende het beſchouwen van fraeye Print-Konſt, ſoo van Oude als hedendaeghſe vermaerde Meeſters: maer alſoo wy de nuttigheyt van dic ſtudy, neffens alle andere Oeffeningen inde volgende Capittelen ſullen verhandelen, ſoo willen wy hier alleen tot aenleydinge der Study, den Leerlinghen aenwijſen, wat goede Autheuren voorhanden ende dienſtigh zijn, om met voordeel tot verſcheyde Kuntſchappen geleſen ende onderſocht te werden. Gelijck als daer voor eerſt tot de kennis der algemeene geſchiedeniſſen, dienen, de Hiſtoriſche Bybel-ſchriften. *Ioſephi* Joodtſche Hiſtoryen; *Titus Livius*, *Tacitus*, *Seutonius*, *Quintus Curtius*, *Plutarchus*, *Valerius Maximus*, *Coffeteau, de Griexſen en Romeynſchen Adelaer*, *Camerary* Hiſtoriſche Betrachtinghen, *Herodotus*, *Godtfriets* Hiſtoryen vande vier Monarchien, *Acerra Philologica*, ofte 600. Hiſtoryen. *Diogenes Laertius* van 't leven der Philoſophen. *Palefatus* vande ongelooflijcke Hiſtoryen. Ende andere meer.

Nut van het leven en Print-Kunſt.

Hiſtory-ſchrijvers.

Soo heeftmen onder de Poëten, *Homerus*, *Virgilius*, *Ovidius*, *Horatius*, ende vele die van dien aenhangh zijn, als *Prudentius*, *Lucretius*, *Statius Papinus*, ende den Satijriſchen *Petronius*, ghelijck oock daer by den Goden-beſpotter *Lucianus*, mach toeghe-

Poëten.

ghevoeght werden; als oock *Philostrate*.

Tot de Outheden kan men sich laten dienen van dese verscheyde Autheuren, als met namen *Rosinus*. *Vegetius*. *Baysius*. *Histoire de la Religion des anciens Romains par du Choul*. *Trezor des antiquitez Romains par du Boullaye*. *Augustinus vande Stadt Gods*, *Ferrarius* en *Reubenius de re Vestiaria*. *Schefferus de Militia Navali*. *Lipsius*. *Oudaens Roomsche Mogentheyt*. *Beschrijvingh van out ende nieuw Roomen*. *Boyssardi Topographia Romana*. De schriften van *Onuphrius Panuvinus*. *'s Werelts verscheyde Gods-diensten door Ross*. Ende noch veel andere die wy voorby gaen, om datter niets van in onse Tael is overgeset, gelijck daer zijn *Stuckii antiquitates Convivales*, *Saubertus de Sacrificys veterum*, *Kirckmannus de funeribus Romanorum*, *Quenstett de Sepultura Veterum*. *Ciaconius*. *Fulvius Vrsinus*. En soo voorts. Outheden

Belangende de algemeene kennis van verscheyde dingen, die als nutte wetenschappen in ende ontrent de Konsten dienen konnen, daer toe vintmen mede eenige brave schriften: Namentlijck *Polydorus Virgilius*, *Vande eerste vinders der Konsten* de *Iconologia of uytbeeldingh des verstants door Cæsar Ripa*. *Piéry Hieroglyphica*. *Heydtfeldi Sphinx of wetsteen des Deughs*. *Iunius vande Schilder-Konst der Ouden*. *C. Vermander van 't leven der doorluchte Schilders*. *Characteres des Passions, & l'art de Connoistre les Hommes, par Mr. de la Chambre*. *Agrippa vande ydelheydt der wetenschappen*. En soodanige meer. Algemeene dingen.

Nu tot de bysondere Konst-werckingen,

als

Wiskundige schriften.

als Architecture, Perspectijve, en diergelijcke wiskundige grepen, daer van soo vindtmen (om voor eerst vande Bouw-kunst te spreecken) verscheyde soo oude als nieuwe Autheuren, ghelijck daer is *Vitruvius. Sebastiaen Serlius. Vincent Schammozzius. Palladio. Vignola. Hans Bloem. Marolois. Martinus van Anhalt. Bosboom. Vinckeboons en Vermaes.* Welcke wel de voornaemste zijn die hier te Lande gebruyckt werden.

Inde Perspective, daer van vintmen *Vredeman de Vries*, *Maroloys*, *Hondius*, en die van *Des Argues* door *A. Bosse* uytgegeven; benefsens noch eenige in 't Frans en Latijn, als *perspective speculative* en *Perspectiva horaria. Guido Baldi*. Ende diergelijcke.

Tot onderwijsinge inden Sterckten-bouw ofte Fortificatien, hebben geschreven, *Maroloys*, *Freytagh*, *Dogen*, *Goldman*, *Cellarius*, *Fournier*, *Melder*, *Ruse*, *Perret*, en noch meer andere die daer by eenighsins konnen getrocken worden, tracterende van Wapenhandelinge, Bosschietery, Vyer-wercken en soo voorts.

Wilmen oock eenige hebben tot de aenleydinghe der Mathematische Studien, als Meten, Cijfferen, Hemels-loop en Werelt-beschrijvinge, &c. Men gebruycke de Boecken van *Euclides*, de Aritmetische Fondamenten van *Sybrant Hanssen* en andere. De Wis-kundige Wercken van *Symon Stevijn*, en het *Philosoophs bedrijf* van sijnen Soon. De Practijck des Landt-metens door *Douw. Ludolf van Keulen. Mathematische vermaeckelijckheyt.* De dingen van *Stampioen. Kinckhuysen.*

huyſen. Lansbergen. Blauw. Rembrant van Nierop. Schooten. Ritters. Schottus ende andere. Later ons eenige tot de Natuer-kunde der dingen by-vogen, als *Plinius*, *Ionſton*, ende andere vande Natuere der Beeſten; de Philoſophiſche ſchriften, van *R. Deſcartes*, *Hobbes*, *Regius*, *Berlicom*, en diergelijcke, als oock verſcheyde die vande Menſch-kunde of *Anatomie* gheſchreven hebben, als *Veſalius*, *Spiegelius*, *Veſlingius*, *vander Gracht*, en *Thomas Bartholinus*, welcke wy alle de gemeenſte ende noodighſte achten te weſen, om ſich heerlijck ende braef te konnen oeffenen: Waer van de ſtoffe die ſy verhandelen, veel te lang ſoude zijn alle te verhalen. Maer wy ſullen evenwel daer yets van ten toone ſtellen, op dat wy de Leeſgierigheyt der gene die na geleertheyt dingen, eenighſins mochten opwecken.

Natuer-Kundige.

Weynighe zijnder oſſe weten lichtelijck dat den ganſchen Bybel vol ſchoone, rijckelijcke, grootſe, modeſte of zedighe, en Heylige Hiſtoryen vervult is, ſoo van den handel ende wandel der eerſte Vaderen, als vande uyt-toghten der Iſraëliten; haere ſtammen, tellingen, plagen, wonderdaden, Gods-dienſten en Ioodſche Ceremonien, Prieſterdommen, tabernakulen, offeranden, ampten der Richteren, Koningen ende hare groote daden, Velt-overſten, Reuſen, Batallien, verwoeſtingen van Steden ende Volcken; uytdeelingen der Lantſchappen, Gevanckeniſſen, 't leven der Koningen van Iſraël, verloſſinghen, herbouwinghen, en andere ſeer wonderlijcke gheſchiedeniſſen,

Bybel-ſchriften wat die verhandelen.

als oock het gansche wonderlijcke leven Christi ende sijn Apostelen, in welcke ontelbare stoffen van inventien, en fraye vertooningen te vinden zijn.

Lof van Herodoot.

Onder de Wereltse History-schrijvers is *Herodotus van Halicarnassen*, een vande vermaerste Autheuren, gelijck veel Geleerde Mannen als *Longinus*, *Cicero*, *Aulus Gellius*, *Camerarius*, *Stephanus*, *Schaliger* en *Vossius*, van hem ghetuygen, dat hy den Outsten en besten Heydenschen Griexsen schrijver is, die noyt van Geleerde behoorde uyt de hant geleyt te worden. Waerom *David Cytreus* in sijn Tijt-reeckeningh over *Herodoot*, aldus gewaeght: Het schijnt (seyt hy) door
,, de oneyndige goetheyt Gods geschiet te
,, zijn, dat *Herodoot* den *Halicarnasser* die
,, omtrent 420 Jaren voor Christi geboorte
,, bloeyde, by na inde selfde oogenblick des
,, tijts sijne Historie begint, daer de Prophe-
,, ten hunne Historyen tot aen het rijck van
,, *Cyrus* eyndigen. Hy heeft niet alleen de
,, daden van *Cyrus*, ende de *Persiaensche* heer-
,, schappye (van welckers begintselen inden
,, Bybel gesproocken wort) tot aenden Oor-
,, logh van *Xerxes*, maer oock wijt-loopigh,
,, de Lydische ende Medische gheschiede-
,, nissen, en insonderheyt die van Egypten,
,, Ionien, Athenen, en de Lakonische en
,, Korintische Koninghen in 't Griecx be-
,, schreven, &c. welck oock nu in Nederlants is overgeset.

Wat hy in sijn negen Boecken verhandelt.

Hy noemt de Boecken van sijne Historye yeder na een vande negen Muysen; in *Clio* beschrijft hy de geboorte, wonderlijcke be-

houdenis, opvoedinge, ende droeve doodt van *Cyrus*. In *Euterp*, de zeden, gewoonten, 't Landt, ende alle de Koninghen van Egypten. In *Thalia*, 't bedrijf van *Kambyses*, hoe *Smerdis* seven Maenden op *Cyri* Naem regeerde, &c. en oock de veroveringh van Babel. In *Melpomene* de beschrijvingh der *Schijten*, en Velt-toght tegen *Darius*, Item de beschrijvingh vande *Cyreners* en *Lybische* Volcken. In *Terpsichore*, de Persiaensche besendinge aen den Koningh van *Macedonien*, wraecken ende muyterien, en oock den Staet van *Athenen*, *Lacedemon* en *Korinthen*. In *Erato* verhaelt hy de straffe vanden muytmaecker *Histeus* : *Darius* Oorlogh tegen de Griecken, en een dappere Batalje, daer inde Persianen verslaegen worden. In *Polijmnie*, de raetsplegingh van Xerxes, de Velt-toght tegen de Griecken, en den slagh by *Thermopijlen*. In *Vranie*, het machtige gevecht dat onder het Eylandt *Salamis* gheschiede. En in *Kalliope*, zijnde het negende ende laetste, beschrijft hy de straffe van *Lycidis*, verscheyde gevechten, den onderganck vande Persianen, en eyndelijck de schandelijcke vlucht van Xerxes uyt Grieckelant, &c.

Wat Camerarius en andere voor dingen beschryven.

Camerarius in sijn Boeck ghenaemt *Historische betrachtingen*, handelt beneffens eenige Gedenckwaerdige Exempelen ende Leeringen, van verscheydene geschiedenissen, zeden en voorvallen, als vande schoonheydt des Menschen, wonderlijcke Begravingen, vande Inventien, aenleydingen vande Jonckheyt tot goede Oeffeningen, vande Batstoven der Heydenen, vande Romeynse Deug-

den ende Ondeughden, Mannelijcke dapperheyt, kracht der Inbeeldingh; vande offerande der Heydenen en verſcheyde Religien, vande Huyſgoden, Beelden en Schilderyen, vande Konincklijcke vercierſelen, vande *Satyren* ende *Sphijngen*, vande Reuſen, vande kracht der Oogen, vande volmaecktheyt der Natuere, vande Wapenen ende Krijghs-inſtrumenten, vande Kleedingen en 't Hair-ſcheeren, ende hoedanigh de Konſten door eere gevoet konnen worden, &c.

Laurenbergh in ſijn *Acerra Philologica*, ofte 600. verſcheyde, ſoo Heydenſe, Wereltſe, als Fabeleuſe vertellingen, beſchrijft mede veel fraye dingen, als onder andere, vande ſeven Wonderen des Werelts, van Troyens Palladium, t'Samen-ſpreeckingen van Hercules met de Deught; vande Sybillen, geſchiedenis van *Mutius Scevola*, *Marcus Curtius*, *Horatius Cocles*, 't Leven en Doot van *Nero* en van *Diogenes*; van Coſtelijcke Maeltijden, d'Hiſtorye van *Theſeus* ende *Ariandne*, *Solon* en *Cröeſus*;. van eenige Tyrannen, op ende onderganck van *Cyrus* ende andere groote Mannen: Overwinningen van verſcheyde Volcken; vande Monarchien, van ongemeene Liefde en Vrientſchap, vande Romeynſche en Egiptiſche Gaſt-malen, Begravingen, Kamp-vechten der Griecken; van beroemde antique Schilders, Raetſels, vande Goden en Godinnen, vande triumphen, vande Troyaenſche Helden, Konſtſtucken der Oude, van Croonen en Kranſſen, Romeynſche Juſtitien, en van grootſe gebouwen, &c.

Treffelijcke dinghen beschrijft oock *Augustinus*, in sijn Boeck *de Stadt Gods genaemt*; vande dwaesheydt der Romeynen ontrent haren Gods-dienst, vande Begravinghe der Heyligen, van 't Maeghde schenden, vande instellingen der Tooneel-Spelen, vande Vryheyt der Poëten, vande roof der Sabijnsche Vrouwen, vande Spelen die de Goden waren toe-geheylight; van Troyens Verwoestingh, vande Burgemeesterlijcke regeeringe der Romeynen, vande Deughden welcke de Heydenen met Tempelen ge-eert hebben, vande eerste Houwelijcken der Romeynen, vande bedieningen der Goden, vande Namen ende By-namen eeniger Goden ende Godinnen, van verscheyde Philosophen, vande Geesten, Engelen, Duyvelen, ende Toveryen, beneffens veel andere aerdighe dingen meer; die oock hier ende daer onder heerlijcke Historyen by *Livius*, *Suetonius*, *Curtius*, *Plutarchus*, &c. gevonden werden.

Virgilius een Schilderachtigh Poët.

Virgilius (als een vande deftighste Poëten) verhaelt ons wonderlijcke, dingen, en singht met hooghdravende en schilderachte veerssen den onderganck van Troyen; wil men grootse Kleedingen, Batallien, Offranden, Wapenen, Kamp-vechtingen, Gebouwen, Tournoyen, Maeltijden, wreede Moorden, ende treurige Schou-spelen van ghevallen, ghy vintse by desen Dichter niet mager, maer rijckelijck, ende gansch levendigh afgheschildert. Soo vintmen by Ovidius ende andere aerdighe herscheppingen, zin-spelige gevallen, en een overvloedige fonteyne van Verdichtselen ende Poëtische aerdigheden,

uyt welckers verstant wy aenleydinge konnen krijghen, om geestighe gelijckenissen, ende Zinne-beelden ter Leeringhe af te beelden.

De Ael-outheyt beschrijvers, als *Boulaye, Rosinus, du Choul*, beschrijven ons Roomen en haer voornaemste Gebouwen, haer manieren ende zeden, Goden ende Tempelen, Colossen ende Pyramijden, hare Autaren, Offeranden, Priesters ende Vestaelse Maegden; hare Kleedingen, Feest-dagen, Bachinalen, Reygangen, ende andere antiquiteyten meer.

Hier toe is oock de *Roomsche Mogentheydt van Oudaens* een bysonder aerdig Boeck voor een Schilder ende Liefhebber der Oude dingen; deselve verhandelt daer in de daden der Roomsche Keyseren, soo in hare Staets-bekleedingh, Oorloghen, bemachtighen van Rijcken en Hant-havingh van Godendommen, &c. Item verbeeldingh van Zededeughden, Vertooningen van Schou-Spelen, Triumphen, Bouw-pralen, ende veel andere seer aerdige gebruycken en mannieren, die daer in seer Schilderachtigh, uyt de Authoriteyt vande Oude Penningen, en overblijfselen bevestight zijn: Tot welcken eynde men oock de beschrijvingh van Out ende Nieuw Roomen, *Rosinus* en andere hier vooren genoemt, met nuttigheydt kan gebruycken.

In het Boeck van *Polidorus Virgilius* spreeckende vande eerste vinders der Konsten, Wetenschappen, Handtwercken ende ghebruycken; daer in wert ons getoont, den

oorspronck der Goden, Houwelijcken, en verscheyde manieren daer van; vande Poëzy, Comedien ende Tragedien, 't gebruyck der Trompetten, Trommelen, en andere Oorloghs-tuygen; vande Camp-vechten ende Olympien, Crans-vleghtingen, Oorspronghder Pronck-beelden, Schilderyen en Verwen, Kleedingen, Gebouwen, Obeliscen, Pyramyden, Amphiteatren, Dool-hooven, Badt-stooven, ende oude Graven.

Wat belanght het Werck van *Cesar Ripa*, welck in het Italiaensch van hem geschreven, ende naderhandt door *D. P. Pers* in Duyts is overghefet, 't mach voorwaer een deftigh Boeck genaemt werden: Seer dienstigh zijnde, (gelijck sijn Tijtel-bladt uytwijst) voor alle Liefhebbers der Wetenschappen, als Redenaers, Poëten, Schilders, Beeldt-houwers, Teyckenaers, ende andere Zinspelge-geesten meer; Dienende om door Sinne-beelden, allerley verstandige invallen, ende inventien uyt te beelden: gelijck hy dan daer in de Deughden, Ondeughden, Konsten, genegentheden, hertstoghten ende andere zinnelijckheden, met kennis leert uyt-drucken; als daer is (op dat wy eenighe noemen) de Gods-dienst, Kuysheyt, Zedigheyt, Wijsheyt, Geloove, Liefde, Hoope, Stantvastigheyt, Barmhertigheyt, Bescheydentheyt, Beleeftheyt, Matigheydt, Afgoderye, Wanhoop, Gheveynstheyt, Gulsigheyt, Leuyheyt, Dieverye, Dronckenschap, Doot-slagh, Boeverye, Banckeroetier, Achter-klap, Geylheyt, Gramschap, Grootsheydt, Hovaerdye, Ja-

loersheyt, Ketterye, Rasernie; De Letter-konst, Dicht-kunst, Wis-kunst, Sterre-kunst, Teycken-kunst, Schilder-kunst, Natuer-kunst, Meet-kunst, Bouw-kunst, Genees-kunst, Boeck-Druckerye, Beelt-houwerye, Comedye, Philosophiæ, Wereldt-beschrij-vinge, Landt-bouw; ende voorts alles dat eenighsins in de ghedachten der Menschen vallen kan, wert daer in zinrijck, met goede reden, vanden oorspronck ende out gebruyck der Beeltnissen, in verghelijckingh vande Beelden diemen te pas wil brenghen, seer geleerdelijck aengewesen; ghelijcker oock eenige by na op dusdanige wijse uyt de *Sphinx* van *Heydfeldus*, *Pierius Valerianus*, en andere konnen opgevist werden.

Junius vande Schilder-Konst der Oude een deftigh Boeck.

Doch wat aengaet *Franciscus Iunius*, *sijn Schilder-Konst der Ouden*, 't selve behoorde van alle Voor-standers der algemeene Konsten dickwils doorlesen te werden; Ja (om de overgroote nuttigheden die'er in steecken) nimmer uyt de handen van een braef Schilder geleyt te werden. 't Soude vry te langh vallen, alle de aenmerckingen, Histo-ryen en leersame onderwijsingen die hy uyt de outheden wegen d'algemeene Schilder-konst bybrenght, te verhalen; als nament-lijck, het Const-gebruyck der oude Volcken, wat de antique Meesters tot de Schilder-konst gevonden hebben, het leven, zeden ende fraye Wercken der oude Meesters, hoese studeerden, wat in haer te prijsen ende te misprijsen is geweest, waer in de oude verstandige, de Deugt van een Tafereel stelden, verhael van eenige Const-stucken met leersa-

me

me aenmerckingen daer op; wat geleertheyt onder de antique Schilders is geweeſt, ende menighte van andere ſeer aerdige dingen, die hy doorgaens met ſeer heerlijcke Sententien, uyt de aenſienelijckſte Autheuren doorſpeċt ende aengenaem te paſſe ghebracht heeft: waerom wy hem meer dan vijfmael met aendacht doorleſen, en t'elckens een byſonder vermaeck daer in gevonden hebben.

Belangende *Carel Vermander*, daer van is by velen bekent, datmen daer in het leven ende doen, ſoo der antique, als moderne Schilders ſeer naeukeurigh beſchreven vint: Hy heeft daer in de op-komſte, ſtudy, wercken ende Fortuyne van veele der vermaerſte Schilders aerdigh by een geſtelt, ende wijſt van eenige, verſcheyde ſtucken aen, waer ſy als noch te ſien zijn. Daer-en-boven verhaelt hy de Ordinantien, de goede Teyckeningen ende maniere van Schilderen, de Deughden ende Ondeughden van verſcheyde Meeſters hare ſtucken; welcke alle ontrent de Leerlingen (Ja oock aen ervaerne Meeſters) groote nuttigheydt ende narichtinge in hare ſtudy gheven kan. Oock heeft den ſelven *Vermander*, een uytleggingh op de *Metamorphoſis* of herſcheppingh van *Ovidius* gemaeckt, die mede tot het verſtant der Poëtiſche fabulen dienen konnen, ten eynde men ſich daer na in het ordineeren van ſijne inventien, niet onverſtandigh aenſtelle, maer die ſchicke naer de algemeene uytleggers van duſdanige inventien; ende oock om die by deſe of gene voorvallen geeſtigh ende geleerdelijck toe te paſſen.

Wy hebben oock verſcheyde Autheuren opgeſtelt, die ſoo vande *Bouw-Kunſt*, *Perſpectijf* als *Anatomie* ſchrijven; welcke den Conſtenaer niet vremt moet duncken, dat wy die aenprijſen te doorſoecken, gemerckt wy voor hebben in 't derde, vierde, ende vijfde Boeck van ons Groot Werck tot genoeghſame kennis, na de beſt-gevondene ende hedendaeghs geoeffende regulen, onderwijſingh te geven; en daer in noch verſcheyde greepen ende nieuwe op-merckingen, tot nader betoogingh vande Konſten aen te wijſen: Doch daer uyt ſal de Leſer gelieven te weten, dat het onſe meeninge ganſch niet en is, dat alle andere Autheuren en goede Boecken ſouden uyt de handen geſmeten worden: Maer dat wy in tegendeel aenraden, geen koſten noch moeyten te ſparen, om alles te doorſoecken wat onderſocht kan worden, op datmen door de onderſcheyden ſchrijvers, de ganſche verborgentheydt van een Wetenſchap, volkomen leere uytvinden; Want yeder doet t'elkens yets nieuws daer by, dat te vooren van een ander niet bedacht noch verſtaen en was: Waer uytmen dan oock kan bemercken, wat verbeteringh daghelijcks aende Conſten worden toe-gebracht. Niet te min, ſoo is geraden datmen de gronden van deſe of gene Meeſter, alleen eerſt moet leeren verſtaen, eermen veel wercks van andere over hoop haelt. Nu, gelijckmen hem ontrent deſe moet dragen, ſoo moetmen oock ontrent de andere voornoemde Mathematiſche ende Natuer-kundige Boecken doen; invoeghen daer alſoo

Dat ons voornemen niet is d'ander goede Boecken te verwerpen.

geen

geen wetenschap en sy, daer in den Schilder onwetende bevonden werde.

Het vierde Capittel.

MEn leest by *Titus Livius*, van *Philopoëmen* den Krijghs-Oversten, dat hy sich soo wel in Vrede dan in Oorlogh geduerigh inde Crijghs-oeffeningen besich hieldt, op dat hy door dese neerstigheyt, wijsheyt soude in voorraet bekomen; invoeghen het hem als 't noot soude doen, aen geen Wijse Raetsmannen ontbreecken moght. Even soo moet eenen Jongen Schilder van den beginne aen, door geduerige oeffeningen van Lesen, Teyckenen, Speculeeren, Copiëren, ondervragen, practiseeren ende uytvorssen, sijn gemoet met wijsheyt soecken te vervullen, op dat hy namaels uyt die opgeleyde schatten eens heerlijcke dingen aen de Wereldt soude konnen ten toone stellen. De middelen nu, welcke (om dit te bekomen) voorhanden zijn, hebben wy in 't voorgaende Capittel aenghewesen; staet ons nu vorder aen te mercken, de nuttigheden ende gebruycken, diemen uyt het ondersoecken der geschrevene Boecken, het beschouwen der Printen, het navorssen der Antiquiteyten, ende studeeren na 't leven ende diergelijcke meer, komt te genieten.

Datmen sich van wijsheyt en wetenschap in voorraet moet sien te versorgen.

Wanneer yemandt veele dingen met neerstigheyt heeft doorsocht, ende wel belesen is, soo kan hy met meerder verseeckertheyt buyten de berispingh der verstandighe, Ja oock

Dat de Schilderyen het algemeen oordeel

der Menschen onderworpen zijn.

oock der onverstandige oordeelders, sijne inventien aenden dagh brenghen. Want dewijle de Tafereelen onder verscheydene uytleggers dickwils dapper door de Pijcken danssen, ende lijden moeten dat de gedachten, en 't voornemen vanden Schilder, d'uytlegh ende waerheyt der Historye, de reden vande plaets, d'Ordinantie der inventy, mogelijckheyt der doeningen, ware proportionele Teyckeningh, Kleedingen ende toestelselen, ende andere behoorlijcke hoedanigheden meer, ge-examineert, en bedisputeert wert; dat menighmael occasie verschaft, om de groote of kleyne ervarentheyt van een Meester uyt te vinden, 'tgeen dikwils in eenige kleynigheden ontdeckt wert, Ja in soodanighe daer een omsichtighen Meester nimmer op ghedacht en heeft, veel min een slecht hooft.

Geestigh Exempel.

't Sal deswegen niet ondienstigh zijn, om alle andere bewysen voor by te gaen, waer door wy 't gene geseyt is mochten vast-maken, een Exempel hier by te voeghen: Seker Schrander en wel geoeffent Schilder, had op eenen tijt (ten versoecke van een geleert Man) een Tafereel vande Cananeesche Bruloft gemaeckt, in welcke hy hadde vertoont dat Christus het Water in Wijn veranderde; en hadt met voordacht en bysonder ooghmerck (om de waerheyt vande Historie en wonderdaet, nader als andere wel deden, uyt te drucken,) geen Witte maer Rooden Wijn ghemaeckt: den Schrift-gheleerden Doctor dit Stuck besiende, viel juyst met sijn oogh en begrijp op den Rooden Wijn,
en

en vroegh terftont aenden Schilder, waer hy gelefen hadde datter Rooden Wijn in de Bruyloft van Canaa in Galilea geweeft was? den Schilder vroegher met het andere woort wederom op, waer het ftondt datter Witte Wijn geweeft is? Ondertuffen fochtmen den Text *Ioánnis* aen't tweede Capittel eens op, om te fien offer uyt d'omftandigheyt vande Hiftorie, niet eenighe giffingh tot voordeel dan d'een of d'andere kon gemaeckt werden: doch niets vindende, wilde den Doctor evenwel weten, waerom hy niet foo ligt den Witten als den Rooden Wijn en hadde verkoren, en of hy dat met Study of by gevalle gedaen had? Den Schilder merckende dat fijn Verftandt hier van een geleert Man op den Toet-fteen gezet wierdt, antwoorde, dat hy vele waerfchijnelijcke Reden hadde, die hem om by de waerheyt te blijven, daer toe genoodtfaeckten, en dat oock felfs de Schriftuere hem aenleyding gegeven hadde: want voor eerft (feyde hy) foo en is het niet onwaerfchijnelijck, of Christus heeft het Water in foodanighen Wijn herfchapen alffer in Galilea groeyde, en vande In-woonders gedroncken wiert, vermidts Hem by de Joden alles wel geviel: Want haer Eten en Drincken en ftondt Hem niet qualijck aen, gelijckmen oock nerghens en vindt dat Hy voor Sijn eyghen Hooft eenigh byfonder Kocket of Dranck genuttigt, noch veel min aen Sijn Vrienden verfchaft heeft: Dierhalven foo befluyt ick, dat Hy het Water in Wijn verandert heeft, die men te dier tijdt, en te voren, en oock op Hoogh-tijden was

ge-

gewoon te drincken. Dat dit nu geen Witten maer Rooden Wijn is geweest, konnen wy hier uyt af-nemen: Ten eersten, om dat alles wat in de Schriftuere vanden Wijn is aengeteeckent, van Rooden Wijn dient verstaen te werden; nu, soo en handelt de Schrift van anders geen Wijn dan die by de Joden in gebruyck is geweest. Soo staetter by *Iesaia* 63. aen 't 2. vers, *Waerom zijt ghy Root aen u gewaet? en uwe Kleederen als eenes die de Wyn-Persse treet?* En by *Salomon* in sijne Spreucken, Capittel 23. vers 31. *En siet den Wijn niet aen als hy hem Root vertoont, als hy in den Beker sijne Verwe geeft.* Soo seght oock *Iesus Syrach* elders. *Hy streckte sijn handt uyt, en Offerde den Rooden Wijn, &c.* Doet 'er by dat den Wijn doorgaens inden Bybel Druyven-Bloet van wegen haer Coleur genaemt wert. Lesen wy niet Eerste Boeck *Mosis*, Cap. 49. vers 11. *Hy wast sijn Kleet in den Wijn, ende sijnen Mantel in Wijn-druyven Bloet.* Ende *Ioannis* in sijn Openbaringhe neemt een ghelijckenisse van den Rooden Wijn, als hy segt *Ende de Wijn-pers-back wierdt buyten de Stadt getreden, ende daer is Bloet uyt den Wijn-pers-back gekomen, &c.* 't Welck alles noch verder soude konnen bewesen werden, wanneer men de Historien der Oude, de Cruydt en Landt-beschrijvers daer oock by wilde ophalen: In welcke goede Redenen den Geleerden Man, groot genoegen nam, hem verwonderende over het wel-geoeffent verstant van den Schilder, hem daer in prysende, dat hy sijn doen met goede en gesonde Reden konde bevestighen. Uyt alle welcke men

klaer-

klaerlijck kan af-nemen, dat by aldien desen Constenaer niet wel belesen en hadde geweest, ende sijne Historie met overdacht doorsien hadde, dat hy seer weynigh Reden van sijne Inventy soude hebben konnen geven, maer dat hy als een onwetenden Domme-kracht by sijn Werck soude staen kijcken hebben.

Soo sijn oock de Meditatien en Bedenckingen diemen in het beschouwen der Printkonst heeft, een bysonder krachtigh Middel om alles (de Konst betreffende) te leeren verstaen; niet tegenstaende bevonden wordt datter sommige, een af-keer van hebben, meenende door een opgeraepte Schijn-deugt van Meesterschap, datse terstont onder het getal van Copieisten en Brekebeenen souden geteldt werden, om datter sommighe Crampoenen gevonden worden, die anders niet en doen dan Printen, Teyckeningen, Ja oock Schilderyen na Schilderen: Maer dese betoonen metter daet datse noch het rechte gebruyck vande Print-kunst niet en verstaen, veel min die oyt beseten hebben; ghelijck daer oock weynige van die soort gevonden werden, die yets bysonders doen konnen, dan met lange blocken ende knoeyen,'t welk noch ten laetsten naeulijcks het ooge van een onkundige voldoen kan; maer het examen van een ervaren verstandt niet verdraghen mach.

't Beschouwen van Print-Kunst een middel om geoeffent verstant te krijgen.

Misverstant van sommige hier in.

De Teyckeningen, Schetsen, ende Printen, moetmen in't sien met het verstant, ende niet met handt ende ooge gebruycken om daer stucken ende brocken uyt te stelen, veel min

Recht gebruyck der Print-Konst.

min om die geheel na te apen (al-hoe-wel dat oock zijn nuttigheyt heeft wanneer 't wel wort aengeleyt, gelijckw' in onse Teycken-Konst leeren,) ende blijven alsoo geduerlijck door den Bril van een ander kijcken. Maer neen, men moet alleen de deughden, als fraye maniere van ordineeringhe, Teyckeningh, geestige gedachten ende verstandighe opmerckingen, door het besien, hersien, bedencken, overleggen ende herkauwen, trachten in sijn gemoet te drucken, ende daer in, met dickwils daer aen te dencken, bewaren; invoegen sy door het toedoen van uwen Geest, niet meer eenes anderen, maer in U. eygen vindingen verandert worden: Ten eynde sy oock in het ordineeren, t'samen stellen, ende vercieringen van uwe inventien als wijse Raets-mannen souden konnen dienen. Ende op dese maniere salmen vol van gedachten, vlugge van ordinantie, rijp ende overvloedigh van Schilderachtige stoffe werden: Daermen andersins nimmer een eygen Erf-goet en kan te boven winnen, maer sich altijt met leenen, stelen, ende rapen behelpen, of besitten een eygen study op sijn selven, en vroeten daer mede alleen inde Werelt om, welcke men niet t'onrecht naeckte en arme Eremijten inde Konst soude mogen noemen. Doet hier noch by, dat by aldien het bespeculeeren, ende ghesicht oeffeningh van Print-kunst, geen andere nuttigheydt en hadde, dan dat het de lust van een yverigh Constenaer geduerigh opweckt, Aest, onderhout en gaende maeckt, den tijt, ende kosten die daer aen verspilt wort,

wort, onnoodigh is te beklagen. Vele zijnder die gansche Cabinetten ende groote legger-Boecken vol schoone Printen ende Teyckeningen hebben, die de selve in een Jaer naeulicks eens doorsien; of soose by geval daer al eens in komen, soo kijckense daer in als een Os inden Bijbel; want die wederom uyt de handen geleyt zijnde, weten soo veel als te vooren, en hebben niets meer geleert, als niet te weten, en hunnen ouden wegh te volgen.

Dat de Konst vry wat bysonder fraeys uyt de antique study kan halen, daer aen mach van niemandt getwijffelt werden. Want de Exempelen konnen daer van getuygenis geven hoe gansch geacht die van Eeu tot Eeuw geweest is, ende hoe neerstigh de Vermaerde Meesters hebben geweest; om de antique dinghen, soo van schoone statue Beelden, Kleedingen, Zeden ende gebruycken, met een onvermoeylijcken yver te ondersoecken, ende de nuttigheyt daer van te kennen. Dit geeft ons onder allen den braven Teyckenaer *Franciscus Perrier* door een stilswijgent sinnebeelt te kennen, soo wanneer hy op het Voorhooft van sijn *Bas relief*, of leegh verheven Marbre antique Konst-stucken, (die hy na de Sny-wercken vande Eerboogh *Constantini*, *Vespasiani* en andere gheteyckent ende uyt-ghegeven heeft,) de Roomsche Outheyt onder de voet gevallen uytgebeelt, welcke van *Pallas* de handt geboden, ende vande Schilder ende Bouw-konst opgheholpen wort: Besiet de Print selfs ende ghy sult veel beter invallen daer over in u gedach-

Nuttigheyt der antique Studye.

ten vinden, dan of ick het u hier met veele woorden in een ruyge ſchets beſtont aen te wijſen.

Laet ons hier by oock aenmercken dat de antique Beelden welcke inden bloyenden tijt, als wanneer de Konſt onder de Oude op het hooghſte was, gemaeckt zijn, voor de beſte Modellen ende voorbeelden aen de Jonge Schilders ende Teyckenaers verſtrecken konnen: Gelijck den Heer *I. de Biſſchop* inde Voor-reden van ſijne vijftigh nieuw Ge-Etſte ſtatue Beelden aen den Heer *Conſtantijn Hugens*, dat niet onwaerachtig en toont, ſoo wanneer hy ſeght. Daer in is ons gevoe-„len eenſtemmigh, dat de oude overblijfſels „van Beelden ende halfronden zijn vande „grootſte volmaecktheyt inde Konſt, ende „voor de Leerlingen het beſte voorbeeldt. „Welck gevoelen gelijck het by my out is, „en door verloop vanden tijdt ſeer vaſt ge-„wortelt, alſoo oock van tijt tot tijt waer-„achtiger ten ſeeckerder heeft toegheſche-„nen: Het ſy eens ander oordeel, ende „begrijp, of 't mijne dien aengaende wer-„de overwoghen. In dienmen andere haer „oordeel onderſoecke, ſoo komt te vooren „niet alleen den grooten Prijs ende waerde „die deſe dingen altijts by de kenders in „oude tijden gehadt hebben, en oock nu „ter tijt noch hebben; als 't eerſte wert ge-„tuyght van *Cicero*, *Plinius*, ende andere „ſchrijvers van geloof, door 't verhael van „dinghen by na ongheloofflijck, ende het „tweede leert de dagelijckſe ervarentheyt: „Maer komt daer toe oock de eenparighe

„toe-

„ toestemmingh van *Raphel d'Vrbyn*, *Michiel*
„ *angelo Bonarotti*, en al de treffelijcke
„ Meesters: die als bekent is, dit niet alleen
„ met woorden rondelijck verklaert, maer
„ oock metter daet betoont hebben; haer
„ heele werck stellende na desen richt-snoer:
„ Ja soo verre, datse dickwils niet ontsien-
„ de, heele stucken in hun wercken in te
„ voegen, by na Roovers zijn geworden in
„ plaets van navolgers. En van geen ander
„ verstant zijn de Liefhebbers; als die ge-
„ meenlijck voor 't beste van hun wercken
„ dat oordeelen, het welck meest heeft van
„ die oude Voor-beelden. Selfs die van
„ *Venetien*, die nochtans altijdt meest in 't
„ Coloreren ende meesterlijckheydt van 't
„ Pinceel als inde Teyckeningh hebben uyt-
„ ghemunt, konnen hier toe strecken voor
„ ghetuyghen; aenghesien *Mategna*, *Palma*
„ hier uyt geseyt werden, veel geleert en
„ gevordert te hebben. Maer soo men dalen
„ wil tot de later tijden; is dit niet wel het
„ eenige, 't welck *Vranckrijck* nu inder daet
„ de kroon spannende, soo verre inde Konst
„ gebracht heeft, dat het tot *Roomen* met
„ naeuw opmerck de oude Beelden wel
„ doorsien, ende der selver navolger *Poussijn*,
„ met veel eer ontfanghen, en seer hoogh
„ geacht heeft? Vorder mijn eygen oordeel
„ onderfoeckende, hoewel swack zijnde,
„ ende naeuwelijcks machtigh een gedeelte
„ van die Konst te doorgronden, ende als
„ door een nevel siende, echter mijn sche-
„ merende ooghen omslaende, bespeuren
„ in 't Beelt van *Hercules* de gewrichten van

,, meer dan Menſchelijcke ſterckte. Inde ,, *Worſtelaers* ende *Schermers* de krachten daer ,, vereyſt, in *Laocoön* een vaſten ouderdom, ,, in *Antinous* een ſwacke ſwier van Lichaem ,, by na Vrouwelijck; in *Apollo* een wel-ge- ,, maeckten Jongelinck, in *Bachus* ront ge- ,, draeyde leden, in *Satyrs* en *Faunen* be- ,, klonckenheyt van vlees, ende inde Vrou- ,, wen nu een tenger, ende dan een wel-ge- ,, voet en poeſel Lichaem uytgebeelt; ſwij- ,, ghende vande verſcheyden Ouderdom, ,, ſtant, gebaer, weſen, kleedingh en meer ,, ſulcks, kan niet genoegh verwonderen de ,, groote ſchoonheyt in yder en ſoo wel on- ,, derſcheydentheyt in allen, met de meeſte ,, eenvoudigheydt ende veel meer andere ,, deughden vergeſelſchapt: De welcke hoe ,, groot ende hoe veel die zijn daer uyt te ,, giſſen is, dat de grootſte Meeſters in 't ,, maken van 't een of 't ander lit, tot herſtel- ,, lingh van eenigh gebroocken Beelt, ſoo ,, ſelden, of ſigh ſelfs of anderen voldaen ,, hebben, en ſeer beſwaerlijck ſich dit on- ,, derwonden. Echter en wert hier door niet ,, verworpen, 't gevoelen der gener die drij- ,, ven, dat het leven ſelfs is het beſte voor- ,, beelt ende noodighſt na te volgen; als ,, waer uyt die groote volmaecktheydt der ,, ouden zijn oorſpronck heeft, ende oock ,, nu alſoo ſtaet daer uyt te ſoecken: Maer ,, daer de oude ſeer keurlijck in ſoo veel ver- ,, ſcheydentheyt van 't leven, daer 't ſchoon ,, met het onprijſelijck vermenght is, dick- ,, mael in een Lichaem, het ſchoonſt hebben ,, uyt geſocht, mach dit met recht de beſte

Leyts-

,, Leytsman wel genoemt werden: Niet tot
,, dien eynde, om opgetrocken inde Deug-
,, den der Ouden, in 't beveltigen van 't le-
,, ven blint te zijn, maer om door behulp van
,, desen wegh-wijser, na 't voorbeelt vande
,, oude het schoonste te verkiesen, en 't ge-
,, heele leven loffelijck tot sijn ghebruyck
,, brengen; dat andersins seer swaer is ende
,, onseker. Dus verre de Voorreden vanden
gemelden Heer *Bisschop*.

Hier toe staet ons noch vorder aen te mercken, de menighvuldige behulp middelen die voorhanden zijn, om sich na de schoonheyt der antique statue-Beelden, te oeffenen; gemerckt daer van verscheyden afteyckeninghen, door de neerstigheydt van brave Teyckenaers zijn in Print gekomen, als oock veele andere antique toestellen, offeranden, gebruycken, kleedingen, gebouwen en diergelijcke.

Onder anderen soo vintmen veel fraye Beelden door *Franciscus Perrier*, te Roomen geteyckent; die hy in hondert verscheyde stucken in 't Koper ge-Etst, ende uytgegeven heeft, die oock naderhandt twee-mael zijn gecopieert, een door *van Dalen* gesneden, d'ander is in Italien met starck Water gebeten, doch moetmen weten dat de eerste door hem selfs te Parijs gemaeckt, principael zijn, ende vry meerder loffigheyt, geestigheydt en vaster omtreck dan d'ander twee Copyen behouden hebben. Noch soo zijn vanden selven *F. Perrier* ettelijcke stucken uytgegeven, dien hy na de Triumph-boogh van *Constantinus* en andere Arcken gheteyckent

Antique dingen die in Print uytgaen van Perrier.

kent heeft, in 't gemeen *Bas relief* of half ront genaemt, om datse leegh verheven, en maer half uyt den gront zijn uytgehouwen: in welcke veel antique Beelden, Ordinantien, Kleedinghen, Wapenen, Hulsels, Mantels ende dier soorte meer, seer los en welgeteyckent te sien zijn.

Van verscheyde.

Van gelijcken gaen oock verscheyde statuen uyt, welcke na eenige Beelden en Tronyen geteyckent zijn, die gevonden worden tot *Amsterdam*, in het Cabinet van de Heer *Reynst*. Doch zijn meest Tronyen en Borstbeelden, by na op deselve wijse als *P. P. Rubens*, sijn twaelf antiquen, na de oude marbre steenen geteeckent, ende uyt laten gaen heeft. Soo vintmen mede verscheyde seer oude statuen, onder de antiquiteyten, die *Boyssardus* en *Onuphrius Pannuvinus* hebben beschreven, daer onder oock seer veel, Altaren, Sepulturen, Gedenck-steenen, Opschriften ende diergelijcke getoont worden: Doch en zijn de Beelden alle soo wel als die van *Perrier* niet geteyckent, maer meest bemint om dat sommige by andere niet of weynigh gevonden worden. Veel antique Beelden ende gesnede Wercken sietmen oock afgeteyckent in het Boeck van 't onderaertse Roomen, in welcke meest alle de Sepulturen of Tomben der eerste Christenen, in verscheyde holle Speloncken onder de Aerde Gebouwt, met wonderlijcke Historyen en Beelden, Potten, Lampen, ende andere outheden meer te sien zijn.

Borst beelden van Rubens.

Van Boyssardus.

Te Roomen zijn oock (niet langh geleden) twee verscheydene Langhwerpighe Boeck-

Boeckjens uytgegeven van eenen de *Rubeus*, in welcke veel grootſe Beeldekens, ende antique toetakelingh zijn aengeweſen. Inſgelijcks gaen oock uyt alle de Sny-wercken der vermaerde *Colommen* van *Trajanus*, *Antoninus* ende andere. Men vint oock noch een Boeck met Beelden dat na de afdrucken van eenige oude Ingeſnede zegelen, ſteenen of Gemme geteyckent, en in Italien uytgegeven is, in deſelve zijn veel fraye Beeldekens, ſoo verſtandigh geteyckent datmen genoeghſaem bekennen kan dat de oude Meeſters oock wat geweten ende gedaen hebben, dat voor de nakomelingen weerdigh is na-gevolght te werden.

Vande Rubeus.

Van verſcheyde andere.

Wy en willen oock niet vergeten de ſeer fraye en uytgeleſene ſtatuen, ende aeloude rompen, die nu onlanghs door den Kunſtlievenden Heer *Ian de Biſſchop* in 's Gravenhage uytgegeven zijn, in welcke hy na de beſte afteyckeningen, ſoo van hem, als dien hy uyt handen van andere Liefhebbers der Teycken-kunde, bekomen, herteyckent en op 't Koper ge-Etſt heeft, van welcke ſommige oock onder de antique van *Perrier*, en andere by *Boyſſardus* gevonden worden. Van eenige vertoont hy verſcheyde ſtanden, ende verkieſingen om de ſchoonheden der ſelver Beelden niet verduyſter te laten. Men ſiet daer inde ſtatue van *Faunus* met Speeltuygh inde handt op dryderley Vertooningen, dat by veelen voor een ſeer fraey ende actieus Beelt gehouden wert, gelijck het oock by *Rubenius de re Veſtiaria* bedacht wort. Na de afteyckeningh van *Doudyns* heeft hy oock

Van Jan de Biſſchop.

Wat Beelden dat zijn.

twee verkiesingen van *Apollo Phytius*, welcke te Roomen in Belvidere staet. Inde sevende ende achste Plaet vertoont hy een vluchtenden en eenen doot-leggenden Soone van *Niobe*, die seer out ende schoon zijn, van welcke *Plinius* schrijvende, twijffelt, offe van *Scopas* ofte van *Praxiteles* gemaeckt zijn, uyt reden dat bekent is, dat *Praxiteles* soodanigen *Niobe* met hare Sonen gemaeckt heeft. Soo zijnder oock vier gesichten van *Hercules*, die in 't Huys *Fernese* staet, ende by andere statue-beschrijvers gemeen is, als oock de statue van den schoonen Jongelinck *Milo*, by de meeste voor *Antinous* gehouden, van welcke gesegght wort datse by de Badt-stoven van *Titus* gevonden is. Van ghelijcken vertoont hy oock twee verscheydene afteyckeningen vanden *Laocoön*, en sijne Soonen, een beelt van soodanige vastigheyt dat *Michiel Angelo* daer van dickwils seyde dat het inde Weerelt was overghebleven tot verwonderingh der aenschouwers, om het vermoghen der oude Constenaers, te stellen tot een Exemplaer om na te volgen. De romp van *Hercules* die daer onder oock worden gesien, ende van *Apollonis*, Soon van *Nestor* ghemaeckt zijn, daer van ghetuyght *Boyssardus*, dat dit van *Michiel Angelo* voor het aldervolmaeckste Werck-stuck gehouden wiert. Soo vertoont hy oock in twee verscheyde sieninghen een Romp van een gekleet Man, dat met een seer antycq ende aerdig opgeschort Romeyns Kleet omhangen is. Vorders hebt ghy de Beeltenis van *Musa Vrania*, d'een van *Wielingen* d'ander van *Doudijns* geteyckent. Een

ves-

vestaelsche Maeght in grootse Kleedinghe, staende om te Offeren. Oock een Amasone op tweederley standt, de armen verbroocken zijnde, welck van *Michiel Angelo*, seer konstigh geacht wiert. De Beeltnissen van Flora zijn oock seer fraey, insonderheyt de verkiesinge die inde 40ste. en 42ste. Plaet gesien wiert. Noch is 'er een fraey gekleede Beeltenis van een *Sybille*, ende *Agrippina* die na de afteyckeningen van de *Ionge Backer* komen. Gelijck oock verscheyde gesichten na diversche Teyckeninghen van de Griecxse Venus, welcke men meent datse van *Cleomenes* den Soon van *Apollodorus* gemaeckt is, als uyt het Griecx Letter-schrift bewesen wert. Het soude te langh vallen alle de andere statuen en pronck-beelden, diemen by *Perrier*, *Boyssardus* ende andere beschreven vint, hier te verhalen: Van welcke door het geduerigh na-maken, Teyckenen, Schilderen, Boetseeren, Afgieten ende soo voorts, veele seer gemeen zijn geworden.

Men vindt oock verscheyde Boecken, die soo te Roomen als elders sijn uyt-gegeven, vol af-teyckeninghen van meest alle de vermaerde Gebouwen der oude Romeynen: gelijck oock *Sadelaer* ettelijcke Ruynen en Antique Overblijffselen van Tempels, Amphiteaters, Boghen, ende andere Majestueuse Gebouwen heeft laten maken. Maer gelijckmen doorgaens in de Beschrijvinghe der Oude Paleysen bevint, dat de selve met groote Costen, swaren Arbeydt, en veel in den Const-bloeyen tijt zijn gebouwt, soo is licht af-te-nemen datter noch vele Antique

Afteyckeningen van d'overblijfsels eeniger bouwpralen.

Overblijffelen, ſoo van Pronck-beelden, Gedenck-ſteenen, ende andere Konſt ſtucken zijn overgebleven; die vele van Marber geſneden, andere van Koper gegoten, tegen 't knagen vanden tijt al vry veel Eeuwen konden uythouden; welcke nu noch heden ten dage binnen *Roomen* en elders in de Luſthoven, Konſt-kamers en Cabinetten bewaert worden. Want gelijck alſſer vele van deſe Beelden door d'Oorlogen en Gelt-gierigen tijt, inde welcke men geen ſorge meer voor de Conſtighe Wercken en heeft begonnen te draghen, zijn verbroken, verſtroyt, en tot niet gekomen; ſoo zijnder oock wederom andere tot geluck der Na-komelingen inde Aerde, en onder de oude Puyn-hoopen, wonderlijck bewaert geworden, die namaels gevonden ende met groote ſorghe behouden zijn. Het ware ten grooten ſchade geweeſt, datter van alle die menichte ſchoone Beelen, daer mede de *Schouwburgen, Batſtoven*, ende diergelijcke Gebouwen verçiert waren geweeſt, geen Zaet voor de Konſtlievende en ſoude overgebleven zijn. Het is wonderens waerdigh wanneer men leeſt in hoe menichten getal de Statuen gemaeckt wierden. Daer wordt getuyght dat aen het Schouwburgh van *Titus* over de dry duyſent Pronck-beelden tuſſen de Colommen ſtonden. Miſſchien wierdt oock om de menichte Copere Statuen die te *Roomen* op de Marct ſtonden, geſeydt datter meer Doode als Levende waren.

Gelijcker door ſorgeloosheyt veele dingen zijn vergaen ſoo zijn wederom andere gevonden en met vlijt voor de nakomelingen bewaert.

Op wat wijſe de Wereldt vol Beelden is gekomen.

In dien Beelt-formerenden tijt wierden oock dickwils beloften gedaen, die met het

ver-

vereeren van een Statue voldaen wierdt. Soo Leeftmen van *Ladice*, de Vrouw van *Amasis*, datse een Beeldt aen *Venus* beloofde, by aldien dat haren Man haer konde Bekennen; gelijck sy oock namaels een Beelt na *Cyrenen* sondt: Van welck Beeldt *Herodotus* getuygt dat het in sijnen tijt (dat is 420. Jaer voor Christi Geboorte) noch ongeschonden buyten de Cyrenische Poort gestaen heeft. Soo sondt oock *Amasis* volghens sijn Offer-Belofte, een Vergulde *Minervaes* Beeldt na *Cyrenen*, en sijn eyghen Af-beeldtsel na *Lindos*; ende oock twee vande selve na *Samos*, aen *Iuno*: Welcke ten tijde vanden voornoemden *Herodoot* besyden de deur van den grooten Tempel gestaen hebben. Uyt alle welcke niet en is te verwonderen hoe de Werelt soo vol Beelden is gekomen, insonderheyt wanneermen op d'ontallijck Goden en Godinnen, die yeder Volck onder veranderde Namen gemaeckt en gedient hebben, wil by-voegen, maer wel datter niet meer van soo veel Constighe Wercken behouden zijn. Dan 't is wel te gelooven datter noch vele Outheden hier en daer onder de Aerde verborghen legghen, die door de verhoopingh van d'af-gevalle Puyn der Bouw-wercken, Vloeden, ende Overstolpingh van Steden, Landen en Duynen, voor eenen tijt verduystert blijven, die misschien soo nu als dan eens wederom sullen te voorschijn komen, als meer mael is gheschiet; gelijck wy daer van oock met onse Kindtsche Oogen een Exempel hebben ghesien in 't Jaer 1647. aen den Oever van het Eylandt van *Walcheren*, omtrent de Oude Stadt

Antique dingen blijven veele eeuwen onder den puyn verborgen.

Exempel hoe die weer te voorschijn konnen komen.

Stadt *Domburgh*, alwaer eenighe Antique Steenen, met op-schriften en verscheyden Beeldtnissen, beneffens eenighe Vasen en Penninghen, door het wellen van het Duynzant zijn op-geworpen; onder welcke (beneffens eenighe andere Goden) oock 't Afbeeldtsel van een onbekende Af-godinne NEHALENNIA genaemt, gevonden wierdt; gelijck de Steenen daer van noch in die Plaets te sien zijn. Van welck *Boxhorn* een Tractaet met verscheyde Af-beeldingen heeft in't Licht laten komen. Omtrent onderhalf Jaer geleden wiert op de selve plaets noch een Boven-stuck van een Colom opgeworpen; welcke Witte Steen, even als de voornoemde Beloft-steenen aen *Nehalennia* zijn: het Capiteel wyst na mijn onthout een Tuscaense Order uyt, en is de Schaght by gissingh omtrent 12. voet hoogh geweest; gelijck wy dickwils voorgenomen hebben om die eens Correct te meten, want dat genoeg kan gedaen worden, datw' in nader occasie evenwel meenen te doen, alsoo 't hier buyten onse Intentie gaet.

Ware nuttigheyt der outheyt.

Laet ons hier by-voeghen de bysondere Nuttigheyt diemen uyt de algemeene kennis der Outheden heeft: want die in allen als een Waerachtighe getuyghe van 't gene wy daer na komen te bedencken, kan dienen om de Waerheyt daer van te bewysen; wilmen oude ghebruycken, Gebouwen, Beelden, Kleedingen en andere vercieringen (welcke vande oude gemaeckt zijn soo alse doen in gewoonten waren, gelijck oock de Oude Schrijvers daer mede over een komen) men vintse

vintſe doorgaens in Penningen, Statuen, Altaren, Colommen, Vaſen ende antique ſteenen afgebeelt, gelijck als alle die dingen in het ſelde Boeck van ons groot Werck breeder ſullen verhandelt werden.

Maer hier komt noch in bedencken of de Konſtige Wercken van Schilders ende Beeldevormers onder de Oude zijn in achting geweeſt, om de deught en ware konſt die 'er mochte inſteecken, dan alleen om dat die tijden noch onwetende inde Konſten waren, gelijck ſommige dat willen drijven; en meenen ſelfs dat indien *Apelles*, *Xeuxis*, *Protogenes* ende andere, heden ten dage leefden en hare Conſt Oeffenden, datmen hare ſtucken niet eens en ſoude willen aenſien; Ja dat *Apelles* ſelfs de koſt in onſe dagen met Schilderen niet en ſoude verdienen. Maer gemerckt wy het tegendeel uyt de nette beſchrijvinge dieder de oude Autheuren van doen, konnen beſluyten, ſoo en willen wy aen ſoodanigen Vonnis niet ſchuldigh ſtaen. Wy bemercken doorgaens dat wanneer eenige der Poëten of andere Schrijvers de ſchoonheyt van een Menſche beſchrijven, datſe deſulke altijt by de ſtatue-beelden ende Schilderyen vergelijcken. Gelijck daer uyt oock het ſpreeck-woordt, *Hy, of Sy is ſoo ſchoon als een Beeldt*, onder ons ſchijnt overgebleven te zijn. By aldien nu in hare Schilderyen en Beelden een groote onvolmaecktheyt, of miſmaecktheydt ware gheweeſt, 't ſoude ſottelijck van geleerde Mannen ghedaen zijn geweeſt, Menſchen die een natuerlijcke rechtſchapentheydt hadden, by miſ-

Ofte de Konſt der Oude ſoo volmaeckt ſy geweeſt als 'er van getuyght wert.

Sommige meenen neen.

De Waerheyt daer van beveſtight.

misſchepſels van nagebootſte afbeeldingen te vergelijcken, of hare ſchoonheyt na die der Beelden af te meten. Doch de woorden die *Iunius* uyt *Caſſiodorus* bybrenght zijn genoegſaem om de waerheyt van 't gene wy ſeggen

Bewijs uyt Caſſiodorus.

„te beveſtighen. Het ſchijnt onmogelijck „(ſeyt hy) dat yemandt ſijn oogen op de „noch ovrige oude Beelden ſoude ſlaen, of „hy ſal veel beter dingen ſien dan hem in 't „leſen voor quamen; hy ſal ſchoonder din„gen be-oogen dan hem oyt inden ſin ſchoo„ten; de ſtatuen namentlijck, die de deug„den van haren Werck-meeſters tot op den „huydighen dagh toe melden. Hy ſal met „groote verwonderingh beſchouwen hoe „d'Aderen in het Coper ſpelen, hoe de Hy„ſen door de ernſtige gepoogh ſwellen, hoe „de Senuen in het gaen geſpannen ſtaen, Ja „den gegoten Menſche ſal ſich ſelven in ſoo „veele gelijkeniſſen aen hem vertoonen, dat „hy den nageboetſten Man, licht voor een „natuerlijck Menſche houden ſal. Deſe ver„wonderinge ſal hem noch vorder tot d'aen„merckinge vande Paerden aenleyden; ver„mits hy niet en kan verſinnen hoe het by „komt datmen in de moedige Beeſten, ſulc„ken levenden vierigheydt ſpeurt, ja hy „maeckt uyt hare ronde gefronſte neuſgaten, „uyt hare t'ſaem gedronge ledematen, ende „uyt hare nedergedruckte ooren een vaſt be„ſluyt, dat ſy het geerne aen het loopen „ſouden ſtellen, al is het hem genoegh„ſaemlijck bekent dat het Metael een on„roerlijcke ſtijvigheyt heeft.

Hier by ſal, oock eyndelingh, een verſtandigh

ſtandigh Konſt-oeffenaer moeten weten, dat by hem boven de ſtudy van alle de voorgemelde dingen, ſeer neerſtigh beſich houdt omtrent het beſchouwen van het natuerlijck leven, ende dat in alle voorvallen daer 't mogelijck is ghebruycken, want datmen ſich ſoude willen laten voorſtaen, ſoo raſmen eenige trappen vande Konſt te boven is geklommen, datmen alle de formen, en doeningen van het leven in ſijn memorye kan houden, ende te voorſchijn brenghen, ſoo wanneermen die aen zijn inventien wil toepaſſen, die ſoude ſich ſeer dickwils bedrogen vinden; alwaert ſaecke yemant in alle de voorige ſtudien ſich al heel wel geoeffent had: Want het natuerlijck leven is in alles ſoo rijck, overvloedigh, konſtigh en geleert, dat onſe geheughnis op verr' na niet machtig is die geheel te bevatten veel min te behouden: Invoegen men noch Wercks genoegh vint om de gedachten beſich te houden ontrent de menighte der ſaecken, diemen in 't leven niet altijdt en kan bekomen, ten ſy ſlechts in een ſchemerent oogenblick, of anderſins door een krachtighe verbeeldens kracht, die door het ſien van veele ſaecken ende verſtandigh begrijp der dingen op-gekoeſtert ende onderſteunt wort: Welck ontrent het uytſtorten van Geeſtige fantaſien, veele vermach; en deſwegen niet t'onrecht aengeraden daer na te trachten, want door de inbeeldinge ſoo konnen wy d'afweſende dingen ons ſoo gemeen maecken als ofmen die tegenwoordich by ſich hadde; invoegen daer niet anders dan de handt des Conſtenaers

By alles watmen na vorſt moet ook voor al het leven gekent worden.

Wat d'inbeeldingh vermagh.

naers van nooden is om die op den Schilder-doeck te brenghen; waerom oock eenighe de In-beeldinghen by waeckende Droomen vergeleken hebben: Ja men soude moghen segghen dat de In-beeldingh noch verder gaet, en dinghen leert maecken diemen niet gesien en heeft, gelijck uyt de woorden van *Seneca* wel kan afgenomen werden, die daer op sien, soo wanneer hy seyt *Als dan kan de Majesteyt der Goden eerst wel getroffen worden, soo wanneer 't gemoet de wercken wel heeft overslagen.* Te kennen gevende dat het den Constenaer onmogelijck is ten Hemel te klimmen, om de gedaenten der Goden na 't leven te volgen, gelijck als *Thespesion* by *Philostrate* van *Phidias* en *Praxiteles* dat alsoo komt te vragen.

Hoedanig onse Inbeeldingh van vermogen moeten zijn.

Men soude niet te onpasse de Lesse van *Iunius* hier konnen byvoeghen, namentlijck datmen sich daer toe moet ghewennen, dat onse Inbeeldingen en Bedenckinghen soo sterck worden, datse alderhande verhinderinghen konnen overwinnen, en sijn gemoet soo vast op de bedachte dinghen zetten, datter van al't gene datmen buyten dat komt te hooren of te sien, niets daer van tot in het Gemoet en laet door-sluypen; maer datmen in allerley gewoel, sijn gedachten als in een heymelijcke Vertreck-plaets houde. Welcke mogelijck was, indien men hem van Jonghs aen daer na wilde voeghen; want het gemoet der Menschen kan tot aller weghen Aengeleyt en om-gevoert worden: gelijck *Ovidius* daer over den Hemel danckte. Soo dat alle de gene, welcke in dit stuck niet na-

Mogelick-heyt daer van.

latigh

latigh en zijn, gewaer worden hoe grooten voordeel het hun komt te verschaffen, soo wanneer een schielijck voorval, haer de een of d'ander inventy of levende verbeeldingh af vordert: maer d'ander daer en tegen vinden haer seer ontbloot, ende verlegen, gemerckt (seght *Iunius*) sy geen voorraet van eygen Erfgoet en besitten, haer alsdan met stelen en rooven, rapen ende schrapen, seer armmelijck moeten behelpen.

Het vijfde Capittel.

DE woorden die *Franciscus Iunius* uyt *Fulgentio* by brenght, zijn waerdigh om hare soete toepassingen nagelesen te werden; vergelijckende daer den geheelen yver van een Leergierigh Konstenaer, (die hy in negen dingen seght te bestaen,) by de negen *Musen* of Sangh-Godinnen, die hy volgens de eygenschappen harer namen aerdigh toepast:'t geen ons, dat t'elckens lesende, by na inde Pen leyde, dat het niet ongevoegelijck en soude wesen eens de gansche Schilder-konst, bestaende in algemeene kennis, en in Teycken-kunde, Bouw-kunde, Doorsicht-kunde, Anatomie, Ordineringh; en Coloreringh, in seven Boecken te verhandelen, en die in dese Inleydingh, aen de seven Vrye Konsten, als Grammatica, Dialectica, Rethorica, Musica, Arithmetica, Geometria, en Astronomia toe te passen; ghelijck alsse dat eenighsins lijden konnen, en wy oock voor hebben 't selve alsoo in ons groot Werck

Siet sijn eerste Boeck, t'eynde van 't eerste Capittel.

De Schilder-konst by de seven vrye Konsten vergeleecken.

te verhandelen, waer van dit alleen een voorlooper is, alſwe in onſe voorreden hebben bekent gemaeckt.

d'Algemeene kennis by de Grammatica.

d'Algemeene kennis der Schilder-konſt gelijcken wy by de Grammatica, om dat even als ſy leert de algemeene Letter-kunde, ſonder welcke kennis men niet tot het onderſoecken van eenige geſchreven dinghen gaen en kan, ſoo ſullen wy oock ons eerſte Boeck tot een noodige voor afgaende kennis vande gheheele Schilder-konſt ſtellen; op datmen wete wat vooorraet tot de volgende van nooden is. De Teycken-kunde by de Dialectica; om dat even als de Dialectica in 't ſpreecken alles leert onderſcheyden ende 't valſe van 't waerachtige in Diſtincte order ſtellen; men door de Teycken-kunſt alle voorwerpen kennelijck in haer juyſte form kan afbeelden. De Bouw-kunſt by de Rethorica, om dat ſy, even als de Poëzy, door 't geſagh der outheyt, grootſe en cierlijcke ordineringen na gewiſſe Maet-regels, Werckt ende uytvoert. De Doorſicht-kunde by de Muſica, om dat even als de Maetſangh door haer juyſte ſtelſels van toonen, onſe ooren met een aengenaem geluyt ſtreelt ende onſen Geeſt gelijck als buyten ons ſelven wegh voert: Sy oock door haer gewiſſe ſtel-regels de aengenaemheyt van het leven vertoont, ende verruckt worden te gelooven, dat wy in een ſchoon Paleys, Landtſchap of Luſt-hof wandelen, niet teghenſtaende wy in een beſloten kamer zijn. De Anatomie by de Arithmetica, om dat gelijck alſmen door de Cijffer-kunſt den Inhout van ver-

Teycken-konſt by de Dialectica.

Bouw-Konſt by de Rethorica.

De doorſicht-kunde by de Muſica.

Anatomie by de Arithmetica.

verscheyde getallen kan vinden, ende die tot een Lichaem brengen, ende wederom in soo veel deelen onderscheyden alsmen wil, beneffens aenwijsinge doen hoe veel yeder getal tot volmaeckingh van soodanigen somme toebrenght, men oock door de Mensch-kundige ontledinge leert, uyt wat deelen den Mensche komt te bestaen, en die volghens haer Maet, Plaets ende werckelijcke beweging ontrent het geheel toe-eygenen, om den ganschen inhout van een volkomen Mensche, in allerley doeningen uyt te drucken. De ordineeringe der inventien by de Geometrie, niet soo seer om de juyste over een komingh van die beyde, als wel om dat de Wis-kundige meting sich na alle voorvallen, sy zijn dan soo alse willen, moet schicken en men uyt verwarde hoecken, of gegeven deelen een behoorlijck klomp van een vierkanten inhout t'samen brengen kan: Soo moetmen oock door de goede ordineeringen, de verwarde fantasien, soo van ons eygen bedenckingen, als ten believen van andere hare onordentelijcke invallen, in een cierlijke grootse ende welgeschickte ordinantie t'samen setten.

Ordeneringh by de Geometrie.

Het Coloreeren by de Astronomie, om dieswil dat gelijck als men in die Konst vele seeckere dingen door gissingen moet vast stellen, ende door ghesonde reden de Sonne, Mane ende Sterre-loop soo waerschijnigh beschrijft als ofmen dat alles met de ooghen gesien en met de handen getast hadde; men in het Coloreeren, de natuerlijcke loop en werckingh van licht en duysternisse, by wijse

De Coloreringh by d'Astronomiæ.

van giſſingh door de Verwen ſeeckerlijck kan bepalen, alſoo datmen de ruymte door de wijckinge ende houdinge, in een Plaets of Landtſchap ſoodanigh bemercke, als of men ſich ſelven daer midden in vont.

Hoedanig onſe onderwijſing ſal weſen.

Hierom zijn wy oock van voornemen geworden in alle onſe onderwijſingen, ſoodanigh van trap tot trap voort te gaen, dat de gedachten der Leerlingen door een vervolgh van aen een hanghende regulen, niet teffens overvallen, maer allenghskens bemachtight mochten worden, om alſoo langhs onſe aengeweſene Konſt-wegen, ſeeckerlijck op een effen en gemackelijck velt uyt te komen, op datmen daer de geheele Schilder-Konſt in zijn volkomentheyt ontmoeten ſoude: Gelijckw' oock om beter dat eynde te bereycken, geoordeelt hebben nuttigh te weſen eenige figuren ende vertoogh ſchetſen hier ende daer by te voegen: Achtende (gelijck *Seneca* dat aenmerckt) dat de Leerringen diemen door voorbeelden doet, korte ende krachtige onderwijſingen zijn.

Datmen eerſt de Theorie, en dan de Practijck moet oeffenen.

Vorder ſtaet ons hier in dit hooft-deel, oock te letten datmen ſich tot de werckelijcke oeffeningh van Schilderen niet licht en moet begeven, voor al eer datmen een goet begrijp der Theoretiſche kennis ſoo van Teyckenen, Bouwen, perſpectijf en dierghelijcke, verſtandelijck beſitte. d'Oude Meeſters die na de volmaecktheyt ſtonden, en plaghten haer voor geen Conſtenaers uyt uyt te geven, ten ware dat ſy haer leerſaem gemoet met een algemeene kennis van verſcheyde Konſten en wetenſchappen die tot de

de Schilder-konſt aenhoorigh zijn, hadden voorbereyt. Veele zijnder in tegendeel noch in dien verkeerden waen, datſe meenen, dat alle andere wetenſchappen, als de Architecture, de Doorſicht-kunde, en diergelijcke Wis-kundige grepen, niet grondigh voor een Schilder behoeven verſtaen te weſen; latende hun genoegh zijn ſleghts een kennis in 't hondert daer van te hebben, om dat ſy haer miſſchien op den arbeyt van een ander konnen verlaten; die het haer beter hebben voor gedaen, als ſy vreeſen noyt te ſullen na doen: Waerom ſy die dingen ſoo veel in hare Wercken vermijden als 't doenlijck is. Doch deſe zijn even als ſeecker Silver-ſmits Jongen, die geduerigh van ſijnen Meeſter aengeport wiert tot het Teyckenen; ende verſach hem dickwils met eenige fraye Printen, van Bloem en Loof-werck, Kinderkens ende diergelijcke, op dat hy hem tot neerſtigheyt aenleyden mocht, maer den Jongen die geen ſittende naers en hadt, en liever ſpeelde en trijffelde, beelde ſich in dat ſijnen arbeyt die hy dede ontrent het na Teyckenen van die Printen vergeefs was, weynigh denckende dat het hem namaels tot de Drijf- en Sny-konſt ſoo wonder wel te paſſe ſoude komen; Seyde eens met eenen korſeligen kop, ront uyt tegen ſijnen Meeſter, gelijck het hem op 't hart lagh, *Wats Meeſter hoe leghje my altijt aen de Ooren en lelt met Teyckenen, Teyckenen? Wat nut ſal my het Teyckenen doch geven? Ick kan om een halve ſtuyver een Print Koopen die ſoo fray is, dat ick het mijn leven ſoo goet niet maecken ſal;*

Valſche meeninge van ſommige.

Vergelijckingh van deſe met ſeecker onverſtandige Jongen.

ſal; 'k kan my ter naeuwer noot daer altijt mede behelpen, ende ſoo voorts: Waer door hy wel te verſtaen gaf dat hy van onverſtandigh deegh gebacken was.

Beſchrijvingh van een waer Konſtoeffenaer.

Heel anders beſchrijft ons *Iunius* een waren Coſtenaer, ſoo wanneer hy in deſe volgende woorden hem volkomen aldus afſchetſt. Een Conſtenaer moet een omſichtig, merckſaem, daetveerdigh en kloeck vernuftigh Menſche zijn, welcke door de kenniſſe van verſcheyde Wetenſchappen een groot begrijp van alles is ingeſtort; want het en is niet wel mogelick dat yemant een aenmerck waerdige inventy ſoude konnen te voorſchijn brengen, ten ſy ſaecke dat hem de voornaemſte gronden der rechtſinnige geleertheyt van Kints beenen af zijn ingeprent: Soo datter geenerley ſtudien of wetenſchappen een goet Meeſter behoorden vremt te weſen. Hy behoorde de ganſche outheyt, de Hiſtoriſche vertellingh, met alle de Poëtiſche verdichtſelen als op een Ry van buyten te weten, oock de formen en gedaenten aller ſchepſelen, de veelvoudige beroerlijckheden der leden en muſculen, de menigerhande actien, ende boven al de paſſien des Menſchelijken gemoets moeten wel verſtaen zijn, want inde levende uytdruckingh der ſelve, beſtaet de grootſte kracht der ganſche Schilder-kunde. Hy moet oock inde Geometriſe en andere Mathematiſe Conſten ervaren weſen, want daer in plachten groote Meeſters haer gheduerigh te oeffenen; en pickten den bequaemſten tijt uyt, om de Zede-kunſt, natuerlijcke Philoſophye ende

Waer in een rechtſchapen Meeſter al behoorde geoeffent te weſen.

wis-

wis-konstige wetenschappen, Historyen en Poëtische versierselen te ondersoecken: want of schoon dese dingen alle niet machtig en zijn eenen goeden Schilder te maecken, soo geven sy nochtans eenigh optoysel tot de volmaecktheyt der selve. Wy sullen derhalven niet verre vande wegh afwijcken, soo wanneer wy hier eens in 't algemeen bestaen op te halen, wat noodighe wetenschappen een Schilder behoorde te verstaen, ende wat nuttigheyt hy uyt deselve door die wel aen te leggen, ontrent de Schilder-konst kan komen te genieten.

Het staet dan voor eerst by alle verstandige onfeylbaer vast, dat die een goet Schilder wil wesen, trachten moet een seecker ende volkomen Teyckenaer te zijn: Gelijck wy daer van in onse Teycken-konst verscheyden aenmerckingen, tot bewijs der nootsaecklijckheyt van die Const doen. Soo is 'et oock ten anderen noodigh dat den Schilder de Architecture ofte Bouw-kunde versta, volghens d'Exempelen van veel fraye en vermaerde Meesters die daer in hebben uytgebloncken, als in ons derde Boeck sal aengewesen werden. Want alsdan kan een verstandigh Man hem in alle voorval redden; en wat daer van gebouwen, als Tempels, Paleysen, Amphiteatren, Archen, Galleryen, Colommen en diergelijcke, oock alle vercieringen van Statue-beelden, Vasen, Pedestalen, Balonsters, en 't geen vorder aen Gebouwen kan bedacht werden, na de antique ende hedendaeghse mannier weten konstigh aenden dagh te brengen: ende dat

Een Schilder moet voor al een goet Teyckenaer zijn.

Moet d'Architecture verstaen.

alles na de vijf orders, onder de oude Bouw-Meesters alsoo in gebruyck geweest, als met namen de Tuscaense, Dorische, Jonicæ, Romanise ofte Composita, ende Korintische, yder na sijnen eygenschap, sterckte en cierlijckheyt, volgens de hoedanigheyt der Gebouwen diemen maken wil, toe-gepast: Tot het welcke men nootwendigh de juyste mate en verdeelingen weten moet. Daer en boven oock verstaen wat ontrent sulcken of soodanigen order mach geordineert werden, wat het rechte gebruyck of misbruyck is. Wat cieraet de Capiteelen, de Friezen ende Croon-lijsten hebben moeten, op datse groots, vast ende cierlijck mochten schijnen. Waer Pedestalen of geene mogen komen, wat hooghten, van boogen, poorten, deuren, stijl-koppen, lijsten, tusschen wijtten aen yeder werck behooren. Ja die neffens een bequame kennis vande Bouw-kunst soo veel sy tot de Schilder-konst moet verstaen zijn, een volkomen Architect soude willen wesen, moet oock wel inde Meet- en Reken-kunde ervaren zijn, hy moet de situatie des aertbodems, de Climaten onder welcke de Landen gelegen zijn, den Hemel-loop, en de nature der Winden verstaen. Ervaren wesen inde Costumen en voorrechten van Steden ende Landen daermen Bouwen sal. Goede kennis hebben vanden aert der Gronden ende Water-wellingen, sterckte wegingh ende wat meer de Fondament-legginghe aengaet. Vol goede overlegginge om de Plaets en Erven wel te menageeren. Rijck ende veerdigh om gansche Gebouwen
van

van Thorens, Kercken, Paleysen, Hallen, Landt ende Stede-Huysen, en andere aensienlijcke Gebouwen met hare Keuckens, Cameren, Schoor-steenen, Zalen, Gewelven, Galleryen, Coupels, Daken, Gebinten, Kappen, Gevels; alle met bequame lichten, ruyme Trappen en Portalen, mackelijcke opganghen, drooghe Kelders ende diergelijcke bequaemheden meer wel te ordineeren, alsoo dat sy te gelijcke onkostelijck ende groots, Regulier ende playsant, gesont ende bequaem van hooghte, met genoeghsame Water-vangh, cierlijck komen te vertoonen, ende onverdrietigh met genoeghen der Timmer-Heers konnen bewoont werden.

De Schilders nu daer-en-tegen, die de Bouw-kunde noch geheel noch ten deele en verstaen, die sietmen datse haer seer dickwils tegens hare regelen komen te vergrijpen, makende hare stucken vol tegen-redige ende onmogelijcke dingen, ja menighmael soo bot en belachelijck, dat de Poorten en Deuren door welcke de Beelden van hun Tafereel moeten passeeren, kleynder zijn dan de Beelden selfs. *Ludovicus Davincy* getuygt, (als klaghende over dese onwetentheydt) Schilderyen gesien te hebben daer Galleryen met Colommen in quamen, die ten opsicht vande Menschen welcke boven over de Balonsters leunden, maer dunne stocken en geleecken te zijn.

Misslagh van d'Onkundige.

Klachte van Davincy.

Ten derden soo moet een Schilder volgens de alderseeckerste regelen, oock vast ende grondigh inde perspectijve ervaren zijn, en die

Ook grondigh de perspectijf verstaen.

die ſoo wis als ſijn A. B. C. van buyten konnen, ten eynde hy alles wat hem inde Schilder-konſt ontmoet, daer na richten moge. Hierom ſal een Jongh Schilder, ſelfs vanden aenvangh dat hy de Schilder-konſt ter handt neemt, groote vlijt aenwenden, om te weten wat de perſpectijf is, hoe die inde nature geſien wort, en hoe dat deſelve inde Konſt, volgens de regulen die ons geſicht in 't ſien vande natuerlijcke voorwerpen heeft, gegront is; gelijck die oock inſonderheyt inde nieuw gevonde maniere die met de Meetkunde eens geſtelt is, volkomentlijck kan uytgewerckt werden: Ende dat alles volgens een ſeer verſtanelijcke maniere vande kleyne voet-maet, door den Heer *Deſargues* uytgevorſt; ghelijck wy dat in ons vierde Boeck met vertoogh-ſchetſen ende oplichtende Figuren klaerlijck verhopen aen te wijſen. Duſdoende ſalmen altijt na een gewiſſe regel arbeyden, ende ſich verſeeckeren konnen dat alles watmen komt te maecken, een goeden uytſlach hebben ſal; verſtandigh voor de verſtandige, ende natuerlijck voor 't ooge der Geleerde ende Ongeleerde. Ja oock tot volkomen geruſtheydt van u ſelfs, om altijdt reeckenſchap te konnen gheven vande hooghte, ruymte, lenghde, en grootheyt van 't eene voorwerp ten opſicht van 't andere. Oock ſelfs te konnen ſeggen hoe verre datmen vande voorwerpen af ſtaet; hoe veel voeten en duymen al het Bouw-Werck van Palleyſen, Salen, Galleryen, Pylaren, Vloeringen en diergelijcke, langh, hoogh en dick is, ſoo wel als ofmen alles in een ge-

geometrische gront vlackte sagh leggen, om 't selve met een passer na te meten; invoegen een Schilder hem voor een geduerige lesse moet voorstellen, dat by aldien hy sijn werck niet aen en vanght op een goet fondament vande Doorsicht-kunde, dat sijn Schip sonder roer zeylt, ende in een woeste zee vol onbekende klippen om dobbert.

Ten vierden moet een Schilder oock seer wel de Anatomie, ofte de uyt en inwendige gestalte, ende verdeelinge van 's Menschen beeldt verstaen: Hy moet daer van weten de juyste proportioneele Natuer-maet, en ontledinge van yder deel ten opsicht van 't geheel, gewicht en tegen-gewicht in 't bewegen. Veranderlijckheydt van alle soo natuerlijke als gemaeckte Actien, gelijck daer zijn gaende, staende, sprekende, wijsende, loopende, springende, werpende, torssende, treckende, slaende, buckende ende andere ontelbare doeninghen meer. Hoe die bewegingh door de Musculen of Spieren worden uytgevoert, en hoe die van gedaente en bysonder gebruyck zijn, waerse in dese of gene Actie het meeste gewelt doen, ende sich sien laten. Oock moet verstaen wesen, de form, getal, coppelingh, plaets ende gebruyck van alle de gebeenten, als zijnde de inwendige schets, of leest vanden Mensche; op datmen seker wete waer yder spier is vast ghehecht; en hoe alsoo yeder lit door hulp van dese of gene Muscul uytstrecken, buygen, aenhalen, om hoogh, om laegh en elders heen gevoert kan worden. Hier toe moet hy oock weten wat schoone ofte mis-

maeckte

Oock in de Mensch kunde of Anatomie ervaren wesen.

Musculen.

Schoonheyt.

maeckte leden zijn, 't geen uyt d'aenmerckingh vande ſchoonheden inde antique ſtatuen geobſerveert, kan geſchickt worden. Wat dat bevalligheyt, grootſheyt en welſtant aen een Beelt te wege brenght, ende voorts de mogelijcke buygingen, uyterſte vermogen ende gebruyck van alle de leden en gewrichten met goede reden verſtaen. Voeghter by dat hy oock kenniſſe behoorde te hebben door wat trecken, teyckens, ende opſichten men alle de paſſien en tochtige genegentheden van 's Menſchen herte, na de byſondere ontmoetinghe ende voorval kan uytdrucken; als daer zijn de gemeene lijdingen, van gramſchap, toorn, blijdtſchap, droefheydt, liefde, wanhoop, ſchaemte, vreeſe, edelmoedigheydt, trotſheydt, verwonderinghe, verſchrickinghe, medogentheydt, jaloerſheyt, geylheyt, zedigheydt, verſmadinge, ende diergelijcke hartstogten meer, ſoo alſſe oock veel malen uyt het aengeſicht, ende opſlagh der oogen konnen geſien werden, want dat is de perſpectijve van 't gemoet, door welckmen met de oogen tot inde lijdingen van de ziel kan in-booren, om van een Menſche eenigſins te konnen oordeelen. Soo getuyght het eerſte Boeck *Samuels* van *David*, dat ſijn Vromigheyt hem ten aengeſichte uytblonck. Ende *Moſis* in 't eerſte Boeck der Scheppingh ſeght van *Kain* dat ſijn aengeſichte verviel, doe hy toornigh op ſijnen Broeder *Abel* wiert, en veel andere Exempelen, die wy oock wel dagelicx komen te beſchouwen. Op alle welcke den Schilder behoorde te letten, om die in ſijn memorie

Herts-toghten.

Cap. 18.

memorie te printen: ten eynde hy alsoo met een goede kennis, dese dinghen aen sijne Beelden soude konnen toepassen.

Soo moetmen oock inde vijfde plaets, door het neerstigh ondersoecken vande outheden en Historyen alle de voornaemste geschiedenissen weten; op datmen wel vanden inhout verseeckert zijnde, soodanighe Beelden van Mannen, Vrouwen, Jongelingen, Maeghden, Knechjens, Meyskens, ende Kinderkens, als tot soodanigen geval betamelijck is, verkiese: ende die dan voorts na hun gesagh of Staets-bekleedingh, van Keysers, Coningen, Prinssen, Burgemeesteren, Velt-Oversten, Ridders, Raets-Heeren, Keurbendelingen, Dienaers, Soldaten, Slaven; oock Geestelijcke Ampten, als Priesters, Wichelaers, Vestaelse Maeghden, Sanghers, Trompetters ende andere meer, met hunne eygene Kleedingen, vercierselen ende toe-stellen uyt-rusten, en schicken na de verscheydentheyt der Natien, soo als die aen Joodtsche, Babylonische, Persiaensche, Egyptische, Griecxse, Romeynsche of andere vremde Volcken (onder welck een Historye diemen ordineeren wil geschiet is) eygen zijn. Tot welck oock bysonderlijck noodigh is datmen wete alle hare oude Zeden ende Manieren, soo van Gods-diensten, Goden, Offranden, Feestdagen, Vergoden, Inwyingen, 's Konings uytroepingh, Trouwen, Bedt-leydinghen, Maeghdoms beweeningh, Gast-malen, Oorloghs aenseggingh, Aenspraecken, Triumpheringen, Raetpleginghen, Soon aennemingh,

Den Schilder moet inde Historyen ervaren wesen, en d'oude zeden verstaen.

mingh, Baert en Hayr-ſcheringh, Vecht-ſpeelen, Worſtelinghen, Renloopinghen, Scheep-ſtrijden, Jacht-ſpeelen, Eeuw-ſpeelen, Bloem-ſtroyingen, Bachanalen, Reygangen, Lijckſtatien, Juſtitien, Beſnijdingen, Doopingen, ende menighte van andere Schilderachtighe ende antique gebruycken meer. Oock alle Mannelijcke ende Vrouwe toetakelinghen, van Top-ſleuyels, Tulle-banden, Gordels, Mutzen, Bonnetten, Hooft-banden, Capſels, Hulſels, Brooſen, Bant-wentels, Voet-ſoolen, Rijg-ſchoenen, Slotſen en Borſikijnen, Kovreſols of Sonne-ſchermen, Kroonen, Voorhooft-Cierſels, Arm-ringhen, Peerel-ſnoeren, Kettinghen, Oor-ringen ende ſoo voorts. Item alle Oorloghs gereetſchappen, als Storm-hoeden, Schilden, Swaerden, Spieſſen, Rondaſſen, Pans-yſers, Kolders, Velt-rocken, Pyl-Koockers, Strijdt-hamers, Harnaſſen, Pin-Knodſen, Bogen, Heyr-bijlen, Muer brekers, Rams-koppen, Vaendels, Standaerts, Trompetten, Baſuynen, Houwers, Dolcken, Poocken, Zabels, Klingen, Ketel-trommen, Leger-trommen, Banieren, Blaſoenen, Velt-teyckens, Strijdt-Wagens, Wagen-zetels, Geſpen, Riemen, Slingers, Plumadien, Leger-tenten, Pavilioenen, en wat dies meer tot den krijgh van nooden is. Oock allerhande Antique Gebouwen, van Amphiteatren, Palleyſen, Raet-Huyſen, Vecht-percken, Ren-banen, Tempels, Bat-ſtoven, Gewelven, Trappen, Colommen, geſnedene Steenen, Pedeſtalen, Baſementen, Pyramyden, Sepulturen, Vaſen, Schou-

d'Antique Kleedingen en ornamenten verſtaen.

Schou-potten, Statue-beelden, Fonteynen, Luft-gaerden, Galleryen, Rotzen, Grotten, Geboomten, Struycken, Stammen, Bies-boffen, Klimom, Want-loof, Lis, Bloemen, Looven, Krans-vlechtinghen, Kurfkens, Bennekens ende dierghelijcke dingen volgens d'outheydt te inventeeren. Soo mede de Offer-gereetfchappen, als Autaren, Slacht-meffen, Bylen, Offer-banden, Deck-kleeden, Kranffen, Stieren, Koeyen, Bocken, &c. Gefnedene Vafen, Kruycken en Kannen, Lampen, Kandelaers, Schalen, Gebeelde Beeckers, Croefen en Drinck-hoornen, Beckens, Schotels, Wieroock-vaten, Vyer-potten, Koel-vaten, Toortfen, Flambeauwen, Dry-voeten en Nappen, als oock Schabellen, Bancken, Zit-ftoelen, Troonen, Ruft-bedden, Leger-fteden, Banck-kuffens, gefnede Tafels, Schat-kiften, Buffetten, Cabinetten, Gordijnen, Tapitferyen, Coorden, Quaften, Bonten, Leeuwe-huyden, en Tygers-vellen. Van gelijcke dientmen oock de gedaente en aert van verfcheyde Beeften te verftaen, als voornamentlijck die veeltijts in de Konft van ordineeringh te paffe komen; als daer zijn, Olyphanten, Paerden, Kameelen, Leeuwen, Beeren, Tygers, Luypaerts, Offen, Stieren, Koeyen, Rammen, Geyten, Schapen, Herten, Honden, Wolven, Apen, Arenden, Pauwen, Swanen, Papegayen, oock andere verdichte Dieren en Monfters, van Satyrs, Tritons, Water-Nimphen, Meyr-Minnen, Zee-paerden, Hoornen en andere Zee-gewaffen. Item alle andere

tuygen

tuygen van Musijck instrumenten, Boecken, Ceedels, Rollen, Spheren, Globen, en wat meer tot vercieringe der inventien wort by gebracht en te passe komen kan: Welcke alles breeder in ons sesde Boeck verhandelt, ende aengewesen sal worden.

Aert der Verwen moet verstaen worden.

Eyndelingh soo moetmen neffens alle 't gene voorseyt is, voornamentlijck tot het Schilderen, arbeyden om grondigh den aert, kracht en vermogen der Verwen, Olyen en Vernissen, ontrent het Coloreeren te kennen, die oock wel ende veranderlijck te ordineeren, ende na vereys van saecken, aengenaem ende met modestie op sijn juyste plaets wel te schicken en natuerlijck aen yeder dingh toe te eygenen; ten eynde men niet en late blijcken, datmen sich op de schoone Coleuren verlaten, of de ware Deught van sijn Tafereel door een enckel Verwen gepronck gesocht heeft. Van gelijcken moetmen weten, hoemen de Verwen, soo in het Doodt-Verwen, als in 't Op-Schilderen sal temperen, handelen en aenleggen, en hoedanigh deselve helder, gloyent, ende schoon op den ander komen te decken, ende sich mackelijck Schilderen laten; invoeghen sy verstandigh ghehandelt en playsant gecololeert moghen schijnen. Daer-en-boven soo moet de eygenschap en kracht van dagh en schaduwe wel verstaen en geobserveert worden, op datmen die niet tegen-redigh van plaets, en figuer, of onnatuerlijck van Coleur en kracht kome te vertoonen, maer dat de selve na de evengelijckheyt van 't algemeene licht, het zy Somere dagen, Sonneschijnen,

Handelingen der Verwen moet verstaen worden.

Oock de dagen en schaduwen.

schijnen, Morghen ende Avont-stonden, Maneschijn, Keers-lichten ende andere voorvallen of getempertheden des Luchts, geschickt zijn: Op datter uyt het eene dingh ten opsicht van het andere een behoorlijcke uytheffingh en reddingh waergenomen zy. Uyt alle welcke volght de nootwendighe kennisse vande houdinge, welcke met recht de perspective, ofte proportionele verflauwinge der Coleuren mach genoemt worden: En dese niet verstaen wordende, kan nimmer yets natuerlicks in een Schilderye gearbeyt werden, gemerckt de houdinge het selve gevoelen dat onse oogen in 't beschouwen van 't leven komen te genieten, inde Schilderyen kan verschaffen. Soo moetmen oock tot de Coloreeringe verstaen de nature der Reflexien of weerschijnen, waer en hoe die vallen of niet vallen konnen, wat koleuren sy aennemen of verwisselen, ende diergelijcke dingen meer, gelijck wy in ons leste Boeck sullen toonen.

Houdinge

Reflexien

Maer eer wy dit Capittel besluyten soo moetenwe evenwel met een Woordt noch aenraken, hoe voordeeligh het den Schilder is, dat hy een fixe handelingh hebbe om uyt Kley te boetseeren, 't welck hem dickwils seer noodigh kan te pas komen, om hem by eenigh voorval fray te konnen behelpen, insonderheyt wanneer hy het leven moet missen, het zy om vliegende Beelden, actien van onderen aen te sien, ende ander verkortende dingen te inventeeren, op dat hy die dan setten, hangen ofte leggen magh, soo als hem tot sijn voornemen best dienen kan.

Nuttigheyt van Boetseeren.

Oock om somtijts yets fraeys datmen geinventeert heeft, in 't wesen te behouden ende als een Const-stuck na te laten: tot welckers eynde het Etzen ofte bijten in Köper, niet ondienstigh voor een fray Meester verstaen en wort; want dat een nutte Oeffeningh is, om somtijts een goede Ordinantie in Print uyt te geven, gelijck daer van de nuttigheyt op 't eynde van dit Boeck sal geseyt werden.

Oock van het Etzen.

Het sesde Capittel.

VErstaen hebbende alle de noodige kennissen ende wetenschappen die een verstandigh Schilder moet trachten te besitten, ende sich eygen te maecken, soo kan nu wel eenighsins gegist werden, hoe het by komt datter soo weynige tot de Volmaecktheyt van een Universeel Meester konnen geraecken; gemerckt menige na veel arbeyts eerst beginnen te sien watter tot de Geleertheydt van een groot Meester in de Schilder-Konst vereyst wert; haer een oneyndigh getal van swarigheden omtrent de Konst-regelen practiseerende, die haer onmogelijck schijnen oyt te sullen beseffen, invoegen sy al suchtende onder dien last, van vreese wederom te rugge loopen, of veranderen door 't beschouwen van dit in-ghebeelde Medusaes hooft, in een steen van wanhoop ende leuyheyt, alsoo datse blijven diese zijn en waren, dervende uyt schrick voor de kennis, die de volmaecktheyt vereyst niet een voet ver-

Waerom so weynige groote Meesters worden.

verſetten, om een ander voorby te ſtappen. Doch dit alles en behoorde een verſtandigh Conſtenaer niet af te weeren, of ſchoon vele de rechte Meeſterſchap niet en komen te treffen, maer veel eer aen te manen: want hoe de wetenſchap eener Konſt minder gemeen is, hoeſe heerlijcker inde oogen aller Menſchen uytmunt; en ofwe ſchoon de volmaecktheyt van een Konſt niet en konnen bekomen, ſoo iſſet niet te min loffelijck, een Trap of twee hooger geſtegen te zijn dan een ander: Ja al wetenwe dat andere groote Reuſen in Meeſterſchap zijn geweeſt ten opſicht dat wy maer kleyne Mannekens en zijn, en dat ſy veele en verre dingen hebben konnen ſien, ſoo moetmen evenwel door neerſtigheyt op hare ſchouderen ſien te klaveren, op datmen, ware het mogelijck, noch een weynigh verder moghte ſien dan ſy geſien hebben. De geduerige ſorge moet meer waecken, om door een gheſtadighe voortgangh niet alleen andere te achterhalen, maer oock voorby te ſtappen, dan ſich aen de volmaecktheyt op eenen boff te vergapen: want dat is de rechte wegh, om de volmaecktheyt naeſt by te komen, ſoo wanneer men met de alderuytſtekenſte om prijs geduerigh daer naer trachtet. 't Blijckt hier uyt klaerlick, dat de luſt ende geduerige naerſtigheydt onmogelijcke dingen mogelijck kan maken; want, *daer en is niets*, ſeght *Maximus Tyrus*, *dat het Menſchelijck gemoet niet en weet uyt te vinden, ſoo wanneer het ſlechts daer luſt toe heeft, gemerckt het verſtant der Menſchen een groote kracht bezit, om alles wat*

Wat dit ontrent een Leergierigh gemoet behoorde te doen.

Door leerluſt kan men grootedingen bekomen.

hertelijck bemint wort, te achterhalen. Soo sietmen oock dickwils met verwonderingh dat eenige Schilders in haren eersten yver een stercken voortganck inde konst doen, ende steecken soo 't schijnt na de Kroon van volmaecktheydt, welcke dan eens wederom gelijcklijck komen te steuyten, daer van de beste op eenen Boff blijven staen, d'andere gaen van die ure aen, wederom al soetjens te rugge. Het schijnt (seght *Vellejus Paterculus*) dat het swaer valt, by de volmaeckt-
„ heyt diemen bekomen heeft te blijven,
„ 't gaet met de dingen der natuer soodanigh,
„ datse in haer loop te rugge deynsen wan-
„ neer datse niet meer voort en komen. Even
„ gelijck als wy ons selven daerom in 't eer-
„ ste yverigh aengeset vinden, om de gene
„ t'achterhalen die ons den wegh leyden;
„ soo begint desen ernst te gelijck met de
„ hope allenghskens te verdwijnen, soo ras
„ wy mercken dat het ons te swaer valt dese
„ schichtige voorgangers voor by te stappen,
„ of ten minsten voet te houden. 't Dunckt
„ ons dan lauter dwaesheyt te zijn, lange te
„ volgen 't gene men niet en meent te kunnen
„ achterhalen. Verlatende daerom wat al-
„ reede by andere gheluckelijck begonnen
„ is, soecken wy yets nieuws, daer inwe
„ ons beste willen doen, welcke wispeltu-
„ rige veranderingh hindert, datmen tot de
„ volmaecktheyt niet komen en kan.

Hoe sommige in haren loop komen te steuyten.

't Is oock wel te gelooven dat de oorsaeck van dese te rughdeysingh hanght aen het wel of qualijck beginnen der studien, ende dat meer ten op-sicht van het wel-gestelt ende leersaem

Datter veel aen 't wel beginnen hangt

leersaem gemoet des Leerlinghs als wel ontrent de getrouwe onderwijsinge des onderwijsers. *Want dat is de Preuve van een overdeftigh verstant* (seyt *Seneca*) *soo wanneer sijn uytnementheyt gheen verleydinge geeft, om het qualijck aen te leggen.*

Dus hebben veele haer te vreden gehouden met het gene sy alreede hadden aengenomen, daer nochtans de ware voortganck ende optoyingh van een Konst bestaet, in het verbeteren van 't gene andere noch onvolmaeckt gelaten hebben: door welcken Leer-yver men t'allen tijden heeft bevonden dat de Konsten hebben toegenomen, ende de Bouwers daer van, groote Meesters gheworden zijn. Hier in sietmen oock by vele een groote misslagh, om hunne study wel aen te vangen, datse die juyst altijt op een ende de selve maniere na 't Exempel van dees of gene willen uytvoeren: Want dewijle het dickwils gebeurt dat het hunne gelegentheyt niet toe en laet, om alles sijsje op zijn rijsje te doen, soo geven sy de moet verloren, ende blijven (gelijckmen seyt) in haer Leerjaren steecken, klagende dat haren staet niet soo veele kosten, als tot de Oeffeningh om een goet Schilder te worden van nooden is, en vermach, ende diergelijcke, welcke van *Ludovicus Davincy*, aldus werden tegen gesproken. De Schilders (seyt hy) welcke haer
,, altijt verontschuldigen, dat hun armoede
,, niet toe en laet te studeeren, ende dat sy
,, daer doorbelet worden eenen volmaeckten
,, Schilder te worden, die dwalen groote-
,, licks, gemerckt sy die schuldt niet op hare

Misslagh van vele.

Van Davincy wedersproken.

,, armoede maer op haer moedeloosheydt ,, moesten leggen. Want de Deughdelijcke ,, Oeffeningen zijn altijt genoegh, niet al- ,, leen om den geest, maer oock om het Li- ,, chaem sijn voetsel te verschaffen. Hoe veel ,, Philosophen heeftmen wel gesien in 't mid- ,, den vande Rijckdommen gebooren, die ,, deselve hebben verlaten, op datse haer in ,, de wijsbegeerte, ende oeffeningh van de ,, Deught en wetenschappen, niet hinder- ,, lijck en souden zijn.

Watter in 't Volgen van andere Meesters moet waergenomen worden.

Maer gelijck het wel geraetsaem, ja oock seer noodigh is, datmen inden beginne van sijne Studien andere Brave Meesters navolgt, en tracht in dat gene, in welcke sy gedwaelt hebben, haer te overtreffen, soo moet geweten worden datmen daer ontrent niet alleen yver ende neerstigheyt moet aenwenden, maer oock voor al sich seer wijslijck dragen: Want het geleerdelijck navolgen van een groot Meester, vereyst vry wat anders, als het simpel Na-Copieeren, dat voor de Jongelingen wel een bequaem middel is, om voor eerst de Pinceel te leeren handelen, een maniere van Schilderen te krijgen, de Verwen ende Colorijten te leeren vinden, ende soo voorts: Maer in het Meesterlijck studeeren, ende navolgen, daer moet alleen het oordeel sich ontrent de Deughden vande alderbeste dingen oeffenen: ende dat met een sorghvuldige Naerstigheyt, om alles uyt te vorssen, 't geen daer vanden rechten aert der Konsten in is. Want inde beste Tafereelen, sitten de Deughden somtijts soo diepe verborgen, ende soo konste- lijck

Wat Meesterlijck Copieren is.

lijck door het geheele Werck ingewickelt, ende door-vlochten, dat den alderſcherpſinnighſten Meeſter de ſelve niet als na een lange opmerckingh en beſtaet te vatten. Soo dat van een onkundige dickwils de fauten die daer noch in gebleven zijn, beſt van alles worden opgevolght en ingezogen; daerom datmen met een verſtandigh en rechtſinnigh oordeel ſoodanige dingen beſtudeeren ſal, ende en etent niet al voor Suycker op wat van deſe of gene groote Meeſters voort komt, invoegen men de gebreecken ſoo wel als de volmaecktheden tot een wet van navolgingh komt te ſtellen, even offe uyt reſpect van hare Meeſterſchap niet en hadden konnen dwalen: Maer dan kan het navolgen eerſt prijswaerdigh en voordeeligh zijn, ſoo wanneer ſy de volle kracht der Konſt inde voornaemſte dingen heeft getroffen. Aengaende nu de meeſte nuttigheyt diemen uyt het navolgen ende beſtudeeren van oude ende geleerde ſtucken moet halen, is, datmen de Konſt ende kracht van ſoodanige Schildery, aen ſijne eygen Wercken leert toepaſſen, en daer in als ſijn eygen Werck vertoont, dat is datmen de Deught van een beroemt Meeſters Wercken, ontrent ende in éen Nieuwe Inventy geleerdelijck oeffent. Hierom is 'et datmen de Konſt-ſtucken met geen loſſe, of loopende ooge en mach beſichtigen; maer deſelve wel nadencken, ende die bedenckingen andermael hervatten, de ſtucken in de handt nemen, en beſpeculeeren die wel naeuwe door en door, op datmen alſoo na een veelvoudighe op-merckingh, de ware

Onkundige volgen de fauten in't Copieeren beſt na.

Gebruyck uyt het gene men in't Copieeren geleert heeft

Deught der Konste ende den geest door welke soodanigen Meester is geleyt geworden, verstaende, die ons selfs eygen kome te maken. Doet 'er by dat daerom eenen Jongelingh ontrent de Konst van soodanigen navolgingh, sich moeste versien, met de hulpe ende onderwijsinge van een getrouw Leer-Meester, op dat hy ontrent het gheseyde, sijne onervaerne sinnen ende handen geleerdelijck bestieren mocht.

Hoemen van verscheyde Meesters het beste moet kiesen ende t'samen voegen.

,, Ten is oock niet geraden, seght *Franciscus Iunius*, dat wy ons selven tot eenen ,, Meester alleen overgeven, om die in alle ,, dingen te volgen: *Apelles* was ongetwijf- ,, felt den aldervermaersten, nochtans heb- ,, ben hem wel eenige in 't een of 't ander ,, deel te boven gegaen: Hy wiert wel van ,, d'Oude Meesters gepresen, maer niet dat ,, hy alleen behoorde na-gevolght te worden. ,, 't Soude wel goet zijn als *Apelles* te wer- ,, den, maer wat kan 't schaden datmen tot ,, de bevalligheyt van *Apelles* toevoeght de ,, Geluck-stoutigheyt van *Zeuxis*, d'onver- ,, moeyde neerstigheydt van *Protogenes*, de ,, kloecke diepzinnigheydt van *Nicophanis*; ,, ende andere hare deughden meer aen te ,, nemen. Soo seggen wy nu oock, wat kan het hinderen soo wy *Raphel Vrbijn* als een lichtende Fackel in fraye ordineeringhe, zedige besigheyt der Beelden, ende grootse gedachten willen navolgen, dat wy daer by soecken te krijgen de wisse Teyckeningh en vaste omtrecken van *Carats*, *Testa* ende andere; de bevalligheydt, cierlijcke playsantie, ende rijcke Majesteyt van *Pietro de Cortone*; de

de verstandige waernemingh der vlacke schaduwen en dagen, Crokeringh ende natuerlijcke Coloreeringh van *Poussijn*, *Barotius*, *Symon Vouët*, ende watmen meer na sijn humeur en gave oordeelt, in andere Meesters, navolgens waerdigh te zijn. Want gelijck wy geseyt hebben dat de dingen best gelucken welcke met ons oordeel ende gesonde reden over een komen, soo vintmen oock selden alles dat ons behaeght in een dingh alleen: Daerom dat een Wijs Man behoorde van yeder het beste te ontleenen; ende dat soude dan om met een woort te seggen, een volmaeckt Konstenaer zijn, die alle het gene in andere gebreeckt, opmaeckt, ende besnoeyt dat in andere Wercken overtolligh is. Die daer na trachten hebben 't rechte wit in 't oogh, ende die 't bekomen, sullen seeckerlijck den naem van een groot Meester be-Erven, ende den roem van alle de voorige Eeuwen met de Deught van hare Wercken verdooven. Die gene daer-en-tegen, die andere navolgen ende blijven navolgen, zijn even als die, welcke langhs de grondt blijven kruypen, ende uyt vreese van te vallen niet op haer eyghen beenen derven staen, veel min haer selven aenporren om het gene, daer andere nalatigh in zijn geweest, te verbereren, ofte yets toe te voegen. Vande sulcke seght *Davincy* datse geen Echte *Soonen*, maer alleen *Neven* vande Konst en mogen genoemt werden. Waerom oock *Iunius* seght dat sulcke navolgingh een slaeffe Imitatie is, den aenkomelingen meer schadelijck dan profijtelijck; gelijck hy het quaet gebruyck daer

Wat Davincy seyde vande gene die nalatigh inde verbeteringh van haer doen waren.

van

van uyt *Quintiliano* aenwijst, daer hy dan
,, aldus seyt. Veele die in dese on-ontbinde-
,, lijcke stricken gevallen zijn, verliesen oock
,, met eenen den ernst der vrymoedighe be-
,, trachtinge, daer sy van natueren toe gene-
,, gen waren; ja sy verlaten de natuere selfs,
,, den alderbesten Leytsman, dewijl sy na
,, ick en weet niet wat voor een Leer-Mee-
,, ster omsien. Want (seght hy op een andere
,, plaets) daer en is niets 't welck door de
,, enckele Imitatie toeneemt: Ende indien
,, het ongeoorloft waere gheweest, tot het
,, gene gevonden was, yets toe te voegen,
,, wy souden als noch anders geen Schilder-
,, Konst hebben, dan die d'uyterste Lynien
,, van de schaduwen der Lichamen na-
,, treckt.

Datmen uyt 't algemeen oordeel oock wat kan leeren

Vorder staet nu oock aen te mercken, datmen neffens de verstandige navolginge sich wijsselijck drage in het aenhooren van alle Mans oordeel, selfs oock vande onkundige, want daer met op-merckingh op te letten, kan men veeltijts wat goets daer uyt leeren: Men leest van seecker Schilder, die gevraegt wiert wie hem soo wel had leeren Schilderen? dat hy niemant en noemde, maer wees met sijn vinger op het omstaende Volck; te kennen willende geven, dat het oordeel vanden gemeenen Man, hem voorsichtigh hadde gemaeckt, om sijn Konst wel aen te leggen. Soo plegen oock in't gemeen de Konstenaers in Grieckenlandt, welcke om prijs streden, hare Wercken, van die geen Constenaers en waren, te laten oordeelen. My is verhaelt van seecker geval, in welcke verscheyde

Geestigh voorval.

Lief-

Liefhebbers by een waren, om van een Tafereel, in welck de Offerande van Abraham geschildert was, te oordeelen; terwijl de Konst-kundige dat selve besagen, ende yeder sijn Lof ende goetduncken daer van seyde, quam een gheringh onkundigh Man daer by staen, ende hoorende dat dien Meester soo dapper gepresen wiert, voer hy aldus uyt: Prijst ghy-lieden dien Meester soo, my dunckt dat hy wel een groote onwetentheyt, of een kleyne sorghvuldigheyt ontrent het maecken van die Historye gebruyckt heeft; d'Omstaenders hier over gebelght, stieten hem aen een zijde, seggende schimpender wijs, wat wilt desen Lompert vande Konst oordeelen, maer hy drongh'er ander mael wederom op in, seggende, kom ick sal 't u toonen waer de bottigheyt vanden Schilder leyt, alleen met dese vrage te doen; wijst my eens (seyde hy) hoe Abraham, als hy sijn Soon sal geoffert hebben, dat swaert wederom in die scheede sal konnen steecken? De Konstenaers daer op aenstonts acht nemende, sagen dat den Schilder Abraham met een krommen houwer inde eene, en een rechte scheede in d'ander hant vertoont hadde, waer op den eenen den anderen aenkeeck, beschaemt wierden, ende al meesmuylende gingen doordruypen, voelende dat den eenvoudigen man beter de misslagen dan sy, ontdeckt hadde.

Hierom soo moet een verstandigh Schilder niemants oordeel verachten, maer met gedult over sijn Werck aenhooren en verdragen; want dat leert de ondervindinghe

datter

Wat het gemeen oordeel verstaen kan.

datter seer weynighe buyten de Schilderkonst zijn, of sy konnen de juyst-vormige gedaente van een Mensch of bekent Dier (in 't algemeen aengemerckt) seer wel onderscheyden, ende lichtelijck aenwijsen, of een Mensch gebult of gebogen is, of een dick been heeft, of sijn hant te groot is, of dat hy eenige diergelijcke gebreecken inde natuerlijcke gestalte heeft: Waer uyt men dan seer licht kan besluyten; dat de gene welcke de fauten inde nature weet te onderscheyden oock bequaemheyt heeft om vande misslagen der Konst-wercken te oordeelen.

Een rechtschapen Konstenaer stelt geerne sijn wercken in 't oordeel vande gansche Werelt.

Het is den rechten aert (seght *Cicero* in sijn Boeck vande Officien) van goede Schilders, Beelt-snijders ende Poëten, datse hun daer in verblijden soo wanneer als de gansche menighte van 't Volck hare Wercken op het naeuwste ondersoecken, ten eynde dat sy verbeteren mogen 't geen by veelen berispt wort: Ja sy plachten daerom soo by haer selven, als met andere te overslaen, watter oock ergens in hare Wercken misprijselijck mochte wesen. Aenmerckt vorder datmen wel naeuwe moet ondersoecken, of de oordeelen van andere, ontrent u Werck op gesonde reden staen; op datmen haer noyt tegen en spreecke voor dat het wonder wel te pas komt, ende dat ghy met overtuygingh haer ongesont oordeel op een welgeboren uur ontdecken kunt.

Beproevingh van ander luyden oordeel.

Soo wiste *Apelles* hem als een verstandigh Man vanden tijdt te dienen, doen *Alexander* 't Paert dat hy geschildert hadde niet veel en achte, want sijn levendt Paert eens by de Schilderie komende, be-

begonde te brieffen, *Apelles* daer op fijn kans waernemende, feyde tegen *Alexander* U *Paert heeft beter oordeel vande Konft, als ghy.* Inde Konften en moetmen uyt aenfien van Perfoonen, het oordeel der Grooten niet meerder dan van den geringen betrouwen, want het gebeurt veel malen dat de machtige kleyne kennis vande Konft hebben.

L. Mummius toonde in defen wel te rechte fijn onnoofelheyt, foo wanneer hy *Corinten* ingenomen hadde, ende meeft alle de Schilderyen ende Pronck-beelden na *Roomen* liet brengen, belaftende de Schippers ende Overfte, dat by aldien fy eenige van die quamen te verliefen of te breecken, dat fy daer voor wederom nieuwe foude moeten laten maecken. Gewiffelijck heeft defe gemeent dat het maer met hermaecken genoegh was, ende dat alle Meefters elkanderen in Konft ghelijck waeren. Even foo wiert feecker aenfienlijck Duytfer (die te Roomen een deftige Schilderye van een oude Tronye fagh) gevraeght wat hy foodanigen Stuck wel foude Extimeeren? Waer op hy uyt goeder meeninge antwoorden, *al was die Vent levendigh, foo wilde ick hem te geefts niet hebben.* Sich inbeeldende dat een Oude gerimpelde Tronye, geen Konftige Schilderye konde wefen.

Groote hebben fomtijts kleyne kennis vande Konften.

Exempelen daer van.

Daer en is oock niets dat eer en meerder bedrieght dan het eyghen oordeel van een Menfche, die een groote achtinge van fijn eygen wercken heeft: Selfs oock buyten defe laetdunckentheyt; want het gene wy door onfen arbeyt befuert hebben, fchijnt ons

Laetdunckentheyt bedrieght.

ons altijt seer fray, ende 't schijnt door een aengeboorne Liefde tot ons selven natuerlijck, datmen in sijn eyghen wercken het grootste behagen heeft, ende dat op soo een wonderlijcke ende verborgene wijse, dat *Cicero* selfs bekent, dat hy niet en kan begrijpen, hoe onse Wercken ons altijt schoon duncken; *en nochtans is 'et soo*, (seght hy) *want ick en kan anders niet dencken of mijne Wercken zijn de beste, ende ghy daer en tegen laet u selven voorstaen dat de uwe de beste zijn.* Even soo is oock het oordeel van onse Vrienden dickwils schadelijck en verleydende, want door dien sy veeltijts met ons van eenen sin zijn, soo gebeurt het dat sy ons te gevalle pluym-strijcken; invoeghen dat het misprijsende oordeel van onsen vyant meerder voordeel kan verschaffen, dan het goet vinden van onsen toegenegen Vrient.

't Oordeel van Vrienden nadeeligh.

Hier uyt volgt klaerlijck, dat deSchilders, die hare Wercken niet altijdt in twijffel trecken, kleyne voortganck in hare study doen; om dat sy het alles voor goet keuren watse maecken, en duncken altijt dat hun voornemen wonderlijck wel geluckt is, in 't gene sy hebben voortgebracht: Maer die twijffelt soeckt altijt met sijn verstant boven sijn Werken te vliegen, de misslagen uyt te vorssen, te ondersoecken, waer en hoe hy dat verbeteren kan, op dat hy soo van trap tot trap wijser wordende, inde Konst mocht opklimmen. 't Gaet gemeenlijck seecker, dat wanneer als het oordeel vanden Schilder geheel accordeert met den uytslach van sijne Wercken, dat die dingen niet wel en komen uyt te

Datmen over sijn Wercken veel twijffelingen moet opnemen.

't Oordeel vanden Schilder moet boven 't Werck gaen.

te vallen ; en noch hebbense een veel slimmer eynde, soo wanneer als het Werck het oordeel vanden Schilder te boven gaet: Doch wanneer het verstandigh oordeel verder voor uyt loopt dan de Wercken, ende 't geen men daer in komt te sien, soo staet vande sulcke noch een groot Meester te verwachten.

Soo plegen verstandige Schilders haer in desen, van eenige behulp-middelen te versien, die haer in het oordeelen van hunne wercken eenighsins te bate mochten komen: Hier toe gebruyckten sommige den Spiegel, in welcke sy hare dingen als in een tegenstrijdige ende omgekeerden standt besagen; invoegen sy haer oordeel door het beschouwen van twee onderscheyde Vertooningen, op den Toetsteen brachten. 't Is niet sonder reden datmen door dat middel de fauten zijner wercken kan na speuren ; want door dien de omkeeringh van stant, veroorsaeckt dat de eyge Liefde omtrent onse Wercken niet in haer volle kracht en kan heerschen, soo komen wy die aen te sien als het Werck van eenen anderen Werck-Meester, in welckmen (gelijck d'ondervindinge leert) altijdt veel gebreecken vinden kan : gelijck wy dat noch verder in ons tweede Boeck sullen aenraecken. Andere keeren hare stucken somtijts om, en sien die t'onderste boven, om alsoo uyt te vorssen of hunne dingen haer behoorlijcke Teyckeningh ende kracht hebben, ende behouwen : Gelijck dat mede door de Lijsten aende stucken te doen dickwils ontdeckt wort; want dat is door erva-

Behulp-middelen om van sijn dingen wel te oordeelen

rentheyt bekent geworden, dat de Lijsten, een Schilderye beter of slechter konnen doen schijnen: en om te verhoeden dat de Tafereelen niet en mochten komen af te vallen, of slecht en krachteloos inde selve te worden, plegen sommige hare stucken in swarte Lijsten te schilderen, welcke op soodanige wijse gemaeckt waren datse konden grooter en kleynder ingeschoven worden, invoeghen sy tot verscheydene formen van Doecken ende Panneelen dienen konden: ende dat alles tot dien eynde, op datse vanden beginne af, hare dingen daer na houden ende schicken mochten, ende verseeckert blijven, dat hare Tafereelen nimmer door de Lijsten, voor de tweede mael soude gedoot-verft worden.

Lijsten doen aende Tafereelen deught of ondeught.

Insgelijcks kan hier toe gemeenlijck veel helpen, dat men aen fijne dingen, niet als aen een onversettelijck pack en tilt, ofte te lange daer op sit en blockt, ende sich t'enden adem studeert, maer datmen die met een versche oogh en ontlaste sinnen besiet, ende met een wel geposeert gemoet doorwandelt en na-denckt; want dat vermach ontrent een Konst-oeffeningh wonder veel; soo moetmen oock somtijdts om de verstroyde ende afgesloofde sinnen wederom by den anderen te vergaderen, eenige vermaeckelijcke ruste tot verposinge op soecken, gelijck die van een Mensch, die de leuyheyt ende ledigheyt haet, genoegh tot nuttigheyt te vinden zijn: alles ten eynde dat hy met meerder Vryheydt, als een vers en onbekommert Werck-man, den arbeydt wederom mochte aen-

Een onvermoeyde ooge ontdeckt de fauten beter.

De verposingh nuttigh.

aenvaerden. 't Is soet, ende aenmerckens weerdigh van *Cicero* ghesproocken, als hy seer wel hier ten propooste aldus komt te seggen; *Hy schijnt de Vryheydt van sijn selven te derven, die sijn Wercken niet al te mets en staeckt: Want de ware Vreught van onsen onbekommerdeu ledigen tijt, bestaet niet soo seer in het spannen, als in het ontspannen van ons gemoet, &c.*

Hier-en-tegen staet noch vorder aen te mercken, datter oock weynigh beteringhs te hopen is, soo wanneer alswe onse gebreecken alleenlijck niet sien en konnen noch ondersoecken willen; maer dan, alsse ons als wat frays behaeghlijck beginnen te werden. De soodanige en konnen niet wel verdragen dat hunne wercken onder 't oordeel vande Menschen komen, en by aldien sy dat niet en konnen ontvlieden, soo bedecken sy die veel liever, indiense maer en konnen, dan dat sy die souden trachten te verbeteren. *Dwase luyden (seght* Horatius *) plaghten hare verseerde geswellen door een quade schaemte te verheelen.* Soo verbergen oock sommige Schilders alles watse voor een kundige ooge van kant konnen maecken, dat maer eenige aenleydinge tot berispinge van hare wercken geven kan; alwarent maer Schetsen, Teyckeningen, Printen, Playster-beelden, Kleedingen, Leede-mannen, of dierghelijcke Model-werck, datse tot hare dingen gebesicht hebben: Doende even als ick van seecker Schilder ghelesen heb, die al sijn Hoenders buyten sijn Huys liet brengen, op datmen de gebreecken van de Hoenders die

Misslagh van sommige die hare fauten verbergen.

Snakigh exempel.

hy daer na Geschildert hadde, niet bekennen sou. *Zeuxis* was een groot Meester, maer konde sijn eygen fauten door opmerckingh wel sien, en woude die oock geern bekennen, want hy hadde eens eenen Jongen met Druyven inde handt gemaeckt, welcke soo natuerlijck geschildert waren, dat de Vogelen daer op vlogen om die te eten; waer uyt *Xeuxis* oordeelde dat den Jongen niet wel en moeste gheschildert wesen, door dien de Vogelen die andersins voor de Menschen schuw zijn, op de Druyven dorsten komen, sonder voor den Jongen vervaert te wesen.

Hoe Xeuxis sijn misslagen uytvont en bekende.

Eenige verschoonen oock dickwils hare Wercken, met te seggen datse daer niet lange aen geschildert hebben (niet tegenstaende sy haer daer over na hun uyterste vermogen hebben af-geslooft,) op datmen alles daer in soo naeuw niet ondersoecken, noch examineeren en soude: Of gelijck seecker Schilder eens deed', soo wanneer hy aen een verstandigh Meester een Tafereel liet sien, by welcke hy seyde, dat hebbe ick soo maer ter vlucht in een dagh of ander-half aen geveeght; meenende over sijn Kloeckheydt gepresen te worden; maer dien Baes antwoorde heel buyten den anderen sijn verwachtinge, seggende ick kan 't oock heel wel sien datje niet veel tijdt daer toe ghebruyckt en hebt.

Wat sommige tot verschooningh van hare wercken by-brengen.

Resteert nu noch, om dit Capittel te besluyten, dat men wete hoemen sich in het oordeelen en beschouwen van andere Luyden Wercken moet dragen: en daer toe salmen

Hoemen hem in't besien van andere Luyden

men kortelijck in 't algemeen aenmercken, datmen de kleyne gebreecken en pickediljes niet al te naeuw examineeren, noch te seer berispen en moet; noch de groote misslagen niet te licht door de Vingeren sien: Want soo een Schilder hem hier in onvoorsichtigh komt te dragen, soo loopt hy gevaer om by alle andere veracht, en seer gehaet te werden. Konst sal dragen om wel te oordeelen

---

Het sevende Capittel.

GElijck wy inde voorgaende Capittelen hebben verstaen, de bysonderste noodtwendigheyt die tot den algemeenen Schilder behoort, soo laet ons nu aenmercken, hoe een verstandigh Schilder hem in het begin, midden en eynde van sijn studieus leven sal draghen, op dat alles wat tot hier toe geseyt is, in dit Capittel mochte beslooten worden.

De gansche Pogingh van een Schilder die na een geluckigh eynde traght, kan bequamelijck in dry onderscheyde tijden van Doeningh afgedeelt worden. d'Eerste is de studie diemen moet aenwenden om te leeren; De tweede, geleert zijnde, te yveren na eenen grooten naem: De derde, te arbeyden om een eerlijcken Rijckdom te verkrijgen. 't Gansche leven van een verstandigh Schilder in 3 tijden onderscheyden.

Aengaende voor eerst de Leeringh, die moetmen vroegh beginnen, voorsichtigh aenleggen, ende van alles dat de algemeene Teycken-Konst, Bouw-konst, Perspectijf, Mensch-kunde, Ordineeringh ende Colo- 1. De Leer-tijt.

reeringh aengaet, neerstigh doorsoecken, ende arbeyden om van jonghs aen, sulcken fixen ende vaerdigen maniere aen te nemen, datmen in geene dingen verlegen en blijve; noch oyt een arbeytsame pijnlijckheyt in sijne Konst-Wercken en laet blijcken, maer de rechte eenvoudigheyt der nature kome te vertoonen; welcke alleen ende oock niet anders verkregen wort, dan, na datmen van alles goede fondamenten geleyt heeft, want die Jongelingen welcke vande voornaemste gronden der Konsten weynigh wercks maecken, geven weynigh hope van seer geleert daer in te werden. Veele raecken de fondamenten der Konsten wel eens aen; maer soo haest sy die begonnen hebben, stappen sy daer over heen, ende maecken daer na dingen die sonder gront-vest zijn, en dus komt het na de lesse van *Seneca* te geschieden, als hy seyt, *Wat geen fondament en heeft, moet inder haest Bouw-valligh worden.* Maer niet tegenstaende de gront-lessen ons inden beginne wat onsoet ja onnoodigh schijnen, soo moetmen weten dat de nuttigheyt en vermaeckelijckheyt van veele Leer-stucken alleen in hare uyt-eynden gelegen is. Hierom soo salmen trachten de noodige Kuntschappen door de ware maniere te bekomen, want het geen men geluckigh vinden wil, moetmen in sijnen eygen wegh soecken, ende soo doende looptmen 't gesochte recht inde mondt. Alsdan machmen hem begeven, om met een verlicht verstandt, brave dingen te dorven aenvangen, ende die regeeren na goede en welverstane gront-regulen, sonder sich met

Datmen de fondamenten in groot achting moet houden.

Nuttigheyt der Leer-stucken is in 't eynde gelegen.

dese of gene Krucken te behelpen. De „rechtsinnighe Konst (seght *Quintilianus*) „wert dan eerst voor goet gekeurt, wanneerse hare meeste kracht op een seeckere „wijse, omtrent de aensienlijckste dinghen „bestaet aen te leggen; de by-weghen en „kromme sprongen daer-en-tegen die buyten de ware regulen loopen, zijn enckele „schuyl-wijnckels, ende sluyp-holen, „tot welcke die gene haren toe-vlucht nemen, die inde Konst niet seer vast en gaen; „even als de gene die niet wel te been zijn, „sich in het loopen, met keeren en wenden, „soecken te ontsluypen.

Schoone lesse van Quintilianus.

Soo moet oock een jongh Schilder in 't midden van sijnen voortgangh dickwils beproeven, en aen dees en gene dingen ondersoecken, hoe veel sijne schouderen beginnen te konnen dragen, ende verscheyde Iaren en Maenden van sijne studie teghen elkander overwegen, en opnemen hoe veel hy is gevordert, wat krachteu hy nu meer dan in die tijt heeft bekomen; met wat grondige kennis hy nu dit of dat beter als te vooren verstaet, en diergelijcke; op dat hy t'elckens sijn kracht overweghende, geen swaerder matery uyt en lese, als 't uyterste van sijn vermogen dragen kan. Want gelijck alswe de proef-stucken van onsen eersten stoutmoedigen Arbeydt, niet tot op het laetste van al onse doeninghe moeten uytstellen, soo moetmen de bloodigheyt der schaem-schoenen, oock niet te vroegh uyt trecken: Maer alsdan machmen sich eerst op sijne Konst beginnen te vertrouwen, soo wanneer datmen

Hoemen sijn voortgangh in't leeren beproeven sal.

hem na lange ervarentheyt verſeeckert vint, vande onfeylbare regulen, na welcke datmen zijn dingen weet te richten. Dan is 'et datmen ſich mach verlaten, op de Deughden diemen ſeecker weet dat in ſijne Tafereelen zijn; dewijl men bekent, hoedanigh, ende door wat wegh men die daer heeft weten in te brengen. Dan behoeftmen weynigh te vragen na de authoriteyt van die gene, welcke uwe Wercken ſiften ſullen, want ghy zijt alreede verſeeckert, dat het alder-gheleerſte oordeel u voordeel aen u eere toe-brenghen kan: Daer zijn weynigh ,, ſulcke ſchamige Menſchen te vinden (ſeght ,, *Quintilianus*,) die ſich niet en verſtouten ,, op de kennis van haer eygen vermogen, ſoo ,, wanneer hun ghemoet ghewiſſelijck verſeeckert, dat het haer aen geen Kunſt en ,, ontbreeckt: Invoegen de ſchaemte alderbeſt verbetert wort, door 't vrymoedigh ,, vertrouwen dat wy op ons ſelven hebben. Staet oock wel aen te mercken dat deſe ſtoutmoedigheyt niet uyt ſorgeloosheyt noch loſſigheyt en moet voortkomen, want men ſtaet geduerigh in perijckel van te vallen, waerom datmen oock met een geſtadige ſorge ſeer omſichtigh moet weſen; doch meer uyt een redelijck beſeffen van de onheyllen tot welckmen ſou konnen vervallen, als wel uyt een ſlaefachtige vreeſe voor de ſelve: Want *het ſchroomachtigh vermijden der gebreecken* (ſeght *Horatius* in ſijn Boeck vande Dicht-Konſt) *wort het grootſte ghebreck, ſoo wanneer alſmen onaerdighlijck daer mede te Werck gaet.*

Wanneer men op ſijn Konſt-regulen vertrouwen mach

Toeverſicht in deſe beproeving.

Nu

Nu soo staet inde tweede tijt te letten op de middelen diemen moet aenwenden, om eenen heerlijcken ende grooten naem te bekomen: Door de Eere (seght *Iunius*) wert de Schilder-Konst als door't rechte Lock-aes aengeset. Soo is oock de hope van een onsterffelijcken naem te bekomen, het eenigh oogh-merck der oude Vermaerde Konstenaers geweest; wetende dat indien sy dien konden bereycken, het haer aen geen winste ontbreecken soude. Men kan geen wegh, die daer op uytloopt nader practiseeren, dan te arbeyden om sich Universeel in de Konst te maecken, en gelijckmen seyt over al t'huys te zijn; invoegen men alle ende een yegelijck kome te voldoen. Hoe menighmael sietmen door gebreck van dese algemeenheyt dat fraye Meesters hare Tafereelen bederven met yets daer by te maecken, op welcke sy haer niet en verstaen; als by Exempel een Beeldt-Schilder, dat hy Lantschappen by sijn Historyen maeckt die niet en Deugen, of Gebouwen en anders tegen de order-maten ende perspectijf regels daer by ordineert, ende diergelijcke, als de verstandige genoegh sal vatten: In alle welcke misslagen een Schilder niet en sal vervallen, by aldien hy sich op de alghemeene wetenschappen verstaet.

2 Tijt om een grooten naem te bekomen.

Datmen moet soecken algemeen in de Konst te zijn.

Men soude hier tegen konnen inbrengen, datter Remedien zijn om in desen geholpen te werden, ende datmen, gelijck het veel geschiet, sijne stucken door andere kan laten op maecken, als by voorbeelt, dat een Beelde-Schilder sijne verschieten van een Landtschap-

Tegenwerpingh van sommige.

ſchap-Schilder laet maecken, of de Gebouwen van een die de Architecture ende perſpectijf verſtaet, ende ſoo voort: Waerom een Landtſchap-Schilder ſijn ſtucken door een Beeldenaer kan laten ſtoffeeren, gelijckmen dat ſoo noemt: Invoegen datter dickwils twee, dry, à vier Meeſters aen een Tafereel geſchildert hebben. Hier omtrent heeft de Ervarentheyt geleert, dat de Beelden in ſoodanige ſtucken dickwils worden ingelapt even offer uyt de Lucht ingevallen waren, of immers daer in niet en hoorden. Want menighmael en wert van de Stoffeerders het voornemen vanden Meeſter, noch de verkieſinghe van het Dagh-licht, noch de behoorlijcke wijckinge der gronden, de Perſpectijf, Ja den ganſchen aert van 't Landtſchap niet verſtaen; veel min dan datſe het in het toe-paſſen harer Beelden in acht ſouden nemen: invoegen dat ſy gantſch onge-aerde Beelden van eenen ſchoonen dag in een ſommer Landtſchap komen te maecken, en diergelijcke miſſlagen meer, die tegen de waerheyt der nature, en regelen vande Konſt ſtrijden. 'k Hebbe veelmael geobſerveert, dat de Beeleen ende Beeſten, die vanden Lantſchap-Schilder ſelfs daer in gemaeckt waren, die (hoe ſlecht ſy oock mogten geteykent weſen) nochtans beter uyt eenen aert na het Landtſchap geplaetſt, en Geſchildert waren, dan andere die al van een goet Meeſter daer waren by-geſlanſt. Soo datter, (ſonder dat nochtans yemants doen in 't byſonder worde beriſpt) dit in 't korte kan toegheſeyt werden; datter weynighe van die

Haer miſſlagh ontdeckt.

Door ervarentheyt van veel voorvallen wederleyt.

welcke

welcke andere in haer Werck moeten te hulpe roepen, gesien worden, die de naem van een groot Universeel Meester dragen, noch oock dat hare stucken in een ongemeene hoogh-achtingh zijn; en 't is niet vremt, want wat onghelijck soude men doen, datmen yemandt die van dry à vier Vaders was voort geteelt, den naem van een Hoere-Kint gaf.

Gelijckenis waerom somige geen groot Meester konnen genaemt worden.

Soo weten wy oock wel, dat het niet mogelijck en is, alles door regulen van buyten te leeren, en datmen derhalven het leven in velen diende te gebruycken: maer alsoo het veelmalen gebeurt datmen het leven op die tijt als 't ons van nooden is, niet en kan bekomen, soo behoordemen neerstigh te wesen om in sijnen opgaenden tijt alle dingen te modellen, insonderheyt soo wanneer d'occasie presenteert, om wat ongemeens van fraye Lochten, Verschieten, Geboomten, Kruyden, Ossen, Koeyen, Schapen, Bocken, Honden, Swijnen, Paerden, Ezels, Gevogelte, Wapenen, Goude, Silvere en Kopere Geschirren, Vruchten, Bloemen, Aerd'-en Boom-gewassen; oock eenighe schoone Tronyen, ende Handen van Oude en Jonge Mannen en Vrouwen, Mooren en naeckte Kinderkens. Voornamentlijck moetmen sijn kans waernemen ontrent de vremdigheden, als van Leeuwen, Tygers, Beeren, Olyphanten, Kameelen ende diergelijcke wilde Dieren, diemen selden onder oogen krijght, en somtijts evenwel hebben moet om in sijn Inventien toe te passen; daerom datmen die in verscheyde opsichten en

Hoemen moet soeken veel dingen te modellen.

En welcke voornamentlijck.

verkiesingen moet sien te bekomen. Staet alleen hier in goede toeversicht te nemen, om die Meesterlijck ende niet Kinderachtigh te passe te brengen.

Men moet sich sien bemint te maken.

Insgelijcks moetmen sich oock by Groote ende Kleyne in allerley voorval soecken bemint te maecken, maer niet trachten om de domme menighte alleen te behagen, want dan soumen seeckerlijck de alderwijste mishagen.

Ludovicus Davincy willende sijn Descipulen leeren hoe sy hun wegen hare Schilder-Konst by yeder een aengenaem souden maecken, niet teghenstaende sy van bysondere smaecken mochten wesen, gaf haer dese Lesse: Namentlijck dat sy in een en de selve Ordinantie, sommighe dinghen souden brengen die sterck geschaduwt, ende andere wederom die veel sachter aengetast waren, doch in sulcker voegen datmen de reden en oorsaeck van waer de stercke ende flaeuwe schaduwen voortquamen, klaerlijck kon bekennen.

Gemeene opmerckingen om sich bemint te maken.

Soo zijnder noch verscheyden andere voorvallen, daer inden Schilder hem voorsichtigh moet draghen, wil hy inde gunste der Menschen komen. In 't gemeen willende Menschen altijt schoonder zijn dan sy inder daet ben; ghemerckt elck sich selven geerne behaeght: Hierom moet den Schilder in het Conterfeyten een betamelijke flateringh, die meer natuerlijck dan op-gheponckt is, sich aenwennen; de Postueren wel in een goeden stant verkiesen, schoon en sonder onaenghename schaduwen inde

Tronyen

Tronyen wesentlijck doen gelijcken: want indien yemandt schoonheydt heeft, hy siet het geerne in sijn Schilderye.

Diogenis Laertius verhaelt van seecker Jongelinck die hem binnen *Athenen* heel schoon, ende gansch cierlijck gekleet liet uytschilderen, na welck model hy hem dan dickwils ginck op-proncken, om hem waert 't mogelijck soo schoon als sijne Schilderye te vertoonen.

Het tegendeel liet *Agesilaus* blijcken; want om dat hy leelijck en kleen van Persoon was en wilde hy niet gheschildert wesen.

Exempelen van die door abelheyt hun bemint, wegen hun Werck maeckten.

Om dese reden, soo moet de abelheydt vanden Schilder, de mismaecktheden door d'een of d'ander aerdige verkiesinge weten te bedecken. *Alexander* liet sich met de eene Handt om hoogh Schilderen, van welck een Vinger voor een gedeelte van sijn Aengesichte quam, om door dat middel een Litteycken, van sijne Tronye aerdigh ende ongeacht te bedecken. *Apelles* Beelden den Koningh *Antigonus* op sijden uyt, op datmen de mismaecktheyt van sijne een Oogh, niet sien en soude.

Een Schilder moet omsichtig ende nadenkendo wesen.

Voor alle dingen moet oock een Meesterlijck Schilder wil hy eenen goeden naem behouden, seer na-denckende en omsichtigh in al sijn doen wesen, insonderheyt ontrent sijn Inventien, en by-een ordineeringe der Historyen, op dat hy niet alleen geen onmogelijcke of Konst-strijdige dingen voort en brenge; maer dat hy doch in geenen deele dingen maeckt, van welcke, of de Luyden diese

diese toehooren, of andere diese beschouwen sullen, eenen quaden uytlegh daer van doen konnen, of oock buyten de Intenty vanden Schilder, oorsaeck van beschimpingh verleenen. Hierom is 'et datmen sich altijdt wel vanden sin en waerheydt van sijn voornemen moet verseeckeren, datse op een goede meeninge, en in reden bestaende uytlegh gegrontvest is. Wil dan evenwel het quaetwilligh onverstant der Spotters, buyten de gesonde meeninge vanden Schilder, eenen valschen uytlegh daer over doen, soo moetmen altijt veerdigh wesen, om dat met een abel-aerdigen quinck-slagh wederom goet te maecken. Een Exempel hier van verhaelt ons *Thomas Roe*, Engels Ambassadeur, in sijne Voyagie, dat doe hy aenden Grooten *Mogol* gesonden wiert, neffens andere gheschencken twee Kunstige geschilderde Tafereelen aenden *Mogel* op-offerde; inde eene was een slapende Venus, die van een Satyr by de Neus gevat wiert, in d'ander stont een Paert ende een Stier: den *Mogol* dese stucken besiende, vraeghde seer naeukeurigh watse te beduyden hadden, ende geliet sich met een verbelght gesicht, dat hy dese Schilderyen tot beschimpingh over sijn Volck opnam, even of sy Hooren-dragers waren gelijck desen Satyr; den Ambassadeur de snof inde Neus krijgende vreesde voor ongenoegen, seyde seer beleefdelijck dat hy niet en wist wat den Schilder daer mede gemeent hadde; den *Mogol* voer al wederom voort met vragen over 't ander stuck, seggende, meent ghy dan dat ick geen Paerden of

Exempel om de quade uytleggen van eenighe Schilderye met een quink-slag goet te maecken.

of Stieren en kenne. Flucx antwoorde *Thomas Roe*, wy hebben dat wel geweten, maer mijn Meesters hebben met dese twee Schilderyen willen toonen wat Schepsels en Dieren hun Landt voortbrenght, om u daer mede te konnen dienen; by aldien ghy maer gebieden wilt. Door welcke welbedachte uytvlucht den *Mogol* hem liet paeyen, ende den Af-gesandt een groot ghevaer ontquam.

Daer is oock noch een ander middel, waer door den Schilder hem selven een Vermaerden Naem kan maecken: Namentlijck dat hy somtijts, tijt ende vlijt daer toe aenwent, om eenige van sijn beste ordinantien en teyckeningen in print uyt te geven: Want vermits die de geheele Werelt door-wandelen, en in alle Liefhebbers handen komen, en dat de Schilderyen meest altijt maer in eene plaets blijven, soo is licht af te nemen datmen door eenige Print-Konst inde Wereldt te brengen, meerder bekent kan worden. Hier toe kanmen lichtelijck, als tot een buytens-tijdige oeffeninge, en sijn eyghen selfs vermaeckingh, de handen aen het werck slaen; niet datmen dat door een langhwijligen arbeydt van in 't Koper te snijden, (dat veel moeyten in heeft, om het Graef-yser wel te leeren handelen,) sou halen; maer door een lichte maniere, van met sterck water te Etzen of in Koper in te bijten, welcke veel korter en gemackelijcker gaet dan het snyen met de Graveer-ysers, gelijck die nu oock in Vranckrijck en in Hollandt soo gemeen, en fraey geoeffent wert, datmense naeu-

Datmen sich door Printen uyt te geven kan in naem brengen.

naeulicx van 't Snyen onderscheyden kan.

Weynigh Jaren geleden, heeft *A. Bosse*, binnen Parijs, hier van een gansch Boeck geschreven, dat oock naderhandt in 't Hooghduyts en Neder-duyts is over gheset; In welck hy aenwijst de gronden te maecken, hoemen dat op de Platen sal strijcken, droogen, hart ende swart maecken sal, hoemen de Teycken-naelden sal slijpen, vastsetten, ende op het Koper regeeren sal, op wat wijse het Starck-water gemaeckt ende op het Koper gegoten wort, ende alle andere noodige handt-grepen die daer toe vereyst werden, dien hy op twee verscheyden wijsen, d'een met eenen harden d'ander met eenen weecken grondt leert: Soo dat hy alles klaerlijck tot het maecken der Druck-Parsse toe, volgens sijn eygen ondervinding, als een nuttighe Wetenschap voor de Liefhebbers der Teycken- en Schilder-Konst, daer in komt aen te wijsen. Gelijck hy selfs oock wegen het voordeel datter de Konst-Oeffeningh door kan verkrijgen, in de Voorreden van 't gemelde Boeck komt te seggen, dat het te wenschen waer, dat alle Schilders ende Teyckenaers sich tot dese Wetenschap van 't Etzen begaven, op dat wy door dat middel meerder fraye Printen mochten bekomen, die wy nu missen moeten. Oock soumen hier by konnen aenmercken, datmen door Platen na eenige van sijn beste stucken, door andere te laten snijden, tot het selve ooghmerck soude konnen komen.

Dient oock noch vorder aengemerckt te werden, dat het Reysen en besichtigen van

andere

andere Landen, en aenſienlijck Rijcken, den Jonge Schilders nuttigh kan weſen, ende mede tot een middel dient om ſich eenighſins vermaert te maecken; hoewel datmen om eenen naem alleen ſonder eenige Meeſterlijcke geleertheyt mede te brengen, geen reyſe en behoeft, na Roomen of elders heen te doen: Wantmen, op ſulcken wijs wederom in ſijn Vaderlandt komende, occaſie verſchaft, om van de Verſtandige die u te vooren hebben gekent, uytgelachen te werden; die u dickwils ſouden nageven datter eenen Ezel in Lijf-Lant is geweeſt, en dat hy noch Gygaegt als hy t'Huys komt, en diergelijcke ſmaet-redenen, dieſe dan met recht komen uyt te braecken; invoegen men dan alleen uyt inſigt van wat byſonders te leeren, het reyſen moet beginnen. Dit moetmen oock niet ter loops doen, als de Honden te Kerck gaen, die eens blaffen en wederom te rugh loopen, meenende 'k hebber gheweeſt; maer neen, men moet ergens een wijle tijts zijn verblijf nemen, op datmer wat ſou konnen ſien; Wat leeren, ende wat van daer brengen.

Soo plachten eertijts fraye Borſten, Italien te gaen beſoecken, en verbleven een wijle te Roomen, om onder 't Schilderen aldaer de Teycken-ſchool te oeffenen, die veele dan namaels na Venetien gingen, om het wel Schilderen en Coloreeren te leeren, gelijck d'exempelen van veel Meeſters getuygen konnen.

Veele beſoecken heden Vranckrijck, daer thans oock wel wat te leeren is, alſmen kan af-

afnemen uyt de veelvoudige fraye dingen die 'er dagelicks werden van daen gebracht. Het is mede bekent datmen vanden Konstenaers die een wijle vremde Konst-Schoolen besocht hebben, een groote verwachtingh heeft, ende dat dienvolgende het gene men dan van daer mede brenght, aengenaem by de Lief-hebbers is, by aldient soo veel is, dat het hare ooge behagen kan; invoegen daer noch altijt grooter roep van uyt gaet als het inder daet is; ontrent welck geval het ghesch apen staet, om sich voorsichtigh te dragen, op datmen die mare niet wederom en komt te verliesen; datmen dickwils siet gebeuren, en dat meest altijdt, wanneerse Leuy en yverloos worden, en steunen op den naem die van hem begint uyt te gaen; ende en dencken niet dat het swaerder valt het verkregene wel te bewaren, dan yets van nieuws te gewinnen; op welck voornamentlijck te letten staet.

Datmen sich op een grooten naem niet en moet verhovaerdigen.

Soo staet hier voor een Konstenaer oock noch te Noteeren, dat by aldien het geluck hem soodanigh in sijne neerstige study boven alle geseyde swarigheden te hulpe quam, dat hy den naem van een groot Universeel Meester verkrege, dat hy alsdan wel toesie, dat hy hem selven op de Wiecken vande Faem, tot trotsheyt en opgeblasentheyt niet en laet vervoeren: Want dat by alle verstandige dapper misspresen wort. *Xeuxis* wiert, om dat hy Helena eens soo verwonderens waerdigh wel getroffen had, soo hovaerdigh, dat hyse niet dan voor een groot stuck Gelts en wilde laten kijcken: Ja hy wiert

Verwaentheyt van Xeuxis.

op

op 't laetste over sijn Konst soo moedigh en verwaent, dat hy sijnen Naem *Xeuxis* met groote Goude Letteren op sijnen Mantel liet setten, om over straet gaende, van yeder een bekent te wesen.

Indien yemandt waerlijck den naem van een groot Meester verdient, en dat sijne Wercken vol vande ware deught der Konste konnen ge-oordelt worden, en dat sy alle nootwendigheden, soo van goede Teyckeningh en proportie, behoorlijcke reddinge en houdinge in haer hebben, die over een komen met de Plaets en 't licht, in welcke de voorwerpselen zijn; en dat de schaduwen en dagen geschickt zijn, na de occasie van welcke sy werden voort gebracht; en dat voorts alle de Beelden gedisponeert en gecololeert zijn, na den inhout vande Historye diemen wil vertoonen; daer-en-boven datse aendachtigh ende werckelijck hun doeningen en herts-toghten voort-brengen, die met haer gansche standt over een komen; soo machmen wel op sijn Konst vertrouwen, nochtans nedrigh van herten, en ghemeensaem van ommegangh wesen: Want de hovaerdy maeckt onse Vyanden listigh, om met Leugenen en quade parten, onsen goeden naem en faem te ondermijnen; die niet als door sich wel ende loffelijck omtrent mindere Meesters te dragen, en konnen overwonnen worden. Indien staet zijnde, is het tijt om na eerlijck Gewin en Rijckdom om te sien. Soo ras men sich kan verseeckeren datmen door sijn gedane Neerstigheydt een volkomen Meester geworden is,

Wat d'hovaerdy dickwils te wege brenght.

3. Tijt van een groot Meester om Rijckdom te krijgen.

is, die ſonder alle hulp van andere onderwijſers alleen kan voort ſtudeeren, en dat ſijnen Naem daer by begint vermaert te werden, ſoo moetmen trachten ſich ſelven over al inde gunſte der Menſchen in te dringhen; inſonderheyt meeſt omtrent de groote, als Koningen, Princen, Vorſten en Heeren; ende wel voornamentlijck by die, welcke door Liefde tot de Konſt, de Konſtenaer beminnen, ende deſelve door rijckelijck te beloonen de handt boven 't hooft houden: Oock omtrent verſtandighe en Geleerde Heeren, die goede Kunſt-kenders zijn, ende u hier en daer konnen voor-draghen, en Recommanderen daer wat Meeſterlijcks te maecken valt. 't Gaet gemeenelijck ſeecker, dat ſoo den Coningh is, ſoo zijn de Onderdanen; hierom is yeder genegen om ſich van der Overheden Werck-Luyden geern te laten dienen: Wie en weet niet hoe menighe hier door tot een Man geworden is; leeſt het leven vande vermaerde Schilders, en ghy ſult meer dan overvloedige Exempelen vinden; of by aldien het u te verr' is om uyt de Boecken te halen, ſoo aen-merckt de geachtheydt die wy daghelijcks van verſcheyde Meeſters in Vranckrijck en elders komen te hooren: Ja hoe groote Sommen Gelts aen ſommighe gheboden worden, om hunne Woon-plaets te willen veranderen, en haer daer door inde Hoven der Princen te locken, en ſoo voorts.

Gunſte der groote en Konſtkenners.

Edoch ſtaet voor een Verſtandigh Man omtrent deſe dingen wel te letten, datmen

ſich

sich op de gunste der groote niet te veel, veel min alleene sal vertrouwen, noch hem geheel op hare mildadige belooningh verlaten, om niet ten dienste vande Gemeene Onderdanen yets uyt te rechten. d'Ervarentheyt heeft geleert dat de belooningh onseecker gaet, insonderheyt ontrent den arbeyt diemen dickwils uyt insicht van eenigh boven gemeen voordeel, of gunstige inclinatie der Gezagh-hebberen te verkrijgen, aenleyt: Want het komt menighmael buyten onse verwachtinge seer sober uyt te vallen, ende dan en staet 'er niet dan mistrooft en wanhoop voor de deur des Constenaers; invoegen het beter is, op een seeckere en ghewisse winste, die met de gelijcke waerde onser Konst-Wercken over een komt, sich te verlaten, dan te hopen op een in-gebeelden Gouden Bergh, van groote beloften, waer van 't volbrengen hanght aende Wispeltuerige Fortuyn, of onbeleefde quaet-aerdigheyt des beloovers. Al kreegh *Apelles* voor 't Conterfeytsel van *Alexander* twintigh Talenten Gout, soo en lucktend' *Andreas Matineas* op verr' na soo wel niet: Dien goeden Meester Schilderde op hope van een Kercklijcke bedieninge voor sijn Soonen te verkrijgen, een Gallerye voor den Paus *Innocentius* de VII. Maer hy kreegh niets daer voor, dan dat den Paus hem weynigh tijt daer na, de seven Ondeugden belaste daer noch by te maecken, 't welck *Matineas* dede, maer hy Schilderde op sijn eyghen goetvinden de achste Ondeught, namentlijck

Men moet sich op de gunst der Groote niet verlaten.

Beter op seeckere winst gesien, dan sich op een ingebeelden overloon verlaten.

Exempelen hoe onseecker de belooningh gaet.

de Ondanckbaerheyt daer by, meenende door een heymelijck verwijten by den Paus wat op te doen, en ſijn mildadigheyt gaende te maecken: *Innocentius* de uyt-beeldingen ſiende, vraeghde *Andreas* met verwonderingh, waer hy meer dan van ſeven Ondeughden gehoort hadde; *Matineas* antwoorde en ſeyde, de Ondanckbaerheyt is thans ſoo groot en ghemeen onder alle ſoort van Menſchen, datſe mijns Oordeels wel voor de achtſte mach Geſchildert worden: Paus *Innocentius* deſen duw in ſijn Wambays voelende, hieldt ſich echter innocent, en ſeyde Schildert nu daer teghen over de ſeven Deughden, en voeghter de Lijtſaemheydt voor de achtſte by: Invoegen *Matineas*, verſwaringh van Arbeyt, en ſchimp tot ſijnen loon bequam.

Beſluyt van deſe Inleydingh.

Meerder Exempelen, achten wy niet noodigh op te halen, maer vermeenen 't gene ſoo hier in, als in alle de voorgemelde dingen, die tot een generale inleyninge vande algemeene Schilder-Konſt dieden konnen, genoegh geſeydt te hebben; des wy, om den Konſt-oeffenenden Leſer niet lange met woorden ſonder ſaecken op te houden, willen eyndigen, en den Konſt-oeffenaer uytſtellen, tot op onſe practijck Regelen, die wy verhopen in een ander Werck te laten volgen, gemerckt die meerendeel zijn af-gevaerdight; verhopen dat het goede daer in ghevonden wordende, fondament ſal geven, om de ware Konſt-oeffeningh op te Bouwen, en dat de misgrepen by ons buyten weten begaen, niet

ſoo

ſoo ſeer en ſullen dienen, om de nijdighe oorſaeck van beriſpingh te verleenen, als wel tot aenleydingh der gauwer Geeſten, om de Heerlijcke en algemeene Schilder-Konſt, van tijt tot tijt op te toyen, ende te verbeteren.

EYNDE.

Inleydingh tot de algemeene

TEYCKEN-KONST.

door W. Goeree.

INLEYDINGE
Tot de Al-gemeene
Teycken-Konſt,

waer in de Gronden en Eygenſchappen, die tot onfeylbaer en verſtandigh begrijp vande *Teycken-Konſt* noodigh te weten zijn, kortelijck en klaer werden aen-geweſen.

Zijnde niet alleen den Leerlingen van Teyckenaers, Schilders, Glas-ſchrijvers, Beeldt-houwers, *en andere* Oeffenaers *tot een aenleydinge nut en dienſtigh, maer oock om aen alle Lief-hebbers, en Beminners, ſoo van* Deſe, *als van andere* Konſten (*daer uyt voort-komende,*) *een beſcheydene kenniſſe mede te deelen.*

Door W. GOEREE.

Den tweeden Druck, by na de helft vermeerdert.

Tot MIDDELBURGH,

By *Wilhelmus Goeree*, Boeck-verkooper in *Cicero*. ANNO 1670.

Goetgunſtige Leſer.

WY geven u hier voor de Tweede mael onſe *Inleydingh tot de algemeene Teycken-Konſt*, in't licht, ſoodanigh als wy die met veel noodige aenmerckingen, hebben vermeerdert. Wy hadden niet gedacht de ſelve op duſdanige wijſe andermael uyt te geven, ten waere de eerſte Af-drucken, in korten tijt onder de Man geraeckt waren; waer uyt wy eenighſins te verhopen ſtaen, datter tot een tweede Druck, die by na wel de helft verbetert is, gheen minder Liefhebbers als tot het eerſte ſullen ghevonden werden. Wy zijn wegen de onverwachte genegentheyt, tot het eerſte, vry tot meerder neerſtigheydt aengeſet, om het gene wy voor twee Iaren in onſe Voorreden, van dit ſelve Tractaet hebben belooft, te voltoyen; daer in wy al ſeer verre zijn geavanceert, ende ten ware de menige verhinderinge van noodiger dingen, (als die alleen tot vermaeck vanden Geeſt in Konſt-Oeffeningen dienen) ons hadden wederhouden, wy achten ſeecker, thans veerdigh geweeſt te hebben. Hierom iſſet

dat wy een Voor-looper van het ſelve hebben uytgegeven, in welckers Voor-reden, wy van 't volgende Werck volkomen bericht hebben gedaen; derhalven onnoodigh daer van yets te herhalen: den Leſer kan hem tot het naſien van die verhandelingen ſchicken, en gebruycken dat neffens dit, in voor-raet t'ſijnen nutte, tot ons den tijt ſal toelaten yets naders in volkomen order aenden dagh te brengen.

Vaert wel.

INLEYDINGE
Tot de algemeene
TEYCKEN-KONST.

Wat de Teycken-Konſt zy, en waer deſelve in beſtaet, &c.

E Teycken-Konſt (van welcke tot noch toe ſeer weynigh was gheſchreven, dat het rechte pit der ſaecke was betreffende, en van welcke nochtans niet lichtelijck genoeg en kan gheſchreven werden) mach met groote reden de Baer-Moeder, ende Voedſter aller Konſten en wetenſchappen genoemt werden, gelijck dat van ons in onſe Inleydingh tot de algemeene Schilder-Konſt in het algemeen is betooght. Want behalven, dat alles watter door vernuftige vindingen der Menſchen gemaeckt wort, ſijn welſtandt ten grootſten deele door de Teycken-kunde bekomt, ſoo is ſy daer en boven de eerſte aenleytſter, Regel-maet, en volbrengſter van alle bedenckelijcke dingen, daerom datſe vande Oude

I. Hooftdeel

Heerlijckheyt der Teycken-Konſt.

Teycken-Konſt is een ſienelijcke Poëzy.

een ſienlijcke Poëzy, een tweede natuer, ende een levendigh Gedenck-Boeck der voorby-gaende dingen genoemt wort. Sy is een ſienlijcke Poëzy, om datſe ons door onwaerheyt en een vermomt aengeſicht, de waerheyt der dingen die zijn, ofte geweeſt zijn, op een Toon-ſchijnege wijſe aen het ooge komt verbeelden, ende door die ſoete ſtreelingen ons doet gelooven te ſien, dat wy niet en ſien: Waerom *Philoſtrate*, de Teycken of Schilder-Kunſt by een nietigh ſpoockſel vergelijckt, daer aen wy ons vergapen al offe waren; en (ſeyt hy) *Wy vermaecken ons door ſoodanigen valsheydt bedroogen te zijn.* 't Geen ſeer wel over een komt met het gene *F. Iunius* uyt *Gorgias* getuygt, van de Poëten (als hy ſeght) dat hunne „Tragedien niet anders als een ſeecker „ſoorte van bedrogh en is, dat onwaer-„heyt voor waerheyt vertoont, en dat wy „ons willens en wetens daer door laeten vervoeren: welcke gelijckheydt niet ongerijmt en ſchijnt aengemerckt te weſen, als 't blijcken kan uyt de geſtadige navolgingh die den Schilders ſoo wel eygen is dan der Poëten, alſoo datſe ſchijnen als door eenen Geeſt gedreven te worden; want ghelijck de Poëten niet ſoo ſeer met voorbedachten raet, als wel door een voortvarende toegenegentheyt tot de Dicht-Konſt worden aengeleyt, ſoo werden de Schilders oock door een wonderlijcke kracht gaende gemaeckt, en ſlaen ſoo wel hunne handen aen 't werck, om de Goden met een onbeſchreumde handt op hunne Tafereelen

Gelijckenis van Philoſtrate.

Schilders en Poëten van eenen Geeſt gedreven.

reelen

reelen te maecken, dan de Poëten in hare Veerſſen doen. Sy Drucken door de juyſt-volgende Teycken-kunde, alle het Beurt-wiſſelende ghewoel der Menſchen uyt, en doen vrolijcke Bancketten, bloedige Velt-ſlagen, vermaeckelijcke Jachten, angſtval-lige Schip-breucken, danſſende Reyen van Sangh-godinnen, Brood-dronckige Satyrs, en alles watter vorder door de natuer wert voortgebracht, en kan bedacht werden, te voorſchijn komen. Gelijck *Horatius* oock getuyght dat de Schilders ende Poëten van outher de vryheydt hebben gehadt, van al-les te derven beſtaen.

Sy is een tweede natuer, om datſe leert alle de welige en volmaeckte wercken der Geſchapene en geduerigh voort-brengende natuer, door een middel van Af-teyckenen, na te Bootſen, en dat op ſoodanigen wijſe, dat de ooghen der beſchouwers daer door verleyt, ende de handen, als tot yets na-tuerlijck te willen gevoelen, konnen ver-leyt worden.

Teycken-Konſt een tweede natuer.

Een Geheugh-Boeck der voorgaende en tegenwoordighe dingen, om datſe ons de wiſſelvalligheydt der Weereltſe ſaecken als op een Tonneel weder te voorſchijn brengt, ſoo dat wy door 't aenſien vande ſelve t'elc-kens dingen aen onſe ſinnen gewaer wor-den, die door den tijt lange verbeten wa-ren; invoegen wy in een op-ſlagh der oo-ge van eenige ghedenckwaerdige Hiſtorie aen Ziel en verſtandt, een nuttighe oeffe-ningh, een aenwijſingh van onſen plicht, en een uytſteeckent Konſt-cieraet der Paley-

Een Geheugh Boeck der voorbygaende dingen.

ſen, Huyſen, Salen en Kameren, met een onverſadelijck playſier des geſichts konnen genieten; want de dingen (ſeght ſeecker out Geleerde) die door de ooghen tot ons inkomen, konnen vry dieper ons gemoet ingedruckt worden, dan die door het oor in gaen, waerom oock van *Polybius* getuyght wort, dat de oogen ſcherper getuygen, dan de ooren zijn; en om dit met een Voorbeeldt af te Schilderen, ſoo komt hier ſeer wel te pas 't geen *Valerius Maximus* ſeght, na dat hy de Vromigheydt van *Pero*, die haren ſtock-ouden Vader *Cimon* inde ghevanckeniſſe met hare Borſten Voeſterde, verhaelt heeft, en de kracht van die geſchilderde Hiſtorie, ons in deſe woorden voor oogen ſtelt. De oogen der Menſchen (ſeght „hy) blijven met een ſpraeckelooſe ver-„baeſtheydt daer aen hanghen, als ſy deſe „Schilderye beſchouwen; want ſy vernieu-„wen de gelegentheyt der Oude Geſchie-„deniſſe, door de verwonderinghe van het „tegenwoordige Beelt, achtende dat ſich „in dien ſtommen ommetreck der leden, „levendige Lichamen vertoonen. Waer uyt blijckt dat wy door deſe Konſt, de daden der verſtorvene Volcken konnen ghedencken, en de gedaenten van onſe Voor-Ouderen als levende, in doode Verwen naer haren tijt aenſchouwen.

d'Oogen ſijn ſeker-der getuygen dan de ooren.

Exempel van het vermogen der Konſt.

Sy beſtaet eyghentlijck op haer ſelven daer in, datſe door middel van trecken, betrecken, omtrecken, doncker en licht, alle bedenckelijcke, weſentlijcke, voorbygaende en teghenwoordige, ja oock toe-komende

Waer in de Teycken-Konſt beſtaet.

komende dingen, die in eenige forme konnen bevat worden, op eenen platten gront, toonſchijnigh ront en verheven uytbeelt.

Hare kennis is ten hoogſten noodigh en nutbaer aen allen, van wat Hand-werck ofte Oeffeninge datſe ſouden mogen weſen; want ſy niet alleen van die, die de Teycken-Konſt, als hare rechter hant, by nootdwangh moeten gebruycken, en niet en konnen ontberen (als daer zijn, Schilders, Beelthouwers, Glas-ſchrijvers, Goudt en Silver-ſmeden, ja oock Timmer-lieden, Metſelaers, of algemeene Bouw-Meeſters, ende ingenieuren) moet gebruyckt worden, maer ſy is ſelfs noodigh aen alle Menſchelijcke verſtanden, overmits ſy als het roer van een Schip, het Oordeel en de reden ontrent alle voorvallende ſaecken beſcheydentlijck ſtiert, en het eynde van een voorgenomen Werck, volkomentlijck kan doen, als in weſen ſien, eer het ſelve van yemant begonnen is; waer op 't ſeggen van *Ariſtoteles* ſchijnt te ſien, als hy ſeyt, dat het meeſte deel der Griecken haere Kinderen daerom inde Teycken-Konſt plegen te onderwijſen, op datſe in 't Koopen en Verkoopen van allerhande Vaten en Huys-cieraden niet en ſouden bedroogen worden; ofte liever, datſe de volmaeckte ſchoonheydt, ende welgeſteltheyt der Lichamen met een ſeeckerder kennis ſouden konnen onderſcheyden.

Teycken-Konſt aen alle Menſchen noodigh.

En waerom.

En dewijle datſe ſoo noodigh is tot de aenleydinge van alle wetenſchappen, als in haer hebbende het Zaet veeler Konſten,

Teycken-Konſt is voornamentlijck noodigh aen de Schilder-Konſt.

(en wel voornamentlijck die in eenige doeninge beſtaen,) ſoo valt licht te oordeelen datſe het begin en het eynde vande groot-geachte Schilder-Konſt, tot inden hooghſten trap moet weſen: ghewiſſelijck iſſe ergens toe nuttigh hier iſſe geheel noodigh, hier moetſe het alles doen, ja ſy moet de Ziel weſen die de Schilder-Konſt het leven geeft; want ghelijck de Ziel inden Menſche woont en het lichaem doet aengenaem weſen, alſoo geeft oock de Teyckeningh aende Schilder-Konſt de levendige werckſaemheyt; en ſoo verr' als de Ziel het lichaem overtreft; ſoo verre gaet oock de Teyckeningh het Schilderen te boven.

Teycken-Konſt is de Ziel vande Schilder-Konſt.

De Ziel wort geſeyt te konnen in weſen blijven en op haer ſelven buyten 't Lichaem te beſtaen: Maer het Lichaem niet ontbloot zijnde vande Ziel. Soo oock de Teycken-Kunſt kan in een volmaeckte geteyckende af-beeldinge levendigh woonen buyten de Schilder-konſt, maer het Schilderen ſonder Teyckenen is doot en levenloos, of liever niet met allen. Maer ghelijck als het Lichaem met de Ziel een volkomen Menſch uytmaeckt, even ſoo moet het Teyckenen en Schilderen de Schilderye voortbrengen; blijvende echter waerachtigh, dat de Teycken-Kunſt in 't byſonder aengemerckt, ten opſicht van het Schilderen, deſelve verre te boven gaet. Dit wert ons noch nader door de daeghelijckſe ervarentheydt beweſen, door dien men ſiet datter meer Schilders dat ſlechte Teyckenaers en eenighſins wel Schilderen; dan goede Teyckenaers die ſlecht

Men vint meer ſlegte Teyckenaers die wel Schil-

ſlecht Schilderen, gevonden worden; gelijck oock van *F. Iunius* ten deſen opſicht ſeer wel is aengemerckt, dat de Antique vermaerde Schilder, noyt ſoo ſeer de aengenaemheyt en kracht harer Konſte en ſtelden, in 't leggen der Verwen, om daer door hunne dingen op te proncken, als wel in 't verſtandt van een overvaſte Teycken-Konſt. En om het waere vermogen vande Teycken-Konſt met eene reden te beſluyten, ſoo laet ons eens hooren hoe *Philoſtrate* ons die in ſijn tweede Boeck in 't leven *Apollonij* beſchrijft, daer hy aldus uytvaert. Het en mach niet geloochent worden (ſeyt hy) of de linien die ſonder eenigh Verw-gepronck, maer alleen in licht en ſchaduwe beſtaen, verdienen de naem van een Schilderie; vermits wy inde ſelve niet alleen de gelijckeniſſen vande afgebeelde Perſoonen beſchouwen, maer oock haere bewegingen ſelfs; 't ſy datſe door een ſchroomhertige ſchaemte ergers van af-ghekeert, ofte door een vrymoedige voortvarentheydt ergens toe aengedreven worden; en al hoe wel deſe linien op het alder-eenvoudighſte t'ſamen geſtelt zijnde, de vermenginge van 't bloet, als oock de jeughdigheyt van 't hayr en baert in't minſte niet uyt en drucken, nochtans gevenſe ons de volmaeckte geſtalteniſſe van eenen ſwarten of witten Menſche beſcheydentlijck te kennen. Indien yemant over ſulcks eenen Indiaen in witte linien beſtaet te trecken, hy ſal niet te min ſwart ſchijnen; gemerckt ſijn platten neus, ſijn

,, wolligh

deren, dan goede Teyckenaers die ſlegt Schilderen.

Hoedanig Philoſtrate de Teyken-Konſt beſchrijft.

,, wolligh hayr, ſijn bolle kaecken, omge-
,, krulde lippen, en ſeecker ſoorte van dom-
,, migheydt, ofte verſuftheydt die ontrent
,, ſijn ooghen ſchijnt te ſweven, en ſijn
,, ganſche geſtel der voorgeſtelde gelijcke-
,, nis placht te verſwarten, ende eenen In-
,, diaen allen den genen uyt te wijſen, die
,, ſoodanighen Teyckeningh niet onvroet-
,, ſaemlijck beſchouwen.

Teycken-Konſt vereyſt een ganſch Menſche.

Nu vermits deſe Konſt van Teyckenen (het ſy datſe haer op-ſicht heeft tot de Schilder-Konſt, ofte op hare eygen volkomentheyt) ſich ſeer wijt uytſtreckt, en veel meer verborgentheden in haer begrijpt, als veele wel duncken, en dat daer toe een groote kennis van alle dingen vereyſt wert, (gelijck dat kortelijck in onſe Inleydingh tot de Schilder-Konſt getoont is, en noch breeder ſoo in dit, als in ons volghende Werck ſullen aenwijſen;) ſoo moetmen weten, dat ſy de ſinnen en ſchrander oordeel van een gheheel Menſche vereyſt, om die grondigh en verſtandelijck te leeren verſtaen, en die als een Man, die den naem van een Meeſter paſt, deftigh in 't werck te ſtellen. Derhalven en kan 't van niemandt tegen geſproocken worden, dat wy ten deſen eynde een lichtverſtanelijcke onderwijſinge aen de jonge Leerlingen voorſtellen, om daer in ſoo veel als moghelick is, de waere eygenſchappen en byſondere waerneminghen deſer Konſte ſoo naeckt aen te wijſen, dat ſelfs de geringe verſtanden met tijt en arbeyt, een goet ſtuck weegs in de eerſte begintſelen kunnen ghebracht werden.

den. Want men moet weten dat alle Wetenſchappen ſich in hare beginſelen na't een of t'ander voorſchrift ſchicken. Aldus (ſeght ons *Quintilianus*) dat de Kinderen den treck „ der letteren van haren Meeſter volghen, „ tot ſy de ſwier der ganſche Schrijf-Konſt „ vaſt hebben. En wat vorder, de Schilders „ nemen haer gemerck op de Wercken ha- „ rer voorgangers, en ſoo voorts.

De beginſelen der Konſten ſchicken haer altijt na't een of t'ander voorſchrift.

Uyt welcke ſeer licht kan af-ghenomen worden, dat de Teycken-Kunde immers hier in niet minder als andere Konſten en Wetenſchappen (die veele noch hier uyt hunnen oorſprongh, ofte ten minſten haere hulpe van nooden hebben) behoorde te weſen, die haere Boecken, beginſelen en gront-regulen hebben; welcke maniere van onderwijſen t'allen tijden als een voordeeligh middel is voor goet gekeurt, blijvende alleen de meeſte ſwarigheyt om die de Leerlingen yeder na ſijn humeur met profijt en voortgangh toe te paſſen, tot welcke wy geen lichter en bequamer wegh en hebben konnen uytvinden, dan een langſame voorſichtige neerſtigheyt. Waerom wy oock in onſe onderwijſinge ſachtjens, en met kleyne ſtaptjens (alſmen ſeyt) van trap tot trap te gaen, hebben voorgenomen.

Teycken-Konſt behoort ook hare gront regelen, en onderwijſingen te hebben.

Datmen in't onderwijſen by trappen moet opwaerts klimmen.

Want gelijck alſmen ſijn oogh ſlaende op dit gheſchreven bladt, wel kan bemercken dat het met verſcheyde letteren (vervult is) ſonder nochtans te verſtaen wat letteren dat het zijn, ofte wat ſy willen beduyden; ten ſy men die van woort tot woort, en van regel tot regel overleeſt; om dieſwil,

Gelijckenis.

dat

dat ons geſicht (volgens de gronden vande Geſicht-Kunde) maer een eenigh dinck met onderſcheyt te gelijck en kan bevatten; even alſoo ſeggen wy oock tot die gene welcke van nature tot deſe Konſt ghenoodicht worden, en een volmaeckte grondige kennis daer van willen verkrijgen, datſe vande uyterſte deelen van haer begin moeten aenvanghen, en die ſoodanigh in een redelijcke order van voortgang nemen, datſe nimmer tot een tweede over en ſtappen, voor datſe met een kenlijck beſeffen de dadelijcke oeffeningh van het eerſte wel hebben opgevat; en dus ſullen de eynden vande beginſelen der Leer-wegen, malkanderen oock in het eynde wederom komen te ontmoeten. Want dit blijft altijt ſeecker, dat de ghene die hooghe wil klimmen van ſeer leege beginnen moet, wil hy eens op het hooghſte top komen, gelijck als *F. Iunius* in 't elfde Hooft-ſtuck van ſijn tweede Boeck deur-gaens, daer ſeer heerlijck af komt te ſpreecken.

Men moet noyt tot een tweede gaen voor datmen d'eerſte verſtaet.

Om hoog te klimmen moet men leegh beginnen.

't Is mede kennelijck, en d'ervarentheyt leert ons dagelijcks, dat meeſt alle Menſchen van joncks aen de Teycken-Kunde beminnen, ſelfs oock ſulcke, die daer toe vande natuere ganſch geen bequaemheydt ontfangen hebben, invoegen dat alle Menſchen van natuere ſchijnen genegen te zijn om hunnen arbeyt ontrent eenige Konſten te beſteden; dus ſietmen dat de Kinderen tot het krabbelen van Mannekens en Beesjens maecken, gelijck door een aengeboorne drift genegen zijn, en dickwils eenige

Teycken-Konſt van alle Menſchen bemint.

Een voorbeelt aen de Kinderen.

dingen Teyckenen en Schetsen, die ons verwonderingh aenbrengen.

Maer niet tegenstaende de Teycken-kunde aengenaem is by allen, soo isse niet te min swaer in hare perfectie, dewijle sy alles vermeet te doen, en oock in 't algemeen alles doen kan; daerom dat dan oock by gevolgh alles moet verstaen worden. *'t Is betamelijck* (seght *Cicero*) *dat alle de gene die na groote en arbeytsame dingen staen, alles versoecken.* 't Gene vry wat voeten onder d'aerde heeft, (gelijckmen seyt;) overmits de uyt-eynden deser Konst niet wel en konnen bepaelt worden. Doch den Mensche zijnde (na de beschrijvinge dieder *Aristoteles* van doet) een Dier dat van nature genegen is om te weten, en daer van (soo 't immers moghelijck is) het eynde te bekomen; soo heeft dese drift soo veel te meer kracht inden eenen dan inden anderen als yeder meer of min bequaemheydt tot dese, dan tot een andere Konst of Wetenschap is ingeschapen. Hierom isset dan dat de lust de eerste Plaetse moet besitten: *Niemant* (pleghen de Peripatetische Philosophen te seggen) *en kan eenige treffelijcke Wetenschappen bekomen, ten sy hy daer een bysonder lust toe hebbe.* Welcke men moet verstaen van soodanigen lust, die te samen met een welgesteltheydt der natuere, tot soodanigen Konst geneyght en aengeleydt wort; Gemerckt de jeught van natueren altijt gheneyght schijnt tot yets bysonders datse voorheeft, namaels te sullen worden. Deswegen soo behoorden oock de Ouders

De Menschen van natuere tot Wetenschap geneyght.

Lust moet d'eerste aenleydingh tot de Konsten geven.

Welcke lust uyt een aengeboren naturel moet komen.

d'Ouders behoordẽ op de natuer vande Kinderen te letten.

op de natureele driften van hare Kinderen te letten, ghelijck wy in onſe Inleydingh tot de Schilder-Konſt na 't voorbeeldt van die van *Athenen* hebben geſeyt; aengeſien dat het niet in hare noch in der Kinderen macht is, in elcke Konſt diemen ſou willen verkieſen, een grooten Meeſter te werden, veel min een uytnement en algemeen Teyckenaer en Schilder te zijn. Maer wanneermen eens goede acht geeft op de Kinderen, en de Wercken aenſiet die ſy door haer eygene aenleydinge doen, ſoo ſeggen wy, datw'uyt hare beſigheyt veeltijts ons wat goets konnen beloven, 't welckmen in deſe Konſt kan mercken, niet wanneer datmen ſiet datſe als al ſpeelende, en ſonder moeyte met enckele trecken en ruwe wanſchetſen veel dingen konnen af-teyckenen, maer wanneer dat wy haer bevinden genegen te zijn, om 't gene ſy uyt de Geeſt Teyckenen, te ſchaduwen, en te dagen, en alſoo uytvoerighlijck op te maken; deſe kanmen Schilders of Teyckenaers van natueren Geboren noemen. Men kan oock vande ſulcke groote hope hebben, welcke men bevint van een ſtil humeur, opmerckende, en ſpeculatijf van Geeſt te zijn; invoegen ſy haer ontrent alle voorwerpen als eenen Spiegel draghen, die ſich altijdt gaet veranderen na ſulcken af-beeltſel, als 'er gevonden wort in 't geen dat hem wort voorgeſtelt. Want aldus dienden een jonck Teyckenaer die begeerigh is groote voortganck inde Konſt te doen, ſich te gewennen met een geſtadige oeffeninge omtrent

Hoemen een Kint tot de Schilder-Konſt geboren, ſal kennen.

Vergelijckingh van een ſpeculatijven Geeſt met den Spiegel.

alle

alle voorwerpen besich te zijn, druckende daer van soo veel bysondere Schetsen en denck-beelden in sijn harssenen, als hy Beeltnissen die waerdigh aen te mercken zijn, ontmoet: Ja dat hy sijn Werck maecke van hem selven op te houden, om deselve met goet overlegh en bedenckingh, op een beter stant en verkiesinge te besien; buygende door innerlijcke samen-spraeck, deselve onder eenige algemeene regulen van schickinge; achtgevende op de beschouwing der saeck, stant en plaets, licht en schaduwen, en andere omstandigheden meer; welcke dinghen alle seer licht ghevat, en gheoeffent kunnen werden, van die gene, welcke haren wille daer toe gansch ongeveynsdelijck geneyght vinden.

Hoedanig een jongh Konst-oeffenaer hem in 't beschouwen der dingen sal dragen.

De middelen nu waer door men sich in dese Konst kan oeffenen, konnen bequamelijck in twee generale leden onderscheyden worden: de eene is de onderwijsinge, het andere is de doeningh van den Leerlingh selfs.

Middelen waer door men sich in dese Konst oeffenen sal.

De onderwijsinghe geschiet door eenen Meester, het sy dan over eenige Konst die men door Teyckenen na-volght, ofte over het natuerlijck leven, en wat daer vorder kan onder begrepen worden, daer na is het natuerlijck leven, den Meester en 't onderwijs van den Leerlingh selfs.

Hoedanig 't onderwijs geschiet.

Het onderwijs dat geschiet door eenen Meester, of mondelingh door de reden, of dadelick in het voordoen, dat een bysonder groot vermogen op een leersaem ververstant, ja op eenen doffen geest kan heb-

ben, ghelijckwe dat noch ſullen toonen. 't Selve kan oock bequamelijck door geſchrifte geſchieden, ſoo ons de menighvuldige Exempelen der antique Meeſters doen gelooven, welcke doorgaens groote vlijdt hebben aenghewendt, om beneffens haere mondelinghe onderwijſingen, oock eenige ſchriftelicke leſſen aen haere Diſcipelen te geven. Soo getuyght ons *Plinius* van *Apelles*, dat hy ſijnen Leerlingh *Perſeus*, na dat hy van hem wel inde Konſt onderweſen was, eenige leſſen in een geſchreven Boeck ter handt ſtelde, op dat hy hem daer na richten ſoude. *Franciſcus Iunius* verhaelt ons van *Polycletus* en veel andere geleerde Konſtenaers, datſe groote devoiren hebben aengewent, om de Schilder en Teycken-konſt door geſchriften en twiſt-redeneeringen te verklaren; welcke Boecken vergaen en noyt tot onſe oogen gekomen zijn; gelijck als den ſelven *Iunius* aen ſijn tweede Boeck in het derde Hooftdeel een ganſche rolle daer van optelt: onder welcke hy meer dan thien antique Baſen aenwijſt, die vande Schilder-Konſt gheſchreven hebben; behalven noch die vande Giet-konſt, Boetſeer-konſt, en Beelt-houwerie, als andere, verſcheyde Boecken hebben gemaeckt: uyt welcke alles ons dickwils heeft verwondert, datter oock in onſe tijden niemandt ofte immers ſeer weynige worden gevonden, die den arbeyt willen op haer nemen, om yets tot onfeylbaer onderwijs inde algemeene, ſoo Teycken als Schilder-Kunde in het licht te brengen, op dat daer door aenleydinge

Exempelen van Antique Meeſters die hunne Leerlingen d'onderwijſinge by geſchrift ter handt ſtelden.

Dat het te verwonderen is, waerom in onſe dagen ſoo weynigh om de Schilder-Konſt, in

dinge mochte ghegeven worden, om telckens wat beter en beter voor den dagh te brengen, en de Konst alsoo onder gewisse regulen te voltoyen. Eenige weynighe van onse Eeuwe, en die weynigh te vooren geleeft hebben, hebben ons evenwel eenighsins hier in den wegh ghewesen; soo zijn van *Ludovicus Davincy* verscheyde schriften in wesen, die vande Schilder-Konst handelen, ghelijck daer van een Boeck uyt de Italiaense spraeck inde Franse Tale is overgheset, doch alsoo 't een rouw en onvoltoyt Werck is, daer in de dingen seer wilt en onseecker door elkander ghesaeyt zijn, soo heeft het by veele niet konnen geven, datser van verwachtende waren. Gelijck wy oock dickwils van voornemen zijn geweest om 't selve in onse Nederduytsche spraeck uyt te geven, en daer eenige dingen uyt sijn Italiaense schriften by te doen; dan het selve wel doorsiende, bevonden 't niet na 't humeur vande Schilders gestelt, maer duyster en verwart, en doorgaens met *Philosophische* twist-reden en zin-spelingen, en weynigh practijck-regelen vervult, die in weynige saecken, en ses mael herhaelde woorden bestonden, en daerom (niet tegenstaende daer veel goede en wiskonstige reden in zijn) nagelaten.

vaste Regulen te beschrijven, gearbeyt wort.

Wat L. Davincy geschreven heeft.

Noch so heeft *Franciscus Iunius* een Boeck geschreven vande Schilder-Konst der Ouden, daer in hy den eersten aenvangh, den voortganck en voltreckingh vande Schilder-Konst der antiquen, seer geleerdelijck verhandelt; voorwaer een Boeck, by weynig te

F. Iunius, vande Schilder-Konst der Oude een uytnement fray Boeck.

te recht bekent, maer wiens ghelijcke ick inde Weerelt naeulicks weet, een Boeck van welcke ick my verſeeckert houde, dat ſoo het van yeder gekent, geleſen, en verſtaen wierde, dat een menighte van die haer ſchamen en verfoeyen ſouden, ſoodanighen Boeck niet eer gekent te hebben. Inſgelijck zijn eenighe dingen van de proportie der Lichamen en vande Perſpectijf, en diergelijcke, ſoo voor deſen, als nu over weynighe Iaeren in Vranckrijck en elders uytgegeven, welcke oock al eenigh goet voordeel aen de Kunſt toebrengen. En dit is wel meeſt alles 't voornaemſte datter tot noch toe voor de Leerlingen ten beſten is ghedaen; waerom wy oock noch te meer zijn gaende geworden, om met het gene dat by ons in voor-raet lagh, de hedendaeghſe practijck der Schilder-Kunſt te gemoet te komen, en alles ſoo in dit Boeck de Teycken-kunde, als inde volgende dingen, daer in wy de Bouw-kunde, de Perſpectijf, de Anatomie, Ordineeringh en Coloreeringh, en wat voorders tot de algemeene Schilder-Konſt van nooden is, op een korte, klare, en eenvoudige maniere ſullen voorſtellen, ſonder eenige onnoodige omwegen te ſoecken; want het groot misbaer ontrent de Gront-regelen der Konſt ſeght *Iunius*, doet de Conſt ſwaerder ſchijnen dan ſy is, en maeckt de Nieuwelingen, door het wiltweyigh en menigvuldig onderwijs verdrietigh; ſoo datſer dickwils van komen af te ſchricken.

Wat ons heef. bewogen deſe Inleydinge in 't licht te geven.

't Groot misbaer omtrent de Konſt-regelen, doet de Konſten ſwaer ſchijnen.

In deſe onderwijſinghe dan, willenwe vande

vande Teycken-kunſt als de eerſte A. B. C. aenvanghen, om daer door tot de andere deelen vande Conſt, over te konnen ſtappen; ten eynde men van trap tot trap opwaerts klimmende, mochte komen tot de volkomene kenniſſe vande groot-geachte Schilder-konſt, zijnde het eynde van onſen voorgenomen arbeydt, ten dienſte van alle die luſt hebben, haer daer in te oeffenen. Om welck dan wel te beginnen, ſoo is het ſeer noodigh, dat ſich eenen Jongelingh al ſeer vroegh ſchickt by eenen goeden Meeſter, onder wiens ervaren opſicht, en geleerde leſſen, hy eene bequame handelinge van Teyckenen, en een grondige kenniſſe vande ſtellinge, en werckende actien der Beelden, en wat wy de algemeene Conſt aengaende noch ſullen voorſtellen, beneffen de ware gedaente en niet den blooten ſchijn der Conſte mocht bekomen: op dat hy eens daer na, ſiende op het natuerlijck leven, ſelfs door ſijn eygen verſtant en geoeffende reden, alles naecktelijck en volmaecktelijck ſoude konnen ſien en begrijpen, dat de dingen die hem volgens bequame regulen zijn geleert, en voorgedaen, ſeer wel met de natuerlijcke over een komen: des ſoo ſal het noodigh weſen, datwe yets ſeggen vande

Om wat reden wy vande Teycken-Konſt beginnen.

Leerlingen moeten hen van 't begin by een goet Meeſter ſchicken.

Eerſte begintſelen der

TEYCKEN-KUNST.

En daer van ſoude wel het redelijckſte weſen, dat een Jonck Teyckenaer, eerſt

II. Hooftdeel

Perſpecti-ve te ver-ſtaen eerſt geraden.

de Perſpective ofte Doorſicht-kunde, volghens lichte en bevattelijcke regelen, leere verſtaen, op dat hy daer door al vroegh mochte komen tot de kennis, van alle dingh ſijn juyſte proportie, en ſtant van beſchouwinge te geven, ſonder welcke wetenſchap de gront-veſt deſer Conſt, noch de reden van alles datter ghemaeckt wort, niet en kan begrepen worden. Maer alſoo de Jongelinghen inden beginne tot deſe dinghen noch veeltijts wat te ſwack zijn, en alles niet wel en konnen bevatten, ſoo machmen haer eenigen tijdt laten doorbrenghen met het na-teyckenen van eenighe lichte voorbeelden, en in dat doen, ſoo haeſt als 't mogelijck is vande Perſpectijf regelen de ooghen openen, op dat ſy alſoo ghelijckelijck neffens het Teyckenen, de Doorſicht-kunde ſouden leeren; van welcke regulen wy in ons vierde Boeck ſullen handelen, en die grondelijck met eenige Vertoogh-Figueren voorſtellen en leeren bevatten: Ten eynde wy den arbeydt vande Jonckheyt door wel Teyckenen, de Bouw-kunſt verſtaende, na de Perſpectijf verſtandigh werckende, de Beelden door kennis van hare behoorlijcke proporty, en bewegende leden werckelijck planten, hare Inventien rijckelijck ordineerende, in een welgecoloreerde playſante Schilderie, mogen doen eyndigen.

Om dat de Perſpectijve voor de eerſte aenkomelingen wat te ſwaer valt, ſalmen die aen haer onder 't leeren van andere dingen ſoecken in te prenten.

Ooghmerck van alle onderwijſingh die tot de Schilder-Konſt kan aengeleyt worden.

De eerſte begintſelen nu diemen ghemeenlijck inde onderwijſinge in 't Werck ſtelt, gaen ontrent de kenniſſe van eenige byſondere, doch voornaeme deelen van 's Men-

d'Eerſte beginſelen gaen omtrent byſondere leden.

's Menſchen Beeldt, namentlijck in Hoofden, Tronyen, Armen, Beenen, Handen en Voeten, waer van ſeer veel en verſcheydene Voorbeelden in Print uytgaen, die oock voor een kleyn begin, met nuttigheydt konnen ghebruyckt worden, en de Konſt van na-apinge inde Jonckheyt bevorderen: dat hebbende, moetmen weten datſe op den eerſten trap zijn; want om de Jonckheydt, van alles een Voorbeelt te willen voorſtellen, ſoude een oneyndigh Werck geven, ja ſelfs de menighvuldige veranderlijckheydt dieder inde natuerlijcke dingen ghevonden worden, en lijden niet datmen de Leerlingen, daer van elck een byſondere ghedaente voorſtelle, om die te leeren „ navolgen; want ſoo doende ſoumen ſijn „ Diſcipelen te veel en nimmermeer genoeg „ voorſtellen, (ſegt den deftigen *Quintilianus.*) Maer het ſal genoeg zijn datmen haer „ laet arbeyden aen de voornaemſte dingen, „ de mindere ſullen van ſelfs volgen. En „ die dan met *Policletus* ſijnen *Herculus* wel „ kan opmaken, ſal hem met het Leeuwen „ vel en Knodſe niet veel quellen.

Datmen van alle dingen geen voorbeelt geven kan.

Men ſal haer dan tot het ſtellen der Tronien en Hoofden, welcke wel de meeſte veranderingh onderworpen zijn, aenvoeren, en daer in voor eerſt van het Ovael ofte Ey-ront, met allerhande verwiſſelinge van het kruys onderricht geven, op datſe alſoo het verdraeyen allerhande Tronien, volgens het aenwijſen eeniger Teycken-Boecken, of andere vertoogh ſchetſen, diemen haer komt voor te ſtellen, mochten leeren ver-

Tronien veel veranderingh onderworpen.

staen: En dit salmen haer kortelijck aldus konnen aenwijsen, Namentlijck, dat het Hooft in zijn generale klomp, form, of omtreck, de gedaente van een Ey vertoont, en daerom na de Latijnsche benaminge een Ovael, Langh-ront, of Ey-ront ghenoemt wert; en al-hoe-wel veele Hoofden, ten aensien van haer generaele omtreck eenigsins zijn verschillende, soo moetmen weten datse evenwel (de Monsters buyten geslooten) in 't algemeen aengemerckt, Ovaelsche wijs haer form in 't gros besitten; want men sal in het Teyckenen (so na Teyckeningen, Printen, Schilderyen, en 't Leven) bevinden, dat het eene Hooft ten opsicht van 't andere in omtreck veel verschilt, invoegen datmen sommige langhwerpiger, ander breeder en rondtachtiger, dese boven breet, onder scherp, gene wederom onder breedachtigh en boven platachtigh, en soo voorts, ghelijck wy daer van by de Anatomische wel twaelf verscheyden formen hebben opgetelt gevonden, die elck al in verscheyde Trappen, d'een min d'ander meer Ovaels waeren: en 't staet te Noteeren datter vanden eenen Trap, tot den anderen noch ontallijcke ghevonden worden, die elkanderen in forme ongelijck zijn, welcke opmerckingh ons op een andere plaets, seer wel sal te passe komen.

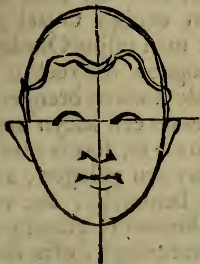
Dat de generale klomp van 't Menschen Hooft de gedaente van een Ovael of Eyront heeft.

Nader onderscheyding van 't Ovael.

De aenhoorige deelen nu, tot opmaeckingh van een Trony, zijn de Ooghen, Neus, Mont en Ooren, dese op haer behoorlijcke plaets ghestelt zijnde, wijsen datse na de Cours van een kruys willen

op haer juyste plaets gestelt zijn, verdeelende 't selve alsoo dat het gansche Hooft vier Neusen, de Trony dry Neusen lengde, en recht van vooren aenghemerckt in 't midden, vijf Oogen breet is. Maeckende de Ooren ende Oogen vande rechter na de slincker een rechte Linie, en van boven tussen beyde oogen, over de Neus, Mont en Kin, maeckt een tweede Linie, dwers door de andere, welke dan gesamentlijck het kruys vande Trony genoemt wort. Op welck kruys datmen dan, na dat een Trony ghekert mochte wesen, de Oogen, Neus en Mondt in sijn behoorlijcke plaets setten kan, gelijck u dese Figuere als een eerste Voorbeeldt in sijn enckelen standt recht van vooren aenwijst.

De Oogen Neus en Mont wijsen in een Trony aen datse in een kruys staen.

Maer dewijl de onvervindinge leert, dat de Jonckheydt den grondt, noch het recht ghebruyck van dit kruys niet wel en kan begrijpen, en by gevolgh oock niet het veranderen van het selve, noch veel min het op en neer, gints en weer kijcken der Tronien, al-hoe-wel sy veel dagen doorbrengen met deselve, volgens de Voorbeelden van hunnen Teycken-Boeck na te apen, en dan noch soo veel verstaen als of sy daer geen onderwijs van gehadt hadden; is de reden om

Waerom het kruys in dit Ovael niet wel verstaen en wort.

om dat het op een platte gront geschiet, en dat het onmogelijck is, haer alle de veranderlijcke, en menighvuldighe voorvallen, aen te wijsen, daer door sy oock belet worden meer te leeren dan men haer voor doet.

Deswegen wy een ander middel van onderwijs bedacht hebben, om soo menigerhande opsicht van Tronien als daer kan voorvallen, door een eenigh Ovael aen te wijsen. Waer door men mijns Oordeels den alderplomsten Jonghen tot rechte en grondige kennisse soude konnen brengen.

En al-hoe-wel dit maer een kleyn begin voor de Leer-kinderen en is, soo is niet te min ten hooghsten daer aen gelegen, aengesien men dagelijcks bemerckt, dat vele Meesters haer daer in komen te vergrijpen, het sy dan door onwetentheyt, ofte door slordigheydt, gevende geen opmerckinge, op de rechte verdrayinghe van het Cruys harer Tronyen, welcke misslagh in een Meester daerom des te grooter is, om dat het gemeenlijck het eerste A. B. C. van den Leerlinck is.

Groote misslagh.

Middel om met fondament allerhande Tronien te verstaen.

Men sal dan (om tot dit onderwijs te komen) by eenen Draeyer, uyt een stuckje Houts een form van een Ey gelat en ront laten draeyen, ghelijck als met Figuer (1.) wert aengewesen; treckt inde lenghde van het eene punt tot het ander een linie midden door als in Figuer (2.) deelt het dan in tween, en treckt wederom een linie vande rechter na de slincker zijde dwars door de andere linie, dat het een kruys make,

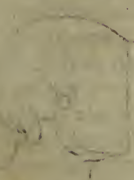
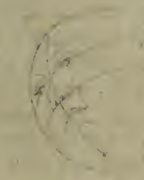
als

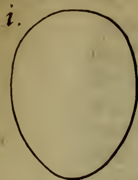
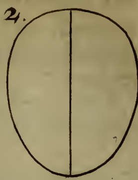
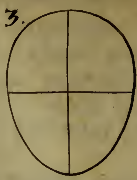
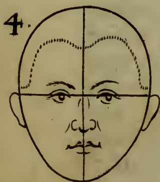
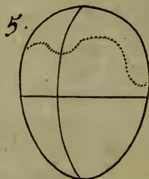
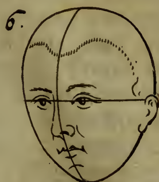
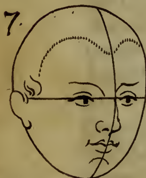
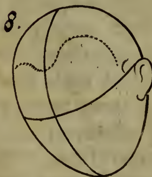
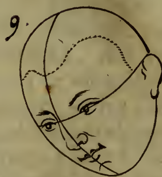
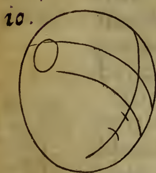
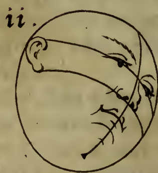
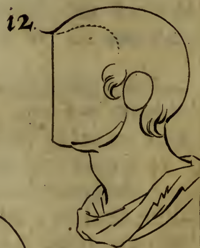
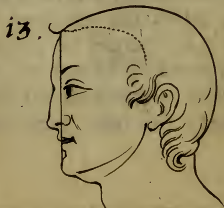

pag 11.

als in Figuere (3.) dat gedaen zijnde, ſoo hebt ghy het begeerde; om nu dit tot gebruyck te brengen, en den Leerlingh door de veranderingh van het kruys, allerhande op en neerſiende Tronien te vertoonen, en aen te wijſen door wat middel dat het geſchiet, ende niet anders en kan gheſchieden, ſoo ſtelt hem als een eerſte proef, dit ronde Ey recht van vooren, gelijck als ghy Figuere [3.] ſiet; wijſt daer uyt met weynigh treckjens de verdeelinge der Tronie elck in ſijne Linie, op papier aen, als in Figuere [4.] daer uyt leert hem een Tronie van vooren ſtellen, dan ſoo draeyt het Ovael vande rechter na de ſlincker handt een weynigh om, alſdan ſullen haer de rechte Linien van het kruys veranderen, en Booghs-wijs ſtaen na dat het veel ofte weynigh omgekeert is, als in Figuere [5.] wijſt hem daer andermael een Tronie op ſijn Cruys-linien aen, als in Figuere [6.] en doet wel achtnemen, hoe dat de verheventheyt vande Neus ſich boven de rondigheyt van 't Ovael moet verheffen: En gelijck met deſe, ſoo is haere contrary omkeeringh, te weten vande ſlincker na de rechter als in Figuere [7.] wederom ſoo buyght het Ovael met het bovenſte eynde voorwaerts over; ſoo vertoont hem het kruys ghelijck in Figuere [8.] toondt hem daer een Trony die neerwaerts ſiet, als in Figuere [9.] dan ſoo draeyt u Ovael achter over, ſoo veranderen de Linien van het kruys wederom, gelijck als in Figuere [10.] en daer een Trony naer aengeweſen, ver-

Trony van vooren.

Omſiende Tronie.

Neerſiende Trony.

Opſiende Trony.

vertoont hem als in Figuer [11.] en alsoo kont ghy met dit Ovael soo veel veranderinghen en verscheydene Gesichten en Tronien aenwijsen, als ghy selver wilt; uytgenomen die dewelcke geheel op zijde komen, om dieswil dat het Ovael ront en effen is, en niet als de Linien sonder verheventheyt vande Neus en Lippen vertoone: De dusdanige wijstmen gemeenlijck met een rechte Linie aen, als in Figuer [12.] daermen alsdan vorders Neus en Mont aenwijst, gelijck Figuere [13.] het zy dan op wat maniere die souden moghen vallen, doch dit kan lichtelijck gevat, en met minder missagen gedaen worden.

Trony van ter zijden.

Nuttigheyt van dese onderwijsing

Dit dan de Leerlinghen eens wel ingheſcherpt ende van haer verstaen zijnde, sullen terstont selfs uyt de Geest, allerhande verkiesinghe van fraeye Tronien, met verstant na de reden, Meesterachtigh weten te schetsen en veerdigh aen te wijsen: Daer sy anders na een platte af-teyckeninghe al doende niet en weten watse doen, noch waer toe dat het zijn ooghmerck heeft; maer leeren even als de Papegayen sonder reden; waer doorse dan oock niets na de reden, uyt eenighe invallende ghedachten van haren Geest, en weten uyt te Beelden; maer dienen t'elckens wederom een nieuw voorbeeldt te hebben, of hunnen Teycken-Boeck in te sien, daerse dan noch van hondert voorvallen diese krijgen, of begeeren te hebben, niet een eenigh Exempel vinden konnen. Dies wy in 't voorby gaen, hier niet wel konnen na-laten aen te merc-

ken,

ken, hoe veel daer is gelegen aen een goede onderwijsinghe, en daerom diende wel acht gegeven te worden om sich eenen goeden Meester te verkiesen, die te gelijck een goede maniere van onderwijsinghe, en een brave kennis en handelingh van Teyckenen heeft: want de Wagen gaet ghemeenlijck soo, als den Voerman gestelt is. Ten gaet oock niet altijdt seecker dat groote Meesters goede onderwijsers zijn, maer gheluckigh zijnse die beyde dese deughden in sijnen Meester vint: by welcken eenen men moet sien langen tijt te verblijven, en sich niet licht door eenige wispeltuerigheydt, ofte ontijdige Winst-lust laten vervoeren, om die te verlaten; ofte door een nalatige sorge der Ouders, den vryen Toom nemen, dat in 't gemeen den onderganck van soodanigen Konstenaer is. 't Gebreck leyt oock somtijts aende Meesters, 't sy datse door kleyne kennis hunne onderwijsinge qualick aenleggen, ofte datse het Futsel-Boeck soecken, en haere Discipulen met voordacht door lange omwegen ophouden, de Konst seer swaer ende moyelijck inde oogen der Jonckheyt maken; daer men mijns bedunckens, wanneer 't wel aengeleyt wort met korte en weynige regulen ymant groot licht kan geven, wanneer 't maer recht gevat wort, daer het in waerheydt moet gegrepen worden, en haer de grondt vande verborgentheyt openbaert; doch 't is eenighe te veel moeyten, en andere vreesen dickwils de Leer-penningen te vroegh te sullen missen.

Aenden Meester en 't goet onderwijs veel gelegen.

Goede Meesters zijn niet altijt goede onderwijsers.

Misslagh der Discipelen.

Misslagh der Meesters.

't Verstandigh onderwijs voor de Leerlingen best.

't Verstandigh onderwijs dan, sal den leerlinck het voordeelighste zijn; wat de groote Meesterschap aengaet, die moet eyndelingh na het oeffenen van soodanige goede onderwijsinge uyt de aengeboorne natuer komen. Des wy nu over willen stappen, vande order van beginnen, tot den voortganck inde Teycken-kunst, waer in wy van trap tot trap allenghskens sullen opklimmen.

Opmercking over de Volg-Konst.

Staet oock noch voor af, aen te mercken, datmen de Kinderen door de Konst van navolgingh, of nabotsingh tot alles dat de Schilder-Konst aengaet, kan aenleyden; want dewijl het onmogelijck is alles dat de Teycken-kunde vermagh te doen, in 't bysonder voor te schrijven, soo brenght de Volgh-kunst, de Teycken-kunde een bysondere algemeene hulpe toe. Waer vintmen doch eenen Schilder (seyt *Quintilianus*) ,, die alles 't gene inde natuere voorvalt, ,, heeft leeren af-teyckenen, nochtans en ,, vint een konstigh Meester die de rechte ,, maniere van navolgingh heeft, sich noyt ,, verlegen, alles wat hem voorkomt, aer-,, digh af te beelden. Na datwe dan nu de Jonge Leerlingen, volgens d'onderwijsinge vande kleyne begintselen hebben leeren aen stoelen en bancken gaen, en datse door de eerste wijse van doen, het begintsel van navolgingh hebben verkreghen, soo moet men haer seer neerstigh en langhe besigh houden in het na-teyckenen van goede, welgehandelde en uytvoerighe Teyckeningen, welcke wy oordeelen veel nutter en be-

Wat men na d'eerste begintselen doen sal.

bequamer te zijn dan eenige Print-kunst; de reden daer van is om datse in een goede Teyckeningh niet alleen en sien de schickinghe, vaste Teyckeningh, verstandighe wisheydt der omtrecken, dagh en schaduwe, toetsen en hooghsels, maer sy sien daer met eenen oock de manniere van handelinghe en Teyckenachtighen aert, 't welcke sy in een Print niet en sien, en by gevolgh daer oock niet uyt leeren konnen, dan met langen tijdt en grooten verdrietigen arbeyt, sonder dickwils een vaste maniere te bekomen, maer maecken dat hunne dingen nu sus, dan soo, luck raeck, komen uyt te vallen.

Teyckenen na Teyckeningen seer nut.

Hier in isset dan datmen de Jonckheydt met fundament de beste en bequaemste middel sal aenwijsen, en dat soo met gedeurige vermaninge, als met somtijts haer yets voor te doen; haer aenwijsende hoese de partyen en deelen der Lichamen sullen sien, en dan schets-achtigh aenwijsen, hoe sy dan al vorder sullen voortvaren met het nader op-stellen en uytvoeren, wat quade of goede manieren zijn, en diergelijcke; want als de Leerlingen inden beginne een quade gewoonte hebben aengenomen, zijnse namaels veel beswaerder haer die af te leeren, dan een goede maniere van 't begin aen te leeren, en daerom moetmen haer de misslagen, met beter voor te doen leeren sien, om die na-apende oock te kunnen verbeteren.

Misslagen moylick om af te leeren.

„De Leeringhen (seght *Seneca*) diemen „uyt het voordoen kan trecken zijn kort en

Exemplen watmen uyt het

voordoen kan te weegh brengen.

,, en klaer, maer d'onderwijsinge diemen ,, alleen uyt de regulen haelt, langh ende ,, verdrietigh. Soo seght oock *Columella*, ,, dat allerley Leerstucken bequamelijck ,, ingeplandt en lichtelijck ghevat worden ,, door 't behulp der voorbeelden. En *Quintilianus* hier van sprekende, haelt de knoop van dese saeck in eene reden toe, als hy daer van aldus onder dese ghelijckenisse spreeckt.

,, *Chares* en heeft de Giet-kunst van *Ly-* ,, *sippus* op dese maniere niet geleert, dat ,, hem *Lysippus* 't hooft van *Miron*, de armen ,, van *Praxiteles*, de borst van *Polycletus* sou- ,, de vertoonen, neen, want dese konde hy ,, alle dage, met gemack by sich selven be- ,, sien, maer hy heeft daer selver by gestaen ,, ter tijdt als sijnen Meester *Lysippus* alle ,, dese dingen maeckte.

Noodige vermaningh aengaende de voorsichtigheyt in't oeffenen: om sich van knoyen te wachten.

Men moet de Jonckheyt oock geduerigh inscherpen, datse haer in hun oeffeninge van Knoyen en brodden wachten, en sich bevlijtighen langhsaem, voorsichtigh, met verstant en welgematighde sinnen omtrent haer Werck besich te zijn, want buyten dat, soo raeckt het Paert seer licht aen 't hollen, en alsdan soo struyckelen sy van d'eene Broddel-sloot inde andere, totse eyndelijck aen 't vroeten raecken, of hunne Teyckeningh in onlust af-schrobben en ghedaen maecken; en niet dan arbeyt en tijt verlooren, sonder yets Geleert te hebben: Ja hebben dickwils 't lijf hier door soo vol onlust gekregen, datmen haer naulicks in dry dagen wederom met yver aen't

Teyc-

Teyckenen krijgen kan. Soo dat het by na noodigh was rontſom op de wand van hare Kamer met groote Letteren te ſchrijven, *Langhſaem*, *Voorſichtigh*, *niet te Haeſtigh*, en ſoo voorts, op dat het t'elckens in gedachten mochte blijven, om 't verſtant in een gheſtadige aendacht te houden; want dan gaet eerſt het werck voorwaerts wanneer 't verſtant en Oordeel als Meeſter, waeckende blijft; en datmen ſich meer bevlijtight om wel, dan om ras te doen. Dit was de ſtock-regel van *Quintilianus*, Het „ ras doen is geen middel om wel te doen, „ maer het weldoen een middel om ras te „ doen.

In 't voor-by-gaen dient oock aen-gemerckt, dat wy niet en Ordeelen dat het Teyckenen na Printen abſoluyt ongeraden is, neen ſeecker, maer wy ſeggen in tegendeel dat het voor die gene welcke alreede een goede handelingh hebben bekomen, en wat op haer eyghen beenen beginnen te ſtaen, haer Werck wel mogen maecken van ſeer veel na Printen te Teyckenen, ja alles wat hun fraeys voor komt na te Teyckenen, en ſonder op-houden daer na te ſtudeeren; niet juyſt geheele Printen (ten ſy die dat waerdigh zijn) maer het gene daer byſonders mochte in weſen, 't ſy fraye Beelden, aerdighe en antique Kleedinghen die verſtandigh en ſeecker gheployt zijn, wel-bedachte en Werckelijcke actien en wat dies meer is, daer toe nemende den onkoſtelijckſten tijt, als Winterſe-avonden en vroege Morgen-ſtonden, inſonderheydt

Nader bericht aengaende het Teyckenen na printen.

Waerom men Printen mach na-teyckenen.

alſmen den dagh tot andere ſtudien , 't ſy van Ordineeren of Schilderen kan beſteden; en dit moetmen alles te dien eynde doen, op datmen door het gheduerigh nateyckenen van fraye dinghen, vaſt en volkomen mochte worden, en den Geeſt allenghskens vol fraye gedachten drucken, welcke maniere van doen evenwel van ſommige (doch ten onrechten en ſonder reden) wert tegen geſproocken.

Nuttigheyt hier van.

Noch ſtaet voor een verſtandigh Meeſter aen te mercken, dat hy ſijne maniere van onderwijſinge ſchickt na de naturellen vande Diſcipulen dien hy voor heeft, want het gaet ſeecker 't gene *Franciſcus Iunius* uyt *Cicero* aentreckt, dat veel Diſcipulen van uytnemende Meeſters, (ſchoon ſy onder elkanderen ſeer veel verſchillen) nochtans alle prijs waerdigh konnen zijn.

Opmercking voor een Meeſter aengaende 't onderwijs.

,, *Socrates* was ghedwongen ſijn Diſcipel ,, *Ephorus* met ſpooren aen te drijven, daer ,, en teghen ſoo moeſt hy *Theopompus* met ,, den toom in-teugelen, alſoo dat hy den ,, eenen wat benam dat hy den anderen toe-,, voeghde, na dat yeder van nooden hadde. Wetende dat de volmaecktheydt der Leerlingen den Meeſter voornamentlijck tot lof gedyde.

De Jonckheydt nu in het Na-teyckenen haer beſich houdende, ſalmen hun daer in al van lichter tot ſwaerder overbrenghen; en dien trap opgeklavert zijnde, haer aenleyden tot het Na-teyckenen van goede en welgeteyckende Schilderyen, en die ſalmen haer laten van 't groot in een kleyne pro-

Teykenen na Schilderyen.

portie

portie brengen, oock wel van kleyn somtijts een laten vergrooten, waer door sy terstont leeren gissen, en een vaste stellinge krijghen. En gelijck als dit den tweeden trap is, soo is sy oock swaerder en vereyst meerder kennis en oordeel: Want in een Schilderye en vintmen noch wissigheydt van ommetreck door trecken, noch manniere van Teyckenen, noch onderscheyt tusschen doncker en doncker, noch licht en licht (dat inde verscheyde Colorijten schuylt) duydelijck aenghewesen. En dewijlmen in dit Teyckenen de juyste ghelijckheyt van doncker en licht door eenerley stoffe moet uyt-beelden, soo zijn daer in verscheyden opmerckingen van nooden, om de houdinge, ofte het behoorlijck voor en achter uyt wijcken, dat in een Schilderye is, oock in een Teyckeningh te brengen, welcke wy in dit Boeck kortelijck op sijn plaets, als in 't voorby-gaen sullen aenroeren; en dat vorder tot grondige besessingh in 't algemeen sal dienen, willen wy in 't laetste Boeck van ons groot Werck verhandelen.

Vereyst meerder kennis.

Om dan verder te gaen en den derden Trap inde Kunst te beklimmen, soo moetmen al wederom trachten yets te leeren 't geen men noch niet en kan, soomen immers tot de algemeenheydt der Konst komen wilt; op datmen niet en doe als sommighe Leerlinghen, Ja oock wel eenighe Meesters selfs, die veel liever met het verstant willen blijven hangen aen 't gene sy alreede gheleert hebben, dan datse haer

Derden Trap.

ſouden ſpoeden tot de dinghen in welcke ſy noch onervaren zijn. Even gelijck de onverſtandighe Reyſigers die haer vanden wegh ter ſijden af-geven om onder de ſchaduwe van een groenen vermaeckelijcken Boom ſich te verluſtigen, hunnen tijt verlieſen, in plaets van hare Reyſe te bevorderen.

Teykenen na ront boetſeer en Plaeſter-werk.

Dus ſoo ſal het dan ten hooghſten van nooden weſen te recommandeeren het Teyckenen na ront Werck, het ſy Geboetſeert ofte Playſter-Werck van goede Meeſters, welcke wy in onſe dagen voor een geringen Prijs konnen bekomen: Daer van wy wel eenige vande gemeenſte Beelden ſouden konnen op-tellen, als daer zijn alle de dingen van *Franciſco*, die een menighte van fraeye Kinderkens ghemaeckt heeft, oock ſijnen *Gladiator* dat een uytnement ſchoon Beeldt is, de *Roof* vande *Sabine* van *Ian de Bolonge*. Den *Laocôôn*; de *Worſtelaers*, de *Griecke ſe Venus*, den *Hercules*, den *Hermes*, de *Anatomie* Mannen van verſcheyden actien; oock eenighe Beeſten als *Paerden*, *Oſſen*, *Koeytjens*, *Leeuwen*, *Honden* en diergelijcke, die oock al nut en noodigh zijn; behalven de menighte van antique en moderne Tronyen en Borſt-beelden; Welcke meeſt alle voor een geringen Penninck gekocht, en met groot voordeel vande Leerlingen konnen gebruyckt worden. Andere die raer ende ongemeen zijn, en door eenige Liefhebbers ſelfs uyt Italien of elders zijn van daer ghebracht, daer moetmen by voorval, van verſterf ofte anders ſien aen te

Fraeye Beelden tot d'oeffeningh noodigh.

komen,

komen, ofte door beleeftheyt en onderlinge kennis yets goets te leen besigen. Men kan oock noch verscheyde andere gebruycken van het Playster hebben, om 't selve by stucken en brocken of gedeelten te gebruycken, en sich in eenigh voorval daer van te dienen; oock alsmen die anders om, en op een contrary stant wilt stellen, soo setmen die in 't navolgen voor een Spiegel, waer van wy breeder in ons sevende Boeck vande algemeene Schilder-kunde sullen spreecken.

De reden waerom het Teyckenen naer Playster soo noodig is, is om dat het tot een aenleydinge van het leven kan dienen: En gelijck als het Teyckenen na Schilderyen swaerder is als na Teyckeningen om reden als geseyt is, soo is oock het Teyckenen na Playster, swaerder als na Schilderye, om datmen in het Playster de wissigheyt vande omtrecken, minder dan in een Schilderye, noch de bepalinghe van licht en schaduwe, soodanigh niet en siet aengewesen, als wel in een Schilderye of Teyckeningh; van welcke oeffeninghe wy in 't vervolgh sullen spreken; des wy nu komen aenden vierden Trap, namentlijck tot het leven van alle natuerlijcke dingen, het volmaeckste van allen, den besten Meester om na te volgen, en oock ons eenigh Oogh-merck: want daer isset alles te vinden datter te vinden is, of van brave Meesters oyt gesocht is. En deswegen seer noodigh, soo ras men de voor-gemelde dinghen eenigermaten verstaet, datmen sich begeeft tot

Teyckenen na Playster geeft aenleydingh tot het leven.

Vierde en laeste Trap is Teyckenen na 't leven.

het Teyckenen na 't Leven, mits onder alle natuerlijcke Schepſels ſich te oeffenen, in het na-teyckenen van dat heerlijcke Schepſel, het Menſchen Beeldt, in welcke de wijſe God en Schepper van alle ſienlijcke en onſienlijcke dingen, alles dat inde ganſche Weerelt is, als in een kort begrijp beſlooten heeft. Waerom *Cicero* wel „ſeght, dat die gene welcke een Men„ſchen Beeldt wel kan afbeelden, oock „met eenen ſal verſtaen hoe andere gedaen„ten die hy noyt en heeft leeren Schilde„ren, behoorde afgemaelt te worden: En „men hoeft ſich niet te bekommeren, dat „die een Leeuw ofte Stier wel kan af„teyckenen, dat hy oock alle andere vier„voetighe Beeſten niet en ſoude konnen „na-bootſen: Soo dat de Teyckeninge by het leven maer een ſimpele ſchets is, een Schilderye een gecoleurde ſchaduwe, ende het Geboetſeerde Ront-werck of Playſter, een levenloose buyten gedaente; Derhalven te recht het grootſte Meeſter-ſtuck vande Goddelijcke Schepping genaemt, welcke onder alle dingen de meeſte op-merckingh verdient; gelijck dat oock vande ontleders eenparigh ghetuyght wort, dat de kennis van 's Menſchen Beelt, ſoo ten opſicht van ſijn bewegingh, als over eenſtemmingh der Ledematen, een bequaem voorwerp is, waer door men de wonderheden Gods en der natuere recht bekennen kan, ghelijck dat in 't Boeck van onſe Anatomie, of liever Menſch-kunde, breeder ſal ghetoont worden.

Menſchen Beelt het voornaemſte.

Hier

Hier uyt valt dan ſeer licht af te nemen hoe verre deſe Trap de andere te boven gaet, en datter by het goet onderwijs van eenen Meeſter, oock neerſtigheydt en gedeurigen arbeyt vanden Leerlingh van nooden is, want met arbeyt krijghtmen vyer uyt de ſteenen; en ghelijck den grooten *Eraſmus* eens ſeyde, dat door het gheduerigh droppen de ſteenen worden uyt gheholt, ghelijck oock het Veersken luydt, datmen ghemeenlijck de Jonghe Studenten leert.

Gutta cavat lapidem, &c.

DAT IS.

Een droppel Waters kan den Steen wel
maken hol,
Niet met geweld of kragt, maer door
haer dickwils vallen:
Alſoo, wilt ghy geleert, van wijsheyt
werden vol,
Studeert veel en met vlijt,'t ſchuwt
Kinder-ſpel en mallen.

Soo dat in 't voorby (eer wy tot de byſondere oeffeninge komen) dient gerecommandeert te werden, het neerſtigh en geduerigh Teyckenen, want door het geduerigh en veel doen, kanmen tot de vaſtigheyt komen, ja de geſtadige oeffeninge kan ſelfs

Aenrading tot neerſtigh en veel Teyckenen.

ſelfs ſonder onderwijſinge (indien men die van elkander ſcheyde) meer te wege brengen, dan alle Leeringen ſonder oeffeningh; maer beyde te ſamen, iſſet het rechten middel om tot de Perfectie te komen: Doch voor al en moetmen ſich niet laten voorſtaen, alſmen wat begint te kunnen en te kennen, datmen genoegh kan, en dinghen dadelijck om tot de Pinceel over te gaen, willende nu een Schilder en geen Teyckenaer weſen, latende uyt dat inſicht terſtont het Teyckenen varen; Welcke onkundige laetdunckentheyt heden ten dage veel Jonge Schilders jammerlijck onder de voet hout; niet tegenſtaende wy ſoo veel Exempelen van brave Meeſters hebben, die geduerende haer ganſche leven, hun weeckelijcke Collegien waer genomen, en hare Academy-beelden gheteyckent hebben: en dat niet te hoy en te gras, als 't haer voorquam, maer tot aen het eynde van haer leven een gewoonte van veel Teyckenen hebben gemaeckt. Gelijck de menigte van brave Teyckeningen die ſoo nu als dan by 't verſterf van groote Meeſters te voorſchijn komen, getuygen konnen.

Laetdunckentheyt van ſommige die wat beginnen te kunnen.

Exempelen van andere Meeſters.

't Was oock voor deſen een ghebruyck binnen Roomen, en het wert'er noch wel geoeffent, datmen de Jeught ſeſthien, achtien, ja ſomtijts twintigh Jaren langh niet en liet doen dan Teyckenen, ſonder oyt Verw' of Pinceel inde handt te nemen. Hier van getuygen ſelfs d'oude ſchrijvers; *Plinius* verhaelt vanden beroemden Antiquen Schilder *Pamphilius*, dat hy niet en

Goet gebruyck binnen Roomen geoeffent.

Exempel van d'Oude.

wilde dat ſijn Diſcipelen ſouden vlieghen eerſe vleugelen hadden, daerom hy haer ontrent de Teycken-konſt en andere nootſaeckelijcke gronden, ſeer langen tijt beſig hielt, ſonder te lijden datſe door een onbeſuyſde goet-dunckentheydt, de handen aen de Verwen ſouden ſlaen: waer doorſe ſoo vaſt inde Teycken-kunſt wierden, dat ſy alles in weynigh tijts, wat de algemeene Schilder-kunſt aenginck, grondigh verſtonden, en Meeſterachtigh door haere handt aende Werelt vertoonden. Men ſiet noch heden ten daghe binnen Roomen, dat de Jonckheyt de Teycken-konſt van hare eerſte Iaren al by de hant nemen, en ſich tot het veel Teyckenen gewennen, oock ſelfs wanneerſe noch in haer A. B. C. School gaen, om hunne Kinder-les te leeren, ſoo Teyckenen ſy na haere School-tijt hier en daer op de weghen en langhs de ſtraten, 't een of 't ander fray beeldt, (gelijckmen die te Roomen verſcheydene ontmoet) des ſy t'elckens t'huys komende, neffens haer les en gheſchrift, oock eene Teyckeningh aen haere Ouders vertoonen. Hier door en moet het ons niet vremt duncken datrer ſulcke vaſte Teyckenaers uyt de Konſt-Schoole van Roomen zijn voortgekomen, en noch dagelijcks doen. En om alles dat van deſe ſaeck geſeyt is, met eene reden te beveſtigen, ſoo hoort eens de weynige woorden die *Cicero* tot deſe ſaeck bybrenght. Niemant (ſeyt hy) *en kan ergens in volleert ofte grooten Meeſter worden, ten ſy ſake dat hy geheel vroegh aen 't leeren ſy.*

Sommige Kinderen leeren te Roomen neffens haer A. B. C. de Teycken-Konſt

Deſe

Dat defe dingen behoorden tot neerftigheyt aenleyding te geven.

Defe en diergelijcke Exempelen dan behoorden ons een fpoore te wefen tot navolgingh, en neerftigheyt; op dat de Konft in Nederlant, die van Italien niet en fouden behoeven te wijcken, maer van daer herwaerts te doen verhuyfen; ghelijck nu al eenighfins gefchapen ftaet, om de Konft-Schoole van Roomen, in Vranckrijck over te voeren, daerfe nu een wijle tijt herwaerts, feer aengequeeckt, en dapper heeft beginnen te bloeyen.

Laetdunckentheyt groot hinder in den voortgang tot een Konft.

Maer daer fchijnt op veele plaetfen in Nederlandt een alghemeene misflagh van laetdunckentheyt de overhant genomen te hebben, die den goeden voortganck der Konfte wederhout, waer door vele haer laten voorftaen datfe al dapper wel inde Teycken-kunde zijn ervaren, en voor groote Meefters dienen aengefien te worden, daer fy inder daet niet en zijn, in-voeghen het aen fulcke onmoghelijck valt (gelijck *Seneca* dat oock wel heeft aengemerckt) datfe tot den Trap van een groot Meefter komen kunnen, om dat fy haer feer vermetel laten voorftaen, daer alreede toe gekomen te zijn, overmits niemant licht en tracht na 't gene hy alreede vertrout te befitten. Een exempel hier van, (om wat nader te doen fien, hoe onnoofel veele haer hier in komen te dragen,) moet

Exempel tot het voorgaende dienende.

„ick verhalen: Seecker Jongelingh, die „eenigen tijt hadde doorgebracht met fich „inde Teycken-kunde te oeffenen, deed' „my d'eer aen van te befoecken, en on„der andere reden dieder vande algemee-

ne

„ne Kunst vielen, vroegh hy my, wat
„middel en fraey Meester, ick hem wist
„aen te wijsen, en wat wegh ick dacht
„dat hy met voordeel moeste ingaen om
„een groot Schilder te werden? ick op soo
„lichten Vraghe, en durfde om geen ant-
„woort verlegen blijven, diende hem met
„korte woorden op sijne Vrage aldus; Na-
„mentlijck, dat hy neerstigh en veel moeste
„Teyckenen, en dat na alles datter kan
„na geteyckent werden, en soecken daer
„in volkomen te worden; maer 'k hadde
„mijn reden naulicks soo veer geuyt, of hy
„hielt sich hier door al te kort ghedaen,
„en voer tegen my met dese woorden seer
„verachtelijck in, *Och! Teyckenen, praetje*
„*daer van, 'k hebbe alsoo langhe Geteyckent;*
„*Teyckenen kan ick genoegh*, en soo voorts,
„uyt welcke woorden ick sijn onwetent-
„heydt bemerckte, seyde daer op, *kunje*
„*genoegh Teyckenen, soo houdt maer moet, en*
„*valt sleghts rustigh aen 't Schilderen; ten*
„*sal niet lange aenloopen of ghy sult wel haest*
„*een goet Schilder wesen.*

Welck geval wy hier kortelijcke wilden aenraecken, tot vermaninghe van Nedrigheyt, en tot opweckinge vande Leergierige en Beminders der algemeene Konst.

Des wy nu sullen spreecken

Vande

III. Hooftdeel

Vande dingen die in yeder Trap der
TEYCKEN-KONST
noodigh te obſerveeren zijn.

Komende dan tot de dadelijcke oeffeningh vande Teycken-konſt ſelfs, en eerſt van het Teyckenen na Teyckeningen, en na Schilderyen, ſoo ſullen wy eerſt aenwijſen wat in 't Na-teyckenen al waer te nemen is, daer na ſullen wy ſpreken vande manniere van handelingh, ende de ſtoffen daer mede datmen Teyckent, en eyndelingh ſullen wy de eyghenſchappen in yeder voorval, of byſondere doeninge der Teycken-Konſt, voorſtellen.

Teyckenen na Teyckeningen.

Wat voor eerſt aengaet het Na-teyckenen van goede Teyckeningen, daer van ſullenwe niets in 't byſonder ſeggen, om dies wille dat alle het gene daer toe dient, oock dienſtigh is in 't Na-teyckenen van Schilderyen, en om een dingh geen tweemael te ſeggen, ſoo ſullen wy dat voorby gaen en t'elckens op ſijn plaets daer van onderwijs geven.

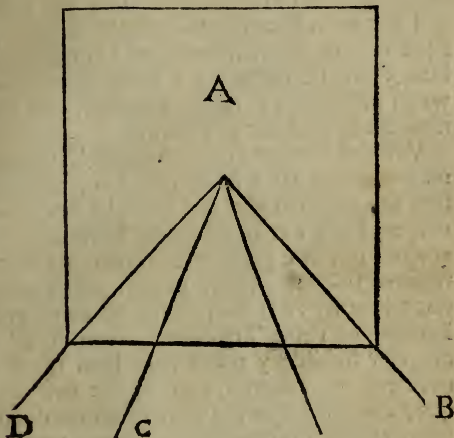
Teyckenen na Schilderyen.

Voor hebbende dan een ſtuck Schilderye na te Teyckenen, ſoo ſtelt het ſelve op een goede plaets van licht, ſulcks dat u het flickeren vanden glans der Verwen ofte Vernis niet en hindert: En om die plaets recht te vinden ſoo ſet u indient mogelijck

is

is, ſoodanigh, dat u oogh gelijckelijck met het licht vanden dagh na het ſtuck Schilderye gaet; en dat even in ſulcker voegen, alſmen ſijn ſtant moet nemen om een Tafereel wel op ſijnen dagh te beſien; en op dat in beyde deſen, onſe meyninghe te rechte mochte verſtaen worden, ſoo merckt

Hoedanig men een ſtuck op een goeden dagh ſal beſien.

tot een Voorbeeldt, dat A. ſy een Stuck Schilderye, dat ghy beſien ofte Na-teyckenen wilt, en dat B. is de Plaets van welck het dagh-licht komt, ſoo ſult ghy het Taffereel ſeer qualijck konnen beſien wanneer ghy u ſet tuſſchen D. en C. inſonderheydt ſoo het met blinckende Vernis is uytgehaelt, maer het ſal u by na een Spiegel gelijcken, om dieswil dat den glants der

Schilderye haer ontfangen licht, by wijse van Reflexie tusschen D. en C. wederom sent, datmen hoe nader aen D. oock meerder gewaer wort: invoeghen dat het noodigh is sich tusschen B. en C. te setten, indienmen het gesichte van 't gansche Vlack des Tafereels met ghemack wil hebben; 't geen men oock hoe nader aen B. alderbequaemst sal konnen genieten; om dieswil dat de reflecxseerende stralen u aen die sijde niet en konnen hinderen, overmits het licht door B. komende, door dien selven wegh niet kan te rugge steuten, ofte eenige Reflextie tot ons senden.

Distantie.

Verkiest vorder een redelijcke Distantie, na proportie dat u stuck groot is, ten minsten soo wijt dat ghy het gansche stuck met een op-slagh der ooge kondt bevatten: Invoegen dat hoe grooter Tafereel, gy oock ruymer sit-plaets moet nemen. Aenmerckt oock hier by, dat indienmen na een Teyckeningh of Print Teyckent, men de selve als een Schildery recht voor hem toppigh over ent moet setten, en niet plat neer leggen, als sommige dat seer qualijck doen, want alsdan soo sietmen de dingen terstont eenighsins verkorten, ten waere men soo grooten Meester was, datmen met sijn verstant, de misslagen die hier uyt voort komen, konde overstappen. Oock en machmen sijn Principael 't sy Schilderye of Teyckeninghe niet achter, noch te veel voor over setten, want dat oock al verandering in 't sien kan veroorsaken, noch oock veel min ter rechter of ter slincker sijde stellen,

Sijn Principaele Teyckeningh of Schilderie moetmen recht op setten.

om

om dat ommekijckende te moeten beschouwen, door welcke doeningh men gantsch vande wijse sou geraecken, en in, ick en weet niet wat voor ellendighe misgrepen vervallen. 't Is my gebeurt, dat ick seecker Teyckenaer, die al vry meende wat te weten en te kunnen, quam besoecken, die ick besich vont met een Conterfeytsel na
,, een Schilderye te Teyckenen, dat hy by
,, na gansch volvoert hadt, de Teyckeningh
,, besiende, merckte yets onaengenaems daer
,, in, dat my occasie gaf van eens om te
,, sien en te mercken hoe hy doch mochte
,, geseten hebben, en hoe hy het Tafereel
,, mochte beschout hebben, doch dat niet
,, konnende bemercken door dien sijn sit-
,, tingh, met my in te laten, verandert was,
,, nam de vrymoedigheydt om het hem af
,, te vragen, die my oock soo onnoosel en
,, eenvoudigh antwoorde, als het seer on-
,, kundigh van hem ghedaen was; nament-
,, lijck, dat hy aen een Tafel gheseten, en
,, dat 't stuck Schilderye aen de slincker
,, zijde op de grondt neer hadde gestaen,
,, alsoo dat ick seeckerlijck bemerckte, dat
,, hy veel hooger dan sijn Tafereel had ge-
,, seten, daer en boven dat hy telckens de
,, Schilderye by na over Schouders had
,, moeten aenkijcken, waer op ick niet en
,, konde nalaten al lachende te seggen (ge-
,, lijck het oock waerachtigh waer was)
,, dat ick de swaeyen van sijn ghestadigh
,, omkijcken duydelijck inde Trony van
,, sijne Teyckeningh konde zien, want al-
,, le de Parthyen waren buyten 't Kruys

Exempel van misgrepen die konnen begaen worden als men sijn Principael niet recht voor hem stelt.

,, vande Tronye gedraeyt, daer en boven ,, was 'er een geheel ander generael in, als ,, in het Principael, en dat ick daerom oc- ,, casie had ghenomen, om sulck te onder- ,, vraghen, waer van vorders noch andere ,, reden vielen; soo dat hem overtuyght ,, vindende, van die misslagh beter onder- ,, richten liet.

Men sal oock sijn Papier, ofte daermen op Teyckent vijf à ses vellen dick, om de hardigheyt te voorkomen, op een Panneelken, of *Port de Folys* van stijf bort-papier gemaeckt, leggen, en op sijn schoot houden, en met de Knyen soo hoogh optillen als doenlijck is, ofte met de slincker hant steyl om hoogh houden, als op de Titel-Plaet van dit Tractaet eenighsins vertoont wort: Soo sal 't gene ghy Teyckent by na voor u op sijn ent staen, en aldus doende sult ghy beter konnen sien of het gene ghy maeckt, gelijck is met u Principael, 't geen ghy anders plat neerleggende, of gedraeyt of gekeert sittende, niet en sout sien, om reden als geseyt is.

Datmen voor het beginnen sijn Principael naukeurig moet bespeculeeren.

Dit waergenomen zijnde, soo isset oock dickwils seer voordeeligh, datmen sijn gansche Tafereel met een stercke aendacht besiet, en een wijle tijdt met de oogen nagaet, en van stuck tot stuck met de ghedachten doorwandelt, observeerende wat daer al in is, hoe het sich met elkanderen vereenight en koppelt, waer het hooghste en laegste is, en diergelijcke, tot dat ghy by na de geheele ordinantie, der Schilderye, Print of Teyckeningh in u gedachten hebt

hebt in gevormt: Gift dan voor een begin, het midden van u Principael, dat hebbende, wijst dat met een stipken Kòòl op U Papier aen, dan neemt acht op de grootste Beelden (soo daer meer als een is) en merckt hoe hoogh, ofte wat ghedeelte sy van het Tafereel komen te beslaen; in welck speculeeren gy sult gewaer worden, dat het lange beschouwen dat ghy te vooren gedaen hebt, een wonder groot behulp komt te gheven, om hier door de juyste verdeelinge op u Papier te konnen giffen; tot welcken eynde het mede niet ondienstigh is, datmen sijn Papier, ofte daermen op Teyckenen wilt, ten naesten by deselve forme geve die het Tafereel, Print, of Teyckeningh heeft, wel te verstaen na proportie, daer of daer ontrent, langhwerpigh of inde hooghte of vierkant, en dierghelijcke, maer is onnoodigh datmense juystvormigh af-line, ten sy by voorval, en dat alles om beter de ordineringe volgens 't Principael te konnen schicken, dat meest plaets neemt wanneermen kleyne dingen vergroot, of groote dingen verkleent. Hier toe soo ghebruycken sommighe ruyten, daerse hun Principael mede overslaen, ende verdeelen van gelijcken haer Papier met gelijck getal van tralyen, om alsoo van ruyt tot ruyt alle dinghen op sijn behoorlijcke plaets te brengen; dat seer gemackelijck, maer als een Ezels-brugh, met kleen voordeel voor de Jonckheydt gebruyckt wort: Want dewijle sy haer op dese Bies-bossen, of Swemdobbers komen te verlaten, soo en krijgen-

Begin van stellingh.

Waerneemingh om sijn Ordineeringh wel te giffen.

Hoe sommige haer Principael met ruyten beslaen.

Misslagh daervan.

ſe nimmermeer geleerde Oogen in 't hooft, om ſelfs te konnen ſien waer in de geheele kennis, en proportioneele aen een-bindingh van een ſchoon Beeldt, of Koppelinghe van een ganſche ordinantie beſtaet, dewijl ſy altijt (om met een woort de ſake uyt te drucken) maer ſtucken en brocken leeren maecken, om dieſwille datſe door de tralyen en ruyt-lynien verhindert worden, en de Oogen laten beguychelen, even ghelijckmen ſiet dat de beſchouwers vande Kermis-ſpeelen, Poppe-danſſers en Potſionelloos, door draden, en tralyen, de Ooghen verhindert en 't oordeel benomen worden, alſoo datſe niet en konnen ſien, op wat wijſe de bewegingh van deſe levenlooſe Menskens geſchiet.

Watmen mach toe-laten om de Leer-lingen te gemoet te komen.

Maer om de eerſte Leerlinghen wat te gemoet te komen, en haer een weynigh te verlichten, ſoo ſoumen mogen toe-laten eenighe reyſen haer Principael met twee lynien vanden eenen hoeck tot den anderen kruys weeghs te lynien, op datſe wat te beter ſouden konnen ſien, wat parthyen ſich ontrent deſe of gene hoeck, midden, onder, of boven komen te vinden, 't gene, wanneer het maer een Beeldt is, bequaem met een Lynie recht op en neer kan ghedaen worden, welck om ſijn Principael niet met lynien te bemorſſen bequaem met een draet daer over te ſpannen kan geſchieden.

Datmen hem op deſe kruc-ken niet en moet verlaten.

Doch op alle deſe dingen en machmen ſich niet verlaten, maer ſoo haeſt als 't mogelijck is die laten varen en eens voor al de ſack geven.

Wel

Wel is waer dat een goet Meester willende sijn Ordinanty die hy te vooren net en uytvoerigh heeft geteyckent op sijn Doeck of Tafereel brengen, deselve met ruyten slaen moghen, maer dat gheschiet meer om de veerdigheyt wille, dan om eenige andere reden, want hy, die te vooren met groote vlijt sijn Ordinantie in een Teyckeningh heeft konnen wel doen, kan sich verseeckeren, het op een Doeck oock te konnen doen, indien hy den tijdt daer aen wil te koste hangen; dan die het andersins uyt de vuyst kan doen, en wil doen, hy sal geenen kleynder Meester daerom ghenoemt worden. Om nu oock noch de moeyten voor te komen van sijn Ordinantien of schetsen te door-kruyssen, of met draden t'elckens weder over te spannen, kanmen een vierkant raemken van een bequame groote nemen, en bespannen dat met gelijckwijdige ruyten, door swarte draden vlack tegen de onder-zijde aen, leght dan u Teyckeningh op een Panneelken dat even soo groot als u Raemken is, steeckt dan met twee pinnekens u Raem daer over heen vast, en soo doende kunt gy u van dese Tralye in allerhande voorval dienen. Andere en oock de meeste part onder de Oude, pleeghden in plaets van hunne Ordinantien in 't kleyn te Teyckenen, Teyckeninghen op Cartonnen, of Papieren aen een gheplackt, soo groot als hunne stucken wesen souden, gansch uytvoerigh te Teyckenen, ghelijck wy doorgaens in 't leven der Schilders by *Carel Vermander* beschreven, konnen afnemen

Uytvlucht voor een Meester om sijn ordinantie door ruyten op sijn Tafereel te brengen

Een raemken te maecken datmen in alle voorval kan gebruycken.

Hoedanig d'Oude hare Teykeningen op groote Cartonnen plaghten te maecken.

men, van welcke Cartonnen oock noch eenige ſoo hier en daer, by ſtucken en brocken ghevonden worden: Doch moetmen weten dat deſe manniere meeſt gebruyckt wiert tot dinghen die op natte Kalck, of in *Freſco* moeſten Geſchildert worden, in welck Schilderen ſy haer door ſoodanige Teyckeninghen beſt konden verſeeckeren. Doch laet ons weder keeren tot het begin van ſtellinghe, en leeren de eerſte Schets van een goede Teyckeningh aenvanghen, datmen na alles 't geen geſeyt is, alſdan met een luchtige handt yder op ſijne eygene plaets doen moet, eerſt de voornaemſte deelen, daer na de mindere, en voorts al watter in is, ſoo ſal het ſich terſtont openbaren of uwe giſſinge en ſtellinge goet ſal zijn; Doeter noch by, dat ghy u van elcken treck die ghy aenwijſt, eerſt met goede reden en opmerckinge verſeeckert, wel acht ghevende op de groote en generale parthyen, latende de kleynigheden en breeckingen der groote deelen varen, tot nader ſtellinge en Correctie, waer vanw' in't vervolgh ſullen ſpreecken; aldus doende ſult gy niet alleene verſtandig, maer oock veerdigh en met luſt langhs een ſeeckeren wegh tot u Oogh-merck komen: daer-entegen ſoo ghy u gewent ſonder op-merckingh, en als ſinneloos u dinghen te beginnen, ſonder al vooren te weten waer het heen wil loopen, ſult het ſelve geſtelt hebbende, herſtellen, en wederom ſtellen, en noch andermael geſtelt zijnde, van onluſt overwonnen werden, en uwen Geeſt uytbluſſen,

Men moet ſich in 't ſtellen van elcken treck verſeeckeren.

bluſſen, ofte ten minſten groot verdriet aen doen: En dan even eens weſen als onbedachte Schippers die haer ſonder Compas op Zee begeven, te mets dan niet en weten waerſe Landen ſullen, alſdan uyt wanhoop, de handt vande Roerſpadel houden, de moet verlooren geven, 't Schip aen weer, wint en ongenade der golven bevelen, en alſoo jammerlijck omkomen. Daerom moet het den Jongelingen op 't hooghſte aengeraden weſen, goede acht te geven op hare onluſtighe ghenegentheden en haeſtighe quade driften, om die te overwinnen, en met een Courage voor te nemen, aen het gene men meent in twee of dry uyren te konnen afteyckenen, een ganſchen dagh of twee te beſteden.

Datmen met gedult ſijn haeſtigheyt en pasſien moet overwinnen.

Op deſe wijſe en ſult gy niet alleen langſaem en voorſichtigh beginnen, maer ghy ſult eer gy gemeent hadt, en beter als gy anderſins ſoud' gedaen hebben, u dinghen met een luſtige voortganck in 't leeren komen af te doen.

Als ghy nu uwe Schets ten Ruwſten doch evenwel voorſichtigh aengeweſen hebt, ſiet dan met een gheſet en aendachtigh Oordeel of uwe ſchickinge goet is, en of ghy de Actien, of Werckingen, en al 't gedoen van het Beelt of Beelden dieſe in u Principael hebben, oock in uwe Teyckeningh kondt ſien. Want de werckelijcke beſigheydt moet ſich inde alder-eerſte en ruwſte Schets al ſeer ſterck vertoonen, eer ghy u van wat goets mooght verſeeckeren; gemerckt de Actie de Ziel van de

werckelijckheyt der Actie moet ſich inde eerſte Schets vertoonen

Schilderye of Principael is, en by gevolgh oock van uwe Teyckeningh moet wesen. Dit dan hebbende soo begint uwe Schets al wat nader en nader te besnoyen, en netter op te schicken, hier een weynigh afnemende, daer wat aenlappende, wantmen dat met de Teycken-Kool bequamelijck doet, aenghesien sy haer laet uytwissen, daerom sy wel een gesegent middel voor de Leerlingen der Teycken-konst mach genoemt worden, dat oock selfs het Schetsen met Pot-loot eenighsins kan verdragen wanneermen 't lugtigh weet te handelen, daer toe het Broodt bequaen is om uyt te wissen, dat oock wel met andere trecken over te gaen verdwijnt. Men sal oock groote sorge dragen, datmen in dit nader formeeren en op-stellen, de eerste goede Actie niet en bederft, dat seer licht kan gebeuren, soo wanneer datmen geen acht en geeft, door wat buygende of drayende Parthye dese of gene Werckingh in u Beelt sich komt te vertoonen, of door wat party te verminderen, of te veranderen, die wederom bedorven wort; merckt noch vorder aen of de oorsaeck vande Werckingh uwer Schets, geschiet door deselve reden daerse in u Principael door wercken, op dat ghy u van evenredige trecken, en buygende deelen mocht verseeckeren, en alsoo deselve, en niet een andere Werckingh in uwe dingen gewaer worden meught.

Netter stellen.

In't netter stellen toe te sien datmen d'eerste goede Actie niet wederom en verliese

Dan soo maeckt uwe Teyckeningh met een Spelt, op u Panneelken of *Port de Folys* vast; setse neffens het stuck Schilderye,

rye, of principael, gaet wederom op u plaets sitten, en besiet uwe stellinge alsoo een wijle tijt met opmerckingh als in vergelijckingh tegen u Principael, en doet het met een groote lust en wensch, om sooder eenige fouten in zijn, die uyt te vinden, wandelende tot dien eynde met naeuw opmerckende gedachten, u gansche Teyckeningh door en door, telckens die, soo in 't bysonder, als in 't generael met u Principael Confereerende, ghy sult alsdan ontwijffelbaer bemercken, wat misstellingen ghy daer in hebt begaen, zijt dan niet verdrietigh noch traegh, maer verbetert die soo flucx alsse sich opdoen, en dat gy wel geoordeelt hebt vanden misslagh, en waer het aen hapert, en door wat daet die sal konnen verbeetert worden, op dat gy niet de onrechte partye aengrijpt, ofte dat gy door 't verbeteren van dit of dat niet verraden en wort van meerder misslaghen, want dat is in 't gemeen den aert vande fouten, diemen in een Teyckeningh, of Schilderye vint, dat wanneer men d'eene verbetert, terstont sich wederom een andere opdoet, invoegen d'eene fout de andere beklapt, daerom datmen met seven oogen, als het spreeck-woort seyt, moet omsien en wacht houden. Indien ghy dan recht wilt studeeren, soo en laet hier geen misgreep passeeren, met overleggingh van inde naeste reys beter op te passen, of nader correctie te doen, want soodanighe Teyckeningen souden namaels een geduerigh verwijt van uw' ongedult en leuyheyt wesen,

Hoemen sijn Teyckeningh tegen sijn Principael sal Confereeren.

Fauten, soras alsmen die siet moetmen sonder uytstel, verbeteren.

wesen , en ghy soud' door dit gheduerigh uytstel oock nimmermeer tot geleertheydt komen. Overwint dan liever u selven, neemt patiency , om alles wat ghy weet tot volmaecktheyt van u Teyckeningh by te brengen, in dese te doen , op dat ghy alsoo vande eerste dag de beste, beginnen mogt een gewoonte te maecken, van uwe dingen, voorsichtigh en geduldigh te leeren uytvoeren.

Beter een goede Teyckeningh, dan hondert sonder opmercking.

Dit moet ghy u onfeylbaer voorstellen, en boven wil, of weer-sin gheloo-ven , dat het u meer voordeel , en voortganck inde Konst sal geven, een goede en welbestudeerde Teyckeningh te maecken, dan hondert sonder opmerckingh ; hierom moetmen trachten meer lust te hebben in het Teyckenen, dan wanneer alsmen ghe-teyckent heeft, ghelijck ons *Seneca* in een sijner Brieven dat seer aerdigh voordraegt ; als hy den aert van een rechtschapen Schilder aldus beschrijft, Het valt den Constenaer genoeghlijcker (seyt hy) te Schilderen dan Geschildert te hebben, d'ernstige bekommernisse die hem ontrent het gansche beslagh sijnes Wercks besich hout vint een sonderlinge lust inde besigheydt selve : De Vreught der gene die 't van 't voltrocken Werck ter zijden leggen, is nergens na soo groot; sy genieten nu de Vreught harer Konste , daerse te vooren de Konst selver genooten, soo lange na-mentlijck alse noch Schilderden. 't Welck alles leert datmen liever moet doen , als gedaen hebben.

Ten

Ten is mede niet ongeraden (voor die haer volkomen tot de rechte manniere van ſtudeeren willen overgeven,) ſomtijts als men vermoeyt is, ſijne Schets voor een uer of twee uyt de handt te leggen, en ſich onderwijlen ergens anders in vermaecken, het ſy in een goet Boeck te leſen, of in fraye Print-Kunſt te ſpeculeeren, dat den Geeſt inſonderheydt kan op-wecken; want door het aenſien van heerlijcke dingen, voelt een recht Beminner der Konſte ſich telckens op een nieuw aengeprickelt tot neerſtigheydt, gelijck wy u dit daerom oock aenraden, om wederom met luſt aen 't Werck te gaen, en 't ſelve met een verſſe en onvermoeyde ooge te beſien; en duſdoende ſal het u wel dickmael gebeuren, datje menige fout in u Teyckeningh ſult ſien, die u te vooren onmogelijck waren te mercken. De reden daer van is om datwe alſdan ons eygen werck aenſien als 't Werck van een ander, datwe noyt ghesien en hebben, en alſdan valt onſe ooge lichtelijck op d'een of d'ander misſlagh die wy dadelijck bekeuren; daer-en-tegen, om dat wy aen onſe Wercken van 't begin ſien hoedanigh die in 't worden voortkomen, en ſoo lange daer op kijcken tot ſy in hare volkomene geſtalte voltrocken zijn, ſoo komt'er gelijck als een ghewoonte van de dingen ſoodanigh te ſien alſſe zijn, aen onſe oogen, welcke verhindert, dat de misſlagen dieder allengskens ingeſloopen zijn, tot ons beſeffen niet licht en worden overgebracht.

Watmen tot verpoſingh ſal doen.

Om ſijn dingen wederom met een verſſe ooge te beſien.

Op datmen de fouten beter mach uytvinden

Hoe 't komt dat wy de fouten ſomtijts niet ten eerſten en komen te ſien.

De waerheyt hier van kanmen leeren uyt de daeghlijckse ondervindingh, gelijck alsmen by Exempel sien, een nieu ofte wonderlijck fatsoen van Kleedinghe, die ons dunckt mismaeckt of ongracelick te staen, en die oock in haer selven dickwils tegen de reden zijn, soo kunnen wy 't gene ons daer in dunckt te mishaghen, terstont berispen: Maer komende in ghewoonte soo datwe eenen ruymen tijt langh dese dingen voor onse ooghen sien, soo krijgen wy in plaets van een afkeer, een liefde tot deselve, invoegen datwe dat gene, daer wy te vooren veel ghebreecken in sagen, nu met groot behagen als wat frays beginnen aen te sien, en dickwils vervoert worden tot navolginge; insonderheyt wanneer wy in 't begin de reden niet hebben ondersocht of het oock op eenige gevoeghlijckheyt steunde. Hierom dan isset noodigh, datmen de gebreecken soo haest alsse haer opdoen terstont moet helpen, en niet wachten tot datter (om reden als geseyt is) een gewoonte aen onse oogen komt, die 't verstandt als verdooft, daer op doet stille staen.

Alle welcke opmerckingen, in alle mannieren van Teyckenen voor een algemeene Regel moeten waergenomen worden, het zy na Teyckeningen, Schilderyen of ront Boetseer-Werck, ja in 't leven selfs, immers daer het de gelegentheyt van tijt en plaetse toelaet.

Wat vorder aen gaet het om-trecken, schaduwen, en uytvoeren, daer van sullen

wy

wy op 't eynde van dit Boeck een algemeene onderwijsinge geven, en verscheyde mannieren op sijn plaets aenwijsen; en nu overgaen tot

Den Derden Trap, namentlijck tot het

NA-TEYCKENEN,

van Ront Boetseer en Playster-Werck.

Van welckers nuttigheydt wy hier vooren in 't kort hebben ghesproocken, en daerom noodigh oock een weynigh vande bysondere Eygenschappen die daer ontrent waer te nemen zijn, yets te seggen. Teyckenen na ront Boetseer en Playster-Werck.

Daer moet dan in dese oeffeninge voor eerst wel aengemerckt worden, datmen een goede plaets verkiest, en insonderheyt wel acht geven om bequaem licht te hebben, want aen de hoedanigheyt des lichts veel ghelegen is, aenghesien men hier de playsantie, macht, en gratieuse verkiesinge, die door de toevallen van behoorlijcke vlacke schaduwen en daghen veroorsaeckt wort, selfs moet soecken. Des soo sal een ruym wijt luftigh en hoogh licht, dat niet al te vluchtigh, maer eenparigh en gestadigh swevende in u Kamer blijft woonen, komende door een vack of Venster-gat, vande Noorder zijde, seer voordeeligh zijn, om de Lichamen tot de minste parthyen Men moet goet licht verkiesen om 't ront te Teyckenen.

aen-

aengenaem te vertoonen. Doch soo de gelegentheyt van u Kamer sijn licht uyt het zuyden schept, soo kunt ghy een raem van dun geolyt Post-papier ofte dun Lijnwaet in uwe Venster-sponde setten, om door dat middel het licht vande Sonne, dat daer dickwils een groot deel vanden dagh sal wesen, te versachten, en eenparigh over uwe Kamer te doen schijnen. De hooghte nu van het licht moetje soodanigh verkiesen, (indient in uwe vryheyt staet) dat de lengte vanden overslagh die de schaduwe van yeder Lichaem op de vlacke grondt doet vallen, gelijck sy, ofte liever een gedeelt minder is, als de hoogte van dat selve Lichaem.

Middel om 't licht goet te maken.

Op wat hooghte men dat licht verkiesen moet.

Merckter noch by aen, dat hoe nader het licht, hoe stercker de dagen en schaduwen komen te zijn; en hoe verder daer van daen hoe flauwer men die op de Lichamen komt te mercken.

Men kan oock bequamelijck des Avonts het nacht-licht gebruycken, welcke eenige prijsen, om het vlack schaduwen wille, ghebruyckende ghemeenlijck daer toe een Lamp, die wel versien is van suyvere Oly en verscheyde Lemmetten, dese die hangtmen op een bequame hooghte; en op dat sich het licht niet te veel en verstroyen, maer by elkander blijven, en des te stercker op u Beeldt of Ront-werck vallen soude, oock om dat het aen die zijde aen welcke ghy sit, geen hinder aen u gesicht doen en soude, dat u het beschouwen van u Principael verhinderen konde, soo setmen

Nacht-licht, en hoemen dat gebruycken sal.

van

van achteren daer yets voor, van stijf Bort-Papier, ofte eenigh ander tuygh dat dun en niet doorschynigh en is; invoegen dat de zijde vande Lamp die na u toe siet, duyster is, en 't licht voor uyt van u wegh, na u Beeldt gaet, doch alsoo, dat ghy noch lichts genoegh op u handt ontfanght om te konnen sien 't gene ghy Teyckent: dat genoeghsaem van onder en ter zijden sal voortgebracht worden. Merckt hier ontrent noch vorder aen, datmen in desen geen Keers en mach gebruycken, overmits die af-brandende het licht doet Leeger vallen, waer door de schaduwen en ligten van't Principale Beeldt, komen te verloopen; 'tgene de Lamp niet en doet. Doch dewijle dat het Teyckenen by 't Nacht-licht, dit onderworpen is, dat het seer harde en afgesnedene schaduwen en stercke lichten voortbrenght, waer doorder seer veel in wreetheyt, Koperachtige blinckende hooghsels, flicker-lichten en glasighe reflexien vervallen, soo plachten sommige om hen hier voor te hoeden, met tussen het licht en het model een Raem van fijn en dun geolijt Papier te setten, ten eynde haere schaduwen sachter mochten wesen.

Datmen geen Keers en mach gebruycken.

Nacht-licht geeft harde schaduwen.

Oock soo moetmen toe-sien dat zijn Playster-Werck ofte geboetseerde Beelden niet glansigh ofte blinckende en zijn, want dat soude u verleyden, en veroorsaecken, dat al 't gene ghy daer na Teyckenen sout seer koperachtigh schijnen soude, daerom datmen sich sal wachten sijn ronde Beelden te Schilderen, ofte te gronden, ten ware

Playster-werck machmen niet met glansige Verwe beschilderen

alleen met Terpentijn-Olyge Verwe welcke gansch doof en steenigh opdrooght.

Daghlicht de natuerlijcke en beste dag.

Echter is in allen desen, het daghlicht boven al te prijsen, en daerom oock geraetsaemst; alsoo men daer in een simpele eenparigheyt van dagh en schaduwe, en natuerlijcke reflextie sien kan: Ten ware yemant genegen was evenwel sijn Winterse Avonden met die Oeffeningh te besteden; en dan kanmen de bequaemste middel na dat yeder sijn gelegentheyt toelaet uytkippen, 't geen oock alles met goede voortganck, en om elkander op te wecken, met geselschap kan geschieden.

Middel om eenige natuerlijcke reflextie inde beschaduwde deelen te veroorsaken.

Men sal oock achter het Principale Beelt, een Wit of Grijs Papier setten of hangen, om door dat middel beter eenighe sachte en natuerlijcke reflextien voort te brengen, en wel meest om de deelen die in schaduwe komen wat uyt te doen redden, en de wissigheyt der omtrecken sekerder te onderscheyden; insonderheydt wanneer geen Muyr ofte yets anders daer achter is, dat een bequaeme uyt-heffingh kan te weegh brengen.

Wat distantie men sal nemen om te sitten.

Nu soo verkiest u eene bequame distancy, en die voor al niet te dicht; in 't gemeen setmen sich ontrent drymael soo ver als 't gene groot is, dat ghy Na-teyckenen wilt; doch en is dit geen noot-dwangh en wort niet altijdt verstaen vande Lenghde, die de hooghte van u Beeldt heeft; want waer souwmen dan blijven, soo wanneer men na een Beeldt Teyckenen souw dat levens groote was, by aldien datmen daer

dry

dry lenghden af sou sitten: Ses voet voor een behoorlijck Mensch ghereeckent geeft 18 Voeten, welcke distantie menighmael te groot soude wesen; invoegen datmen meest op de gevoeghlijckheyt moet letten, van hoe verre men bequamelijck het wesen ende alle parthyen kan bekennen; en soo lange alsmen die noch kan onderscheyden, en sitmen niet licht te verr' af; alsoo datmen sich moet schicken na dat de dingen groot of kleyn zijn, en oock na datmen die kleyn of groot, of uytvoerigh wil Teyckenen. Sommighe hebben voor ghewoonte datse in 't eerste hare dinghen in een redelijcke groote distancy sien, tot dier tijt, datse het Generael daer van, in hare Teyckeningh hebben; dit doense op datse door het dicht by-sitten, en 't sien op de kleynigheden niet en souden verhindert wesen, het generael te vatten. Daer na setten sy sich nader by, om hunne Teyckeningh oock nader uyt te voeren; welcke alles een goede sin ende meeninghe heeft; doch daer leyt dese swarigheyt in, datmen door veranderingh van Plaets, oock veranderingh van gezicht heeft, ghelijck de eerste regel vande Perspectijf leert; insonderheyt in onbeweeghlijcke Voorwerpen, daer onder de Plaester en Boetseer-Beelden eenighsins konnen gereeckent werden: Invoegen dat daermen inde eerste distanty somtijts onder reghen eenige deelen aensiet, men inde tweede mindere distantie, boven op soodanighe Parthyen komt te sien, en somtijdts oock gheheel het tegendeel.

Hier in moetmen op de gevoeglijckheyt letten, en ofmen de dingen om uytvoerigh te Teykenen seecker genoegh beschouwen kan.

Hoe sommige haer hier in dragen.

Welcke een goede meeningh heeft, maer is een groote misslagh onderworpen.

deel. En alwaert ſaecke datmen zich in deſen al wiſte te ſchicken, en 't Oogh op een ende ſelve hooghte houden, ſoo ſoude het doch veranderinghe geven; inſonderheydt aen ronde Lichamen, daermen nu meerder, dan wederom minder van ziet, na dat de diſtanty groot of kleyn genomen wort: Derhalven ſoo ſal het beſt weſen een bequame ſit-plaets te nemen, ende die te behouden: En om'er in 't generael yets van te bepalen, ſoo ſeggen wy, dat van twee quaden noch verre het beſte is, datmen wat te ruymen, dan te engen diſtantie neme.

Vorders ſoo moet ghy deſe ſit-plaets ſoodanigh nemen, dat U oogh met een rechte linie het Model of Principael kome aen te zien: en op dat ghy beter de ſchickinge der Parthyen van u Beelt ſout konnen met beſcheyt aenmercken, ſoo neemt een ſwarten lijvigen draet, daer onder aen een Lootjen hanght, en beſiet alſoo langhs de ſelve, wat parthyen van u Beeldt, dat zich inde rechte van deſe linie vinden, en in wat voegen ſy d'een onder d'ander komen te vertoonen, en hoeveel het deſe of gene zijde buyten de linie overvalt, datmen om ſeeckerſt de vergelijckinge te vinden, met een linie over ſijn Teyckeningh te haelen doen kan. Begint alſdan U Beelt te ſchetſen en te ſtellen, achtgevende op alles dat vooren van het Na-teyckenen van Teyckeningen, en Schilderyen geſeyt is.

Middel om te ſien hoedanigh de partien haer met elkander ſchicken.

Nu ſoo ſouden wy volgens onſe order, tot den laetſten Trap, (zijnde het natuerlijck

lijck leven) moeten komen, maer het schijnt eerst wel noodigh, datwe mede yets seggen aen-gaende de kennis vande Anatomie, ofte uytwendige gedaente, soo der Menschen als der Dieren; voornamentlijck vande Musculen; overmits dese kennis ten hooghsten noodigh is, insonderheyt tot het Teyckenen na 't leven, in welcke sy tot een mercklijck licht kan dienen; Ja men mach vry ghelooven, dat de Teycken en Schilder-Konst ons dwinght, alle Musculen die tot de bewegingh der leden dienen, te verstaen: Want den Teyckenaer die grondige kennis vande form en natuere der Musculen, en Tendonen ofte Coorden heeft, sal terstont den Cours en bewegingh van een lidt konnen weten, en het sal hem in 't beschouwen van 't naeckt aenwijsingh geven (schoonse zich somtijts seer twijffelachtigh opdoen) hoedanigh datse in elkander sluyten, en welcke Musculen door het te rugh trecken van een Tendoon komt op te swellen, en wat andere daer-en-tegen loslaten en in-krimpen. Daer-en-tegen die de selve slechts in 't wilde en sonder fondament verstaen, en weten niet als in allerhande slagh van Actien, een en de selfde Muscul op eenerley wijse en plaets te vertoonen: Ja veele zijn soo onwetende bot, datse in een werckende Actie, alle de Musculen dieder uytwendigh in een Simpele stant des Lichaems konnen gesien worden, uytbeelden, om quanswijs te toonen dat sy des verstaen, en dencken niet eens dat door de werckelijcke bewegingh sommige

Kennis der Musculen noodig te verstaen, om na het leven te Teykenen

Misslagh van sommige die willen toonen datse de Musculen verstaen

Musculen sich intrecken, andere wederom werden uyt-geduwt. Doch alsoo hier toe veel vereyst wort, om de kennis, aert, eygenschap en werckelijcke veranderingh, deser Musculen alle aen te wijsen, soo hebben wy voorgenomen hier over te stappen; om 't selve in 't vijfde Boeck van onse algemeene Schilder-Konst te verhandelen, alwaer wy, soo veel als tot aenleydingh noodigh sal wesen, in 't breede sullen spreken, vande evenredige Proporty, Musculen, Bewegingh, Werckingh, Gewight en Tegenwight, Welstandt, Schoonheyt, Actien en wat dies meer in Beelden en gebruyck der Ledematen waer te nemen is.

Anatomie so veel tot de Schilder-Konst behoort sal in ons groot Werck volkomen geleert worden.

Nu komen wy tot de dingen die in het Teyckenen na 't leven te observeren zijn.

'’t Leven is overvloedigh.

't Is kennelijck dat het Leven, en de Natuere overvloedigh en in allen volmaeckt is, en dienvolgende soo is haer geringhste, Heerlijcker om na te volgen dan des besten Meesters Hant-werck; gelijck den Ouden vermaerden Schilder *Eupompus*, dat eens voor een Lesse gaf aen sijne Descipulen, die nu machtigh waren, om alleen sonder hulp van Bies-bossen te swemmen; dat ons nu hier een spoor moet geven, om soo ras alsmen de maniere van andere haer Konstigen Arbeydt na te Bootsen hebben bekomen, neffens dat, tot het natuerlijck leven selfs te gaen; als zijnde het noodighste van allen. Hier toe isset dat de Leergierige Discipulen malkander gaende moeten maecken, tijdt en gelegentheydt van een bequame plaetse uytkiesen, ende met

eenige

eenige neerſtige Borſten een Collegie maken, om een dach ofte twee, ten minſten een ter Weecke na het levendt naeckt te Teyckenen. Want dit een nuttigh en loffelijck ghebruyck heeft, en ſeer voordeeligh is tot bevorderinge der ſtudy; het ſy dan dat ſy dat doen onder het opſicht en onderwijs van een goet Meeſter, ofte in Collegie onder haer acht of thienen, niet uyt in-ſicht van malkanderen door deſe by een komſte te verleyden, ofte om te rallieren, en den koſtelijcken tijdt door te brengen met elkanders Teyckeninghen te beſchimpen, maer om d'een den anderen ſtil en heuſſelijck op te wecken, en met een neerſtigh Exempel voor te gaen; malkanders fouten na de kennis diemen heeft, onder verbeteringh van eens anders Oordeel, beleefdelijck aen te wijſen.

Opweckingh en nuttigheyt van het leven te volgen.

Collegie verkieſen en tot wat eynde.

Wanneermen nu tot deſen eynde, een Geſelſchap dat met ſijn ommeganck accordeert, uytgepickt heeft, ſoo moetmen dan met eenparigheyt van ſtemmen trachten na een bequame plaets, en daer by een ſoodanigh licht als wy hier vooren in 't Teykenen na Playſter-Werck hebben geleert. Siet oock voor al om na een goet en rechtſchapen Man, ofte Model (gelijckmen die noemt) die voor u ſtaen ſal: Maeckt dat ghy een Menſch krijght van een ruſtighe Poſtuer, breet van Schouders, ſchoon van Borſten, wel Gemuſcult, vleeſighe Dyen, rancke Beenen, en ſnelle Voeten; van een brave lenghde, maer voor al niet Dick of plomp van Kop, noch dick in een gedron-

Plaets en Licht.

Model hoedanigh dat van geſtalte moet zijn.

gen, doch wel dat hy breet van Rugge, ende die een weynigh verheven of gebogen is, een Mensch alsoo gestelt, wert in 't algemeen voor een schoon naeckt bekent: en staet hier in 't voorby gaen te noteeren, datmen sich in 't sien en Oordeelen van schoone Leden, oock wel kan komen te bedriegen, insonderheyt om van die deelen te Oordeelen, daer van wy aen ons eygen Lichaem eenige quade gestalte hebben; invoegen dat soo een Schilder, ofte Teyckenaer geen wel-gemaeckte Handen, Voeten ofte Beenen heeft, hy sal oock selden die van sijn Model wel konnen onderscheyden; Ja wat meer is, hy sal deselve oock gemeenlijck qualijck maecken, niet tegenstaende dat die Parthyen van sijn Model een goede gestalte hebben; en dusdoende sal hy in veelen komen te dwalen, niet wetende waer aen het hapert, ten sy dat hy sich met groote study daer tegen komt te setten. Om welck te doen haer sommige met groot neerstigheyt (soo wanneer datse een Model hadden dat met eenparigheyt van Oordeel, voor schoon ende wel gemaeckt wiert aengesien) lieten meten, en ondersochten alsoo, in wat parthye sy in schoonheyt min of meer waren verschillende; op dat sy dat ghemerckt hebbende, haer met bysonderei op-merckingh souden wachten, om die selve fouten, diese in haer eyghen Persoon vonden, in het Beelt datse Af-teyckenden, niet te begaen. Welcke lesse *Ludovicus Davincy* sijne Descipulen als wat bysonders op-gaf. En seeckerlijck

Hoemen sich in 't oordeelen van schoone Leden, en oock in 't navolghen kan komen te bedriegen.

Wat sommige voor een middel hebben aengewent om dese misslagh te verbeteren.

kerlijck ſoo heeft het eenighſins ſijn bedencken; dewijl dat die miſſlagen ons aengebooren, en als in 't verſtandt zijn ingedruckt: Want de Ziel die als de Meeſterſe van het Lichaem is, ſchijnt oock meeſt altijdt eens geſint met het Oordeel, en daerom iſſe ghenegen om die gelijckenis van 't Lichaem datſe bewoont, mede te deelen aen de Wercken, die van beyden worden voorgebracht.

Uyt wat oorſaeck dat die misſlagh miſſchien ontſtaet.

Men ſal oock een goede manniere ſoecken, om 't Model wel te ſtellen, en goede Actien te verkieſen, dat doet (om alle Wan-order te verhoeden) by om-gaende beurten: En laet die, die het ſijne beurt valt, te vooren een Actie by gedachte op Papier Geſchetſt hebben, om in 't ſtellen den tijdt niet ydel te laten paſſeeren; het zy dan dat het eene Actie is die bedacht, ofte na de Inventy van een goet Meeſter komt, gelijck dat by Memory uyt aenſien van Print-Konſt, of Teyckeningen kan geſchieden; gelijckmen veel fraye, zedige, en wonderlijcke aendachtige Actien, ende Beelden ſiet, onder de dingen van *Raphel*, *Primaticio*, *Carats*, *Iulio Romano*, *Polydoor*, *Teſta*, en menighte andere verſtandighe, ſoo Oude als hedendaeghſe Meeſters; daer in dat yder ſijnen vryen wil, en luſtighen Geeſt in navolgen mach. Oock ſalmen acht geven op de Natuerlijcke Actien, die by wijlen uyt eygene beweging van u Model komen te vallen, welcke ſomtijdts veel grootſer, wercklijcker en aendachtiger komen te zijn dan die met voordacht geſtelt

Hoemen het Model wel ſtellen ſal.

Hoemen oock wel eenige Actie na andere komt te volgen.

Natuerlijcke gevallige Actien, dickwils beſt.

ofte bedacht konnen worden ; defe moetmen waernemen , ende niet voorby laten gaen, want 't is in dit geval dickwils beter te houden datmen heeft , dan te foecken 't geen verr' van Huys, en onfeecker blijft ofmen het gefochte vinden fal.

Plaets en Dagh.

De plaets nu van u Model te ftellen is een bequamen dagh, als van 't Ront-werck gefeyt is, en by aldient kout is, foo leert de Natuer datter tot verwarmingh van 't Model een Kachel ofte Vyer-ftoof inde Kamer geftoockt moet werden, ten koften van 't gemeene Collegie.

Verfcheyde manieren van Actien ftellen.

De Actien diemen ftellen wilt, die doetmen ordinair op de platte Vloer: Maer om eenige byfondere, fittende, leggende, of andere aendachtighe Actien te ftellen, is een Tafel van gemeene hooghte feer bequaem ; en men kan daer op, door het afhangen van 't een of t'ander deel des Beelts, feer aerdige , grootfe en ghevallige werckingen vertoonen, infonderheydt wanneermen die wat boven 't Oogh aen te fien, verkieft.

Beelden een weynig boven 't Oogh, toonen in 't gemeen groots.

De Leden moeten in alle Actien een verbondt met elkander maken.

In defe verkiefinge moetmen letten dat alle de Leden van u Model, ghelijck een Verbondt komen te maecken, en dat fult ghy (in 't korte aengemerck) door defe volgende alghemeene regulen konnen verkrijgen. De refte der byfondere waernemingen fullen wy in ons Boeck vande Anatomie, neffens de beweginghe der Leden en des felfs wercktuygen, waer door de actuele beweginghen ghefchieden, aenwijfen.

Neemt

Neemt dan voor eerst wel acht, dat het Hooft niet na de selve zijde vande Borst maer elders anders gekeert is, dat is dat het niet recht eenen wegh met de midde-lijn vande Borst en gaet, want dat heeft selfs in 't leven een groore mistant, en worden die welcke sulcks doen, stijve jordens en diergelijcke genoemt; die niet konnen ter zijden om sien of moeten Hooft, Borst en Buyck gelijck omdrayen; even alsse inde Klucht van *stijve Piet*, dat tot schimp seer drolligh weten na te apen. By aldien nu het Hooft na de rechter Schouder gekeert is, soo brenght die Schouder een weynigh voorwaerts na de slincker toe, en doet soo oock in haer tegendeel, anders om, het geeft een grootsheyt: Of by aldien dat de Borst haer buytenwaerts uytsteeckt soo laet het Hooft hem na de regte zijde keeren, en de parthyen vande rechter Schouder hooger zijn dan die vande slincker; en soo het Hooft om hoogh kijckt soo mag het niet verder achter over buygen, als dat het gesiende mach ghesien worden, dat is, datmen kan mercken dat het voorwerp Lijn-recht tot den Oog-Appel ingaet. In 't ommesien en mach het Hooft (schoon 't Model dat doen konde, dat ick niet geloof dat licht om doen is, hoewel ick 't wel heb Geschildert gesien,) niet verder omdrayen, als dat de Kin even de Schouders kan bereycken, ontrent daer het sleutel-been met de bovenste Arm-pijp vereenight.

In een goede Actie geeftmen voornamentlijck acht op het Hooft.

Hoe verr' een Beeldt mach omsien.

Den Schouder welcke den last draeght,

laet

Actien in de Schouderen waer te nemen.

laet die altijt de hooghste zijn, soo salmen de Actie die een Beeldt in 't op-tillen en dragen vanden last moet doen, seer duydelijck sien.

In de Heupe.

Daer den Schouder laegst is, daer moet de Heupe uyt-swancken.

In de Armen en Beenen.

Stelt dien Arm voor welckers Been achter uyt komt, en welckers Been voorkomt, schickt dien Arm achterwaerts, op datse alsoo niet gelijckelijck en gaen. 't Gene te leeren is uyt den ganck der Vier-voetige Beesten; 't welck soo in 't algemeen den generalen welstant is, om de Leden eeniger maten Kruys-wijs, door elkander te doen Wercksaem schijnen.

Hoe wel dit inde Wapenhandeling geen regel houdt.

De Wight en tegenwight in de Actien der Beelden, wel te verstaen vereyst goede opmercking.

In 't voor, achter ofte van ter zijden overbuygen, moetmen het Beeldt door tegenswaerte van eenige andere Leden in sijn Center en Balance houden; aen welcke kennis veel gelegen is, en sonder neerstigheyt niet wel en kan verkreghen worden, daerom wy oock desen regel aenraden, met neerstigheyt en opmerckingh te ondersoecken, dewijle sy een bysondere nuttigheyt in sich heeft, om te leeren voorkomen dat uwe Beelden niet onnatuerlijck en wercken, noch al staende of sittende overhoop en tuymelen. Daer-en-boven soo doet de kennis hier van met groot vermaeck sien, hoe wonderlijck dat de Natuer sich weet te behelpen, om het eene Lidt tot des anderens behulp te doen verstrecken: Gelijck wy dat breeder in ons vijfde Boeck vande Mensch-Kunde sullen toonen.

Het

Het voornaemste nu dat generaellijck in 't stellen van een Beelt te observeeren is, is het Hooft wel op de Schouderen te setten, en de Borst wel op de Heupe, en de Heupen wel op de Voeten; en dat voorts de Actien van het Beelt met alle sijne Leden alsoo gestelt zijn, en een soodanighe uyt-druckinghe hebben, datmen uyt haer kan Oordeelen watse willen vertoonen, 't welck kortelijck het gene is dat wy hier van hadden aen te mercken. Generale welstant der Beelden.

Thans soo salmen oock een bequaeme sit-plaets nemen, op een redelijcke distantie soo 't de Plaets toelaet, voor al mede niet te dicht, gelijck wy van 't Boetseerwerck geseyt hebben.

Eenighe setten haer plat op den grondt neer, andere gebruycken tot gemack eenen Sit-stoel, daer in yeder sijn wel-gevallen moet volgen, en oock na dat yemant ghesint is sijn Beeldt te verkiesen. Men sal sich oock niet gewennen de Oogen op een anders Schets, ofte Teyckeningh gheduerigh te laten swieren, als ofmen die wilde navolgen, en van 't leven af-wijcken; want ofmen schoon sulcks niet in 't sin heeft; soo heeft dickwils het aensien van een anders dingen sulcken verleydende kracht, datmen sich selfs komt te vergeten, en somtijts tegen beter weten, in dese misslagh vervalt: Hoewel datmen niet en kan misprijsen dat de gene die noch wat onkundigh zijn, om het leven wel te onderscheyden, dat sy haer soo veel als doenlijck is by de beste Teyckenaer van het Collegie vervoeghen, niet Manniere hoemen sitten sal om te Teykenen. Datmen eens anders Teyckeningh niet en moet begapen, noch naapen. Om wat reden de onkunstighste sich moeten vervoegen by de beste van 't Collegie.

niet om sijne Teyckeningh na die van sijn Met-gesel te maecken, maer om te zien sijne manniere van beginnen en van stellen, in wat voeghen hy dese of gene parthye siet, en met welcken treck hy dit ofte dat Teyckenachtigh komt aen te wijsen, en oock om somtijts met beleeftheyt een woordeken van onderwijs te vragen.

Watmen in 't gemeen moet observeeren.

In het Schetsen en stellen van sijn Beelt salmen dan voor eerst goede acht gheven, hoe yeder parthye sich met het geheel vereenight. Ten tweeden op de proporty: Ten derden op de Actie of doeninge des Beelts, en voorts gelijck wy hier vooren hebben geleert.

'tModel sal zijn Actie niet te langh staen.

U Beelt eeniger maten gestelt hebbende; soo salmen een weynigh rusten, op dat het Model niet moede en wert en sijn Actie laet vervallen, of in een ander herschept.

Alsdan kanmen na een weynigh verposens wederom aen 't Werck gaen, en tot vorder uytvoeringe komen, van welcke wy een generale onderwijsinghe op 't eynde van dit Boeck sullen geven.

Bericht voor de onkundige.

Alleen soo willen wy dit met een woort noch aenraecken, (insonderheyt voor die gene welcke noch wat Onkundigh en langsaem zijn, om neffens een ander geleert Teyckenaer, in een uer dry of vier een Beelt uytvoerigh af te Teyckenen, ten sy daer over te loopen als een Haen over de gloeyende Koolen) dat soo wanneer soodanighen sijn gansche Beeldt voorsichtigh heeft omgetrocken, alsdan een groot gedeelte,

ghedeelte, het sy de Borst, den Rugh, Armen of Beenen, uyt-kippen tot welck hy meest begeerigh is om sijn meeste study op te doen, en die te volmaecken, mits dat hyse te vooren een goede schickinghe met de andere Parthyen ghegeven heeft. Want andersins soo en salmen niet licht het zy in 't bysonder ofte in 't geheel, een Beeldt in sijn volkomen Leden leeren uytvoeren: Want den tijdt veelmael niet toe en laet een gantsch Beeldt juyst te volteyckenen, ten zy voor die gene, die alreede vast en veerdigh daer op zijn. Waerom de Liefhebbers van Academy-Beelden te Teyckenen, soo in Vranckrijck als in Italien, by-wijlen oock wel die mannier hebben ghehadt, in twee ofte dry onderscheyde by een komsten niet meer dan een volkomen Beeldt af te Teyckenen, ten eynde sy net en uyt-voerigh mochten leeren Teykenen. Doch het zy hoe datmen doet, dit gaet onfeylbaer seecker, dat het meer voordeel wesen sal een Beeldt half ofte vierdepart Natuerlijck en volkomen gheteyckent te hebben, dan een gansch Beelt dat in sijn generael noch wilt, onseecker en on-opgemackt is. Maer men moet tragten 't selve door veel doen, en gewoonte, allenghskens stouter, gewisser en veerdiger te doen: 't welcke door dese manniere moet verkregen worden. By na op gelijcke wijse almen de Kinderen eerst halve, en daer uyt heele Letteren Leert maken, diemen haer dan wijst tot woorden t'samen te voegen, om daer door een volkomen

In Italien en Vranckrijck wort dickwils 2 a 3 mael over een Beeldt geteykent

komen Zin-rijcke reden te konnen voort-brengen.

Hier souden wy oock noch yets konnen aenmercken, om by het Nacht-licht na 't leven te Teyckenen; dan alsoo wy in het Teyckenen na Ront-werck daer van yets hebben geleert, en dat de waernemingen, wijse en manniere een is, soo gaen wy dat hier voorby.

Lantschap Teykenen ten hoogsten nut en vermakelijck.

Maer eer wy van het leven afscheyden, soo en konnen wy niet wel nalaten, oock kortelijck aen te wijsen, de nuttigheyt van het Teyckenen van Landtschappen, Verschieten, Bergen, Duynen, Bosschadien, Struycken, Kruyden, Ruynen, en allerhande Dieren des Velts, als Paerden, Ossen, Koyen, Schapen, Bocken, en watmen dies meer te Landewaert ontmoet; als zijnde voor de Teyckenaers (boven de verlichtinge die het inde verposingh vande ghewoonlijcke Beeldt-Oeffeningh geeft) een vermaeckelijcke Study, en nuttighe uytspanningh; daer-en-boven een middel om sich Universeel inde Konst te maken: Want hy en kan voor geen groot Meester ofte kloecke Geest in achtingh wesen, (seght *L. Davincy*) die slegts in een dinck „volmaeckt is; daer zijn weynige sulcke „plompe herssens of sy sullen mettet tijdt „tot het wel-doen van een saeck konnen „geraecken: Invoegen dat een Jongelingh „die niet ghelijckelijck alle deelen vande „Konst en bemindt, hy sy soo kloeck als „hy wil, hy sal nimmer tot een groot universeel Meester werden. Men siet in 't gemeen

Datmen alle Study vande Schilder-Konst moet beminnen.

gemeen van Teyckenaers ofte Schilders die geene genegentheyt en hebben tot het gene de Lantſchappen betreft, en ſy daer toe verſocht worden, ofte aenleydingh krijgen die te maecken, of om na 't leven te gaen Teyckenen, datſe haer dickwils laten voorſtaen dat die Study te ſlecht is om haren tijt daer aen te verquiſten; en door deſe en andere nalatigheyt geſchiet het dat ſoo weynigh haer ſelven algemeen inde Konſt konnen maecken. Maer om deſe miſſlagh te verbeteren, ſoo iſſet raetſaem datmen ſich des Jaers twee, of drymael te Landewaert begeeft, om na de verſcheyden Zayſoenen, de Lantſchappen, en wat daer ontrent tot voordeel vande Univerſeele Study kan ghehaelt worden, na 't leven af te Teyckenen: Inſonderheyt kanmen dit ſeer lichtelijck doen, wanneermen ſich in een Landt bevint daermen fraye Geſichten van verſchieten, heuvelachtige Landeryen, Bergen en Duynen, Geboomten, Struycken, Ruyghten, Kruyden, Wateren, en dierghelijcke kan te ſien komen, ghelijckmen die (om niet wijt te loopen) in 't Landt van Cleef, Luyck, en Aacken, den ganſchen Rijn-ſtroom langhs en daer-omtrent, wel te beſien kan komen, oock wel hier en daer in Hollandt. Van Italien of Vranckrijck wil ick nu niet ſpreecken, want dat genoegh vermaert is door de menighvuldige Afteyckeningen en Schilderyen die ons dagelijcks voor oogen komen.

Wat Lant ſtreecken fraye geſichten hebben.

Welcke na by ghelegenſte Contreyen, men inde beſte Somer-Tijdt in een

Weeck 3 a 4 sou konnen besoecken, en sich aldaer met Geselschap Oeffenen: Alles ten eynde datmen het Leven ende Nature in allen verstaende, hem selven daer van by noodigh voorval, als van eenen verstandigen Meester soude konnen dienen.

Hoe sommige door Instrumenten het Lantschap van 't leven hebben leeren door trecken.

Verscheydene onder de Oude, hebben om haer in dese Study te Oeffenen, verscheyden behulp-middelen bedacht en in 't werck gestelt, om een Landtschap na 't leven af te Teyckenen; ofte om Schilderachtigh te spreecken, van 't leven door te trecken. Dat sommige met een Instrument met draden gespannen hebben gedaen, andere met een boghtigen Triangel en twee Kruys-snaren, en dierghelijcke. Welcke mannieren wy souden aenwijsen, en 't maken vande Werck-tuygen vertoonen, indien wy niet en sagen datter meer moeyten, en onkosten als nuttigheyt in was gelegen.

Krucken zijn onnoodigh voor een die wel te been is.

Evenwel om de Liefhebbers der aerdige vindingen yets tot Zin-spelinge mede te deelen, soo hebben wy de mannier van *L. Davincy* niet willen verberghen, maer die Cortelijck voorstellen. Wanneer (seyt „hy) datmen het Vlack van een gansch „Landtschap op het aldernauwste, na het „leven wil Teyckenen, soo neemt een „vierkante ruyte Glas, die wel vlack en „effen is, de groote van een half vel Pa„pier, stelt die wel vast in een Raemken „ofte yets anders, tussen U gesicht, en „'t Lantschap dat ghy Afteyckenen wilt, „wijckt alsdan wat meer dan ontrent een „spanne lenghte achterwaerts, en stelt door

Hoedanig L. Davincy het Lantschap leert afteyckenen

middel

,, middel van eenigh Inſtrument, U Hooft
,, ſoodanigh vaſt dat het van ſijn plaets niet
,, kan verdrayen, doet dan een oogh toe,
,, ofte bedeckſe liever, en neemt een Pin-
,, ceel en treckt met eenighe donckere af-
,, ſchijnende Verwe, alles op het Glas dat
,, ghy daer door komt te ſien, dat gedaen
,, zijnde kondt het dan op een ſchoon Pa-
,, pier overdrucken en netter uytvoeren.
Dus verre de leſſe van *Davincy*. Doch mijns oordeels ſoo iſſet met alle deſe dingen, als met de Kreeften, aen welcke meer te peuſelen dan te eten is; en men kan ſich (voor die een weynigh de Doorſicht-kunde verſtaet) daer ontrent genoegh met het Oogh behelpen, ſoo wanneermen daer te deegh op acht geeft; want het voornaemſte dat in een Lantſchap moet waergenomen worden, is de Natuerlijcke houdinghe, en de perſpectijf, dat daer in weſende, ſal vorder aen de Gelijck-formighe trecken weynigh gelegen weſen; des ſoo en behoeftmen ſich met Glaſen, noch ramen niet te behelpen, dat al valſche Leyts-luy zijn die vanden rechten wegh afwijſen; daerom die oock ſelden van groote Meeſters zijn weerdigh geacht om de handen daer aen te ſlaen.

Die mannier om haer kleyn belangh weder-ſprooken.

Tot hier toe gheſproocken hebbende vande dingen die in yeder Trap der Teycken-Konſt noodigh te verſtaen zy, ſoo ſoo willen wy nu oock yets ſeggen

V. Hoofdeel

Vande algemeene Stoffen en Cryonnen waer mede datmen
TEYCKENT,
Als oock waer op men deselve komt te gebruycken;

Vande stoffen daer mede datmen Teyckent.

Op datter niets dat eenighsins in bedencken komt, voorby en mochte gegaen worden.

Teycken-Kool en haer gebruyck.

't Is in 't gemeen het gebruyck datmen tot de eerste Schetsfingh en stellinghe van fijne Teyckeningh de Bus-Kool besicht, insonderheyt voor de Leerlingen, als zijnde een groot behulp voor de Jeught, Ja selfs oock voor Meesters, ofte die nu al vast inde Teycken-Konst geworden zijn; Overmits datmen al 't geen daer mede gestelt is, en niet na onsen wensch en behooren uytvalt, 't selve veelmael kan uytwissen, en andermael herdoen. Oock gebruycken eenige het Pot-loot om hunne schetsen en eerste stellingen te maecken, daer sy dan eenen vasten en wissen ommetreck met de Schrijf-Penne of eenigh ander bestandigh Kryon, met naeuwer op-merckingh overheen maecken. Doch dit is nutter voor Meesters en vaste Teyckenaers, als voor Jonge Leerlingen die het net-uytvoeren van nooden hebben, en daerom sich aen de Teycken-Kool moeten gewennen.

Pot-loot.

De

De andere ſtoffen nu daer mede datmen uytvoert en opteykent zijn veel en verſcheyden, en daer in kan niemant een Wet geſtelt worden, dewijl yder ſijn luſt daer in voldoen moet. Sommige ghebruycken het Root-Krijt ofte Roode Aerde, welcke wel de gemeenſte onder alle de ſtoffen is, 't ſelve wert oock by alle Teyckenaers in Italien doorgaens gebeſicht; van ghelijcke is oock het ſwart Krijt ſeer bequaem; maer men kan dat niet altijt aentreffen dat goet is: In 't gemeen ſoo heeft het twee gebreecken, die de Teyckenaers ſeer verdrietigh maken, de eene is dat het te weeck, kortbrakigh en brockelachtigh is, d'andere dat het veeltijdts hart en ſteenigh is; Ja ſelfs 't gene eeniger maten goet is, wert dickwils door de warmte vande handt ſoo hart, dat het ongebruycklijck is, daerom het niet wel inde Sack en mach gedragen worden; doch kanmen dit door dickwils aen de Tongh een weynigh voght te maken en ſomtijts wat af te ſchrapen eenighſints te goede komen. Sommige leggent in een vochtige Kelder, andere gravent met Zout inde Aerde, op dat het ſacht mochte blijven, en diergelijcke getalm meer.

In 't verkieſen van Teycken-Stoffen heeft yder ſijn vryheydt.

Root-Krijt.

Swart-Krijt.

Gebreck in 't ſelve.

In het Koopen ſalmen het bekennen goet te zijn, ſoo wanneer daer buyten op eenighe geele ſwavelachtighe plecken ſich vertoonen, en op de Tonge gheproeft, Zoutachtigh zuer, en geſmy in 't ſnyen is. Om deſe en andere moyelijckheden te vermijden, ſoumen het Root-Krijt konnen verkieſen, dewijl ſulcks meeſt altijdt be-

Waer aen het goede te kennen is.

 quaem

quaem is, daermen oock wel met Swart Krijt wat onder Teyckent, en eenighe toetſen en diepſelen mede maeckt, ſoo als 'er heden ten daghen noch veele Teyckeningen geſien worden, van Italiaenſe, en andere Meeſters. Oock teyckentmen met de Pinceel datmen waſſen noemt, en dat doet men met Sappen en Incten, als daer is Roet, ofte Bitter uyt de Schoorſteen, gevreven Indigo, gemenght Root-Krijt, en diergelijcke: Maer voornamentlijck is den Ooſt-Indiſchen Inct een fraye ſtoffe, die ſich met ſimpel Regen-water ghemenght ſeer wel en ſuyver laet gebruycken; inſonderheyt wanneermen vande oprechte Indiſche, dat is Sineeſche heeft, want deſelve wert hier te Lande, Ja ſelfs oock in Indien nagemaeckt, en vervalſt. De beſte Sineeſche kanmen kennen ſoo wanneer die glat en effen is, wat hardachtigh, en in 't vrijven met Water weynigh vande ſtoffe afneemt, nochtans terſtont een ſuyvere blauachtige Inct of Tincture geeft. Met deſen Inct ſchrijven de Sineſen wanneer die op eenen Marmer ſteen gevreven is, en worden ſelfs onder hen voor groote Kunſtenaers gehouden die deſen beſten Inct konnen maecken; ghelijck dat by *Athanaſius Kircherus* in ſijn *Verheerlijckt Sina* breeder te leſen is. d'Andere nagebootſte, is ſoo ras die nat wort wat voos, ſavelachtigh, ſwart en in 't vrijven ſterck afnemende, daer aen men die moet onderſcheyden.

Waſſen.

Ooſt-Indiſchen Inct de beſte ſtoffe om te Waſſen.

Deſe vindinge van met Pinceel te Waſſen, is een ſeer fraye manniere voor dieſe weet

Nuttigheyt van het Waſſen.

weet te handelen, of luſt heeft om deſelve te ghebruycken, want ſy is met eenen oock een aenleydingh tot het Schilderen, en wijſt eenighſins de handelingh van 't Pinceel aen. Maer anderſins om de vaſtigheyt wille, ſoo is voor de Leerlingen het Teyckenen met de beſtandighe Krijt-Pennen beſt.

Men leert oock veeltijts de Jonckheydt met de Schrijf-Penne Teyckenen, welcke wy hier tot ons voornemen, ront uyt willen tegenſpreecken, en de Jeught niet aenraden, ten zy die voor hebben het Graveeren ofte Plaet-Snyen te leeren, maer tot de Schilder-Konſt achten wy 't maer tijdt verlooren, en een moeyelijcke Pijn-banck voor de Leerlingen, die haer menighmael na heele groote Printen Teyckenende, ſchier te barſten ſitten en artſeeren. En alhoe-wel dit ſelfs by veele Meeſters is in Oeffeninge geweeſt, ſoo moetmen weten dat ſy deſelve meeſt hebben ghebruyckt, om veerdigh ende met ſtoute artſeringhen haer dingen Meeſterachtigh aen te wijſen, dat oock meeſt maer ruwe dingen en zijn, maer daer toe gebruycktmen oock wel in plaets van een Schijf-Penn' een Pen van Riet, daer men hier te Lande oock wel de Huyſen en Loodſen mede bedeckt, en meeſt over al op de Scheeps-Timmerwerven ghenoegh te bekomen is. Dat te gelijck geelachtigh, glat en fijn, dun ende hardt, en dat gaef in 't Snyen is, wort bevonden het beſte te weſen.

Teykenen met de Schrijf-Pen, tot de Schilder-Konſt onnoodig te oeffenen.

Riet-Pen.

Men neemt in 't gemeen de ſtucken tot

de Pennen een Spanne langh, en verſnijdt die als een Schrijf-Pen, datmen hier aen twee eynden kan doen, de ſpleet moet wat langhachtigh zijn op datſe wat loſſer vloyen ſoude, en een weynigh fijn, om ſoo wel luchtige en Eele trecken, als breede en ſmeerige ſtrijmen daer mede te konnen halen. Deſe Riet-Pen is ſeer bequaem om Lantſchappen, Ruynen, ende andere ruſtige dinghen te Teyckenen; heeft een byſondere loſſigheyt in 't handelen, in 't gemeen ghebruycktmen die met Roet en ſchoon Water, oock wel een weynigh gemeenen, ofte Ooſt-Indiſchen Inct daer onder, dat een aerdigh ghebroocken Coleur geeft; ſtaet oock daer-en-boven ſeer groots en Meeſterlijck, in wat Teyckeningen dat het zy, is oock by d'Oude wel bekent gheweeſt, als de naergelatene Teyckeningen en Schetſen, onder de bewaringe van verſcheyde Liefhebbers, daer van ooghſchijnlijcke bewijſen geven.

Geolyde Cool.

Behalven alle deſe is oock de Ge-olyde Kóól een ſeer nutte ſtoffe, om mede te Teyckenen, maer moet niet ſwaer-moedigh gehandelt werden: Is oock meer tot groote en ruſtighe Beelden dan tot kleyne en Curieuſe dingen bequaem; oock om groote Cartonnen van ganſche Ordinantien te Teyckenen, als d'Oude Meeſters veel plagten te doen. Op Gront-Papier laetſe ſich heel wel en ſacht ghebruycken, inſonderheydt wanneerſe goet is; daerom datmen vande fijnſte Kool moet uyt-ſoecken, Pennen daer van Snijden, en leggenſe een uer

of

of twee inden Lijn-Oly, diemen dan uytneemt, en met een doeckje afdrooght om de kuysheyt wille, en terstont gebruyckt, want alsmen die soo lange laet buyten den Oly leggen datse van hun selven beginnen te drooghen, soo zijnse haest onbequaem en hart. Noteert oock dat de Pennekens heel langh moeten wesen, want sy seer af-slijten ende terstont onghebruyckelijck zijn.

Daer wert oock noch een tweede soort van stoffe in 't Teyckenen gebruyckt, namentlijck tot de hooghsels, soo wanneermen op Gront-Papier Teyckent; en daer toe gebruycktmen gemeenlijck vande Kley daermen de Toebacks-Pijpen af backt; dese roltmen (weeck zijnde) in Pennekens, een Vinger lanck: Maer alsoo de Pennekens in 't Rollen dickwils aende eynden hol worden, indienmen daer niet voor en siet; soo drucken sommige de Kley in een vierkante form, plat op een planckjen, by na een Pinck dick, wel dicht t'samen gekneet, en snyen daer dan lange vierkante Pennekens af; welcke alsdan van binnen dicht gesloten zijn; Dan laetmense droogen inde Sonne, ofte by haer selven; en zijn alsoo tot haer gebruyck bequaem: het af-schrapsel en af-brockelinge kanmen met nat maecken weder t'samen kneden, en tot sijn vorighe standt brenghen. Nu tot een stercker Hooghsel, soo neemtmen oock wel Wit-krijt; en is dienstigh, om by gheval hier en daer een sterck Hooghsel te maecken. Dit kanmen oock om de brockelachtigheyt

Tweede soort van stoffe tot het Hooghsel.

Pijp-aerde

Wit-krijt.

tigheyt voor te komen, een weynigh op een Kool Vyer leggen, en brandent wat, waer door het wat harder wert, en oock te vaster op 't Grondt-Papier hout; dan men moet sien, dat het soo langhe niet op 't Vyer leyt tot het steenigh wert, dat lichtelijck kan ghebeuren; welck gebrandt Krijt by gebreck van Pijp-aerde, wel alleen kan gebruyckt werden.

Koleurde Cryonnen

De voorseyde witte Pijp-aerde, kanmen oock wel ghebruycken om allerhande gecoleurde Cryonnen van te maecken; datmen aldus doet: Neemt van dese Pijp-aerde, en tempert daer in soodanige Coleur van Verwe, als ghy u Cryon van Coleur wilt hebben, en dat soo veel als u Pijp-aerde lijden kan om te konnen aen malkanderen houden: Want door de Verwe wortse kortbraeckigh; daerom datmen een drupken dun Gom-water kan ondermengen, en kneen dit dan wel vast in elkander, en makender Pennekens van, diemen drooght als boven; soo sullense seer bequaem zijn, om hier en daer het zy in Schetsen, Ordinantien en Teyckeningen, de dingen Schilderachtig, met haer eygene Coleuren, aen te wijsen; en dan door Gom-water halen; waer door de Cryonnen dan vast worden, en het af-schueren ontvlieden. Andere maecken dese Cryonnen met oude Lijm, Gom en andere stoffen, daerse gansche Conterfeytsels seer aerdigh en natuerlijck mede Teyckenen konnen, die by na Geschildert schijnen. Deselve Cryonnen vallen veeltijts hart, en ongebruycklijck; En

daerom

daerom is die manniere onſeecker, ten ſy men daer wonder fix op is.

Wy ſouden noch wel eenige andere ſtoffen daermen mede Teyckenen kan, als Pot-loot en diergelijcke, te boorde brengen, die wy niet alle noodigh achten, overmits aen de ſtoffe minſt ghelegen is, en al even eens is waer mede datmen Teyckent; en daerom hebbenwe maer vande voornaemſte geſproocken. Doet 'er by, dat, ghelijcker weynigh is ghelegen waer mede datmen Teyckent, oock ſeer weynigh onderſcheyt is, in de dingen daer op datmen Teyckent. Maer om van elcx evenwel een woort te ſeggen, ſoo is bekent, dat het Teyckenen op Papier, de gemeenſte Mannier is; en al-hoe-wel andere Parquement, Taflaturen of andere dingen gebruycken; ſoo willen wy echter by het Papier Blijven; des ſelfs ſoorten en Coleuren zijn verſcheyden, en konnen oock bequamelijck in onderſcheyden manieren gebeſicht werden. Het witte Papier heeft in 't generael dat ghebruyck, datmen daer op ſeer net en uyt-voerigh, met veellerhande Teycken-Cryen, het zy Artſeeren, Reuſelen, of met Sappen waſſen, Ja oock met Water-verwen Schilderen kan: Dan, alſoo op het witte Papier, het Hooghſel vande witte Cryonnen geen plaetſe en kan hebben, maer datmen alle Hoogſels en vlacke dagen net moet uytſparen, en door den gront van 't Papier vertoonen, ſoo ghebruycktmen verſcheyde gecoleurde Papieren, die Aſch-graeuw, Grijs, Ros-

Aende ſtoffe minſt gelegen.

Waer op men in 't gemeen Teyckent.

Wit Papier.

Gront-Papier.

achtigh ofte blaeuw zijn; aen welckmen hedendaeghs al gemaeckt, seer licht komen kan: en daer niet me te vreden zijnde, of datmen dat wat vaster en suyverder hebben wilde, soo kanmen soodanigen Tincture of Verw-Water van bitter uyt de Schoor-steen, en wat Inct daer onder, of eenige andere Coleuren, t'samen mengen alsmen selfs begeert; en strijcken die met een Spons lughtigh en eenpatigh over goet en vast Papier; dat droogh zijnde, seer bequaem is om met Hooghsels, en allerhande Stoffen en mannieren op te Teyckenen. Hier op isset dat het Hooghsel een sonderlinge kracht heeft, en een groot behulp inde Teycken-Konst komt te geven, alsmen die verstandelijck (na 't gene wy hier van op sijne plaetse sullen seggen) komt te besteden.

Hoemen dat selfs kan maken.

Vande stoffen daer mede men Teyckent ghesproocken hebbende, dient nu (eer we tot swaerder dingen komen) oock wat geleert te worden.

Vande handelinge en manniere diemen gebruycken moet.

Aende manniere is weynigh gelegen als 't maer wel gedaen is.

In het Op-teycken en uytschaduwen van sijne Teyckeningen; niet tegenstaende mede weynigh gelegen is, en tot de saeck niet veel en doet, het zy dan datse Gearseert, Gereuselt, Gedoeselt, of Gewassen is, als het maer wel gedaen en wert; dat

is,

is, dat uwe Teyckeningh, neffens een vasten omtreck, sijn sachtigheyt, vlackigheyt; en quickachtighe kantigheyt heeft, volgens de eygenschappen die wy dies aengaende sullen aenmercken: Want het gaet met de handelingh van Teyckenen, even als het met veel fraye Schrijvers gaet, die elck een bysondere hant en swier van letteren hebben, nochtans alle goet schrift schrijven; soo dat hier elck diende te sien, wat maniere hem meest behaeght, en eerst op het beste van hem wil gedaen zijn, en onpijnlijck vande handt wil; oock moetmen hier de lust een weynigh plaets geven. Evenwel en is 't niet ongeraden, dat de Jongelingen in het Na-teyckenen van Teyckeningen, deselve manniere en handelingh van hun Principael soecken na te volgen, op datse alsoo een begin van handelinghe mochten bekomen, die haer door het veel Teyckenen allenghskens tot een manniere schicken mocht, om hun al haer dagen by te blijven, en die haer eygen te maecken. Daerom dat het oock noodigh is, hier van in 't korte yets te seggen, dat tot opmerckingh van verscheyde mannieren, dienen kan.

Datmen de lust in't verkiesen van een handeling moet waernemen.

Leerlingen is geraden de handeling van hun Principael te volgen.

Het zy dan voor eerst, als ghy Artseert, soo let wel dat ghy die niet schrabbeligh noch mager en haelt, maer liever wat breet en smeerigh; oock soo moet ghy die van boven na beneden halen, dat is, van het fijne ofte scherpe na het breede toe: Nu, sommige eenparige en vlacke schaduwen, moetmen over al even breet en ghelijck maecken.

Artseeren.

Manniere hoe te doen.

Teycken-Pennen hoe te vatten.

maecken. Daer is oock aen het houden vande Teycken-Pennen een byſondere greep, die u ſoo hier, als in allerhande manniere van Teyckenen dienſtigh is; namentlijck, datmen ſich van Jonghs aen moet ghewennen ſijn Pennekens, 't ſy Kool of Kryonnen, langh te nemen, en die in het vatten wat verr' voor uyt houden; invoegen, dat het achterſte ent binnens Hants, en laegh by de gront komt te zijn, en niet ſteyl op gelijckmen de Schrijf-Pen houdt; want dat in het Teyckenen, Kinderachtigh en maer broddelaers mannier is: Maer een Meyſterachtigh Teyckenaer hout ſijn Pennekens recht uyt; waer door men oock dat voordeel bekomt, dat de Cryon-Pennen ſoo licht niet ſlomp en worden; waerom datmen die in het Teyckenen moet gewennen om te drayen, ſoo ſlijten daer t'elckens wederom nieuwe punten aen, alſoo datmen die lange gebruycken kan ſonder ſijn Pennekens veel te moeten ſcherpen; daermen anderſins wel geduerigh met het Mes inde handt diende te ſitten, om die te ſchrapen en fijn te maecken, welck veel tijt doorbrenght, en ſeer onnooſel voor een braef Teyckenaer gedaen is; ten ware alſmen dede, als my van ſommighe Curieuſe Teyckenaers van Parijs bericht is, die gewoon zijn, ſelfs inde Academien of Teycken-Schoolen, een Jongen neffens hen te hebben om hunne Pennekens geſtadigh ſoo fijn als een Naeldt te maecken, dat niet wel yeder ſijn gelegentheydt toelaet, noch oock niet noodigh is; nochtans in eenige

Miſſlagh.

Nuttigheyt van deſe manniere.

Wat ſommige Teykenaers te Parijs doen.

eenige voorval mach, en moet 't selve geschieden, 't sy in eenige dingen van uytvoerighe Tronikens, Handen of Voeten; maer wy spreecken alleen vande gemeene manniere, en waer men sich aengewennen of wachten moet.

Wat nu het Reuselen belanght, 't selve is mede een seer goede manniere, en verscheelt weynigh van het Artseeren; alleen, dat het dicht In malkanderen sonder treck of striemen moet ghereuselt werden; en wanneer datmen een Teyckeningh met dese manniere begint uyt te schaduwen, soo moetmen die flaeuw, vlack, en eenparigh aenreuselen, en snel tegen de kanten vanden dagh aensetten; invoegen dat uwe Teyckeningh daer begint uyt te sien, al offe met eenerley Coleur door de Pinceel gewassen waer: Dan soo schaduwtmen die inde donckerste en sterckste schaduwen wat verder uyt, als op sijn plaets sal geleert werden. En aengesien een Teykeningh door dese handelingh alleen, niet veel gratie noch Meersterachtigheyt en bekomt, maer seer plat en mager staet, soo moetmen die hier en daer met lughtighe Artseeringen overgaen; oock om eenighe schaduwen die wat te hart tegen 't Licht mochten stooten, hier door wat te versachten; die dan kantigh en te gelijck sacht sullen toonen te zijn. Daer na salmen daer eenige nepen, douwtjens, toetsen of diepselen komen, die quinck-achtigh en ongheacht daer in setten, en alsoo sijn Teyckeningh gansch op-maecken: Door welck

Reuselen.

Reuselen alleen heeft niet veel gratie

Artseeren en Reuselen geeft een goede welstandige manier.

welck doen ghy sult bevinden, dat het Artseeren hier een groot behulp en aerdigheydt aen uwe handelingh sal geven; invoegen ghy door het veel doen van Reuselen en Artseeren door elkanderen, een Meesterlijcke manniere sult bekomen.

Doeselen, en algemeen gebreck van 't selve.

Nu, de derde manniere van handelinge die noemtmen Doeselen; 't welck geschiet door Boom-wol in een Schaght gesteecken, waer mede datmen de Schaduwen diemen Gearseert ofte liever Gereuselt heeft, in malkander Doeselt, dommelt en verdrijft; dat oock wel met een stomp of afgesleten Pinceel kan gedaen worden. Doch alsoo dese mannier wat sijmelachtigh, myser, en niet seer Schilderachtigh is, maer veel eer 't Werck vande Leer-Jongens der Silver-Smits en Steen-houwers gelijckt; soo willen wy daer niets van seggen, als 't gene ons daer in tegen-staet; namentlijck, datmen door het Doeselen gemeenlijck in een steenachtige Stijfvigheyt, in voosigheydt, en in verbreeckinghe vande snelle schaduwen, en vlacke parthyen vervalt; ten ware eenige kleyne en Curieuse dingen, of datmen het met groote voorsichtigheydt, gedult en langen arbeyt konde doen, sonder daer door inde geseyde gebreecken te vallen, gelijck wy wel soodanige ghehandelt hebben gesien, die seer goet waren, maer was al voor wat onghemeens te houden.

Meesterlijcke hant greep in't Teyckenen.

Isset evenwel dat ghy eenige aengename sachtigheyt of smeltinge in uwe dingen brengen wilt, soo gewent u in het Teyc-

kenen

kenen hier en daer met een Vinger, ofte flechts met de Pinck 't selve wat te verdrijven; niet smoddeligh, maer met een luchtigheydt, alleen daer 't den noot vereyst, en daer het de quickige aert der Teykeningh niet wegh en neemt, of bederft; gelijck veele goede Meesters in 't Schilderen van groote dingen, den Duym en Pinck dickmael ghebruycken: Want dat hebben groote Meesters voor ghewoonte gehadt, datse maer eenerley dingh, Teycken-stof van Pen of Cryon inde hant hadden, daerse hare Teyckeningen mede volvoerden en maeckten gansch geen gebruyck van met Cattoentjens, en Voddekens te sitten morssen: Doch indiemen yets Curieus en net wilde Teyckenen, soo soude het eenighsins by gelegentheyt zijn gebruyck konnen hebben, maer men mach sich daer gansch niet aengewennen.

Een braef Teyckenaer en moet maer een dinck inde hant hebben

Wanneermen Couterfeytsels Teyckent, insonderheydt op Grondt-Papier, soo verdrijftmen de kanten vande Hooghsels wel een weynigh, en daer toe kanmen in plaets van Doeckjens of Boom-wol, een stucktje van 't selve Grondt-Papier nemen, en rollen dat wel naeuw in een, alsoo dat het onder dicht en vast, doch scherp toe-loopt, op de wijse van een peper-huysken; ende hier mede kanmen gevoeghlijck een soete smeltingh (van eenige kanten die te hart mochten stooten) maecken: doch soo en moetmen sich daer op niet verlaten, maer door de goede handelinge, die de waere Teycken-Konst eygen is, alle noot-wendi-

Mannier hoemen eenige Hooghsels op het Gront-papier kan verdrijven

ge Deughden die in een Teyckeningh behooren te zijn, daer soecken in te brenghen.

Wassen. Noch isser een sonderlinge fraye en seer nutte manniere van handelingh, diemen Wassen noemt, welckmen met de Pinceel en eenige Sappen ofte Incten doet, gelijck wy geseyt hebben: Dese kan in seer veel mannieren en verscheyde voorvallen geoeffent worden. Voor eerst, soo isse bequaem om daer mede door haer eygen en enckel ghebruyck, op allerley soort van Papier, een gansche Teyckeningh net en volkomen uyt te voeren. Ten anderen, soo dientse oock om in een Teyckeningh de voornaemste en waere schaduwen vlack aen te leggen, en dan daer over met Root, of Swart Krijt, Geolyde Kóól, of de Penne heen te Teyckenen, dat een seer goeden, luchtigen, en Teyckenachtigen welstant heeft.

Gebruyck, en 't geen daer in waer te nemen is. Men moet in 't ghebruycken van dese Sappen, of Incten, 't sy Indigo, Oost-Indische Inct, Roet, Schrijf-Inct, Root-Krijt, Verw, en wat het dan sy, acht geven datmense wat dunne en flaeuw neemt, om niet in bruynigheyt noch hardigheydt te vervallen; en daer mede moetmen de schaduwen die ontwijffelijck ware schaduwen zijn, vlack en kantightjens aenleggen, sonder die aen de kanten vanden dagh te verdrijven, en flaeuwer te maecken; ten sy met een tweede streeck, de Pinceel een weynigh vochtigh aen de tongh maeckende, doch soo weynigh dat het als onsienlijck is; want soo ghy hier veel wilt verdrijven,

drijven, soo bederft ghy uwe lichte parthyen ende de bepalingen, of kanten van uwe schaduwen worden voos en onseecker. Dan salmen daer het donckerder moet wesen, en daer schaduwen of donckerheden en diepsels in schaduwen vallen, 't selve wederom overloopen, wel acht gevende datmen den Inct daermen dit mede doet, maer een weynigh stercker en neemt, ofte liever vande selve daer ghy de eerste mede aengeleydt hebt, overmits de eerste droogh zijnde de tweede genoegh afsteecken sal; ten waer eenige snelle diepsels, of ongemeene donckerheden, diemen op 't laetst daer kantigh en snel moet in setten; doch niet te veel verschillende, andersins is men dadelijck in stijvigheyt en wreetheyt vervallen. De half schaduwen en twijffelachtige dingen, moetmen voorts soo flaeuw aenleggen als doenlijck is; dat oock meest plaets heeft op het wit Papier: maer op de Gront-Papieren daer u het hooghsel te bate komt, kanmen veel mael het Coleur van 't Papier voor de half schaduwe doen dienen; daerom datmen hier voorsichtigh moet wesen om vlackigheden en twijffelachtighe schaduwen aen te tasten, ten sy men weynighe of geen hooghsels maecken wilt: want soomen de hooghsels te na aen de twijffelachtige schaduwen brenght, soo is een gansche Teyckeningh bedorven, en kan inder eeuwigheydt niet goet, noch Meesterachtigh, noch Schilderachtigh gemaeckt worden; maer de hooghsels op het vlack van 't Gront-Papier, maecken een
 seer

ſeer aerdige en natuerlijcke ſachtigheydt, eñ doen het Coleur van 't Papier tegen de natuerlijcke en waere ſchaduwen eñ halfſchaduwen deſelve eenparigheyt voortbrengen. Men moet oock in 't Waſſen wel acht gheven, datmen met de Penceel niet te dickwils over een ſchaduwe gaet, maer datmen ten eerſten ſoo veel als mogelijck is, gift hoe doncker dat het weſen moet; Want door het dickwils overloopen, uwe Teyckeningh ſwart, gruſich, en voos wort, en ſtaet even eens als of het Glas-ſchrijvers of Jongens Werck ware, die in 't gemeen (de Verſtandige niet te na-geſproocken) haere ſchaduwen, en 't gene inde ſelve komt, verdrijven en de kanten ſoo doen ſmelten, datſe meeſt alle voos en onſeecker van bepalinghe zijn: Waerom ſeecker goet Schilder eens tegen een Glasſchrijver ſeyde, datter weynige onder hen, het hert hadden, een vlacke en ſnelle ſchaduwe te maecken, of die ghemaeckt hebbende, niet ruſten konden, voor datſe die wederom door 't verdrijven en ſacht maecken, bedorven hadden.

Maer eer wy verder vande vlackheydt en ſnelle kantigheydt ſpreecken, ſoo iſſet noodigh yets te ſeggen, aengaende eenige andere obſervantien: Namentlijck,

Van het Generael en ſijn Parthyen; en hoe deſelve moeten geſien en verſtaen worden:

Welcke kennis de Jongelingen als yets van 't voornaemſte der Kunſt, grondelijck en verſtandelijck dient in-geprent te worden, ſalder een groot licht in haer verſtant komen op te gaen; want daer door ſullen ſy met een veel bequamer en veerdiger Oordeel, alles wat hun inde Konſt voorkomt, konnen onderſcheyden en bevatten.

Men moet haer dan voor eerſt doen weten, dat alle t'ſaem-gevoeghde dingen, beſtaen uyt eenighe Deelen of Parthyen; welcke door haere t'ſaem-geſette aen eenknoopinge dieſe met malkanderen hebben, een generale Klomp of Lichaem uytmaecken: En in 't aenſien van ons by 't geheel ofte by 't ghedeelte onderſcheyden en bekent worden. Alſmen dan yets Na-teyckent het ſy na Teyckeningh, Schilderye, Rontwerck ofte het leven, ſoo moetmen acht geven op de generale form die uyt t'ſamen-ſettingh van verſcheyde Parthyen voort komt: Dat is, men ſal in het beſchouwen van alle voorwerpen of Lichamelijcke dingen aenmercken, wat ſulck of ſulck een ſaeck, voor een ghedaente in 't generael gelijckt, offe rontachtigh, langhwerpigh, dry, ofte vierkant, ſcheef of ſcheuns is: en dat ſalmen beſt met een half

Wat Parthyen en generaelheden zijn

Hoemen het generael ſal ſien.

half ſchemerende Ooge konnen onderſcheyden, ſonder acht te geven op eenige byſondere Partyen of deelen, die in dat Corpus ſouden mogen weſen; in welck ſien ons het ſchemer-oogen dat oock eenighſins komt te beletten. Ja ſonder by na te willen dencken, wat de generale maſſe ſelfs in haer eygen weſen is; te weten, of het een Hooft, een Arm of Been, of Voet mochte weſen, tot datmen nader op-merckingh ontrent de groote en kleyne partyen gaet doen; alleen lettende op den omtreck vande Klomp die het uytmaeckt en aen 't geſicht vertoont; en dit moetmen doen op datmen ſich alſoo aende eygen gedeelten, die wy daer van in gedachten hebben, niet en ſouden vergapen, en belet worden de Generaelheyt te ſien, voor en al eer men ſich van die te vooren genoegh verſeeckert heeft. Niets ſonder dit kan yets gelijcken te weſen dat het is; of na welck weſen het ghelijcken moet: Want het Generael beſluyt de parthyen, uyt welck het generael beſtaet, in eenen bant van uyterſte omtreck te ſamen; even als een vierkante Block ſijn ſtoffe, ſijn groote, ſijn ſwaerte, ſijn Coleur en gelijckenis binnen de uyterkant van ſijn vierkante, evenzijdige uytbreydingh bepaelt.

Bewijs vande voorgaende Leſſe.

De waerheyt van 't gene geſeyt is, kan noch nader door dit volghende beweſen werden: Laet by Exempel een Menſchen Hooft volkomen op-gemaeckt zijn, den omtreck die het heeft, is de Generale Klomp; de Oogen, Neus, en Wangen &c.

Sijn

Sijn kleyne parthyen, ghehoorigh tot het gansche Generael van dat Hooft, of Trony: Nu is de Vrage waer door het kenbaerste sal zijn, of door de partyen bysonder, ofte door alle de parthyen inden omtreck op sijn plaets begrepen en opgesloten, waer van den omtreck de generale Masse of geheel komt te vertoonen? Hier op en sullen wy geen ander Antwoorde geven, dan het Exempel van *Apelles*; dewelcke (als hy voor den Koningh stont, en hem dien Man bekent maecken wilde, van welcken hy in een verciert gewaet, spottelijck uyt 's Koninghs naem te Gast genoot was) een Kool uyt de Aertstede nam, en schetsten den generalen omtreck, die hy vande gedaente des Mans in sijn memorye hadt gehouden, soo juystvormigh op eenen muer, dat den Koningh, die den Man te vooren ghekendt hadde, uyt dese generale treck konde sien, wat voor een Man *Apelles* meende.

Is 't by aldien yemant noch klaerder bewijs begeert, soo neemt datter twee Tronyen Geteyckent zijn, met eenige stoffe diemen uytwissen kan, welck wy onderstellen datse van trecken d'een den anderen op het naeuste gelijck zijn; vaeght den omtreck ende het generael vande eene Trony schoon uyt, alsoo datter niet meer over en blijve als de kleyne Parthyen, van Oogh, Neus en Mont, &c. Soo bevintmen terstont dat de gelijckenis vervlogen, of ten minsten seer vermindert is: Set dit noch eens op de proef, en maeckt weder- Nader bewijs.

om een generalen omtreck van een andere form ofte gedaente (merckelijck verſchillende vande eerſte) om die ſelve overgeblevene parthyen, ſoo ſult ghy terſtondt een heel ander weſen in uwe Trony ghewaer worden: Soo dat het ſeecker en onfeylbaer is, dat de parthyen in haer ſelven aengemerckt, niet eer volkomentlijck en vertoonen wat weſen datſe maecken willen, voor datſe met haer generael vereenight zijn. En hier door heb ick bemerckt, datmen om deſe reden veeltijdts ſijnen Vriendt niet en kan bekennen, ſoo wanneer men ſleghts een gedeelte, ende niet het ganſche Hooft, door een vierkant of ront gat komt te beſchouwen. Ghelijck daer van noch veel andere Exempelen ſouden konnen by-gebracht worden: Dan wy achten dat onſe meyninge door deſe voorbeelden genoegh ſal konnen begrepen worden.

Waerom men dickmael ſijn bekende niet en kent.

Vorder, ſoo kan het generael oock onderſcheyden worden genomen; te weten, in een generaelheyt der groote deelen, en dat ten opſicht van die mindere deelen onder haer hebben; als by Exempel, een generalen Arm, Been, Dye, Voet, ofte Hooft, welck ten aenſien van 't gheheele Lichaem, maer parthyen en zijn van haer geheel; maer ten opſicht van haer ſelfs, als groote gedeelten in 't byſonder aengemerckt, kan men haer oock een generaelheyt toeſchrijven, dewijlſe op haer ſelven ſoo wel als het ganſche Lichaem eenighe onderdanige parthyen onder haer hebben;

Parthyen hebben oock een generaelheyt in haer ſelven, hoewelſe maer parthyen en zijn ten opſicht van het geheel.

gelijck

ghelijck als den Arm ſijn Spieren, bocht vande Elleboogh, en dierghelijck heeft: De handt ſijn Vingeren, de Vingeren de Leden Knockels en Naghelen, en ſoo voorts, als bekent is dat inde groote deelen gevonden wort.

Nu gelijck als de gelijckenis, en kennelijckheydt der dinghen meeſt woont inde generaelheydt der groote deelen, als wy door het Exempel van een Hooft getoont hebben, ſoo ſchuylt deſelve oock in het generael van het gheheel al, 't welck wy hier door eenighſins konnen bewijſen. Gelijckenis der dingen woont meeſt in't generael.

Laet een onſer Vrienden of bekenden, wiens ghedaente ons ſoo wel bekent is, dat wy hem onder duyſenden ſouden konnen onderſcheyden, een tamelijcke verheyt van ons afſtaen, invoeghen wy hem niet en konnen bekennen aen eenige kleyne deelen, het ſy aen ſijn Bruyne of Blaüwe Oogen, noch groote of kleyne Neus, of bleeck of root Coleur van ſijne Trony, of eenigh ander kennelijck en natuerlijck Teycken dat aen de ſelve ſoude mogen weſen; wy ſullen egter ſulcken Man veelmael bekennen die te weſen, welck het oock inder daet is. Ja laet het ſoo doncker inden Avont weſen, dat wy by na niet meer lichts en hebben, als om een Man van een Paert te onderſcheyden, en den een of den anderen van u bekende u ontmoetende, ſoo ſal 't veelmael gebeuren, dat ghy hem al van verr' begint te kennen, niet tegenſtaende dat u de diſtantie en donckere Met Exemplen beveſtigt,

lucht verhindert hem aen ſijne Trony of Coleur van Kleeren, ofte eenighe andere kleyne Parthyen te onderſcheyden.

Indienmen nu vraeght waer door ſulcks gheſchiet? Wy antwoorden, dat het gheſchiet door het aenſien vande generale Klomp, wiens form en omtreck (door de verſcheyde ſieningen die wy te vooren van ſoodanigen Beelt gehadt hebben) ons aende ſinnen en geheugen bekent ſtaet, en dat de weder herſieninghe van dat ſelve, ſoo ras het door het oogh aende ſinnen, en memorie is overgebracht, by wijſe van Reflexie, de Ziel doet oordeelen, ſoodanigen een te weſen, die ſy kent en meermaels onderſcheyden heeft. Welcke ons alles ſelfs dagelijcks alſoo komt te gebeuren, ghelijck dat die gene welck neffens my daer dickwils acht op gegeven hebben, dat menighmael ondervonden hebben.

Uytvlugt op dit algemeen bewijs

Indien ons nu yemandt hier op mochte vragen, of ſulcks oock niet feylen kan? wy ſeggen Ja, en dat meeſt door gebreck van eenige hoedanigheden dieder niet volkomen weſen konden, als by Exempel: dat het te grooten diſtantie mochte van ons weſen, ofte donckerheyt en nevelachtige lucht; ofte oock wel by gebreck van ons geheugen, datſe de gedaente van ſoo eenen verlooren hadde; en dierghelijcke. Daer-en-boven ſoo moetmen weten, datter weynigh Regulen zijn, offe hebben hare uytvluchten.

Nu ſouden wy, eerwe vorder gaen, nootſakelijck moeten ſpreken vande kracht

van

van Doncker en licht , of Dagh en Schaduwe , alſoo daer ſelfs niets inde natuer ſonder deſelve en kan onderſcheyden worden, veel min door de Teycken-Konſt uytbeelden , dewijl Dagh en Schaduwe alles ſijn weſen geeft , by welck het aen ons bekent wort. Maer alſoo wy in ons laetſte Boeck hier van breedelijck ſullen moeten handelen, ſoo ſullen wy hier van niets byſonders ophalen, alleen dient in 't voorby gaen aengemerckt, (om datwe hier van het generael ſpreecken) datter inde Schaduwen oock een generaelheyt moet waergenomen worden, en dat voornamentlijck in groote vlacke Schaduwen, waer in dat veeltijts eenighe van minder en meerder donckerheyt ſchuylen, inſonderheyt alſmen die van na by aenſiet : Maer ver-af-ſtaende, ſoo verandert die in een generale maſſe of vlacke Schaduwe, op het welcke men in het Teyckenen en waernemen der beſchaduwde parthyen, ſeer voorſichtigh moet letten, datmen die niet en kome te bederven, welckmen door eenige andere kleynigheden te ſterck of te licht te maecken, ſeer licht komt te doen; en dus ſoo moetmen oock doen aengaende de vlackheydt van de Dagen ; anderſins en kanmen geen eenparigheyt bekomen. 't Welck alles breeder uyt dit volgende, daerwe

Dagh en Schaduwe ſal in ons laetſte Boeck geleert worden.

Inde ſchaduwen moet ook het generael wel waergenomen werden.

Vande

Vande Vlackigheyt, en van het kantigh en snel TEYCKENEN, *sullen spreecken,*

Van het Vlack en kantigh Teykenen

Leerlingen hebben een afkeer vande vlackigheydt.

Sal verstaen worden: tot welcke saecke oock nootsaeckelijck yets diende geseyt te werden: Want dit leert ons de ondervindinge dat meest alle Leerlinghen in 't begin van hare Oeffeninge, een schroom hebben vande vlackheydt en kantigheydt, en schijnen meerder lust tot dommeligheyt en sachtigheydt te hebben, en doorgaens de vlacke parthyen door kleyne Lichten en Schaduwen te bederven: Meenende door de kantigheyt in hardigheyt te sullen vervallen, en door de vlackigheyt te veroorsaecken dat hun dinghen naeckt en onvolmaeckt souden schijnen, niet tegenstaende sy het in hun Principael voor goet keuren, kruypende daerom uyt vreese van te vallen altijt liever op Handen en Voeten, een Kinderlijcken wegh. En alsoo daer in 't eerste vry wat aen is, en dickwils noot van stijvigheyt, hardigheyt, en andere gebreecken hebben; soo moetmen evenwel, om een weynigh patientie te Oeffenen, geenen quaden wegh ingaen, maer trachten door den sekersten, de beste manniere

te krijgen; ſchoon ons die inden beginne wat tegen ſtaet.

En te meer, alſoo yeder wel weet, datmen ſijne Teyckeninghen door welckmen begeert te leeren, niet en maeckt om verkocht te worden, en daerom weynigh aengelegen, of die ſus of ſoo gehandelt zijn, alſſer maer dat in betracht is, dat na de rechte Meeſterſchap dinckt. Want gelijck als wy de Trappen, langhs welck wy tot een Heerlijck Paleys opklimmen, geringh achten, en met onſe beſlickte Voeten betreden en achter rugge laten leggen, even ſoo zijn de Leer-Trappen van Jonghe Teyckenaers, maer als eenen wegh, langs welcke datſe moeten gaen, om een volmaeckten Teyckenaer en Schilder te worden. En wat de algemeene deught van een Teyckeningh aengaet, die kanmen kortelijck ſeggen daer in te beſtaen, datſe Eel en verſtandigh van omtreck en ſtellingh is; en daer by te gelijck vlack, ſnel, en kantigh, nochtans ſoet en ſagt, volkomentlijck is uytgevoert.

Watmen ſich behoorde in te beelden.

Waer in de ware deught van eene goede teykening beſtaet.

Snel of Kantigh Teyckenen, is, datmen ſijn ſchaduwen vlack of eenparigh, het ſy door Artſeeringh of Reuſelen, aenleyt; alſoo dat de kanten rontſom haere bepalinghe van afteyckeningh teghen het licht behouden, en datmen klaerlijck ſien kan, wat voor een ongeſchrevene Figuere ofte gedaente ſoodanigen ſchaduwe in ſijn generael heeft: Maer niet dat hare zijden verdwijnen in een dommelighe roock, of onbepaelde vooſigheyt; in welck de kantigheyt

Wat ſnel en kantigh Teyckenen ſy.

tigheyt van haren form niet en kan gesien worden.

Hoemen dese kantigheyt sal bekomen.

Om dit dan recht te bekomen, soo moetmen acht geven datmen de schaduwen in den begin niet te hart en maeckt. Ten anderen datmen de eene schaduwe niet te doncker noch te sterck, of te seer gevaselt en gesirtelt op de andere en set; maer telckens snel besneden, doch weynigh van Coleur verschillende, soo sult ghy te gelijck een gaeve kantigheydt en een aengename quickachtighe sachtigheydt hebben: Daer-en-boven soo sal u dese manniere een seer goeden wegh banen tot de vlackigheyt, en observatie van schoone dagen en eenparige groote schaduwen. Dese wort door de manniere van kantigheydt verkregen, soo wanneer datmen groote en generale donckerheden en lichten maeckt, sonder die door eenige andere dingen die daer in komen mochten, ofte door de snelligheyt te verbreecken, en te bederven; gelijck by Exempel, soo wanneer een Beelt, onder of boven, half in een alghemeene schaduwe is, en de rest van een eenparigh licht beschenen wert, soo moet soodanigen schaduwen sijn behoorlijcke donckerheydt ten opsicht van 't licht hebben; se moet oock hebben haer form en groote; waerse begint en waerse eyndight, moeten snelligh en bescheyden konnen sien; ende alle Diepsels, en andere schaduwen die daer mochten inkomen, moeten soo verstandigh daer werden inghemaeckt, dat daer door de geheele vlacke party, het sy van generael

Hoemen de vlackheyt moet bekomen.

rael

rael Licht of Schaduwe, niet en wert te kort gedaen; en dit moetmen generaelijck soo in Naeckten, Kleedingen als andere Lichamen observeeren, die sonder daer op acht te geven lichtelijck konnen bedorven worden.

Men mach vry ghelooven datter niets lichter inde Kunst en is om te doen dan ditte, en dat nochtans niet swaerder en is om te leeren; aenghesien het de Kunst na by de volmaecktheyt brenght, en dat wy van Natueren altijt tot het tegendeel schijnen genegen te zijn.

Vlackigheyt licht om te bekomen en moyelijck om der sich aen te wennen.

Het kantigh Teyckenen, ende het sacht Teyckenen, is inden beginne, beyde een gebreck onderworpen: door het al te sacht of dommeligh Teyckenen, vervaltmen seer licht in voosigheydt; en door het snel en kantigh Teyckenen in stijvigheydt: Maer om van twee quaden 't beste te kiesen, sal 't nochtans beter sijn het vlack en snel Teyckenen, al isset schoon een weynigh na den stijven aert, als datmen om saght en mals te Teyckenen in een Kinderachtige manniere van voosigheydt gheraeckt: Want de stijvigheydt kan door dat middel dat alreede aengewesen is, in 't korte wel overwonnen werden.

Kantigh Teykenen en dommeligh Teykenen beyde een gebreck onderworpen.

Men moet oock het sy in 't Teyckenen of Wassen wel toe sien, datmen niet te dickwils over een dinck heen gaet; want daer door komt ghy menighmael uwe quickachtige kantigheyt te verliesen. Isset by aldien u dese manniere in 't begin wat tegenstaet, overwint die onlust in u selven, ghy

Hoe het by komt dat een Teyckening voos worr.

ghy ſult in korte tijt daer na bevinden op de rechte wegh te zijn, en met luſt ende neerſtigheydt voortgaen. Ja ick derf U verſeeckeren, dat het u namaels ſelfs in 't Schilderen ſoo grooten behulp en gemack weſen ſal, datje volgens 't aenwijſen van onſe manniere, meer in eenen dagh, dan anderſins met ongeduldigh vroeten in drye ſult afdoen.

Nuttig-heyt van-de vorige manniere.

Nader op-merking over de ſchadu-wen.

Maer eer wy gheheelijck hier van af-ſcheyden, ſoo dient noch aengemerckt dat-men in het obſerveeren deſer vlacke ſcha-duwen, moet weten, dat alle vlacke ſcha-duwen niet op een ende deſelve wijſe, kantigh en vlack zijn; des ſoo dient in 't algemeen dit wel in acht genomen, dat de ronde Lichamen en oock ſommige andere, haer eygen ſchaduwen voortbrenghen, om dieſwil datſe door het omdrayen 't Licht ontbeeren moeten, en daer door doncker worden. Deſe ſchaduwen en moeten ſoo ſnel noch kantigh niet weſen, als wel de ſchaduwen die van eenigh ander Lichaem werden voortgebracht; dus ſien wy dat de ſchaduwe die een ronde Colomme aende eene ſijde maeckt ſoo kantigh haer niet en vertoont, als de ſchaduwe dieſe op de Aerde ofte op eenig ander lichaem werpt. Merckt vorder aen, dat hoe de dingen in ſtercker licht geſtelt zijn, hoe de ſchaduwe ſneller en ſtercker haer komen te vertoo-nen, ende ſoo doet oock het teghendeel van het licht. Daer mach vry gelooft wor-den dat deſe vlacke en ſnelle manniere van ſchaduwen, over al, en altijdt, als een

on-

onfeylbaren Gront-regel, een uytnemende Welſtandt, Macht en lichamelijckheydt in uwe dinghen voortbrenght, waer doorſe playſant voor het ooghe volkomender na 't leven als eenighe manniere, en verſtandigh na de Konſt-regelen, ſich wonderderlijck wel ſullen komen uyt te heffen: Ja, hoe volkomender men deſe manniere navolght, hoe meer datmen oock yets in de Konſt gewaer wort, dat by na 't verſtandt te boven gaet, om wel te konnen begrepen worden.

Dat door de vlacke ſchaduwen vry wat goets wort voortgebracht.

Laet ons nu yets kortelijcks ſeggen

Vande Hooghſels,

Want die geen breet verhael van nooden hebben, alſoo daer weynighe inde Teycken-Konſt yets gedaen hebben, of ſullen ten minſten weten dat de Hooghſels dat gene zijn, welcke de uyterſte verheventheyt vertoont, ende vanden ſterckſten dagh beſchenen wort, en datſe haer ſomwijlen in, en ontrent den vlacken dagh laten vinden, ofte oock wel in andere Parthyen die door haer verheventheydt licht vatten, ofte door een ſtercker licht verlicht zijnde, de Meeſter willen ſpeelen, en uytſteecken: Welcke Hooghſels wanneermen op Wit Papier Teyckent, werden uytgeſpaert, latende voor het uyterſte licht het Wit Papier, wantmen niet hooger en kan; de reſt wert alles met behoorlijcke ſchaduwen verkregen. Maer op de Gront-Papieren,

Wat de Hooghſels zijn.

pieren, daer ghebruycktmen de Witte Cryons, tot de ſterckſte Lichten en ſnelle Hooghſels, ſchickende die na de hoedanigheydt van minder of meerder licht, op ſijne juyſte plaets, welcke Oeffeninge een byſonder groot vermogen in deſe manniere van Teyckenen heeft, waerom daer op goede acht diende gegeven te worden.

Waer op datmen inde Hooghſels voornamentlijck letten ſal.

In haer gebruyck ſalmen dan voor eerſt wel letten datmen niet op te veel plaetſen en hooge; maer eerſt en voor al daer een Beeldt ganſch inden alghemeenen dagh komt; d'ander Lichten moetmen uytſtellen tot op 't laetſt: de verlichte party moetmen wat ſaghtelijck en eenparigh Hoogen, invoeghen datmen daer na noch andere ſtercke en voornaemſte Hooghſels daer op ſetten ſoude konnen, en evenwel de algemeenen vlacken dagh behouden. Ten tweeden, datmen niet te ſterck en Hooge. Ten derden, datmen die oock niet te na aen het Bruyn ofte Schaduwe, noch oock aen eenighe omtreck en ſet, ten ſy in eenigh byſonder voorval van eenighe ſchitter, of ſnel lichten, &c. om dieſwil dat die anderſins hart en ſtijf ſchijnen. Ten vierden, datmen de Hooghſels wel ſnel en kantigh maeckt, doch noyt daer veel ghehooght moet worden, het ſterckſte Licht op de kant, maer altijt een weynigh vande kanten af, om alſoo beter rondinghe te krijgen. Ten vijfden, draeght wel ſorge om bequaeme grondt des Papiers tuſſchen u Hooghſels en Schaduwe te laten blijven; welck alſdan een groote macht aen uwe

Scha-

Schaduwe en Hooghſels komt te geven. Merckt oock vorder aen, dat in veel plaetſen de Grondt of Coleur des Papiers voor half ſchaduwe dienen kan; welck alles een byſondere vlackigheyt en eenparigheyt veroorſaeckt ghelijck noch op een ander plaets ſal geſeyt werden; des wy hier noch yets willen aenknoopen aengaende

De Reflexien of Weerſchijnen,

Gelijck die haer ſomtijtds en na ghelegentheyt des Wercks inde Schaduwen, en op de kanten van ſommighe, doch meeſt op ronde Lichamen, laten ſien; inſonderheydt op ſulcke, dewelcke veel effender, gladder en blinckender zijn, als dat dinck is, van welck het Licht veroorſaeckt wort; en dit noemtmen Reflexien. Sy komt in't gemeen daer uyt voort, dat als de boven vlackte van eenigh Lichaem met Licht gheſlagen wort, alſdan ghelijck de Weerſteuyt van eenen Bol met ſijn Licht te rugge ſpringht, en Reflexſeert op het naeſt beſchaduwe Lichaem dat teghen over hem is; gelijck wy de verſcheyde werckingen en Bewijs-reden daer van, in ons laetſte Boecken ſullen voortbrengen.

Waer de Reflexien meeſt vallen.

Hoe de Reflexien worden voortgebracht.

En al-hoe-wel dit in het Teyckenen een welſtandt geeft, vermits het oock in 't leven geſien wort, ſo ſalmen hem ſeer voorſichtigh dragen om deſelve niet al te veel te ghebruycken; Want daer door een Coperachtige Blinckentheydt veroorſaeckt

wort,

wort, dat by na als Glas doorſchijnigh is.

Men moet geen onnoodige Reflexien maken.

En hierom moetmen (het zy dan datmen na Playſter ofte het leven Teyckent,) altijdt acht geven dat de reden van u doen daer in kan gevonden worden; dat is, dat de oorſaeck vande meer of minder Reflexien, of geen Reflexie, volkomentlijck kan geſien worden.

Soo is oock een vande nootwendighſte dinghen, datmen in een Teyckeningh of Schilderye obſervere.

De Houdinge, ofte Perſpectijf van Doncker en Licht:

Dat de Houdinge een nuttige ſaeck is te verſtaen

Want dat moet aen het Oogh vanden beſchouwer het ſelve ghevoelen doen hebben, als het natuerlijcke; en dat daer niet in zijnde, ſoo is ſoodanigen Teyckeningh of Schilderye, redenloos en doot; en ſchijnen in ſulcke, dickwils alle dingen Tommelinghs teghen ons aen te ſullen vallen. Des wy kortelijck ſullen toonen wat die is, en waer door men die moet ſien te bekomen, de reſt uytſtellende tot dat wy in ons laetſte Boeck daer van Wijtloopiger ſullen handelen. Houdinghe dan om den ſin van het woort ende de kracht van hare ware eygenſchap uyt te drucken, is dat ghene, 't welck alles wat in een

Wat Houdinge is.

Teyckeningh ofte Schilderye komt, doet achter, en voor uytwijcken, en van het vôorſte tot het middelſte, en achterſte, alles

alles op ſijn plaets doet ſtaen ; invoeghen dat een yeder dingh ſijn eygen ſtant-plaets, ſoo van behoorlijcke Groote en Coleur, als Licht en Schaduwe komt te behouden, en datmen de wijtheydt vande plaets die tuſſchen yeder Beeldt of Lichaem open en ledigh is, wijckende ofte na ſich toekomende natuerlijck met de Oogh, als of het met de Voeten toeganckelijck waere, kan na-ſpeuren, dat hem yeder dingh op ſijn eygene plaets bevindt; daerom ſy dan Houdinghe genoemt wert. En even ghelijckmen inde Perſpectijf, ofte Doorſicht-Kunde, de diſtantie die tuſſchen yeder Colom of Gebouw, of Grondt is, moet konnen bemercken, ('t gene door de geſicht-punt en ſtandt-plaets, volghens haer verkleynende Order, voor ſoo veel den ſimpelen treck aengaet, lichtelijck kan gedaen worden;) ſoo moetmen oock in een Teyckeningh of Schilderye, door 't verminderen van ſterck en flaeuw, of geproportioneerde Doncker en Lichte Coleuren, yeder op ſijn juyſte diſtantie toe-gepaſt, de wijckende reddinghe, ruymſte en eyge ſtandt-plaets van alle voorwerpen ſien konnen.

Gelijckenis vande Houdinge.

Het ſy dan als ghy na Teyckeningh, Playſter, 't leven of Schilderyen Teyckent, ſoo moet ghy om eenighſins deſe houdinge te bekomen, letten wat voor ofte achter komt, ofte hoe datſe na malkander volghen; ten anderen, let waer door datſe voor ofte achter komen, of het door doncker ofte licht gheſchiet, en door welcken

Watmen om de Houdinge waer te nemen moet in achtigh nemen.

Graet of Trap van meerder of minder donckerheydt ofte lichtigheydt, dat het komt voor of achter uyt te wijcken: want het doncker kan soo wel, na proporty dat het sterck is, en na den standt daer het gheplaetst is, voor uyt als achter uyt doen wijcken; en soo van ghelijcken oock het Licht, soo dat in desen, als op een vande swaerste deelen der Teycken en Schilder-Konst te letten staet.

En al-hoe-wel dit door onderwijs van schrijven niet wel en is te leeren, soo sullen wy uyt verscheyde Exempelen evenwel dese Lesse (om in 't alghemeen een middel tot de Houdinghe aen te wijsen) den Leerlingen voorstellen.

Middel om in't algemeen, Houdinge te bekomen.

In het Teyckenen soo moetmen letten, datmen in 't verminderen van doncker en Licht, ontrent de Lichamen die wijckende achter malkander volgen, soodanigen verschil maeckt, alsser is tusschen het flauwste Hooghsel en het Coleur van u Gront-Papier, daermen in 't ghemeen met de Witte Cryon op Teyckent; invoegen dat het t'elckens een Tint, of kenbaer Coleur van verschil, komt te verminderen; even gelijckmen seyt het scheelt een kennis, &c. Soo sult ghy een groote Reddinge, wijckinghe, uytheffingh en houdinghe in uwe Teyckeningen bekomen, en bevrijt zijn dat uwe dingen niet aen malkander vast en sullen sitten; maer in allen de natuere volgen, die haer licht altijt soodanigh op de voorwerpen weet te schicken en te bepalen, dat de donkere sijde van een Lichaem

altoos

altoos tegen de verlichte zijde van een ander, komt af te wijcken, en een verlichte Party teghen een beſchaduwde, ofte die het licht komt te ontbeeren: Of by aldien het voorwerp alleen teghen de lucht uytkomt, ſoo iſſet gheheel in ſijn maſſe donckerder dan de lucht, of de beſchaduwde zijde is alleen donckerder, ende de verlichte Party lichter dan de lucht; ſoo dat het natuerlijck leven door middel van het licht, ſich in alle voorval een wijckende reddingh weet voort te brengen: waer van oock noch yets meer inde Generale opmerckingh vande Teycken-Konſt ſal aengeweſen worden.

Dat het Licht in alle voorwerpen die wy ſien, altijt een behoorlijcke Houdinge ſchickt, waer door wy die uyt elkanderen onderſcheyden.

Dewijle nu datwe de voornaemſte eygenſchappen dieder inde Konſt te verſtaen zijn, een weynigh hebben overloopen; ſoo dient nu, datwe (om een volkomen werck te maecken) die met een korte onderwijſinge vande Oeffeningh der Teycken-Konſt ſelfs, voltoyen: Want de wijlle in alle dingen diemen wil leeren doen, geen beter order is dan datmen eerſt eenigh fondament verſtaet, dan begint, en ſoo voortvarende na de volkome kennis yvert, ſoo hebben wy die manniere oock in 't beſchrijven willen na volghen, en tot dien eynde willenwe hier beginnen te ſpreken,

Vande Ommetrecken, haer Losſigheydt en Welſtandt, beneffens de bewaringh der Parthyen, &c.

En dat eerſtelijck vande Schets, met het welck gy oock eerſtelijck uwe dingen, het zy in wat manniere van Teyckeningh, Geeſtigh, Luchtigh, doch verſtandelijck moet beworpen, en daer na met opmerckingh, volgens 't gene wy daer van hebben aengeweſen, deſelve Corrigeeren en in 't net ſtellen, alſins ſich gewennende de voornaemſte Schaduwtjens en Douwtjens met de Kool, in 't nader op-ſtellen Meeſterachtigh aen te wijſen, op dat ghy U vande ſtellinghe beter ſoud' moghen verſeeckeren: want deſe manniere van ſtellinge wijſt u aen, hoe u dinghen ſullen zijn wanneer datſe ſullen op-ghemaeckt zijn; invoegen u deſe trecken meer ſchijnen te vertoonen, d'ander inder daet is. Na welke men moet beginnen Om-te-trecken, en daer in voor al wel acht gheven op de Eeligheydt vande Omtrecken, om die ter rechter plaets te ſchicken met bewaringh van Parthyen; want het gebeurt ſeer veel dat de groote Deelen, door 't maecken van eenige kleyne bochtjens en inhammen bedorven worden. En 't ſchijnt een gebreck te weſen dat de Jonckheydt van natuyren

Hoemen hem in 't Schetſen en nader opſtellen ſal dragen.

Vande ommetreck.

ſchijnt

ſchijnt ingeplandt of aengeboren te zijn, datſe altijdt de kleynigheden, ende uyt en ingaende buyginghen, te veel in acht nemen; en daer-en-boven noch meeſt altijt grooter komen te maecken dan die inder daet zijn; waer door by gevolgh dan de groote deelen haer generael (dat nochtans de ſaeck moeſt vertoonen, en dommineeren over de andere mindere Parthykens,) ten meeſtendeel komen te verlieſen; invoeghen dat door deſe miſſlagh beledt wort, datter geen grootſheydt in ſoodanige Beelden, of Teyckeninghe komen en kan; welcke fauten lichtelijck ſouden konnen weg genomen worden, ſoo wanneermen de Jonckheyt, wegen de kennis van groote en generale Parthyen, de oogen opende, en haer Leerde niet na die kleynigheden te ſien, voor datſe de groote Deelen alle wel geproportioneert en in ſijn plaetſe geſchickt hadden. 't Welck wy verſtaen ſoo van Naeckten, Kleedingen, als allerhande voorwerpen diemen bedincken kan. d'Ander kleyne bochtjens en buyginghen kanmen t'allen tijdt daer ſachtjens in ſetten, ſoo ſullen ſy bevrijt zijn van te diep uytghekapt te ſchijnen; ghelijck wy de Teyckeningen van Jonge Maets veelmalen leelijck miſhandelt ſien, (inſonderheyt buyten de Schilder-Konſt) dat het tot een eeuwighe ſchande van haer Onderwijſers moet ghedyen, die dickwils deſe mannniere van onderwijs, of niet en verſtaen, of de moyte niet willen op haere Schouders nemen, om de Jongelingen dit eens grondigh in te ſcherpen.

Aengeboren gebreck inde Jonckheyt en Onkundige.

Hoedanig men die miſſlagh kan verhoeden.

Te veel op kleynigheden sien verhindert de generale Partyen t'onderscheyden.

De waerheyt van datmen door te naeuw op de kleynigheden te letten, de generale schoonheydt van veele Parthyen komt te missen, ofte ons beletten die te sien; blijckt selfs in 't beschouwen vande Natuerlijcke dingen: want het ghebeurt immers dickwils, dat een Mensch, maer een weynigh distanty van ons af zijnde, ons dunckt seer schoon van aengesichte te wesen, soo langhe wy sijne Trony maer in 't generael en als uyt de handt waer en nemen; welcke schoonheydt veroorsaeckt wort, door de goede schickingh vande groote Parthyen die daer in domineeren: Maer komende soo dicht by, datmen de kleyne gebreecken (gelijck als Pock-dalen, Puysten ende diergelijcke) konnen onderscheyden, soo komt onse Ooghe de generale schoonheyt te verliesen, en hout sich soodanigh besich ontrent de ghebreckighe Parthykens, dat sulcken Trony ons dunckt leelijck, of ten minsten soo schoon niet te schijnen, dan sy te vooren scheen, en inder daet dickwils is. Daerom hier in 't voorby gaen te observeeren staet, dat alle dingen uyt de handt ghesien, haer wesen best komen te vertoonen 't welck oock eensdeels door de tussen komende lucht wert veroorsaeckt; want door dien de Parthyen yeder voor haer selven volmaeckt en schoon zijn, soo konnen sy oock door haer juyste t'samensettingh en onderlinge schickinghe, een schoon geheel maecken: dese dan een algemeenen dagh en schaduwe ontfangende, worden door het licht datse op de

Noodige opmerckingh.

ver-

verhevene deelen, ende de ghematighde schaduwe die door minder licht inde laege deelen ghesonden wort, soodanigh opgheschickt, datse niet als met groot behagen, op een geproportioneerde distantie van ons en konnen gesien worden. Invoegen wy dit gevoelen daer niet van en konnen hebben, soo wanneer wy daer te dicht by zijn, vermits wy alsdan beletten dat daer luchts genoegh tussen beyden kome, om dese optoyinge te konnen uytvoeren.

Merckt vorders aengaende de omtrecken, dat gy die niet te hart noch te scherp en haelt, voornamentlijck op den dagh; (het sy dan dat ghy Teyckent met Swart Krijt, of Root Krijt, of anders:) maer inde beschaduwde zijde mooght ghyse wel wat stercker en breeder haelen; t'elckens daer op acht gevende, datse door het uytschaduwen soodanigh konnen wegh smelten, datter by na als gheen trecken meer ovrigh en blijven; alsoo dat uwe Teyckeningh schijnt als sonder ommetrecken Geteyckent te zijn: Want men moet weten datter in 't leven geen trecken ghevonden worden, maer datse alleen bepaelt, of omgeschreven worden, door de uyterste eynden van hare uytgestrecktheyt so in lengde, dickte en breete, die de Lichamen besitten; gelijck oock sulcks in een Schilderye kan gesien worden, alwaer de uyterste eynden van alle dingen over een komen met het Coleur datse in 't midden van haer heele Velt hebben. De kleyne verschillen die om de rondinge te bekomen of anders

Vande omtrecken.

't Leven is sonder omtrecken.

buyten

NB. buyten geslooten, invoegen dat het ophouden van dit of dat Coleur, haer omgeschreven forme sonder treck aenwijst, even alsmen dat in 't leven alsoo komt te sien.

Omtreck tegen den Dagh.

En al-hoe-wel dat het veelmael gebeurt, datmen in het Teyckenen dickwils tussen Wit en Wit, en tegen den dagh een Omtreck moet maecken, om de af-teyckening van 't een of t'ander deel te vertoonen, voornamentlijck op Wit Papier, soo salmen dat evenwel niet eer doen voor dat de noot dwinght, en daer geen ander kans toe is; en die salmen dan oock met soo bequaeme lossigheydt doen, voornamentlijck aende zijde vanden dagh, als het mogelijck sal wesen.

Kleyne dingen konnen somtijts sonder omtreck gemaeckt worden, en nochtans omgetrocken schijnen.

Men kan oock veel dingen, insonderheyt in 't kleyne ofte kleyne deelen, sonder trecken tegen den dagh aenwijsen, die evenwel soo volkomen sullen schijnen als offe omghetrocken waren; daer van alle voorvallen niet wel en konnen geseyt worden; Wy sullen slechts een Exempel voor allen stellen, de reste moet de Geest van een Geestigh Teyckenaer na gelegentheydt van het Werck, verstandelijck weten toe te passen, volgens 't gene sijn Voorwerp sal konnen lijden; door welcke op-merckingh men veel aerdigheyts en lossigheyts in sijne Teyckeningh sal konnen brengen, die het verstandt vanden Teyckenaer, aenden Kundigen beschouwer genoegsaem sal te kennen geven.

Merckt

Merckt dan tot een Voorbeeldt, dat de Trony A. van vooren met volkomen Lynien en trecken is omgetrocken, en de Trony B. alleene maer de schaduwtjens die onder de Neus en Mondt vallen, een weynigh aengewesen. Nu is de Vrage of inde Trony B. eenighe onvolkomenheydt kan getoont werden, dat door de buytenste trecken als in Trony A. sou konnen verbetert worden? Ick meene van neen: Maer datmen in tegendeel aen B. een aerdige lossigheydt siet, die Wit tegen Wit, een bepalingh van Afteyckeningh sonder omtreck vertoont. *Exempel.*

Dit sal misschien een Wondersprenckigh Exempel schijnen; Namentlijck, datmen yets inde Teycken-Konst souw komen te sien, *Nader verklaringh over 't vorige Exempel.*

ſien, of ten minſten ſchijnen te ſien, datter inder daet niet en is, inſonderheydt voor de onkundige, ofte die de ware oorſaeck daer van niet en verſtaen: Maer men moet weten, dat het verſtant vande Ziele des Menſchen ſoodanigh gheſtelt is, datſe met haer Oordeel en bedenckingh de oogen in het beſchouwen der dinghen te bate komt; invoegen dat wanneer wy maer de af-ſtippen van een bekent voorwerp, in een wiſſe Order (langhs welck ſy anderſins ſouden omgeſchreven en bepaelt worden, by aldien men die wilde omtrecken) en komen te ſien, onſe Ziel daer van aen ons een indruck doet hebben, die de bevatting van den ſin der afſtippingh maeckt, en ons ſeght dus of ſoodanighen dinck te weſen. De reden daer van is deſe; dat wy gewoon zijn, in een dierghelijck volkomen voorwerp, de ſelve voorname afſtippen (ſonder welcke datſe niet en ſouden konnen weſen datſe zijn moeten) te bemercken. Gelijck in de Trony B. kan gheſien worden, alwaer dat het Jock vande Wijnbrauwen, de Neus, de Mondt, Onderlip en Kin, 1. 2. 3. 4. 5. de Afſtippen zijn van alle de buyten deelen van de ganſche Trony; die wy gelijck als uyt dit Voorbeeldt blijckt, voor een volkomen Trony komen aen te ſien.

De meeninge van dit Exempel eens wel verſtaen zijnde, ſalmen ſich gewennen dit te obſerveeren, en de geſeyde loſſigheydt (na gelegentheydt van tijdt) met kennis hier en daer in ſijn Teyckeninghen weten te oeffenen; ten eynde ghy daer door een aerdige

aerdige manniere en Meesterlijcke handelingh meught bekomen.

Staet oock noch wel aen te mercken, dat dit alles niet verstaen en wort van allerhande mannieren van Teyckenen, want het rouw en Schetsachtigh Teyckenen, meest in trecken en omtrecken bestaet, alhoe-wel de lossigheydt en ongeachtheydt daer in oock een seer groot voordeel geven kan, wanneerse gheleerdelijck en wel op sijne plaets is toe-gepast. Hier uyt kan oock lichtelijck gegrepen worden, hoemen in desen op het Gront-Papier sal handelen, alsoo daer in geen onderscheyt en valt, als alleene dat de Hooghsels hier veel konnen uytwercken, en veel trecken kan vermijden, diemen op 't Wit Papier nootsaecklijck moet maecken: Waerom datmen op het Grondt-Papier, sich meer als elders, van trecken op den dagh te maecken sal waghten, om datmen (als geseyt is) dat door de Hooghsels genoeghsaem doen kan. Welck kortelijck is 't gene wy raeckende de omtrecken en lossigheyt te observeeren hadden. Nu willen wy tot Besluyt

Van het Op- TEYCKENEN *en Uyt-voeren*

Spreecken, omtrent welcke, wel met een geleerde Oogh dient aengemerckt te wer-

Nuttigheyt van de voorgemelde opmerckingh.

werden, datmen de dingen diemen in 't na volghen ſiet, niet alleen Manneken na Manneken na en aept, even als de Kinderen doen; maer datmen lette (het zy datmen na Print, Teyckeningh, of Schilderye yets doet) wat den Meeſter van ſijn Principael, met alle het gene hy in ſijn Werck gemaeckt heeft, ſeggen wil; wat ſijn gedachten daer omtrent zijn geweeſt; wat deſe of gene treck, ſchaduwe, licht of Hooghſel beteeckent, waer ſy van daen komt, waerom hy het hier bruyn, gints noch donckerder, vlack, of licht gemaeckt heeft; en door wat middel, en om wat reden, en diergelijcke opmerckingh; om dat alles na den regel van proportie, ſulcks oock in uwe Teyckeningh te brengen, en geleert inde Konſt te werden.

Inſghelijcks moetmen in 't beſchouwen van 't natuerlijck leven aenmercken, door wat leden en deelen een dingh komt te weſen, ſoo als wy ſien dat het is, of ſich aen ons vertoont: Als by Exempel, ſoo ghy eene Trony Teyckent het ſy na 't leven, Schildery of anders, ſoo neemt naeuw acht door wat teyckens, trecken, toetſen, ſchaduwen, en parthyen ſoodanigen Trony hare eygen weſen en paſſie beſit; te weten, offe droevigh of blijde, lachende of ſchreyendt, out of jongh, geyl of zedigh, toornigh of zachtſinnigh, ſchoon of miſmaeckt is; op dat ghy 't ſelve merckende, niet alleen ſoodanighe trecken, toetſen en ſchaduwen op het juyſte ſoud' mogen na volgen, en alſoo deſelve Paſſie vande ſoodanigen

danigen Trony evenredigh uyt-beelden; Maer oock voornamentlijck, op dat ghy daer door, de werckinge van 't leven soudt leeren grondigh verstaen, en door gewoonte 't selve in u gheheugen opvatten, om sulcke doeningen namaels uyt uwen eygen geest te voorschijn te brengen.

Nuttigheyt van de voorgemelde opmerckingh.

Wanneer nu datmen sijn dingen begint op te Teyckenen, soo salmen voornamentlijck in 't uytschaduwen letten, datmen in 't eerste die niet soo sterck noch doncker en maeckt, als die wesen moet, noch alsmen die krijgen kan; maer door altijt wat te goet te houden, sien meester van sijn Teykening te blijven, op dat gy het daer na (soo het noot dede) altijt wat donckerder kont maecken; want het kan gebeuren dat ghy om Schilderachtigh te Teyckenen, yets donckerder sout moeten maecken, indien ghy eenige houdinge of wijckingh in uwe Teyckeningh sout willen brengen; by aldien nu, dat ghy de eerste schaduwe vande mindere donckerheyt, soo bruyn ghemaeckt hadt als gy kondet, en datse nochtans weghens haer plaets, standt, en dagh veel moeste verschillen, ten opsicht van andere die noch stercker en donckerder mosten wesen, om sijn behoorlijcke kracht te toonen, soo sout ghy u seer bedroghen vinden, en ghewaer worden dat voor u geen uytkomen te krijghen waer: Want men moet weten, dat met wat stoffe van Cryonnen datmen Teyckent, daer en is maer een uyterste donckerheyt en sterckste licht. Daerom datmen sich van jonghs aen

Schaduwen moet men niet wel soo doncker maecken alsmen kan.

Flaeuw Teycke-nen geeft groot voordeel.

ſeer ſaght, flaeuw en eenparigh ſal ghewennen te Teyckenen, en in die flaeuwigheyt ſoo veel als doenlijck is, de verminderingh ofte Perſpective van doncker en licht ſien in te voeren; ſo ſult gy u ſelden ſoo verr' miſleyt vinden of ghy ſulter een uytreddinge aen konnen maecken; en daer geen acht opgevende, ſulje lichtelijck aen die Klip ſtooten daer aen dat den Antiquen Schilder *Euphranor* (als *Valerius Maximus* vertelt) eens Schipbreuck leet: want als dien goeden Meeſter eens de twaelf Opperſte Goden wilde afmalen, ſoo heeft hy eerſt *Neptuynis* aen getaſt, beſtedende daer aen de uytvoerighſte kracht ſoo der Coleuren, als der Konſte: Maer komende daer na aen *Iupiters* Beeldt, ſoo merckte hy ſeer wel, dat in deſen meerder Kracht en Heerlijckheydt vereyſt wiert, dan in 't Beeldt van *Neptuynis*, aen welcke hy hem als t'enden Geſchildert had; dus vont hy hem jammerlijck bedrogen, en leerde te laet dat hy quade giſſingh gemaeckt hadt: want nadien hy de mindere dingen op het uyterſte had ſterck en krachtigh gemaeckt, ſoo was hem onmogelijck de meerdere noch hooger te doen vliegen.

Leerſaem Exempel.

Eenparigheyt is noodigh.

Hier by moetmen oock ſien ſijn Teyckeningh geduerigh in een eenparigen ſtant te houden, ſoo dat het eene niet boven het andere en ſchreeuwt, en uwe Teyckening vol donckere en lichte vlecken ſchijnt te weſen; maer het donckerſte moet ſich by het mindere doncker, ende het minder doncker by het vlacke vanden grondt des

Papier, ofte gemeene half ſchaduwe, en dit by de Hooghſels, ſoo de vlacken dagh als de ſterckſte lichten eenparigh houden, of anderſins zijt gy terſtont in hardigheyt en ſtijvigheydt vervallen; dát dan met het te verbeteren, den wegh baent om aen 't knoyen en vroeten te komen, en ſoo eyndelingh bedorven wert.

Van gelijcke ſalmen oock op het Gront-Papier met de Hooghſels doen: Maeckt die noyt (inſonderheyt daer ghy veel hoogen moet) ſoo licht, dat ghy gebreck van Wit ſout hebben, om de ſelve noch lichter te konnen maecken; ontrent welcke oock al verſcheyde dingen waer te nemen ſtaen: Sommige die leggen in het Teyckenen, ſelfs eerſe eenen vaſten en beſtendigen omtreck maken, de Hooghſels eerſt; te weten, de generaelſte en vlackſte, en die buyten twijffel het ſterckſte licht ſullen moeten uytmaecken; en dan beginnen ſy allenghkens de omtrecken en ſchaduwen, waer door ſy voor eerſt een generael in hare Teyckeningh krijgen, dieſe dan met Hoogen, Uytſchaduwen, Diepen of Toetſeeren, voorts tot het eynde toe opmaecken. Andere ſchaduwen hare Teyckeningh, en voeren die ganſch uyt, en ſetten dan hier en daer de Hooghſels daer in; beyde deſe mannieren zijn goet, ſoo wanneer de vlackheydt en wat daer ontrent moet geobſerveert worden, wel is in acht ghenomen; tot welck de eerſte manniere noch wel de bequaemſte kan ghenaemt worden. Anderſins is weynigh daer

De Hooghſels moeten noyt als voort 't laeſt ſoo ſterck alſe konnen aengeweſen worden.

 aen

aen gelegen wat eerſt ofte leſt, ofte door elkanderen gedaen wort; alleene dient dit volgende noch in acht ghenomen te worden: Namentlijck, dat by aldien ghy op Grondt-Papier Teyckent na een Teyckeningh, men alleene moet ſien, datmen de evengelijckheyt van doncker en licht, door deſelve manniere van handeling, na volgt; bewarende t'elckens wel u groote Parthyen van licht en ſchaduwe, en de kleyne ingeſchickte parthykens inde ſelve, op dat alſoo de groote over de kleyne mochten blijven Domineeren, volghens 't gene tot verſtant van yeder eygenſchap hier van is geſeyt; welcke inde eene Teyckeningh na de andere lichtelijck is te volgen.

In een Schilderye is licht en minder licht in 't Na-teyckenen quaet te onderſcheyden.

Maer aengaende de Schilderyen, daer in zijn ſeer veel aenſtootelijcke Klippen, en valſche lichten die u verleyden konnen; door dien dat wegen de verſcheydentheyt der Verwen, ſoo wel geen onderſcheyt en kan ghemaeckt werden, tuſſchen licht en wat minder licht, en by gevolgh oock niet vande ſchaduwen; daerom datmen aldus ſal opmercken.

Geen licht noch ſchaduwen moet men in't navolgen alleen aenſien.

Voor eerſt, neemt wel in acht het ſterckſte licht van U ganſche ſtuck, en oock ſoo vande donckerſte ſchaduwen; ende en maeckt geen Hooghſel ofte licht dat ghy alleen aenſiet; maer let t'elckens op het ſterckſte, en op alle andere lichten, die als eenigh licht in Conſideratie komen, hoe veel het daer van in minderheydt of meerderheyt is verſchillende. Siet oock geduerigh wanneer u eenighe lichten in 't oogh komen

komen te blaecken, de reden van dat licht te onderſoecken, waer door dat het hem ſoo licht komt te vertoonen, of het niet en is om dat het ſich rontſom in eenighe donckerheydt beſet vint; want ghy daer door dickwils kunt bedrooghen worden, meenende dat ſoo licht te zijn dat gy een Hooghſel ſout willen maken, maer 't ſelve naeuwkeurigh onderſoeckende, en volgens het voornaemſte licht aenmerckende, ſoo ſouwje dickwils bevinden, datje naeulijck de grondt vlackte van 't Papier ſout moghen laten; ja ſomtijdts noch met een luchtighe ſchaduwe overloopen; ſulcken kracht geeft de donckerheyt wanneer daer eenigh licht in 't midden van haer ſtaet. Van gelijcke ſoo eenighe donckerheydt in 't midden van het licht ſtaet, ſy ſal u veel donckerder vertoonen dan ſy inder daet is: Daerom datmen in het Teyckenen geduerigh licht tegen licht, en doncker tegen doncker moet vergelijcken, ſoo ſult ghy als door een wiſſen Regel, de kracht en ſterckte van yeder licht en ſchaduwe uytvinden; en alſoo een eenparigheyt, generaelheyt, houdinghe en uytvoerigheydt in uwe Teyckeningen bekomen. En wanneer men in twijffel is, ofmen oock het onderſcheyt der lichten en donckerheden al wel Oordeelt, ſoo moetmen ſijn Principael met een ſchemer-oogh, of half toegenepen geſicht beſchouwen; invoegen ghy alles by na door een duyſtere Miſt ſchijnt te ſien; ſoo ſullen de ſterckſte lichten en ſchaduwen de Meeſter blijven, en de andere al

na

na proportie verminderen, en haer gelijck als geheel verliesen.

Besluyt. Meer hier van achten wy niet noodigh te seggen, overmits van yeder eygenschap in 't bysonder op sijn plaets is ghesproocken; des wy verhopen dat dese korte onderwijsinge eenige nuttigheyt by de Leergierige geven sal, waer doorse sullen opgeweckt worden, om onse andere Boecken die wy van voornemens sijn met den Tijt in 't licht te brengen, met verlangen te gemoete te sien; gelijck wy oock wenschen, datse die bekomen hebbende, in het gebruyck veel voordeels daer uyt t'harer Oeffeningh, meugen be-erven.

EYNDE.

Verlichterie Kunde
of regt gebruyk der
WATER VERWEN
Nieuwlijks vermeert
door
W. GOEREE.
1670.

Verlichterie-Kunde,

Of recht gebruyck der

Water-Verwen.

In welcke des ſelfs kennis, en volkomen gebruyck tot de Schilder-Kunde, ende de Illuminatie ofte Verlichterie noodigh zijnde, kortelijck werden geleert.

Eertijts uytgegeven door den Voortref-felijcken Verlichter

Mr. GEERARD ter BRUGGE.

Ende nu tot nut der Liefhebbers voor de tweedemael doorgaens met noodige aenmerkingh vermeerdert; dienende om neffens het Illumineeren ofte Affetten, oock het Coloreeren en Schilderen met Water-Verwen te Oeffenen.

Door W. GOEREE.

Den tweeden Druck.

Tot MIDDELBURGH,

By *Wilhelmus Goeree*, Boeck-verkooper in *Cicero*. ANNO 1670.

VOOR-REDEN,

Aenden Leser.

G*Unstige Liefhebbers.*

Het is gansch buyten onse verwachtinghe gheweest, dat doen wy dit Tractaetjen, handelende vande *Verlichterie-Kunde* of recht gebruyck der Water-Verwen, met eenige vermeerderinghe hadden uytgegeven, bevonden hebben dat het by eenighe Liefhebbers is aengenaem gheweest, alsoo dat den geheelen Druck in korten tijt gemant is; welck ons heeft gaende ghemaeckt, 't selve andermael met eenige byvoeghsels en aenmerckingh in 't licht te brengen; te meer noch, alsoo wy onse *Inleydingh tot de algemeene Teycken-Konst* wederom moesten uytgeven, tot welcke oock geen weynighe noodige dingen tot Onderwijs zijn bygekomen, gelijckwe inde Voor-Reden van dat Tractaet hebben geseyt: Invoegen dese beyde, als te vooren in een Bun-

delken ſoude konnen t'ſamen gaen: Doch in het herdrucken van deſe twee zijn wy te rade geworden, dat het niet ondienſtigh ſoude weſen, neffens de Teyken-Konſt, een Inleydingh tot de Practijck der alghemeene Schilder-Konſt, nieulicks daer by te voegen, en dat te laten dienen tot een korten Voorlooper van een ander Groot Werck, dat nu alreede eenige tijt by ons is onder handen geweeſt, in welck wy de Schilder-Konſt in verſcheyden Boecken ſullen Af-deelen, en daer de Teycken-Kunde, Bouw-Kunde, Anatomie of Menſch-Kunde, Ordineeringhe, en Coloreeringh verhandelen, en met Figueren Wiskonſtigh betooghen. Tot welcke uytvoeringh niet alleen koſten en moeyten moeten beſteet werden, maer oock tijdt van nooden is, aen welck het ons dickwils manqueert; Gemerckt deſe Oeffeningh maer een ledige Neerſtigheydt is, die van ons alleen in af-geknepen Uurtjens uyt luſt tot die Oeffeningh, en nuttigheyt der

Leer-

Leergierige besteet wert, ofte die dewelcke lust hebben om fraye besigheden, en Wetenschappen ter handt te nemen: Gelijcker dan oock verscheyde Vermaeckelijcke dinghen voor den Mensche ghevonden zijn, die tot een eerlijcke uytspanningh van de gewoone beroepingh, het sy dan hoedanigh die wesen mogen, dienen konnen. En gelijck als het een Welighen Acker niet en verergert dat sy nu met het eene en dan wederom met het ander Vruchtbrengent Zaet bezaeyt werde, of oock somtijts Brake gelaten wort, alsoo wort oock een goet Verstant grootelijcks verbetert door 't Oeffenen van verscheyde eerlijcke Konsten en Wetenschappen. d'Arbeytsaeme neerstigheydt van onse Beroepingh en wort noyt beter bevordert, dan wanneer ons ghemoet een soete uytspanninge gegeven wort; na welcke verposingh men t'elckens wederom als een Herschapen Mensch kan aenden Arbeyt vallen. Veele (behalven noch veele die de Leegh-ganck soecken)

ken) trachten hunne verpoſingh, ick weet niet waer elders heen te haelen, maer eylaes ſy vinden niets, als te blijven die ſy waren, en nergens van te weten. Hoe menigh Braef Jongh Borſt, en ſietmen onder deftige Luyden Kinderen niet, die door de Ledigheydt, en yverloosheydt tot de Studie, en Oeffeningh van Konſten, (ofte om datmen niet altijt Boecken en kan) tot verachte en ſlaefſe onhebbelijcke Exercitien vervallen, ſcheppende nergens vermaeck in dan inde Drinck-Winckels en Tuys-Schoolen; daer dickwils het Verkeer-Berdt haren Boeck is, daerſe door de dagelijckſe Oeffeningh ſoo wis in werden, datſe alle de Folys met de Schijven wel by Doncker ſouden weten op te ſlaen. Daer is in 't Opſnyen en groot-ſpreken de minſte een Corporael; maer datm'er eens van eenige Konſtige, Nuttighe, vermaeckelijcke Oeffeningh Study of Wetenſchap, als van de Zangh-Kunſt, Wis-Kunſt, Teycken en Schilder-Kunſt, of andere Natuerkun-

dige

dige Wijsheyt ſoude willen ſpreecken, men ſoude vande meeſte dickwils ſoo veel grondighe reden hooren voortkomen, als of men voor die tijdt in 't Landt vande Stomme was. Hier uyt kan men leeren weten, datmen de wetenſchappen noch Konſt-handelinghen by de ſulcke, noch in hare Scholen niet ſoecken moet. Soeckt gheen gebrade Worſten in een Honde-Kot want ſy zijnder niet ſeght den Heer de *Bruyne*, en 't is oock ſoo. Men moer de goede Oeffeningen vinden inde gene welcke ſtil van Geeſt en geſet van verſtant zijn, deſe beminnen in 't ghemeen de Konſten te gelijck met dieſe Oeffenen; en 't welck een onfeylbaer Teycken is van Leerſaemheydt, ſy hebben vande Konſtenaers een groot-achtingh. Het is grootelicks te verwonderen datter ſoo weynigh (buyten die de Schilder-Konſt, Beeldthouwerye, en diergelijcke handelen,) de Teycken-Konſt oeffenen, ofte haere gronden verſtaen, daer het nochtans het alderbequaemſte

middel is , om aen het verſtandt vanden Menſch een algemeene kennis, en mannier van beſeff mede te deelen; invoegen daer by na niets en kan voorkomen of men ſalder met Oordeel van konnen ſpreecken, en ſijn eyghen nuttigheden van genieten; als wy dat breeder in onſe Teycken-Konſt hebben getoont. Onder allen blijft dit ſeecker datmen de Teycken-Kunde verſtaende, bequaem is, om ſonder Onderwijſingh veele dingen tot ſijn vermaeck aen te vangen. En om niet van Mathematiſche Konſten, of andere daer van afhangent te ſpreecken, ſoo iſſe byſonderlijck een ſeer bequaeme aenleydingh, om ſich tot de Verlichtery - Kunde, of Schilderen met Water - Verwen te begeven, ghemerckt dit niet van het Teyckenen en verſchilt, als in dit Tractaet op ſijn plaets aengeweſen wort.'t Selve kan oock met ſeer weynigh moeyte en omſlagh geoeffent werden, en vereyſt op verr' na ſoo veel arbeydts, gemors noch ſta breet niet als wel het Schilderen met d'Oly-

d'Oly-Verwen op Tafreelen; maer ſeer beknopt, en in kleyne plaets kanmen deſe dinghen na ſijnen luſt doen; oock af en aengaen als men wil, en ſoo voorts. Oock konnen door de Water-Verwen aerdige en fraye dingen gemaeckt worden, ſoo wel van die gene welckmen ſelfs Inventeert, Teyckent, Copyeert, ofte na het leven volght, als Opgedruckte Papiere Print-Kunſt: welck laeſte meeſt geoeffent wort van d'Afſetters, die de Zee en Landt-Caerten, Atlaſſen en andere dinghen Illumineeren, om hun daer mede te Erneeren. Doch het Schilderen met Water-Verwen, is voor de Ionckheydt een uytnemende fraye Konſt, om den ledigen tijdt tot uytſpanningh daer in te beſteden; is playſant in het doen ſelfs, en eerlijck wanneermen door de ſelve yets Geeſtighs voltrocken heeft. 't kan oock voor de bejaerde een luſtighe doeninghe weſen, voor die haeren luſt daer toe konnen inlaten: Oock inſonderheydt voor Ionge Dochters, en aenſienelijcke

Dames,

Dames, die vele ledigen tijdt hebben, en die doch wel tusſchen de Spiegel en de Kam, in dingen van minder aenſien haer beſich houden. En of ſchoon deſe teghen ons mochten inbrenghen, datter veel aen vaſt is, datmen de Teycken-Konſt diende te verſtaen, en deſwegen veel Arbeydts en Hooft-breeckingh van nooden is, om de Verlichterye-Kunde te Leeren; ſoo moetmen hier op weten, dat alhoewel deſe Konſt ſulcks al vereyſt, ghelijckſe dat oock doet; datter evenwel veel fraye dingen inde ſelve konnen ghemaeckt werden, ſonder heel geleert inde Teycken-Kunde te weſen: gelijck als daer dan zijn, de Freuytagien, Bancketten, Vogelkens, en alderhande Looven en Bloemen, welcke inſonderheyt playſant voor d'Ooge zijn, en ſtoffe genoegh geeft, van veranderlijckheyt, oock om ſijnen goeden Geeſt en Kennis diemen beſit, daer in bekent te ſtellen, en een roemruchtigen naem van hem te laten uytgaen. De ſwaere dingen, als daer zijn

Beel-

Beelden, Ordinantien, Beeſten, Lantſchappen en diergelijcke mogen Jonge Borſten, ofte die na meerder Geleertheydt ſtaen, of alreede hebben, aenvanghen, na dat yeder tot deſe andere tot andere dingen van ſijn ingenium geleyt wort; oock kan het ligt gebeuren dat ſommige Geeſtige Ionckvrouwen door 't Oeffenen vande gheringhſte Werckſtucken, inde Konſt, door het wel geluccken van haren Arbeyt, luſt ſouden krijghen om verder tot de algemeenheydt deſer Konſt in te booren, en alſoo uytnemende te werden. Den Geeſt beſit hier de Vryheydt, ſoo wel als inde algemeene Schilder-Konſt op Tafereelen, want daer in verkieſt yeder Meeſter ſoodanighen Study als met ſijne genegentheydt alderbeſt accordeert, ghemerckt het niet wel alle Univerſeele en in elck dingh, even groote Meeſters konnen zijn. 't Is dan ons voornemen tot allen deſen, de Verlichterye-Kunde te vertoonen, de Verwen na hunnen aert te leeren kennen, temperen, aenleg-

leggen, en daer mede alle dingen Natuerlijck na den Aert der Schilder-Konst te Coloreeren; en dat soo wel tot een nuttigh Tijt-verdrijf en verlustinge van den Geest, voor diese alleen tot vermaeck willen Oeffenen, als voor die hun daer mede Erneeren willen. En alhoewel dit Tractaet eertijdts door Mr. *Gerard ter Brugge* is uytgegeven, soo hebben wy evenwel de Vryheyt genomen om 't selve voor de tweede reys met eenige noodige dingen te vermeerderen; en wel voornamentlijck om dat het voornemen van dien Autheur niet anders en is geweest, als om het Af-setten ofte Illumineeren van Papiere Konst-Printen, Caerten, en diergelijcke te leeren, sonder yets meer; en dewijl men bevint dat Printen beverwen is Printen bederven, indien het niet wat verder uyt de Teycken en Schilder-Konst en worde ghehaelt, soo hebben wy dit geheele Werck soodanigh gheschickt, dat neffens het Af-setten oock het Schilderen met Water-Verwen daer vol-

volkomen uyt kan geleert werden, gemerckt die oock in veelen met deſelve accordeert, als in dit kleyne Werckje ſal geſien worden : verhopende dat dit geen minder aengenaemheydt, Nuttigheyt en ghebruyck by de Liefhebbers en ſal hebben als het eerſte, op datwe daer door moghten aengeprickelt werden om d'andere dinghen die by ons onderhanden zijn, met ſpoet af te veerdighen, ten eynde het algemeen de Nuttigheydt in korten daer van be-erven mogte. 't Welck wenſcht uwen, &c.

GOEREE.

Verlichterie-Kunde.

Het eerſte Capittel.

Vande Verwen en Gereetſchappen diemen inde Verlichterie gebruyckt.

EEr dat wy ſullen ſpreecken van het bereyden en gebruycken der Verwen, ſoo ſullen wy eerſt alle de voornaemſte die inde Verlichterie-Kunde ghebruyckt werden, beneffens d'andere weynighe Gereetſchappen vervolgens aenwijſen; op dat den Liefhebber wete, van welcke dinghen hy ſich ſal moeten verſien, om alles wat door de Water-Verwen kan ghedaen werden, daer mede te konnen uytvoeren.

Wy hadden ghemeent door een Figuerken, alle de eygen Coleuren der Verwen, in hunnen aerdt aen te wijſen, op dat daer door de Leerlingen, die het Schilderen met Water-Verwen eerſt by de hant nemen, en de Verwen ſelfs noch niet en kennen, die als door een Stael, of Monſterken, ſouden mogen leeren onderſcheyden; tot welcker eynde wy deſe volgende Perxkens hadden geordineert; dan alſoo 't ons aen den tijt, (die daer al wat veel ſoude moeten aen beſteet geworden zijn) gemanqueert heeft, iſſet nagelaten; en hebben deſelve alleen leedigh daer by gevoeght, en met Nombers gheteyckent, vol-

gens de Benamingh der Verwen ; den Oeffenaer kan die na het bekomen ſijner Verwen , nu en dan yeder op ſijn Nomber een Percktjen beleg-ghen , ſy konnen bequamelijck dienen tot de Memorye , en oock tot aenwijſinge , om alſmen eenigh Stuck Wercks wil Coloreeren , in ghedachten te doen komen , wat Verwen of Coleuren men ordineeren en by den anderen ſchicken wil ; gemerckt alle deſe Verwkens by den anderen geleyt , u dat voordeel ſullen verſchaffen: Daer-en-boven , ſoo kan de gene die deſe moeyte op hem neemt , andere Leerlinghen daer door goet Onderwijs geven.

De ſoorten der Verwen in de Water-Verwen gebruyckelijck, zijn deſe volgende.

Wit.	1. *Loot-wit.* 2. *Schelp-wit.* 3. *Schelp-ſilver.*	Geel.	12. *Maſticot.* 13. *Geel Opre-ment.* 14. *Saffraen.* 15. *Geel-Beſien.* 16. *Geel Oocker.* 17. *Guttegom.* 18. *Ruſgeel.* 19. *Schulp Gout*
Blaeuw	4. *Indigo.* 5. *Blauw Lack.* 6. *Blaeuw As.* 7. *Smalt.* 8. *Oltermarijn,* 9. *Lackmoes.*	Groen	20. *Spaens groen* 21. *Sap groen.* 22. *Bergh groen.* 23. *Groene Aerd of Terre-verde.*
Geel.	10. *Ligte Schijt-Geel.* 11. *Bruyne ſchijt Geel van verſcheyde ſoorten.*		

Root.

1		14		27	
2		15		28	
3		16		29	
4		17		30	
5		18		31	
6		19		32	
7		20		33	
8		21		34	
9		22		35	
10		23		36	
11		24		37	
12		25			
13		26			

Root.	24. *Fermilioen.* 25. *Meny.* 26. *Root Krijt.* 27. *Roon Oocker of Bruyn root* 28. *Lack.* 29. *Brezilje verf*	Swart	33. *Lamp-swart* 34. *Been-swart.* 35. *Wijngaert-swart.* 36. *Smee-Kool-swart.* 37. *Oostindische Inct.*
Bruyn.	30. *Bruyn Oocker* 31. *Bitter, of Roet uyt de Schoorsteen.* 32. *Keulse Aerde*		

De andere Coleuren nu die in de Verlichterie souden mogen dienen, konnen alle uyt dese boven-genoemde Verwen, door vermengingh getempert en gevonden werden; gelijckwe in't vervolgh van yeder soort, neffens haer bereydinge, gebruyck en werckinge, sullen aenwijsen.

Vande Gereetschappen tot de Water-verwen noodigh, en eerst vanden Vrijf-steen.

Men sal sich versien, van eenen goeden Vrijf-steen, die wel gelat en hardt is, en in 't vrijven niet af en neemt; want de Verwen (insonderheydt de Water-Verwen) werden door het afnemen vanden steen, of sachtigheyt vanden looper, seer bedorven, en de levende gloyentheydt als uyt-geblust. d'Ondervindinge heeft geleert dat de Porphyr steenen en Serpentijn steenen seer goet zijn: oock wel eenighe

platte af-gesaeghde Keyen; de Marmer-steen is veeltijdts te saght; dan konnen sommighe goet gemaeckt werden, door een Maent 10 a 12 inden Oly te leggen, en dan wederom een gansche Somer inde Sonne laten droogen en hardt worden.

Die gansch sinlijck op hare Verwen willen wesen, en niet meer van nooden en hebben, als tot hare vermaeckelijcke Oeffeninghe dienstigh is; dese konnen haer bequamelijck met een stuck effen Spiegel-Glas, op een effene Block of dicke Planck, wel superficiel, en gelijck dragende met Pick vast gheset, behelpen; dese hebben geenen noodt van af-schueren, dan men moetse voor 't vallen waghten, want het Glas als 't bekent is, is breeckende waer.

Vande Pinceelen.

Aengaende de Pinceelen, daer van moetmen der veel hebben, op datmen in Curieuse dingen niet verleghen zy, maer licht een schoon nemen kan; de Borstelkens en Vis-pinceelen, komen hier minst te passe, als alleen in Lochten en diergelijcke dinghen aen te leggen, diemen verdrijven moet. Oock voor die gene welcke in het af-setten groote dingen komen te maecken, en heele Gronden en Velden, als in Caerten de Om-wercken aen te leggen; maer anders zijn de Pinceelen best. Die sijn dingen suyver en net wil doen, moet tot yeder bysonder Colorijt dat hy Tempert ofte gebruyckt, 't sy dat hy d'een op d'ander leydt, ten minsten twee Pinceelen houden, oock wel dry, op dat hy

daer mede niet en behoeve van d'een Verf in d'ander te komen, waer door de Verwen vuyl worden, en haer ſchoon Coleur verlieſen.

Stucken Glas om de Verwen op te Temperen, &c.

Men moet hem hier oock verſien van ettelijcke ſtucken Blanck Glas, die gelat en ſuyver zijn, dienende om ſijne Verwen op te leggen, daer op te Temperen, en van daer te gebruycken; gemerckt houte Palletten hier toe niet en dienen. En op datmen den aert en kracht van yeder Verwe beter op 't ſelve ſoude konnen onderſcheyden en ſien, ſoo kanmen deſe ſtucktjens Glas, van achter met ſuyver wit Papier beplacken, ſoo ſal door de Onderſteuningh die het Papier aen het door-ſchijnigh Glas verſchaft, de eygenſchap van yeder Verf beter geſien werden. Doch en hebben d'Affetters, veel min de Dozijn Werckers, die de Verwen in menighte moeten gebruycken deſe dingen niet van nooden, maer konnen die uyt hare Backjes en Schulpen wel verarbeyden. Men moet ſich oock verſorgen van een Laetjen, 't welck men decken kan, dienende om daer in ſijn Verwen (buyren Oeffeningh zijnde,) voor Stof, Zandt en Vuyligheydt te bewaren. 't Geen vorder van nooden is, als Flesjens, Gom-water, en andere dingen, ſal genoegh uyt de gebruycken af-genomen konnen werden. Volght nu de beſchrijvinge van alle de Verwen in Order..

Het tweede Capittel.

Van 't Loot en Schelp-wit ſijn Temperatie en gebruyck, oock van het Schelp-ſilver.

LAet ons nu van yeder Coleur en die Verwen die daer onder behooren, kortelijck yeder ſijn aert, Temperantie en gebruyck aenwijſen, op datmen eerſtelijck de natuere der Verwen kennende, lichter moghte verſtaen, 't gene van 't aenleggen en Oeffenen der ſelve, in 't vervolgh ſal geſeyt worden.

Loot - Wit.

Wy beginnen dan eerſtelijck van het Loot-Wit, en Veneets Schelp-Wit. Dit ſalmen wel ſterck en fijn met ſchoon Rege-water vrijven, (wantmen geen ander tot eenighe der Water-Verwen neemt;) en dan met Gom-Water dat niet te vet is Temperen: met het ſelve leytmen alle Sijde Kleeden, Lijnwaet en andere dingen aen; men ſchaduwt het ſachtjens met dun Indigo-Blaeuw, en ſomtijts wat purper daer onder; de voornaemſte Diepſels doetmen met wat ſwart onder het Indy-Blaeuw, men hooght dit met ſterck Wit, dat ſommige wel met Schelp-ſilver doen; dan 't moet ſoberlijck ghehandelt werden,

werden, of men maeckter de dingen belachelijck mede.

De manniere hoemen dit Schelp-ſilver maeckt, ſal by de Geele Verwen gheſeyt werden, vermits wy daer oock ſullen handelen van het Schulp-Gout te bereyden; dan men vint het ſelve beyde genoegh te Koop. De Voorvallen nu daer het Wit in andere Verwen meer ghebruyckt wert, ſullen wy op veel plaetſen aenmercken, want by na alle Coleuren op d'een of d'ander wijſe dat van nooden hebben; waerom het by de Boter vergeleecken wert, die alle Spijſen verbeetert.

Men moet oock over de Witte Verwen aenmercken, datmen die, inde dingen welcke daer alleene mede moeten aengeleyt werden, eenigſins kan ontbeeren, voornamentlijck in Lijnwaten ende dierghelijcke; latende den Witten grondt van het Papier of Parquement daer toe dienen, en ſchaduwen dat met Ooſt-Indiſchen Inct, of wat Indy-Blaeuw en Swart, heel ſachtjens, als hier en daer op ſijn plaets noch ſal aengemerckt werden.

Het derde Capittel.

Vande Blaeuwe Verwen, haer ſoort, Temperantie ende gebruyck.

Indigo.

WAt de Blaeuwe Verwen aengaet, daer van is den Indigo, onder de Water-Ver-

wen een vande voornaemſte. Men kan de beſte daer in onderſcheyden, datſe licht, blinckende en ſponcieus is ; anderſins wert inde ſelve veel bedrogh ende vermenginge gedaen, die wel tot andere dingen, maer niet tot de Schilder-Konſt kan gebruyckt werden. Deſe Indigo moet met ſchoon Water langhe gevreven werden, want hoe langer hy ghevreven wort, hoe dat hy al ſchoonder wert. Deſe tempertmen oock met Gom-water ; alleen en wert die nergens aengeleyt, om datſe te ſterck, doncker en onplayſant uyt haer ſelven van Coleur is ; dan wanneer die met Wit ghetempert is, geeft die in verſcheyden trappen een ſchoon Blaeuw. Men kan daer mede allerhande Blaeuwe Metſel-wercken en Gebouwen, ſoo oock Colommen, Trappen, Voor-gevels, en Peuy-balien of Balonſters aenleggen; als mede eenige Wateren, en Yſerwerck; oock eenige Lakenen, en lijvige Kleeden. Men ſchaduwt die dinghen met de ſelve Indy-Blaeuw, en wat ſmalt daer onder, en wort gehooght met Wit en Blaeuw; oock wel op de ſnelſte dagen, met Wit alleen: ja ſommige doent oock met Schelp-ſilver; dan dit is te gemaeckt, en voor een die de Konſt verſtaet, niet gheraden. d'Andere ghebruycken die deſen Indigo in de Temperantie met andere Verwen heeft, ſal hier en daer in 't vervolgh gevonden werden.

Blaeuwe Lack.

Belangende de Blaeuwe Lack, die verſchilt niet veel vanden Indigo, alſoo die meeſt daer uyt ghemaeckt wert. Inde Oly-Verwen wort die

die meer gebruyckt , om datſe het Verſterven minder als den Indigo onderworpen is. Dieſe inde Verlichterie wil gebruycken , haeren aert is even als den Indigo.

Blaeuwen Aſcus.

Den Aſcus nu, ofte Hemels Blaeuw, is mede een ſeer ſchoone Verwe; wert van verſcheyde ſoorten hoogh en leegh van Coleur ghevonden; men moet altijdt na de ſchoonſte, vetſte, fijnſte , en minſt ſandaghtighſte omſien ; waerom oock ſommige Liefhebbers den Oltermarijn veel tot Curieuſe dinghen ghebruycken ; maer alſoo deſe, die heel ſchoon is, ſeer dier is, en op alle plaetſen niet ghevonden wort, ſoo kan men 't met den beſten Aſcus wel doen. Den Aſcus, dewijlmen hem altijt fijn vint, behoeft men niet te vrijven , ofte hy ſoude ſijn ſchoon Coleur verlaten, gelijck daer meer Verwen van dien aert zijn ; als den Meny, de Maſticot, Smalt, en diergelijcke. Hierom moetmen die alleen met Gom-Water Temperen, en gebruycken haer met een weynigh Loot-wit daer onder, 't welck haer geſmijde maeckt, vermits hy veeltijts wat ſchrael valt, waerom Curieuſe Bloem-Schilders, en andere die deſe veel gebruycken moeten, groote moeyte aenwenden om ſchoone Aſſen en Oltermarijnen te bekomen. Met deſelve kanmen allerhande Kleedingen aenleggen, en ſchaduwen die met Aſcus en Indy-Blaeuw, ende de voornaemſte ſchaduwen en diepſels met Lackmoes dat weynigh Gegomt is ; het Hoogſel met Aſcus, en wat veel Wit. Men leyt met

de voorschreven Ascus, oock allerhande Loghten aen, als mede alle Landtschappen, Steden, Bergen en Geboomten, die seer verre in 't verschiet liggen, daer toe men meer wit dan Ascus nemen moet. Oock doetmen daer wel een weynigh Lack onder, om de verschieten na een Purperachtige dysigheydt te doen aerden; doch al na dat de ghesteltheydt des Lochts vereyst. Dit schaduwtmen met Ascus, en hooget met Wit, gelijck breeder inde mannier van verschieten te Coloreeren sal geleert werden. Staet noch weghen den Ascus te Noteeren, datmen daer niet veel mede en moet morssen, of onder andere Verwen mach komen, maer suyver handelen, want alsse niet suyver geleyt is, soo komt die licht groen te werden; insonderheyt alsmen die alleen soude willen aenleggen; doch het wit kan dit in veelen wederhouden.

Smalt.

De Smalt vintmen oock van veelerley soort in fijnte, en schoonheydt van Coleur; men kan die even als den Ascus gebruycken; Maer alsoo hy wat dick en kladdigh valt, soo isse wat moyelijck om wel te handelen; insonderheyt alsmen hem alleen soude willen aenleggen, gelijck van veele ghedaen wort, insonderheydt in het Afsetten van Devotie Printen, of oock dingen van geringe Prijs. Dan alsmen hem egter wilde gebruycken, soo moetmen die met wat Wit temperen, en schaduwen met Smalt en Indigo, ende de toetsen en diepsels met Lackmoes ofte Indigo: dit hoogtmen met meer Wit als Smalt, en voorts als vanden Ascus is gesproocken.

Lack-

Lackmoes.

Den Lackmoes en dient om hare Bruynigheydt nergens alleene aengeleydt, dan alleene tot eenige donckere en regenachtige Lochten, doch ſalmenſe evenwel een weynigh met ander Blaeuw temperen; oock om datſe anders ros wort en haeſtigh vande Lucht op eet: Om dit te beletten, ende een ſchoone Blaeuwe Verwe uyt deſelve te maken, ſoo moetmen die temperen met goede ende klare Seep-ſieders Looge. Wanneer de Lackmoes nu door lange ſtaen ſijn Coleur verlooren heeft, kanmen die met weynigh Kalck daer in te doen, veel ſchoonder maecken dan die te vooren was. Anderſints en heeft den Lackmoes geen gebruyck, dan alleen datſe dient om andere Blaeuwen in 't Temperen bruynder te maecken, en ſchaduwen en diepſels op deſelve mede te leggen.

Oltermarijn.

Aengaende den Oltermarijn, ſijn Temperatie en gebruyck is als vanden Aſcus geſeyt is; men moet die om haer Eel Coleur ſuyver houden, en niet meer nat maecken alſmen beſigen wilt; ſtreckt ſich wel uyt, wanneermen die wel komt te handelen; is ſchoonſt wanneerſe op een enckele witte gront geleydt wort; maer over ander Verwen heen, en laet hy hem ſoo wel niet gebruycken.

Het

Het vierde Capittel.

Vande Geele Verwen haer bereydingh, temperantie ende gebruyck.

Lichte Schijt-geel.

VAn de Geele Verwen, alſoo daer verſcheyden ſoorten zijn, ſullen wy eerſt ſpreecken vande Lichte Schijt-geel; deſe ſalmen vande ſchoonſte nemen, en vrijven die met Water, en Temperenſe wat vetachtig met Gomwater; en alhoewel men veel dingen inde Verlichterie voorvallende, met andere Verwen kan afdoen, ſoo dient deſe Schijt-Geel evenwel, om eenige Koper-wercken en Blancke Matalen aen te leggen; datmen ſchaduwen kan met Sapgroen en Indigo; en met Schulp-Gout hoogen, of ſoomen wil anders met Maſticot en Wit, &c.

Bruyne Schijt-geel.

Soo wert oock de Bruyne Schijt-geel, die mede ſchoone en ſlechte gevonden wort, weynigh inde Water-Verwen gebruyckt; maer inde Oly-Verwen geeft de beſte, een Gloeyent doorſchijnigh Colorijt, na den Bruyn-geelen aerdende. Inde Water-Verwen ſoumen in plaets van deſe de Geele Lack, die wat lichter is dan deſe, konnen gebruycken. Het Rus-geel is mede een

een ſeer ſchoone Gout-Geele Verwe , maer is veeltijdts wat dick en ſavelachtigh , om inde Water -Verwen te ghebruycken ; doch kanmen alle deſe door den Saffraen, Guttegomme, en Bezie-Geel voorby gaen.

Maſticot.

Den Maſticot is mede een ſeer goede Verwe, d'een ſoort hooger Geel, dan d'ander zijnde , wert meeſt onder de Groene Verwen getempert, want ſy alleen wat ſchrael is: Sy wert evenwel gebruyckt om ſomtijts eenige Somerachtige helderheyt , inde verſchieten der Lochten aen te leggen, datmen ſachtjens tegen de blaeuwe Bergen aen drijven moet: Oock dientſe tot Hooghſels van eenighe Boomen, Veldtſtreecken van eenighe Verlichte Valeyen , of vlackheden op de Bergen ende diergelijcke, als dat in 't aenleggen vande Landtſchappen ſal geſeyt worden.

Oprement.

Het Geel Opremcnt, is wel een ſchoone Verwe, maer ſeer vergiftigh , daerom men die in 't gebruycken, vanden Mont moet houden. Men vrijft deſe met Oude Piſſe, en laetſe dan droogen ; ghebruyckende , Tempertmen die met Gom-water : met deſelve machmen aenleggen alle Vrouwen Kleedingen, Sijden en Satijnen; en ſchaduwen die met Bruyn Oocker en Saffraen , ende de Diepſels met Roedt uyt de Schoor-

Schoorsteen. Dan om haer fenijn wilse gheen Hooghsel dragen. Oock kanmen dese wel uyt het gebruyck verbannen.

Saffraen.

Aengaende den Saffraen, die heeft inde Verlichterie-Konst groot gebruyck: wanneermen die bereyt, soo steltmense in schoon Water te weyck, met een weynigh Alluyn om beter uyt te bijten: Hier mede kanmen allerhande Sijdige Kleedingen aenleggen, en schaduwen die met Bruyn Oocker en schoone Meny: De diepsels moeten wat Lackachtigh getoeft zijn; het en verdraeght oock niet wel hooghsels, dan alleen Gout, dat in alle Kleedinghen niet en schickt, ten sy in bysonder voorval, van Koninghlijcke Borduersels ende anders.

Alsmen daer wat Meny ende Gom-water in doet, kanmen daer allerhande Goude Waeren mede aenleggen. Oock wel eenighe schijnsels ende stralingen inde Lucht, ofte om het Hooft van eenige Heylighe; men schaduwt die met fijne Meny die wat vet Gegomt is, oock wel met wat Bruynen Oocker, of wat Roedt daer onder. De voornaemste diepsels nu kanmen met Lack en weynigh Swart leggen, en met Schelp-Gout hoogen, soomen wil.

Bezie-Geel.

Het Bezie-Geel wert oock veel gebruyckt, en komt in Coleur den Saffraen seer na, dient

mede om tot yets Simpel binnen 't Werck te gebruycken, wantmen daer mede, gelijck oock met den Saffraen over andere Verwen niet en kan heen komen, dewijl het maer een dun ſap is, dat niet en deckt als op een ſuyveren witten gront; heeft veel gebruyck om in de Lantkaerten, de Landen af te ſcheyden, tot welck ſy veel gebeſicht wert: oock tot de Boorden, Comparteeringh, in Schriften en anders van groote Caerten te beleggen. Het en verdraeght om ſijn doorſchijnentheydt geen verhoogingh, ten ſy met Schulp-Gout. Wanneer men deſe Bezien wil bereyden, ſoo plettertmen die wat in ſtucken, doch niet fijn, ſteltſe met Alluyn en ſchoon Water te weycke, ſoo ſal het hem in een Dagh of twee tot een ſeer ſchoon Geel uyt trecken. Men kan met de voornoemde Bezy-Geel, allerhande Kleedinghen aenleggen, en ſchaduwen die met Saffraen en Schijt-Geel, oock wel met Meny en Saffraen, ofte Bruyne Schijt-Geel, en de diepſte toetſen met Lack. Sy dient vorders om alle ſchijnſelen inde Locht te maken, oock Vyer en Vyervlammen, en wat van dien ſlagh is, alſwe vanden Saffraen geſeyt hebben.

Geel Oocker.

Geel Oocker, moet wel gevreven en ſchoon ghehoudeu worden, verlieſt licht ſijn Gloyentheydt; men Tempert die gevreven zijnde, oock met Gom-Water; Is een ſeer vette en nutte Verwe, maer heeft inde Verlichterie ſondetlingh geen gebruyck, als alleen om eenige Santgronden,

gronden, Zeylen van Schepen, of nieuwe Hout-wercken aen te leggen, datmen met Bruyn Oocker schaduwt, en met Wit en geel Oocker, of diergelijcke, hoogen moet.

Gutte Gomme.

Belangende de Gutte Gomme, die geeft een seer schoon Geel, by na den Saffraen gelijck, maer is vetter. Deselve solveert of smelt terstont wanneermen een weynigh daer van in een drupken schoon Water vijf ses leght; Sy is bequaem om Kleedingen en Gout-wercken aen te leggen: dan het is wat ongemacklijck om met andere Verwen daer over heen te Schilderen. Wy soudender meer van seggen, maer kan inde Verlichterie licht ontbeert worden.

Schulp - Gout.

Dewijle daer geen Verwe en is, die het Gout in kracht en glans kan te boven haelen, soo en salmen het selve nergens alleen aenleggen, maer dat alleen laten dienen om hier en daer eenige dingen te verhoogen, ofte oock wel tot Cieraet: Maer indienmen yets Vergulden wilde, ofte dat soo begeerde te doen schijnen, als in Wapen - Schilden, Velden, en anders, soo kanmen dat, wanneer 't aengeleyde Grontdroogh is, op een gelat eycken Plancktjen leggen, en Bruneeren dat met eenen Wolwe, of Honde-Tant; leggende voor d'eerste reys daer een Gebruneert stucktje Post-Papier over heen,
daer

daer na met de bloote Tant op 't Gout; om welcke reden het mager moet Gegomt wefen: 't geen oock door Bladt-Gout kan gedaen werden, voor die met het felve weet om te fpringhen; anderfints falmen in 't Schilderen met Water-Verwen, 't Gout foo fpaerfaem gebruycken als 't mogelijck is, want veele hun Werck daer t'eenemael mede bederven; dies wy raden, dat, die eygentlijck met Water-Verwen Schilderen willen, het ganfch uyt hunne dingen wegh bannen, of befighen het ten naeuwften ghenomen alleen, aen Goude gefchirren, diemen foo wil vertoonen; en voorts aen Boortfels, Borduerfels, Franien en dierghelijcke, die eygentlijck Gout moeten vertoonen.

By aldien dat nu yemandt fich wilde gelegen laten zijn, om dit Schulp-Gout felfs te bereyden, (niet tegenftaende dat ghenoegh te Koop gevonden wort, oock wel dat van Koper in plaets van Gout gemaeckt wert, als ick my heb laten berechten, 't welck niet en deught; en is in 't ghebruyck favelachtigh, en fonder glants, hoewel het hoogh van Coleur is.) foo willen wy in 't voor-by-gaen de manniere daer van aenwijfen. Neemt oprecht Salarmoniac, en feer vet en klaer Gom-water, vrijft het tot een wit Papken; dan neemt geflaghen Bladt-Gout, t'elckens een Blaedtjen feffens, vrijft het daer wel kleyn onder, dan wederom een ander, en foo al voort, tot dat ghy Gout genoegh hebt; dan vrijft het t'famen wel fijn een ganfche uere langh; neemt het fuyver op, doet het in een fchoon Glas met klaer laeuw Regen-Water, roert het met een Vederken wel onder een en laet het fincken; gefoncken zijnde, giet het

ſoetjens af, en vult het wederom met water als vooren, en wederom roerende, en gheſoncken zijnde afgieten, Continueerende dat ſoo lange, tot alle de Vettigheydt en onſuyverheydt vanden Salarmonica wegh is, u Gout dan ſchoon zijnde, ſult gy 't met een Pinceel in een Schulp verſpreyden en laten drooghen; doch ſtaet te Noteeren, datmen dit in verſcheyde Schulpen en in yeder een weynigh moet doen, op dat men in 't beſigen niet veel meer en ſou behoeven, nat te maecken, alſmen verbruycken wil; welcke natmakingh men doet met mager Gom-Water. En gelijckwe hier van het Gout geſeyt hebben, ſoo handelt men even met het Silver; invoegen de bereydingh en gebruyck, een en 't ſelve is.

Het vijfde Capittel.

Vande Groene Verwen, haer Bereydingh, Temperantie ende ghebruyck, volgens hun verſcheyde ſoorten.

Spaens Groen.

GElijck de Groene Verwen mede ſeer verſcheyden zijn, en veelerley in Trappen uyt elkanderen, door de vermengingh konnen voort gebracht werden, ſoo willen wy hier eerſtelijck hande-

handelen van het Spaens Groen, alſoo dat veel inde Verlichterie geoeffent wort : Men moet het ſelve wel lange en ſterck met een weynigh Wijn-ſteen, en Wijn-azijn vrijven, en dan door een doeck ſijghen, en het dunne en klare Sap alſoo gebruycken, 't wert oock door het ſtaen niet te ſlimmer; met het ſelve kanmen bequamelijck allerhande zijde Kleedingen, oock Velden, Boomen, en groene Loof-Bladen aenleggen, en ſchaduwen die met Sap-groen, en wat vanden ſelven Spaens Groen, ofte Sapgroen alleen, na dat het ſterck en gloeyent moet ſchijnen. Men hooght dit wel met Maſticot en wat Wits. Uyt dit Spaens Groen kanmen verſcheyde ſchoone Coleuren van Groen temperen, Namentlijck aldus : Spaens Groen met Sap-groen, ghemenght geeft een ſchoon Groen. En ſtaet wel te letten, dat hoe meerder Sap-groen ghy daer in doet, u Groen al donckerder ſal worden, welcke oock gheſchaduwt en gehooght wert als vooren. Soo geeft Spaens Groen, en Maſticot, een playſante ſchoone Verwe. Inſgelijcks Spaens Groen met Galle van een Snoeck ghemenght is oock ſeer ſchoon Groen. Men vint van dit Spaens Groen het welck Gediſtileert is; 't welcke ganſch ſuyver is, en wert inde Oly-Verwen daermen 't Spaens Groen om ſijn fenijnigheydt niet en beſicht, gebruyckt om te Lackſeeren. Men kan dit inde Water-Verwen gevreven als vooren oock beſigen, ghemerckt het ſeer ſchoon ende gloeyent op een ſuyvre witte grondt komt te decken.

Sap - groen.

Het Sap - groen hoewel het een ſonderlinge goede en nootſaeckelijcke Verwe inde Verlichterie-Kunde is, ſoo wertſe nochtans om haer vettigheydt en donckerheydt nergens, ofte ſeer ſelden alleen aengeleyt, maer men ghebruyckt die om daer mede te ſchaduwen, en te diepen; oock om andere Groenen daer mede ſterckker te maken, als doorgaens blijcken ſal. Het en kan oock niet als inde Water-Verwen ghebruyckt werden, vermits het een Sap is, dat geen Oly of Vernis aen en neemt. En gemerckt het uyt ſich ſelven ſeer vet is, ſoo en behoeftmen daer geen Gom-Water, maer alleen gemeen Water toe te gebruycken; ten ware Water dat ſeer flaeuw Gegomt is.

Verſcheyde Groenen.

Behalven deſe boven-genoemde, ſoo zijnder oock noch verſcheyde andere Groene Verwen, die, al hoewelſe niet veel vanden andere en verſchillen, met beſcheydentheydt vanden Liefhebber dienden gehandelt te werden.

Voor eerſt is 'er dan het Bergh-Groen, dit ſalme temperen met vette Gom of Lijm-Water, en een weynigh Honigh om de ſchraelheydt te binden, en is bequaem om ſijde Gordijnen en andere Kleedingen aen te leggen: Men doeter om 't ghemacklijck gebruyck wel wat Wit onder,

der, men ſchaduwet met dun Sap-groen, en Hooget met het ſelve Groen en Wit.

Engels-Groen, getempert en aengeleydt als voorſchreven, geſchaduwt met Sap-groen, en Maſticot gehooght, heeft mede eenigh gebruyck wanneermen 't na de Konſt weet te handelen. Sever-Groen komt met deſen in allen over een. De Groene Aerde ofte Terreverd, wort inde Verlichterie om ſijn onplayſant Coleur niet gegebruyckt, ſoo dat wy achten niet noodigh te zijn yets meer vande Groenen te ſeggen, ghemerckt die d'een uyt d'ander, daer-en-boven uyt Blaeuw en Geel te ſamen gemenght, in ontelbare verſchillige Coleuren konnen getempert en door Wit, of Geel na begeeren ge-aert werden.

Het ſeſde Capittel.

Vande Roode Verwen haer bereydinge, temperantie ende gebruyck.

Vermilioen.

ONder de Roode Verwen en is gheen ſoo ſchoon dan den Cinober, ofte Fermilioen; het ſelve vintmen meeſt altijdt fijn gevreven en droogh. Men tempert het mede met Gom-water, en leyt daer mede allerhande Kleeden aen, doch niet te dick, want het is een ſtercke Verwe; men ſchaduwt deſe met ſchoone Veneetſe Lack, en de donckerſte ſchaduwen en diepſels,

met de ſelve Lack en wat ſwart daer onder: en hooghtet met Fermilioen en Wit, ofte Wit en Menie ; de Fermilioen wert oock in Lijf-Verwe of Cornatie tot de Naeckten, doch ſoberlijck ghebruyckt, alſwe op ſijn plaetſe ſullen leeren.

Menie.

De Meny is wel ſchoon maer een ſchraele en zantachtige Verwe, daerom datmen die omſe wat te vergoeden, door een ſtuck fijn Camerix doeck moet uyt-buylen: anderſins ghebruycktmen oock wel gediſteleerde Meny, of liever Gewaſſe Meny, welcke ſeer fijn ſuyver en hoogh van Coleur is. Men tempert deſe met wat vetachtigh Gom-water, en daer mede leytmen allerhande Kleeden en Lakenen aen, en men ſchaduwt die met Lack, gelijck den Fermilioen, en hooghtet met Meny en Wit, oock wel met Maſticot. De Meny met Loot-wit getempert, geeft een fraey ghebroocken Coleur, men ſchaduwt die met dun Lack, en hooghet met Maſticot en Loot-wit: Oock de Meny met Saffraen getempert is een ſchoon Oraengie Coleur, dit ſchaduwtmen met Fermilioen, en het voornaemſte diepſel met Lack, en men hooght het met gemeene Maſticot.

Root Krijt.

Het Root Krijt, ofte Roode Aerde, moet men mede wel vrijven, en met ſeer dun Gom-

water temperen ; 't geeft een seer goede Verwe , maer is alleen bequaem om dunne over den Witten gront des Papiers heen te leggen , laet hem seer wel handelen , insonderheyt inde mannier van Wassen. Is inde Water-Verwen bequaem , om Paerden, Ruynen en Rotzen aen te leggen ; men moet het schaduwen met Root Krijt en wat Lack, en hooghent met Bruyn Root en Wit , of by aldient wat teer en dun is aengeleyt, kan 't sonder hooghsel op veel plaetsen door gaen.

Rooden Oocker.

Het Bruyn Root ofte Rooden Oocker , is by na het Root Krijt ghelijck , maer kloecker en lijviger om te decken , men moet die wel fijn vrijven , en met Gom-water temperen; men leyt met deselve alle Mueragien , Ruynen, en Behuysingen aen : Men diept of schaduwt die met stercke Bresilie Verwe , en Bruyn Root , en hooghtse met Bruyn Root en Wit.

Lack.

De Lack aengaende , dewijle datter verscheyde soorten zijn , soo salmen sich bevlijtigen, om vande beste te bekomen, voor welcke de Florentijnsche of Veneetse Lack gemeenlijck gehouden wert , dese moet seer suyver en lange gevreven worden , en met Gom-Water getempert worden : Welcke dan dunnekens aengheleyt zijnde bequaem is tot alle Kleeren ,

Gordijnen, en Fluweelen, dit falmen fchaduwen met wat ftercker Lack, en de voornaemfte diepfels met Lack en een weynigh fwart van Wijn-rancken gebrant, en gehooght met Lack en Veneets Schelp-wit. Oock is defe Lack bequaem om alle dingen te Bloofeeren, oock om met wat Wit getempert bequaem om verfcheyde Bloemen en andere dinghen aen te leggen, als op fijn plaetfe fal geleert werden.

Brefilie Verwe.

De Brefilje Hout-Verf komt by na in Coleur met den Lack over een, en konnen uyt defelve verfcheyde Verwen welcke bequaem zijn om inde Verlichterie-Konft te gebruycken ghemaeckt werden. Wy fullen eerft de manniere van haer te bereyden ; en dan hun ghebruyck aenwijfen.

Neemt tot een half Pont gherafpt Brefilie Hout, een en een half Pint klaer out Bier, een goeden Roemer Regen-water, en foo veel Wijnazijn ; dry Loot witten Aluyn, en een Loot Gomme Dragant, laet het t'famen een weynigh ftaen weycken foo 't den tijdt U toelaet, zied dit op de helft en giet het als dan klaer af, of figet door een Doeck, en bewaertfe koudt geworden zijnde in een Glaefe Flesken, of verglaeft Potjen ; en fy fal buyten ftof en vuylnis ghehouden, hoe ouder hoe fchoonder werden. By aldien nu die wat bleeck is, en datmenfe terftont moefte befigen, foo fetter een weynigh van op 't Vyer, en laetfe eens luftigh op zieden,

den . soo wortse terstont seer schoon en bruyn; men kan dese gebruycken om Kleedingen aen te leggen , en schaduwense met Lack , maer hooghsels en wilse niet lijden, waerom die veel tot het leggen vande schaduwen alleen ghebruyckt wert , ofte oock van de Af-setters om de Provintien inde Lant-kaerten te onderscheyden. Men kan mede eenighe schoone Verwen uyt de voornoemde Brezylje Verwe maecken , en dat door de volgende temperantie. Neemt Brezylje Verwe, tempertse met Loot-wit , en Pot-asse-water , soo hebt ghy een schoon Violet ofte Purper: Doch men moet wel toesien, datter niet te veel Pot-asse-water in gedaen en wort , want de Pot-asse maeckt die doncker , en het Wit maeckt die licht , soo datmen hier in na sijn voornemen moet af of toe doen. Wilmen het Purper uytnemende schoon hebben, doeter een weynigh smalt in ; dese is dienstigh om Fulpen en Fluweelen aen te leggen , men schaduwt dese met Lack en Swart , ofte oock wel met Lackmoes , na datmen het uyt den Blaeuwen , ofte uyt den Rooden hebben wil , welck alles na den aert der dingen diemen voor heeft te maecken, moet geschickt werden , en de Konst Schilder-Kundigh toelaten wil.

Het ſevende Capittel.

Vande Bruyne Verwen, haer Be-reydingh, Temperantie en gebruyck.

Bruyn Oocker.

ONder de Bruyne Verwen is den Bruynen Oocker geene vande minſte, deſelve kan met lange en fijn te vrijven niet bedorven worden. Sy is een vette en nutte Verwe; en wort als andere inde Verlichtery met Gom-water getempert: Wanneermen deſe met een dropken Saffraen menght ſoo iſſe bequaem om alle Stelen, Tacken van Boomen, en veelderley Houtwerck aen te leggen; men mach dit met Roet uyt de Schoorſteen ſchaduwen, en de diepſels met Roet en Swart: en met Oocker en Wit hoogen. Deſen Oocker met Wit aengeleyt, is dienſtigh tot het aenleggen van alle Zant-gronden en Klippen, die op de voor-gront komen, welcke met beſcheydentheyt moet getempert, gheſchaduwt en ghediept worden, na dat die ſterck ofte flaeuw, doncker ofte licht moet ſchijnen.

Den lichten Oocker alſoo ſy meeſt met den Geelen Oocker over een komt, ſoo wijſen wy den Oeffenaer tot het Vierde Capittel.

Roet

Roet uyt de Schoorsteen.

Het Roet , ofte Bitter dat uyt de Schoorsteen valt , is een seer nutte Verwe in dese Konst ; men sal hier van sien het vetste en bruynste te bekomen , Ziedent met schoon Water een weynigh op , en sijgent saghte door een Doeck ; men leyt daer mede alle Baerden , Aerde Wallen , Schorssen van Boomen , Outheyt, Schuyren, Boere beteerde Huysen , Schepen en Schuyten aen ; en na datmen het licht of doncker aengeleyt heeft , salmen het met Roet en Swart , ofte Bruyn Roet alleen diepen en schaduwen ; sy en wilt oock niet wel hooghsel verdraghen , gelijck breeder op sijn plaets sal geseyt werden.

Keulsche Aerde.

De Keulsche Aerde is oock een schoone , Bruyne ende gloeyende Verwe , dan alsoo men dat met het Bruyn - Oocker en Roet uyt de Schoorsteen doen kan , soo kanmen die beneffens den Omber , inde Verlichterie wel ontbeeren.

Het

Het achſte Capittel.

Vande Swarte Verwen, haer Bereydingh, Temperantie ende gebruyck.

Lamp-Swart.

HEt Lamp-Swart wert oock in veelen ghebruyckt, hoewel het Been-Swart beter is; 't ſelve ſalmen met Gom-Water temperen, men kan het oock met Lijm-Water warm zijnde, beſigen, dat beſt voor d'Affetters is. Men mach met het ſelve alle Bonetten, Hoeden, Kleeden, en alle andere Sijde Sleuyels aenleggen, ſchaduwent met dit ſelve Swart, en hoogent met Wit en Swart.

Been-Swart.

Been-Swart heeft alle het ſelve gebruyck, maer moet hart gevreven en met redelijck vet Gom-Water getempert werdeu; en voorts gehooght en geſchaduwt als voren.

Wijngaert-Swart.

Wijnrancken-Swart ſalmen prepareeren van het Hout des Wijngaerts, 't welckmen tot een Kool

Kool wel ſal laten door-branden, uytdooven, den As afdoen, en dan wel fijn vrijven, en met Gom-water temperen; daer mede leytmen alle ſijde Kleeren, Zatijnen, en diergelijcke aen, en dan met Lamp-Swart dunnekens naden aert der zijden gheſchaduwt, en met Wijnrancken-Swart en Wit ſnellekens gehooght.

Ooſt-Indiſchen Inct.

Den Ooſt-Indiſchen Inct kanmen mede voor een Swarte Verwe inde Verlichterie ghebruycken, ſy laet haer ſeer bequamelijck handelen, kan ſeer dun en aerdigh op een Witte grondt aengeleyt worden, dient derhalven om dunne doorſchijnige Sleuyels, Floerſen en anders aen te leggen, en ſchaduwen dat met den ſelven Inct die wat ſtercker is; aengaende de hooghſels, die vallen weynigh in deurſchijnighe dingen, offe konnen door de ſchaduwen en ployen genoeghſaem aengeweſen werden.

Het negende Capittel.

Vande Natmaeckingh der Water-Verwen.

DEwijle dat ſommighe Verwen nootſaeckelijck vet moeten Gegomt weſen, en andere wederom mager, oock eenige ſonder die; ſoo moetmen in 't Natmaecken en temperen der ſelve,

ſelve, ſorge dragen dat hier in de mate behouden worde, volghens dat de nature der Verwe lijden mach : gelijck daer dan is de Meny, de Maſticot, Brezilje Verwe, Fermilioen, en oock den Aſcus konnen wel ſtercke Gomme verdragen, maer alle de andere Verwen moghen wel met wat mager Gom-water ghetempert zijn. 't Geen men tot Carnatie ofte Lijf-Verwe in de Naeckten wil ghebruycken, temperen ſommige met Lijm-water; dan deſe wil wel wat warm verbeſicht werden.

De Gomme nu diemen in 't ghemeen ghebruyckt, is Arabiſche Gom: Deſe ſteltmen te ſmelten in ſchoon Regen-water; gheſmolten zijnde, ſijghtmen die door een ſchoonen doeck, en men bewaert het voor ſtof en vuyligheyt in een Glaſe Fleſſe. Andere die Curieus zijn, of alleen tot hun vermaeck de Water-Verwen handelen, nemen Rooſe-water, ofte ander gemeen Water dat door Diſtilatie overghehaelt is, en laten daer de Gomme als geſeyt is in ſolveren, welcke dan ſoo licht niet en komt te bederven, of muſtigh te riecken. En op datmen in 't gebruycken van 't Gom-Water daer mede niet en ſoude ſwatelen, ſtorten, ofte in 't bydoen ontrent de Verwen ſich vergiſſen, ſoo kanmen een lange Schaght nemen die onder even opgeſneden is, en boven een kleyn lucht-gaetjen heeft; wanneermen deſe in de Fles ſteeckt wortſe vol Water, dan de Vinger daer op gehouden, blijft het Water daer in tot men 't wederom lucht geeft, op de wijſe van een Wijn-Pomp die de Wijn-Proevers ghebruycken; en aldus kanmen ſoo weynigh teffens nemen alſmen wil. Dan men kan van die Glaſe Tuyt-Fleskens nemen,

die

die noch wel ſoo gemackelijck komen, ten ware men dat in Quantiteyt verbeſighen moeſte, en dan kanmen ſich ſoo licht niet vergieten.

Het thiende Capittel.

Door wat middel men de Water-Verwen ſal te bate komen wanneer die niet wel en willen loopen, of op het Papier vatten.

DEwijle meeſt alle Verwen diemen inde Verlichterie-Kunde gebruyckt van die natuere zijn, datſe geen vettigheyt noch onſuyverheyt en willen lijden, en deſwegen op het Papier ofte Parquement daermenſe op handelen wil, dickwils niet na behooren en willen vatten, invoeghen het Werck hier door op veel plaetſen ſeer ſchurft en onvolmaeckt moet blijven, 't welck oock in 't Arbeyden een verdrietige moeyelijckheydt baert, en groote tijdt wegh neemt, om in 't aenleggen de gronden te doen decken: ſoo ſalmen om ſulcks te verhoeden, deſe remedie daer tegen te werck konnen ſtellen.

Neemt een verſche Oſſe-Gal, koockt dat ſap daer uyt met wat zout, ſoo langh over goet Vyer tot datſe geen vuyligheydt noch ſchuym meer opwerpt, telckens dat luchtigh en ſchoon afſcheppende; dat gedaen zijnde ſteltſe te kouwen, en bewaertſe alſdan in een Glaſe Flesken buyten

buyten alle vuyligheyt. Wanneer nu uwe Verwen in het aenleggen ofte anders beginnen te haperen, alſoo datſe niet wel voortvloeyen en willen, ſoo ſalmen een kleyn dropken van deſe Galle in ſijn Verwen doen, en alſdan ſullen ſy bequamelijck komen te loopen, en op het Papier vatten. Men mach deſe Remedie vryelijck en ſonder hinder van ſijne Verwen gebruycken, gemerckt deſe Galle de Verwen geen Coleur en geeft noch en neemt; alleene iſſet wat Vies voor die gene welcke gewoon zijn hun Pinceelen dickwils inde Mondt te ſteecken, daermen ſich van mach leeren wachten.

Staet oock noch aen te mercken datmen niet meer Verwe met deſe Galle en behoeft te mengen alſmen voor die tijdt ghebruycken ſal; en niet eer voor dat het noot doet; want men niet altijdt in dit ghebreck en komt te vervallen. Wanneermen voor en ghevallighe reyſe hier in verlegen was, ende de voornoemde Galle niet by de handt hadt, ſoo hebbe voor den Liefhebberen niet willen achter houden, datmen hem met de Etter of Smout uyt de Ooren wel behelpen kan, want een' weynigh aen u Pinceel gedaen, geeft terſtont veel in 't gebruyck, &c.

Het elfde Capittel.

Hoemen ſijn Verwen in het gebruycken ſuyver ſal bewaren.

OM in het gebruyck uwe Verwen ſchoon te behouden, ſoo en is niet geraden die uyt de

de ſchulpen te verbeſigen, en met de Pinceel daer veel in te ſwadelen, wantmen voor eerſt daer in de temperantie, en vermengingh van verſcheyde Verwen niet wel doen en kan: om welcke reden eenighe ſtucken dick Glas, het zy rondt ofte vierkant, ſoodanigh als wy die in het eerſte Capittel hebben beſchreven, ſeer bequaem zijn: Op deſe kanmen ſijn Verwen met een dun ſwack Mesken leggen, temperen en mengen, ſoo alſmen die om te Coloreeren wil gebruycken. De houte Paletten gelijckmen tot de Oly-Verwen ghebruyckt, en zijn hier niet bequaem toe, om dat het Water altijt genegen is in 't hout in te trecken: Oock gaet het hout in 't temperen ſomtijts een weynigh af, waer door de gloeyentheydt vande Coleuren ghecorumpeert werdt, 't welck het Glas om ſijn gladde hardigheydt niet en doet: het laet hem mede ganſch ſuyver afwaſſen, alwaert oock datſe met ſtijf Gom-water daer hart aen gedroogt waren, ſoo konnen die met een weynigh ghemeene Seep daer op te ſmeeren, terſtont wederom afgenomen en reyn als te vooren gemaeckt werden. Hier op iſſet dan datmen ſijn Verwkens ſeer ſchoon en ſuyver leggen, temperen en behouden kan, om die van daer na ſijnen luſt te verbeſighen; ten ſy voor d'Afzetters, of andere die de Verwen in menighte van nooden hebben, deſe moghen haer behelpen ſooſe beſt konnen, het ſy met Backtjens, Glaſen, Schulpen, Potjens, en diergelijcke.

Het twaelfde Capittel.

Op wat mannier men het Papier, of Kunst-Bladen daermen Verlichterie op Schilderen, ofte Illumineeren wil, moet Lijmen, ofte Planeeren en vastmaecken, by aldien 't noodigh is, op dat de Verwen niet en komen door te vloeyen.

OM alles op order te seggen, soo is noodigh dat, eer wy tot het handelen der Water-Verwen selfs komen, yets aengaende het planeeren en vastmaken van het Papier aen mercken, op dat, soo het uyt hem selven onbequaem waere, bequaem mochte gemaeckt werden, om de Verwen te draghen; aengesien dat het dickwils ghebeurt (insonderheydt in de Print-Kunst, Landt-Caerten, en Weerelt-beschrijvende Boecken,) datse seer leelijck doorslaen; gelijcker oock andere Papieren zijn, die vastigheydt ghenoegh hebben, daermen hem te vooren moet van verseeckeren, of Planeeren die evenwel, om 't wis voor 't onwis te nemen, en geen bedorven Werck te maecken. Tot de dinghen diemen selfs Inventeeren wil, kanmen wel schoon suyver en vast Papier verkiesen; dan het Witte Maeghde-Perquement, heeft het Planeren geheel onnoodigh.

Het

Het Planeeren nu salmen aldus te Wercke stellen. Neemt vanden besten Witten Lijm, Koockt die in schoon Regen-water, tot soodanigen stant van dickte, dat deselve kout geworden zijnde, het sop van gestooft Kalfs-vlees ghelijck is. Alsmen dit ghebruycken wilt soo maecktmen 't wederom warm, neemt een suyvere en sachte Spongie, en strijckt u Papier over al wel vochtigh met dit selve Lijm-water, en lecht het buyten stof, sant en andere vuyligheyt te droogen. Dese manniere is seer bequaem tot de dinghen diemen niet en wil Vernissen, ghelijckmen dat aen Curieuse Verlichterie weynigh komt te doen; dan de Print-Konst, en andere dinghen diemen affetten wil om gevernist te werden, salmen met witte Vis-Lijm planeeren, als vooren; de eerste reys droogh zijnde, salmen die andermael planeeren; ende droogh wesende, machmen daer op beginnen te wercken, volgens de mannieren die wy hier na sullen stellen. De Caert-Boecken, en wat van die slagh is, worden oock wel gansch in Lijm-water doorgehaelt, na de wijse diemen ghemeenlijck houdt in 't Planeeren van alle Boecken. Doch hier in laten wy yeder sijn Vryheyt behouden.

Het derthiende Capittel.

Van eenige algemeene dingen, die in het Coloreren met Water-Verwen, noodigh dienen verstaen, en waergenomen te werden.

AEngesien dat den Liefhebber in 't vervolgh van dese Verlichterie-Kunde, dickwils van het aenleggen, schaduwen, diepen en hoogen sal gewaeght vinden, als zijnde de voornaemste doeningen in 't oeffenen der Water-Verwen; soo sal het noodigh zijn, kortelijck van elcks yets tot grondighe verstaningh daer van aen te mercken, wantmen sonder grondige kennis daer van te hebben, tot de volkomene oeffeninghe deser Konste niet en kan komen.

Wy beginnen dan eerstelijck het aenleggen te verklaren, zijnde het begin van alle wercken diemen in dese Konst wil aenvangen. Aenleggen dan is, soo wanneermen eenigh dingh, met eenerhande Coleur van Verwe diemen daer toe verkiest, na sijn believen vlack en eenparigh aenleyt en simpel overdeckt, sonder eenighe schaduwe of dagh waer te nemen. Aengeleyt zijnde, soo volght wanneer dat Coleur droogh is, datmen het uytschaduwe en verdiepe, ghelijckwe dat doorgaens in 't vervolgh soo sullen noemen; en geschiet op die gront, welcke te vooren

vooren aengeleyt is ; ſulcks geſchiet altijt door een Verwe welcke veel vetter, ſtercker ofte bruynder is , als die daer ſy mede beleyt is : waer door dan de Parthyen van doncker en licht onderſcheyden en afgepaelt werden ; alſoo datmen de ſchaduwen , en de vlackheydt der dingen kan beſeffen , en ſiet uytheffen, daer ſy te vooren plat ſchenen ; welcke dingen klaerder konnen afgenomen worden uyt het gene van doncker en licht in onſe Inleydingh tot d'Algemeene Teycken - Konſt , over deſe dingen gheſeyt is ; welcke alles hier toe kan betrocken werden.

Nu de derde waernemingh die is verhoogen, welcke op de lichte plaets van alle dingen , als daer den dagh ſonder eenige ſchaduwe het ſterckſt opvalt , moet geſchieden ; en komt deſe verhooginghmeeſt te geſchieden op hooge en uytſteeckende parthyen , gelijck aen de Menſchen op de Kaecken , boven op de Neus , op het Voor-hooft , Kinne , Schouderen , Borſt , Billen, Elleboogh , Knyen , &c. Van gelijcken in Kleedinghen op de ployen , en vlacke deelen der Ledematen die door deſelve werden uyt-gedruckt ; en voorts alles wat ſich boven de vlackte verheft ; dit doetmen met een lichter Verwe en blyer Coleur , als daer 't mede aengheleyt is : en verhooght het alſoo als het na ſijn Trap min of meer , na het ſterckſte licht aerdende , verlicht is , om dat te doen ronden , en voorkomen , &c.

Men ſou de grondige verſtaningh deſer dingen bequamelijck konnen doen beſeffen , uyt de manniere diemen houdt in het Teyckenen op Grondt-Papier , daer van wy in onſe Teycken-

Kunst hebben ghesproocken; 't welck wel begrijpende, valt geen moyelijckheydt om het handelen vande Water-Verwen te verstaen. En om een ghelijckenis van die beyde te stellen, soo kanmen aenmercken dat het aenleggen, soo veel als de vlackte van 't Gront-Papier te weegh brenght; de schaduwen nu diemen op het Gront-Papier doet, komen oock over een met de schaduwen diemen in 't Schilderen met een stercker Verwe over 't aengeleyde heen leght; de hooghsels komen van gelijcke over een; de diepsels accordeeren met de toetsen, diemen hier en daer inde Teyckeningh inset; invoegen geen onderscheyt tussen het Teyckenen en Verlichterie-Schilderen en is, als de handelingh vande Pinceel, en datmen sich telckens inbeelt dat yeder aengeleyt Coleur daermen op Schilderen moet, een soort van Gront-papier is daermen op Teyckent, en datmen voor die tijt de handelingh van Teyckenen oeffent, diemen wassen noemt. Staet oock noch aen te mercken, datmen de schaduwen, diepsels en hooghsels, alle tijt moet schicken, na dat het Coleur vande gront-vlackte is, op welckmen die komt te leggen: want die niet evenredigh zijnde, soo sullense of te hart, indiense te sterck zijn, ofte flets en Kernemelckachtigh by aldiense niet behoorlijck krachtigh en zijn. Men moet oock sorge draghen, dat de dinghen, diemen met Water-Verwen Schilderen wil, niet te sterck of hart en zijn omgetrocken, op datse besijden de Verwen den Meester niet en blijven spelen, en 't Werck kinderachtigh doen staen, even of het maer met de Verwen tussen de bepalingh vande omtrecken en was ghevult; op de wijse als

de Wijven hun gedruckte Mutsen met Sye steecken, datmen de Kinderen tot een Voorbeeldt sou mogen geven, om 't eerste beginsel inde Verlichterie-Kunde te doen: Dan een verstandigh Oeffenaer moet de natuer der Teycken en Schilder-Konst volgen. Maer inde verlichterie, diemen doet omtrent Printen of Gedruckte Kunst, daer moetmen letten hoedanigh den Meester en Plaet-Snyer de trecken, hier hart, daer flaeuw en sacht gemaeckt heeft, en soo oock aengaende de schaduwen door de Artseeringen aengewesen, op datmen daer de sterckheydt van Coleuren bequamelijck na schicken magh, en al isset datmen in desen de Artseeringhen sachtelijck door de Verwen siet speelen, 't salder niet te slimmer om moghen gheacht wesen.

Hierom soo machmen, soo in het Schilderen als Affetten, de Verwen in 't gemeen (insonderheyt daermen de dingen eerst mede aenleyt) wel wat dunne en niet dick of kladdigh bewerpen; invoeghen de held're witheydt van 't Papier ofte Parquement daer een weynigh doorblicke, 't welck de meeste Verwen doet schoon schijnen. 'k Heb door ervarentheyt gemerckt, dat de Verwen, diemen tegen een doorluchtig Glas aenstrijckt, veel schoonder schijnen dan wanneermen die tegen een Planck of ander duyster Lichaem komt te leggen; door welck het voorgaende Groot Deels kan bevestight werden.

Het veerthiende Capittel.

NA-RICHTINGH,

Vande Plaetſen en Verwen, diemen in een Stuck Verlichterie, eerſt ſal aenleggen, om 't ſelve wel te mogen voleynden.

HEt is oock noodigh al vooren aen te mercken, wat ſaecken en Coleuren eerſt in een Werck moeten aengeleyt werden, want 'er aen de ſchickingh der Verwen d'een ontrent d'ander veel gelegen is, ghemerckt het Cieraet in alle ordineeringh hier door te wege ghebracht wert; daerom men die altijt ſoodanigh moet verdeelen, dat d'een d'ander niet en kome te verdrucken, maer veel eer elkanderen tot vercieringhe dienen. Men kan de ſchickingh der Verwen uyt veel gheſchape dingen leeren, ſoo wanneer men ſijn beſpiegelingh inde Vruchten, Bloemen, en andere dingen met oordeel ende opmerckingh aenleyt: Inſonderheyt ſietmen dat de Verwen vande Bloemen des Velts, op een byſondere wijſe aerdigh en ſchoon zijn by den ander geſchickt; invoegen dat niet een Coleur vande ſelve wanſchicklijck inde oogen van den Beſchouwer en kome te vertoonen, die niet d'een tot verheerlijckingh van d'ander en kome

te

te ſtrecken : Waerom oock onſen Salighmaecker, deſe volmaecktheyt der Bloemen verſtaende, ſeyde, dat Salomon, en al ſijn Heerlijckheydt by deſelve niet en was te gelijcken.

Om dan de ſchickingh der Coleuren in order te nemen, en te ſien wat Verwen vorder dienen in 't Werck gheſtelt te werden, ſoo ſalmen acht gheven op deſe Vijf volghende Trappen.

Voor Eerſt dan ſalmen de Lochten in ſulcker mannieren aenleggen en Coloreeren, als wy daer van op het eerſte Capittel van dit Tweede Deel ſullen aenwijſen.

Ten Tweeden, ſoo ſalmen de Sant-Gronden, Steen-Gronden en voorkomende Gronden, aenleggen, in mannieren als geleert ſal werden.

Ten Derden, ſoo leght aen al het Naeckt dat in u ganſche Stuck Wercks ſal komen.

Ten Vierden, leydt alle Hair en Baerden aen, als oock dat van de voornaemſte Beeſten, beneffens eenighe Boomen, Tacken, Stelen, en ander Hout-werck dat van dien aert is.

Ten Vijfden, ſoo moetmen alles dat met Bezie-Geel, Saffraen, of andere Verwen die ganſch doorſchijnigh zijn, en geen Lijf genoegh hebben om te decken, aenleggen; en voor eerſt op den witten grondt afvaerdighen, om dat ſy op geen andere Verwen en deckt, het zy Kleedinghen ofte anders. Soo ſalmen terſtont

door dese vijf aengeleyde dingen (sonder datse nochtans behoeven heel opgemaeckt te zijn) een aengename en verstandige scheydinge sien, waer door u als van selfs sal aengewesen worden, wat Coleuren ghy al verder en verder, na den aert en natuer van u Werck, d'een by d'ander sult moeten aenleggen; gemerckt het eene Coleur u sal seggen wat Verwe het by hem van nooden heeft, op dat het zedighlijck afsteecke en by malkander gehouden worde.

Eynde van 't Eerste Deel.

HET

Het Tweede Deel vande Verlichterie-Kunde.

Het eerste Capittel.

Raeckende de Oeffeningh en gebruyck der Water-Verwen, omtrent allerhande dingen in 't byſonder, om die natuerlijck na de Konſt te Coloreeren en te Schilderen.

WY achten Gunſtighe Liefhebbers, eer wy de Practijckige Oeffeningh vande Verlichterie beginnen te Leeren, niet ondienſtigh te weſen, dat dit eerſte Capittel tot een Inleydingh diene, om daer in kortelijck yets aen te mercken, 't gene tot byſondere Na-richtingh in deſen dienen kan.

Voor Eerſt dan, dewijle allerhande mannieren van Schilderen, het ſy Verlichten met Water-Verwen, ofte Affetten, &c. ſoo wel als de ganſche Schilder-Konſt, vloeyt uyt de Teycken-

ken-Konſt; en dat ſonder deſſelfs kennis, niet wel yets grondighs en kan verſtaen werden; ſoo willen wy ernſtigh aen-gepreſen hebben, datter mach acht gegeven werden op alle de Obſervantien, en Leſſen die wy in onſe algemeene Teycken-Konſt hebben voorgeſtelt; aenghesien tuſſchen Verlichterie Schilderen en Teyckenen, geen onderſcheyt en is, dan het kennen en leggen der Verwen door de Pinceel, in alle evenredigheydt met de Teycken-Kunde over een komende, als hier vooren in 't derthiende Capittel is geſeyt.

Wanneermen nu Verlichterie Schildert, die men ſelfs Inventeert en Teyckent, Copieert, ofte dat men eenige Print-Konſt natuerlijck wil Coloreeren, ſoo ſalmen oock altijdt acht geven op de eenparigheydt en vlackigheydt, en oock byſonderlijck op de houdingh, of voor en achter uytwijcken, 't welck hier door t'onderſcheyt der ſtercke en flaeuwe Verwen moet voortgebracht werden, met die vlack en proportioneel verminderende aen te leggen, ſonder dat die eenige hardigheyt of ſtijvigheyt veroorſaecken.

Men moet inde Water-Verwen oock Noteeren, dat daermen tweemael een en de ſelve Verwe over den anderen leyt, dat deſelve alſdan meeſt altijt veel donckerder ſal weſen dan te vooren doeſe alleen enckel lagh; en dat inſonderheyt in doorſchijnige en dunne Verwen: maer de lijvighe en vette Verwen zijn dat ſoo licht niet onderworpen, ten zy men die (gelijck de Water-Verwen dat geerne lijden) wat teer en dunne komt te leggen; waer van de reden in 't voorgaende geſeyt is.

Oock kanmen ſich een manniere aenwennen, datmen

datmen in veel plaetſen, daer men gewoon is wit te gebruycken, om eenige Witte Lijnwaten en anders aen te leggen, den grondt van 't Papier laet dienen, en ſchaduwen dat alleen flaeuwelijck, op deſelve wijſe alſmen doen ſoude ſoo wanneer dat met Loot-wit aengeleyt was; als breeder in 't vervolgh op verſcheyden voorvallen ſal aengemerckt werden.

De dingen diemen ſelfs inventeert, ofte na het Leven Teyckent, om daer na met Water-Verwen te Coloreeren, ſalmen alderbequaemſt alleen met Pot-loot ſuyver en loſſelijck omtrecken, de reſte moetmen dan met de Pinceel en Verwen voort uytvoeren.

Soo dienter mede in 't algemeen aengemerckt, weghen het handelen vande Verwen, datmen alle 't gene eerſt is aengeleyt, moet laten droogen, en daer na de ſchaduwe en Hooghſel over heen leggen; wantmen daer in nat zijnde, niet wel en kan Schilderen, als inde Oly-Verwen; noch oock de ſchaduwen met het vlacke algemeen licht tegen den anderen te ghelijck aen-Schilderen; hoewel eenige dingen (als lochten en diergelijcke) inde Water-Verwen, inden anderen moeten verdreven werden; waer van op ſijn plaetſe aenwijſingh ſal gegeven werden. In de Water-Verwen ghebeurt het dickwils, dat alſmen op de eerſte aengeleyde Verwe, ſchoon ſy droogh is, wederom met andere Verwe te langh komt te Schilderen, de onderſte wel wederom komt los te worden, en ſich niet als met groote moeyte wederom laet decken; dan als dit gebeurt, is niet beter om van 't lange Martelen bevrijt te zijn, datmen het laet hart opdroogen, en dus ſalmen 't alldan genoegh af-

veer-

veerdigen , en van andere ſwarigheden dieder ſouden konnen overkomen, bevrijt zijn. 't Welck het voornaemſte is dat wy hier hadden aen te mercken.

Het tweede Capittel.

Hoemen allerhande Lochten na de Getempertheydt des Weders aenleggen, handelen en Coloreren ſal.

OM eenen ſchoonen held'ren locht, die hem tot klaer en droogh Somer Weer, met Sonneſchijn ſtreckt, wel aen te leggen, ſalmen nemen ſchoon Aſcus-Blaeuw, met wat Wits getempert, en leggen dat boven in het opperſte aen, daer hy gemeenlijck ſterck blaeuw moet weſen. Dit alſoo geleght weſende, ſalmen een dun purperken, onder het Blaeuw leggen, en dan met een ſaght Borſtelken of Vis-Pinceel het benedenſte van 't geleyde Blaeuw, ſonder het opperſte te raecken, op het Purper onder den anderen verdrijven, datmen met een bevochtight Gom-water Borſtelken bequamelijck doen kan; latende het bovenſte ſchoon Hemels Blaeuw: Aldus verdreven weſende, ſalmen onder het uyterſte van het Landtſchap, boven 't flaeuwſte, ofte daer de Locht achter de Berghen, en beneden den Orizont of Zight-eynder

eynder ſchijnt te gaen , een geheel dun Maſticot ſtrijcken, leggende alſoo een ſtreeck langhs het voorſchreven Landtſchap, of Berghen, en drijven dat alſoo van onderwaerts , naer het Purperken toe , tot het daer in ſmelte en ſich verlieſe : 't Welck wel met een luchtighe en veerdighe handt ſonder daer in te knoeyen wil gedaen weſen, want anders wort het vuyl, en loopt ſomtijdts oock wel perijckel om door 't Papier heen te arbeyden. Aldan machmen met een ſtercker Purper hier en daer wel eenighe ſtreecken over 't geleyde Purper heen maecken, dat ſoo veel als Vlacken van vergelegen Wolcken vertoonen , die d'een min d'ander meer, vande Sonne-ſtralen, doorſchenen werden. Inſghelijcks ſalmen op het voorſchreven Maſticot komen , dat alſoo verdreven en onder den anderen vermenght is , met Meny, en wat Wits om alſoo wat vierige ſtralen aende locht te maken , gelijck gemeenlijck in eenen vierigen en heeten Somer-dagh geſien wert.

Ten Tweeden, een ſchoonen, ſuyv'ren, en geſtreckten locht , die wat ſommer en koelder van gheſteltheydt ſchijnt, ſonder veel verſcheydentheyt der Coleuren , moet aengeleyt worden met ſchoon Aſcus, als boven geſeyt is; en met dit ſelve Blaeuw dat met wat meer Wits getempert is, ſalmen onder het bovenſte Blaeuw aenleggen, en ſoetjens van boven nederwaerts verdrijven, invoegen dat het altijdt een verſoetend' Blaeuw blijve, en op den Orizont het lichtſte kome te weſen; dan ſalmen met den voorſchreven Aſcus hier en daer eenige veranderlijcke ſtreecken, flaeuwelijck in 't verſchiet aenwijſen, altijt opmerckende datſe wijckende blijven, en groote ruymte vertoonen. Ten

Ten Derden, een ſeer Vyerige en brandende locht ſalmen boven aen met flaeuwer Blaeu als de voorighe aenleggen, en ſachtjens na den aert der Schilder-Konſt en houdinge, neerwaert drijven; dan ſalmen met Meny, en wat Wits, eenige ſtralen ſtreeps-wijs, met lange verflauwende ſtreecken over het onderſte Blaeuw trecken; dan noch met een ſtercker Purper hier en daer, daer onder geſtraelt, en t'ſamen ſachtjens na de Konſt met een Gegomt Borſtelken onder den anderen verdrijven, invoegen het een vyerige Lucht kome te vertoonen. En ſtaet hier aen te mercken, datmen de Coleuren inde Luchten, als Meny, Lack, Purpur en Maſticot wat dunne en Teer moet nemen. Want al-hoe-wel wy die ſterck noemen, ſoo verſtaen wy dat ten opſicht van datmen ſoodanige Coleuren veel flauwer inde Lochten dan in veel andere dingen is gewoon te leggen, om dieſwil dat de Lochten anderſints veel te hart en onplayſant ſouden ſtaen, en Solders ſouden ſchijnen die met lappen en brocken, als een Bedelaers Mantel aenden anderen geflanſt waren.

Ten Vierden, een Wolckachtighe locht ſalmen het Blaeuw daer van, met Aſcus en Wit aenleggen, ofte ſoo hy ſoo ſchoon niet behoeft, een weynigh Kool-ſwart daer onder doen. De Wolcken nu, ſalmen met Wit en een weynigh Kool-ſwart dunne beleggen, oock wel met wat Indy-Blaeuw, of een weynigh Purper daer onder, &c. Men kan deſelve oock wel door het ſchoon Papier vertoonen, en met Wit en Swart, en ſomtijdts wat Purper daer onder, hier en daer de ſchaduwen ſachtjens aenleggen en beſchommelen, omſe alſoo na hunnen aert luchtjens

jens uyt malkanderen te doen ſwellen; datmen na den aert van het leven, en hoedanigheydt vande lucht, diemen vertoonen wil, moet ſchicken. Is de Lucht ſchoon ſoo machmen de Wolcken wat meer ſchaduwen, op dat het Licht ſterck uytkome en ſijn kracht betoone; is hy Regenachtigh en Droevigh ſoo ſalmen hem met Indie-Blaeuw, Cool-ſwart en wat Purper, oock wel wat Wit daer onder ſchaduwen. Is het Nacht, ſoo ſalmen hem met Kool-ſwart en Bruyn Blaeuw ſchaduwen, even als de Roock. Is hy brandende, en als opgaende aenden dagh, of ondergaende aenden Avondt, ſoo ſalmen by de Wolcken, die alſdan met Meny of Purper en Wit geſchaduwt zijn, van deſelve Meny, of Maſticot en Meny, of Meny met Saffraen nemen, en beſtralen de Locht onder de Wolcken hier en daer, van onder opwaerts, invoegen hy ontrent den Orizont van u Lantſchap vyerigh ſy, ghelijck de opmerckingh van het leven, op verſcheyden wijſen Leert.

Ten Vijfden, om in of uyt de Locht een ſchijnſel te maken, daermen eenige Heerlijckheydt inden Hemel wil vertoonen; ofte om 't Hooft van eenigh Heyligh Perſonagie, of oock wel eenigh Teycken inde Locht, daer hem dan een helderſchijnend' Licht uyt den Geelen openbaert, 't welck het binnenſte ofte hooghſte licht wort ghenaemt; daer toe ſalmen nemen Bezy-Geel ofte Maſticot. Oock ſoo neemtmen tot een ſtralende Sonne-ſchijn Saffraen met Meny, en hooghtet met Schulp-Gout, en ſoo voorts; d'andere voorvallen en gematighthecden der Lochten, moetmen uyt deſe voornoemde ſien te ſchicken, want alles niet wel en kan

geſchreven werden, om de menighvuldige veranderingen dieder in geſien werden: Waerom wy den Verſtandigen Konſt-Oeffenaer tot het Leven, en andere fraeye Schilderyen van goede Meeſters heen wijſen.

Het derde Capittel.

Vande Gronden, en verſcheyde Mueren, van Kamers, Zalen en diergelijcke.

TOt eenen gemeenen Muer die uyt den rooden komt, neemtmen Fermilioen, of Bruyn Root en Wit, na dat hy nieuw moet ſchijnen, en ſchaduwt die met Bruyn Root en wat Roet daer onder.

Andere Mueren met Swart en Wit aengeleyt, ſchaduwtmen met dun Swart.

Een Muer met Swart, Wit, en Purper aengheleyt, moetmen ſchaduwen met Lack, en Swart.

Wilmen eenige andere Mueragien aenleggen, daer eenighe Beelden of Perſoonen inde Zalen ofte Kamer ſtaen, die moetmen ſchicken, na alſulcken Verwe als ghy tot uwe Beelden nemen wilt, op datſe altijt verſchilligh van Coleur, en uyt den grondt ſouden uytheffen, en niet door de gelijckheydt van Verwe en donckerheyt aenden anderen blijven vaſt-ſitten, dat voornamentlijck door de ſterckheyt van 't Coleur,

leur, wanneer die niet proportioneel met de ſtant-plaers is, komt te gebeuren; Want de Beelden moetmen of doncker tegen eenen lichten gront, of licht tegen eenen donckeren gront uytkomen; gemeenlijck ſietmen dat de dingen, die van het gemeen dagh-licht beſchenen werden, ſodanigh verlicht zijn, dat de beſchaduwde zijde van de Lichamen donckerder teghen haren grondt uytkomen, en de verlichte Party lichter dan den grondt vertoont; door welcke ſchickingh het natuerlijck leven ſich altijdt reddet. Waer van wy de reden hier van ſouden konnen toonen, by aldien 't niet te verr' buyten ons voornemen gingh. 't Gebeurt oock dat de Lichaemen geheel doncker tegen èn lichten gront uytkomen, en wederom heel verlicht tegen eenen donckeren grondt, en dat nochtans ſoo ſacht, datter geen grooter verſchil tuſſchen de Coleuren geſien en wort, als tot de natuerlijcke houdingh, van Verw en diſtantie, van nooden is; waer op dan als een gewightigh deel der Schilder-Konſt te letten ſtaet. Wy meenen daer oock in 't leſte Boeck van onſe Schilder-Konſt, breeder betoogingen van te doen.

Soo ghy nu eenige Voor-gronden ofte Zantgronden aenleggen wilt; dat doet dunnekens met Bruyn-Oocker na hun verſcheyden aert, lichter of donckerder, en ſchaduwtſe na behooren met den ſelven Bruyn Oocker, en de ſtercke kantige Rots-kluyten met Roet; alles na dat ſy verr' ofte na by het geſicht leggen, op dat de voornoemde houdinge daer in mogte geſien werden, wantmen ſoo wel in het Aſſetten ofte Verlichterye Schilderen daer voor moet ſorge dragen, als in het Teyckenen en Schilderen,

gemerckt dese dinghen, alle van een Naturere zijn.

Het vierde Capittel.

Hoemen het Naeckt, met de Water-Verwen Coloreeren sal.

KOmende nu tot de derde Werckingh, om de order te volgen die vooren is geseyt, soo beginnen wy aen de Naeckten: En eerstelijck van het Naeckt der Vrouwen en Kinderen: en hoewel datmen hier in neerstigh het Leven moet volgen, soo willen wy evenwel yets daer van seggen.

Om dit dan na de beste maniere te doen, soo neemt Veneets Schelp-Wit, lichten Oocker en een weynigh Fermilioen: daer sommige oock wel wat Lack onder doen, maer 't moet spaersaem ghebruyckt werden, om dat het anders Paersigheyt inde Naeckten veroorsaeckt, daerom salmen in 't aenleggen toesien, dat het of niet te bleeck en is, op dat het geen Vis in plaets van Vlees en lijcke, of te root als offe het vel afgestroopt waren, en niet paersigh of blaeuw offe verworght en in 't bloedt verstickt waren. Dus wel aengeleyt zijnde, salmen met schoone Lack, en wat Fermilioen daer onder de Lippen, Wangen, Kinne, Knyen, en Teenen bloofeeren, en schaduwen 't Naeckt voorts met gevreven Smee-Kool-Swart en wat Lack, of Bruyn Root; dat mede met schoone Lack en

en Bruyne Schijt Geel kan geſchieden, als mede Lack en Ooſt-Indiſchen Inćt, &c. Daer na ſalmen 't hoogen met Wit dat effen met Lack, ofte wat Fermilioen gebroocken is ; wantmen noyt in 't Schilderen ſuyver Wit op het Naeckt tot Hooghſels en moet gebruycken, op dat het in plaets van Vlees geen Vis en kome te gelijcken; ſtaet oock noch aen te mercken, datmen het Naeckt van heele jonge Kinderen wel wat rooder van Colorijt mach maecken dan de Volwaſſene, want het leven dat oock veeltijts ſoo heeft.

Indienmen nu het Naeckt der Vrouwen ofte Kinderen wat Bruynder wil Coloreeren, ſoo ſalmen een weynigh Bruyn Oocker daer in doen, en dat ſchaduwen met Kool-Swart, Lack, en wat Roet, na dat het vereyſt doncker te zijn.

Tot het Colorijt van d'Oude Vrouwen, ſalmen nemen Fermilioen, Loot-Wit en Bruyn Oocker, daer mede aengeleyt zijnde, ſalmen dat ſchaduwen met Lack en Roet, of Roet uyt den Schoorſteen, en hoogent met meer Wit als Fermilioen. Men kan van deſe in 't algemeen Noteeren, datſe dickwils wat Geel-achtigh-Bruyn van Carnatie zijn.

De Doode Jonghe Vrouwen en Kinderen, ſalmen aenleggen met Loot-Wit, Bruyn-Oocker, en weynigh Indigo ofte Kool-Swart, en met roet uyt de Schoorſteen, en Ooſt-Indiſche Inćt, of Kool-Swart en Wit ſchaduwen, d'Hooghſels mogen wel by na Wit weſen.

Tot d'Oude doode Vrouwen, ſalmen nemen Bruyn Oocker en Loot-Wit, en ſchaduwen dat met dun Roet, en op de donckerſte plaetſen met Roet en Swart, d'Hooghſels moetmen

ſchicken na den aert der aenleggingh, met Witten Oocker, oock wel wat Kool-Swart daer onder.

Komende tot de Jonge Mannen, daer toe ſalmen nemen Loot-Wit, Geel en Bruyn Oocker, Fermilioen en ſomtijts wat Bruyn Root, oock wel wat Lack, &c. na datmen de Conditie van het Beeldt datmen Coloreert, wil geſtelt hebben; in 't gemeen willen de Mannen wel wat bruynder en gloeyender dan de Vrouwen geaert zijn. Deſe ſalmen ſchaduwen met Lamp-Swart en Bruyn Oocker, als mede met Fermilioen, ofte Lack en Bruyne Schijt-Geel, en Hoogent met Wit, Geel-Oocker en Fermilioen. Voorts is de bloſeeringh als vooren geſeyt is.

d'Oude Mannen leytmen aen met Wit, Bruyn Oocker, en Fermilioen onder den anderen, dit ſchaduwtmen met meer Roet uyt de Schoorſteen dan Swart, en wat Bruyn Root daer onder, en hoogent voort met Wit, Fermilioen, en wat Bruyn Oocker.

Tot de doode Mannen, neemtmen meeſt Loot-Wit en Bruyn Oocker, weynigh Swart en wat Lack daer onder, na datmenſe Bleeck, Blanck, Geel, of Bruyn wil hebben. Men ſchaduwt deſe met Roet, en hooghtſe met Wit, Oocker, en wat Swart of Indigo.

De Satyrs, en Velt-duyvelen, ſalmen aenleggen met ſterck Bruyn Oocker, Wit en Bruyn Root daer onder, na datmenſe Bruyn, Geelachtigh, of Root-Verwigh wil gecoloreert hebben, deſe ſchaduwtmen met ſterck Roet uyt de Schoorſteen, en hoogent met Wit, Geel en Bruyn Oocker, &c.

Het

Het vijfde Capittel.

Hoemen alderhande Hairen van Mannen, Vrouwen ende Kinderen, Coloreeren sal.

HEt Hair vande jonge Kinderen, salmen als der jonge Vrouwen en Maeghden aenleggen, doch daer altijt wel in acht nemen, de verschillige Colorijten die in deselve komen te vallen; als namentlijck dat d'een veel Geelder, Bruynder, Vaelder, Blonter, ofte Swarter en Graeuwer als d'ander is ; 't welckmen moet navolgen met de Temperantie der Verwen, om het leven best te treffen, 't welck den Konst-Oeffenaer moet aenmercken, en in sijn doen ghedurigh overwegen, op dat hy niet en doe als den Onverstandigen Landtman die sijn ploeg altijt inde oude vore stelt; en soo doende, (gelijckmen seyt) alles uyt eenen Pot Schilderen. Hierom salmen altijt den Ouderdom, de Conditie en de qualiteyt hoemen die hebben en vertoonen wilt, wel aenmercken.

De Hairen der jonge Kinderen dan en oock der jonghe Vrouwen, salmen aenleggen met Bruyn Oocker, en hooghen met Masticot en Wit, ofte met Geel Oocker en Wit, somtijts met een weynigh Bruyn en Wit, en om de veranderingh kan men 't verscheydentlijck hoogen, men schaduwt dit met Roet en Swart, ofte Roet alleen, na datmen 't sterck aengeleyt heeft.

Men leyt de Hairen der Kinderen en Vrouwen oock met lichten Oocker aen, en schaduwt het met Bruyn Oocker, en hoogtet met Masticot en Wit, of Masticot alleen.

De Vrouwen Hairen van goeden Ouderdom, salmen aenleggen met Bruyn Oocker, en wat Swart onder den anderen, en schaduwen dat met stercker Bruyn en Swart, men kan dit hoogen met Bruyn Oocker en Wit.

De Grijse Vrouwen Hairen, salmen met meer Swart als Wit aenleggen; Swartachtigh schaduwen en met Wit hoogen.

Nu, gelijckwe hier van het Hair der Vrouwen en Kinderen hebben aengewesen, soo salmen oock handelen met de Hairen en Baerden der Mannen, sich t'allentijden schickende na sijn voornemen, wantmen hem daer in lichtelijck kan voldoen.

Het sesde Capittel.

Hoemen alderhande Boomen, Stelen, Tacken, Schepen, Boere-Huysen, en ander Hout-Werck, Coloreeren sal.

KOmende tot de Boomen; dese leydtmen oock seer verscheyden aen, als sommighe met Wit, Swart en wat Roet daer onder, datmen met Bruyn Oocker en Swart schaduwt; som-

ſommige die van verre ſtaen met Indy-blaeuw Wit en wat Bruyn Oocker, en met Indy-blaeuw en Oocker geſchaduwt, en met deſelve Verwe die wat lichter is gehooght. Dan ſtaet aen te mercken datmen de dingen die verre in 't verſchiet komen, ſelden of weynigh hooght, invoegen dat het van veele alleen licht en ſchaduwe ſlaeuwelijck aengeweſen, genoegh is; inſonderheydt die dingen welcke in een miſtige of dyſige Locht geſien werden. Men mach oock op deſe manniere handelen met Schepen, Huyſen, en houte Gebouwen.

De Bewaſſe Boomen nu, om die ſoo veel als doenlijck is haer mos-achtigheyt aen te wijſen, ſoo ſalmen die, die uyt den Groen en Geelen zijn, met Schijt-Geel en Bergh-Groen beworpen: En die uyt den Witten Geel ſien, ſalmen met Schijt-Geel en Wit, en wat Groen beleggen; oock andere uyt den Bleeck-Groenen, met Bergh-Groen en Wit, &c. afdoen. In 't algemeen kanmen deſe hier en daer met wat Sap-Groen, en Spaens-Groen beſchommelen; en ſchaduwen die met Sap-Groen, Roet, en Indigo, yder na dat hy aengeleyt is, het ſy doncker ofte licht, en ſoo oock met het verhoogen.

Het Hout-werck aengaende, daer in moetmen wel acht geven, op de natuere en aert des Coleurs, of men het nieuw ofte out wil doen ſchijnen: oock onderſcheyden, of het Cierlijcke wercken of ſlechte Boere Huyſen zijn.

Een Boeren Huys, ſalmen Coloreeren met lichter Oocker, met Bruynen Oocker, met Roet en diergelijcke Verwen, en ſchaduwen dat met deſelve Verwen die wat vetter zijn, na ſijn geſteltenis van Ouderdom.

Het nieuwe Stroo vande Boere Huys-daken moetmen met Schijt-Geel en wat Saffraen aenleggen, en met Bruyn Oocker ſchaduwen, en hoogent op ſommige plaetſen om de Pijltjens van 't Stroo af te trecken, met Maſticot en Wit, en hier en daer met Roet aerdigh diepen.

Het out Stroo ſalmen met Bruyn Oocker aenleggen, en ſomtijts daer wat Swart en Wit onder; de aertjens van het Stroo ſalmen met Bruyn Oocker en Wit hier en daer ongeacht aenwijſen, na 't vermogen der Konſt.

Het Stroo dat noch ouder en vrot ſchijnt te weſen, leytmen aen met Swart en Wit en wat Roets, en dat moet hier en daer met Bruyn Oocker en Wit afgetrocken, en met partijkens mos-achtigh, en onſeecker gehooght werden.

Item Stroo Daecken die van verre liggen, en flaeu ſchijnen, leytmen aen met Indy-blaeu en Wit, en om de veranderingh wille doetmen daer ſomtijdts wat Bruyn Oocker in: en ſchaduwt die met Indy-blaeuw en wat Oocker.

Alſmen eenige Daken wil vertoonen die met Mos en Ruyghte bewaſſen zijn, ſoo doetmen dat als vande Boomen geſeyt is, met Schijt-Geel, Bergh-Groen, Sap-Groen, en ſoo voorts.

Het

Het ſevende Capittel.

Hoemen alle Steden , Kaſteelen , en Vervalle Ruynen , het ſy op de voorgront ofte in 't verſchiet , Coloreeren ſal.

OM de Steden, Huyſen, en andere Bouwwercken wel te Coloreeren, ſoo moetmen met goede opmerckingh het Natuerlijck leven in acht nemen, en volgen daer in de manniere die wy in onſe algemeene Teycken-Konſt hebben geleert; namentlijck wel te letten op de dingen die na by, ofte verder en noch verder, of in het uyterſte verſchiet leggen; welck niet wel en is te beſchrijven. Doch wy ſullen evenwel eenige Voorbeelden daer van ſtellen, alwaer het maer om die gene welcke de gronden vande Teycken-Konſt niet en verſtaen, een weynigh aenleydingh te geven.

De Steden en Behuyſingen dan die voor aen leggen, worden met Fermilioen en Wit aengeleyt, ſomtijts met Bruyn Root en Wit, en wat Bruyn Oocker daer in; en met Bruyn Root en Oocker hier en daer geſchaduwt, en onderſcheyden, ſommige vlacke ſchaduwen met Roet en Bruyn Root, of wat Fermilioen daer in; indienmenſe eenige verhoogingh moet geven, dat doet men met Fermilioen en veel Wit, en wat Roet.

Die

Die nu wat verder leggen, worden met Purper ofte Lack en wat Blaeuw, en Fermilioen aengeleght, en met ſtercker Lack en Blaeu geſchaduwt en met deſelve Verwe, met veel Wit daer in gehooght.

Die noch verder leggen, ſalmen met dun Purper en weynigh Blaeu aenleggen, en met Blaeu ſachtjens ſchaduwen, en dan met Wit en wat Purper hoogen ſoo 't noodigh is.

Die nu noch al verder leggen, ſalmen met Aſcus en Purper beleggen, en ſchaduwen dat met vetter Blaeuw, en hoogent met Wit; dan ſelden.

Ten laeſten die alderverſt leggen, en tegen de locht aenkomen, machmen met ſchoone Aſcus en ſeer weynigh Purper aenleggen, en ſchaduwen dat ſeer ſachtelijck met wat vetter Blaeu.

Vorder ſalmen aenmercken datmen de dingen verr' in 't verſchiet, ſelden of weynigh komt te hoogen, ja veeltijts oock niet en ſchaduwt; als meermael is geſeyt.

Het achtſte Capittel.

Hoemen alderhande Klippen, Steen-rotzen, marbre Colommen; en diergelijcke dingen behoorlijck Coloreeren ſal.

DE Rotzen en Steen-klippen, welcke ſeer verde, of flauwelijck werden geſien, moet men

men met befcheydentheyt na hunnen aert aenlegggen : Te weten met een dun As-blaeuw, en dat met Purper en Wit onder den anderen tegen de vlacke dagen verlichten, en fommige plaetfen met wat doncker Blaeu onderfcheyden, en uyt malkander doen komen.

Die nu wat nader leggen, falmen aenleggen met Purper en Wit, hier en daer wat Blaeuw, en wat Groens, oock eenige roffe Geeligheyt flauwelijck aenwijfen, gelijck foodanige Verwen veel in Rotfige en Klippige Landtfchappen gefien worden.

Welcke nu noch nader leggen, die falmen met Bruyn Oocker en Wit dunnekens overloopen, daer na falmen dat hier en daer met Fermilioen en Wit, eenighe plaetfen befchommelen, daer na oock met wat Spaens Groen, Sap-Groen en Mafticot, en voorts alfoo veranderlijck met defe Verwen beleggen, als met de Natuer van 't Lantfchap over een komt: Dit kanmen fchaduwen met Roet, dat wat vet is, doch alle tijdt acht gevende dat de fchaduwen geaert zijn, na het Colorijt van het Lichaem aen welcke datfe komen te vallen. Op dat alles niet met loffe lappen en ongeaerde brocken aenden anderen en fchijne gevoeght te zijn.

Vanden Marber-fteen kan feer weynigh gefchreven worden, om dat defe dingen meeft uyt den Geeft des Oeffenaers moeten komen. Maer om 'er evenwel yets van te feggen, foo kanmen aenmercken, datmen na het aenleggen vanden grondt der Marmer-fteen, hy fy dan Wit, Root of Swart, of anders van Coleur, eenige twijffelachtige en dommilige vlacken van Verwen, hier en daer moet aenfchommelen,

melen, en dan daer na met een puntigh Pinceel verscheyden Aderen, met sommige sprenckelen daer tusschen trecken, en besaeyen, en somtijts eenige Beesjens, en andere Snakeryen daer in, onseker aenwijsen; welcke dingen na de natuerlijcke steen, best konnen gedaen worden.

Het negende Capittel.

Hoedanigh men alderhande Landtschappen, soo Berghen, Boomen, Velden en Groenigheden, die verr' en na by leggen, Coloreeren sal.

BEneffens de Klippen en Steen-rotzen, worden inde Verlichterie-Kunde ghemeenlijck oock de Berghen, Heuvelen, ende het Landtschap begonnen.

Dese dan die voor aenleggen, salmen met schoon Groen aenleggen, en met Sap-Groen schaduwen; oock sommige die wat aerd-achtig zijn met Bruyn Oocker en Bezie-Geel, of Saffraen. Dese machmen schaduwen met Bruyn, Oocker, en wat Indigo, of Spaens-Groen daer onder.

De Berghen die wat verder leggen leytmen met Spaens-Groen en Bezie-Geel aen, en schaduwt die met Sap-Groen, ende Spaens-Groen.

Die noch verder leggen, leytmen met Blaeu

Bergh-Groen en Maſticot aen, en ſchaduwt het met Spaens-Groen en wat Indigo, &c.

Die nu noch al verder leggen, ſalmen met ſterck Blaeu en Wit aenleggen, en ſchaduwen die met Blaeuw alleen ofte met Wit en Aſcus, en ſchaduwen de laetſte met ſtercker Blaeuw-as.

De alderverſte nu, leytmen aen met wat gebroocken Wit, en ſchaduwt dat ſeer ſacht met dun As-blaeuw. Onder ſommige doetmen oock wel wat Purper by. By aldiender op eenige van de voornaemſte Berghen hooghſels komen, die leytmen verſcheyden na hun aert, als Wit en Groen, Groen en Maſticot, Maſticot en Wit, en ſoo voorts: 't geen een Konſtenaer die ſijn ſinnen by ſijn werck heeft, genoeghſaem in het Wercken ſal konnen gewaer worden. Maer daer geen acht op gevende, ſoo ſalmen hier in van d'een misſlagh in d'ander vallen.

De Velden en vlackigheden aengaende, moetmen meeſt altijt (voornamentlijck die vooraen leggen,) met een ſchoon Groen, doch met veranderlijcke Velden beleggen, hier en daer eenige lichte ſtreecken met Geelachtighe Verwe aenleggen, en hoe verder hoe flaeuwer: welck veeltijdts inde Somer, wanneer de Locht met Wolcken beſet is, en de Sonne helder tuſſchen deſelve doorſtraelt; de hoogingh wert hier door Maſticot ofte een licht Groen gedaen. De ſchaduwen met Sap-Groen, doch niet ſterck, altijt wel de wijckingh en houdingh in acht nemende, want ſommige die wat verder liggen, worden met dun Bezie-Geel aengheleyt, en deſe ſchaduwtmen met Blaeuwer Groen en wat Oocker. Men moet hier wel letten, waer de meeſte lichten door de diſpoſitie van de Locht haer komen

komen te ſchicken, en 't Landtſchap playſant, of tryſtigh en ſomber maecken, deſe moetmen met groote Parthyen aenleggen, en de gronden ſoo alſe na den anderen volgen, doen vanden anderen wijcken, door yeder ſijn behoorlijcke kracht te geven.

Belangende de Boomen, deſe zijn mede van verſcheyden ſoort en Coleur: hierom moetmen die, welcke voor aen komen, ofte in Boſſchadie ſtaen, met verſcheyde Groenen aenleggen, op datſe wel uyt den anderen mogen onderſcheyden worden. Als ſommige met Spaens-Groen en Sever-Groen; oock wel met Spaens-Groen, Maſticot, en Bergh-Groen: deſe ſchaduwtmen met Sap-Groen, en hooghtet met Maſticot en Wit.

Boomen die uyt den Geelen ſien, daer toe ſalmen Spaens-Groen, en Maſticot, of Saffraen nemen, en ſchaduwen dat met Spaens-Groen, en Sap-Groen.

Eenighe Boomen die ganſch ros en bruyn geel geworden zijn, ſalmen aenleggen met Roet, Saffraen, en wat Fermilioen of liever Bruyn Root, en ſchaduwen die met Roet en Bruyn Root.

Item Boomen die uyt den Witten of Valen ſien, leytmen aen met Spaens-Groen en Wit, dat ſchaduwtmen met Spaens Groen en wat Indy-Blaeuw daer onder, en hooghtet met Wit dat uyt den Geel-Groenen ſiet.

Uyt dit weynige nu dat vande Boomen geſeyt is, kanmen eenigſints gisſingh maken, hoemen verder met het Lantſchap ſal handelen. Staet alleen noch te Noteeren, datmen tuſſchen de Boomen, Bergen, en Velden, ſoo die van verre als

als na by leggen, oock eenige wegen of Paden ſiet loopen, deſe moeten oock d'een flaeuwer als d'ander na den aert van 't Landtſchap ghemaeckt werden, als ſommige met wat Wit Purper ende Bruyn Oocker; andere met Roet en Beſie-Geel, oock met Bruyn Oocker, Wit en Saffraen, &c. als eenighſints de mannier daer van by de voorgronden is geſeyt.

De Boomen nu diemen ſomtijts boven op de Berghen ſiet, en verr' in 't verſchiet leggen, moeten mede als d'andere Bergen met Blaeu aengeleyt werden, en met Witachtigh blaeuw op ſommige plaetſen verlicht werden; ſomwijlen een weynigh Groen daer in, oock wel met wat Maſticot, maer flaeuwelijck, na hun verheyt.

De Kruyden nu, als Struycken, Bladen, Diſtelen en ander Loof en Ruyghte dat by de wegen, en Wortelen van groote Boomen waſt, kan om ſijn menighte van getal, en verſcheyde Coleur niet wel beſchreven werden. Sommige ſijn doncker Groen, andere Vael, Bleeck, Geelachtigh, Blauwendigh, en ſoo voorts; men kan deſe, wanneermen goede Teyckeningh heeft; in 't Leven lichtelijck navolgen.

Het thiende Capittel.

Hoemen de voornaemſte Viervoetighe Dieren Coloreeren ſal.

OM vande Viervoetige Dieren yeder in 't byſonder te ſpreecken, ſoude een groot ver-

 haei

hael van nooden zijn : dies wy alleen vande kennelijckste, ende voornaemste willen spreecken, ende voornaementlijck in acht nemen, die welcke meest in eenige Ordinantien te pas gebracht worden, en dickwils voorkomen. Wy sullen dan eerst beginnen vande

Paerden, Oßen, Koeyen, &c.

Een Castani-bruyn Paert, salmen aenleggen met Bruyn Root, Saffraen, en Swart, en schaduwen dat met Swart en Bruyn Root, en hoogent met Bruyn Root, Wit en wat Saffraen. De Mane van dese Paerden machmen wel blont maecken, en voorts vier witte Voeten geven.

Een As-graeuw Paert, salmen met Swart en Wit aenleggen, doch niet te doncker, en schaduwent met Blaeu-achtigh Swart; oock somtijts wel wat met Roet ofte andere Verwe gebroocken; en hoogent met Wit.

Een Swart Paert, leytmen met heel dun Swart aen, en schaduwt dat met sterker Swart, en hooghtet een weynigh met Swart en Wit, oock somtijdts wat Bruyn Oocker, of Bruyn Root daer by, doch sober.

Een Wit Paert, leytmen aen met Loot-wit, dat even een teint, of kenbaer verschil, met Roet of Oocker gebroocken is, men schaduwt het met Swart en Wit en wat Geel-Oocker daer onder, en hooght het met suyver Wit.

Rosse, ofte Roode Paerden, leytmen aen met Fermilioen en Bruyn Oocker: en mede wel met wat Wit daer onder, oock leytmense wel met Root-krijt alleen; men schaduwtse met Bruyn

Bruyn Root ende wat Oocker: ende hooghtſe met Root-krijt, Wit, en ſomtijts wat Roets.

De Gepleckte Paerden, moeten uyt de voorghemelde Verwen verkoſen worden, wantmen inde geſeyde Coleuren, meeſt alle de verſcheydentheyt der Paerden heeft, die den Oeffenaer met verſtant moet weten te ſchicken; volgens dat yeder ſijn hoedanigheyt van Coleur, d'eene meer na deſe, dan tot gene komt te ſtrecken.

Soo mach oock deſe Coloreeringh aen alle andere Dieren van gelijcke ſlagh toegepaſt worden; als daer ſijn, Oſſen, Koeyen, Stieren, Honden, &c. Want alle 't gene een Coleur is, heeft eenerley handelingh.

Schapen.

De Schapen ſalmen met Wit dat een weynigh met Roet gebroocken is, dunnekens aenleggen, en ſchaduwen dat met Swart, Wit en Geel Oocker, ofte Roet, en men hooght de uytſteeckende Partyen van hun Wolle met ſuyver Wit, by aldien datmenſe blanck en ſchoon wil hebben, ghelijckmen voornementlijck de jonge Lammerkens ſoo ſiet. Hierom ſalmen 't hooghſel vande gemeene Schapen, geen Wit alleen maken, maer dat met wat Roets of Oocker en Swart temperen, als tot het hooghſel noodigh is.

't Swijn, ofte Vercken.

Een Vercken salmen met Bruyn Oocker en Saffraen aenleggen, en schaduwen dat met Roet, en hoogent met Masticot. De Haertjens moeten hier en daer aen eenige Parthyen met stercke Bruyn Oocker en somtijdts wat roet aengewesen werden. De vierigheydt der Oogen salmen met Fermilioen doen, en met Masticot hoogen: De Muyl met Indi-Blaeuw Swart en Wit, en met Swart diepen; insulcken voeghen salmen oock de Swarte stippen, en vlacken die sommige inde Borstelen hebben, aenleggen, het Gapen, ofte binnenste van 't Backkuys, salmen met Fermilioen maecken, en met Lack diepen. Dusdanigh machmen oock den Leeuw, en wat diergelijcks van dese Coloreeringh is, handelen. En overmits dit Colorijt omtrent de Wilde-Swijnen meest kan toegepast werden, en dat de tamme veeltijts schoonder en witter zijn, soo salmen die met Geel Oocker en weynigh Roet dunnekens aenleggen, dese kanmen schaduwen met Roet, en hoogent met Masticot en Wit.

Den Beer.

Een Beer, salmen aenleggen met Bruyn Oocker, Swart en Bruyn Root daer onder, en geschaduwt met sterck Roet en Swart, en hoogent met Bruyn Oocker, Wit en Swart.

Den Luypaert.

Een Luypaert, ſalmen aenleggen met lichten of Geelen Oocker, en ſchaduwen met Roet uyt de Schoor-ſteen. De Vlecken op de Huyt, ſalmen met Roet en Swart leggen, de Muyl ſalmen met Swart en Wit, en wat Bruyn Oocker of dierghelijck aenleggen; en ſoo na ſijn aert uytvoeren, en wort voorts deurgaens gehooght met Geelen Oocker en Wit, ten ſy men om de gloeyentheyt daer wat Saffraen in doet.

De Wolf.

De Wolven ſijn verſcheyden van Coleur, ſommige kanmen aenleggen met Bruyn Oocker, Wit, en wat Roet; en ſchaduwen dat met klaer Roet; de Grijſe Wolven, leytmen aen met Swart Wit en Bruyn Oocker: en ſchaduwt het met Swart en Roet, ofte op ſommige plaetſen wel met Swart alleen; de Muyl leytmen met Swart en Bruyn Root aen, en diepet met Swart en Roet, en hooghet met Bruyn Root, en Wit; de Grijſe gehairtheyt, betrecktmen met Wit en een weynigh Roet, &c.

Die nu uyt den Grauwen ſien, leytmen aen met Swart en Wit en wat Root Krijt daer onder, en ſchaduwt het met Swart en Roet, en hooget met Swart en Wit; tot de Muyl die uyt den Rooden is, neemtmen Fermilioen en Wit; de Oogen zijn Caſtani-bruyn, welkmen met Wit, Bruyn Oocker, en wat Fermilioen kan doen.

Den Ezel.

De Ezels zijn meeſt altijt vael en Grijs-graeu; men kanſe met Wit en Swart aenleggen: maer voor die vael zijn, kanmender wat Bruyn Oocker in doen, en ſchaduwen die met Swart en Bruyn Oocker: aende Muyl moetmenſe met wat Wit hoogen, als oock onder en boven de Oogen, en ſoo mede aende Ooren, en onder aende Voeten.

Den Oliphant.

Een Oliphant is wat Swarter als Muys-vael; men leyt die aen met Swart en Wit, en wat Roet daer onder, en ſchaduwt hem met Swart en Roet, en hoogent met deſelve Verwe daer 't mede aengeleyt is, alleen daer wat meer Wit indoende: de Snuyte moet binnewaert aen 't eynde met Fermilioen en Wit Rootachtigh gemaeckt werden, en met wat Lack en wat Swart gediept worden; ingelijcks oock het binnenſte vande Ooren, de Oogen zijn witachtigh na den blaeuwen aerdende.

Ratten en Muyſen.

Ratten en Muyſen hebben het Coleur by na vanden Oliphant, doch wat vaelder, en daerom kanmen die ontrent ſoo handelen als boven geſeyt is, te weten Wit, Swart en wat Roet.

De Katten.

Een Katte ſalmen aenleggen na deſſelfs aert; ſommige zijn Graeuw, andere Blaeuw; men leyt de Blaeuwe met Indy-blaeuw en Wit aen; en breecket wat met Oocker ofte Roet: men ſchaduwt deſe met Indy-blaeuw, Swart en wat Roets, en wijſt daer mede de plecken en veranderinghen van het bont bequamelijck aen; en hooghtſe voorder met Wit, Indy-blaeuw en wat Swart; en voorts na datſe graeuwer ofte blaeuwer moeten zijn. Sommige Katten zijn Bruyn, Swart ofte Ros; en daer na kanmen ſig (volgens de Coleuren van andere Beeſten beſchreven) ſchicken, en hunnen aert volgen. Eenige zijn de tippen vande Ooren, en meeſt alle aen de Muyl, ofte daer de Baert-ſtoppelen komen, wat Geelachtigh, datmen met wat Geel Oocker en Wit moet doen.

De Apen.

De Apen, Meer-katten en Bavianen, leytmen aen met Schijt-Geel Roet en Swart; en de hairigheyt treckt men af met Maſticot en Wit, ſomwijl wat Roet daer onder; oock wel met Bruyn Oocker en Wit: de Trony moetmen met dun Swart en wat Roet aenleggen; de Pooten moeten van gelijcken vael ſwart zijn; datmen met Swart en Bruyn Root, oock wel wat Wit daer onder, aenleggen kan, en met Swart diepen, en ſoo voorts: ſommige zijn oock onder den

hals, en op de Borſt uyt den Witten, deſe kanmen handelen als van andere dingen geſeyt is, die met dit Coleur over een komen.

Den Eenhoorn.

Den Eenhoorn, alhoewel van veel Natuerſchrijvers getuyght wort, dat hy niet gevonden wert, ſoo wert hy echter veelmael gemaeckt, en in verſcheyde voorvallen te paſſe ghebracht. Men ſal deſe aenleggen met dun Wit, dat effen een Coleur vermindert is, en ſchaduwen dat met Swart Wit en Roet, en hooghen met het ſterckſte Wit: de Muyl is Vleeſich Rootachtig, als ſommige witte Paerden; dit ſalmen doen met Fermilioen en Wit, en ſchaduwen met dun Lack; de Oogen ende de Voet-klaeuwen zijn ſwart, &c.

Het Hart.

Het Hart moetmen met Bruyn Oocker en Root-krijt aenleggen, en ſchaduwen 't op den Rugge, en voort daer 't van nooden is met Roet en Bruyn Root. den Buyck en de Borſt, met een ſtreeck onder den Hals, moet uyt den witten weſen, de Muyl en Ooren wat Roodachtigh, ſommige wat na den ſwarten aerdende; de Klaeuwen zijn ſwart; de Hoornen met Roet aengeleyt, moetmen met Swart en Roet ſchaduwen.

Een Hinde moet oock met deſelve Verwen aengeleyt werden, doch wat dunder en gloeyender van Verwen, en ſtercker gehooght.

Haſen en Conijnen.

Den Haſe ſalmen met Bruyn Oocker aenleggen, en dat onder aenden Buyck witachtigh verdrijven ; op den Rugge , en daer 't noodigh is met Roet ſchaduwen, en hier en daer met Wit en Oocker hoogen , en op den Borſt met ſuyver Wit ; oock wel hier en daer eenige roſſe en ſwartachtige gehairtheyt trecken, &c.

Het Conijn moet met Swart, Wit, en Roet aengeleyt werden ; onder aen den Buyck iſſet wit, gelijck vanden Haſe geſeyt is : ſtaet alleen vande Conijnen te Noteeren , datter meer verſcheyden van coleuren gevonden worden, als vande Haſen ; Namentlijk witte, ſwarte, vaele, roſſe, doch meeſt graeuwe ; ontrent welcke in 't Coloreeren niet anders als het toepaſſen en verkieſen vande Verwen waer te nemen is, gelijck deſelve in andere Dieren die alreede beſchreven zijn, gevonden werden : want die dus verre zijn ghekomen , ſullen de overighe na het leven en aenleydingh van hunnen Geeſt , weten na te volghen.

Het elfde Capittel.

Hoemen alderhande Kruypende ende Fenijnige Dieren Coloreeren ſal; en eerſt vande Crocodil.

OM vande kruypende Dieren oock yets te ſeggen, ſoo willenwe vande grootſte eerſt beginnen.

De Crocodil ſalmen aenleggen met duyſter en mager Groen, vanden Rugge na onder nederwaerts tot den buyck verdreven, welckmen met Maſticot ſal beleggen; invoegen het Groen en Geel inden anderen ſmelt: dit ſalmen ſchaduwen met Indy-blaeuw en As, en hoogent op den buyck met Maſticot en Wit; de Muyl voor aen, rontom, en van binnen, moet uyt den Rooden zijn; de Afteyckeningh vande ſchobben moetmen met Swart doen; de Pooten zijn ſwartachtigh groen, en de Nagels heel ſwart.

't Serpent.

Het Serpent ſalmen op den rugge aenleggen met As-blaeuw, en na den Buyck toe met flaeu Swart; den rugge ſalmen met ſwarte pickeltjes beſprengen; den buyck moetmen door eenighe Roode Verwe wat doen gloeyen, en met ſwart ſprengen, gelijck als op den rugge; en voorts de

de Oogen Vierigh, de Klaeuwen Swart, en wat meerder tot het vertoonen van een Monſter dient: want deſe Gedrogten meeſt geinventeert werden, voegende de leden uyt andere Dieren in deſen t'ſamen; alswe uyt DAVINCI, in 't ſeſde Boeck van onſe algemeene Schilder-Konſt ſullen toonen.

Slangen.

Den Adder ofte Slange is van verſcheyden Coleur, en meeſt Vierigh; daerom datmen alſulcke Verwen daer toe gebruycken ſal als met haer Natuer over een komt, te weten Meny, Saffraen, Fermilioen, en diergelijcke; oock hier en daer wat Blaeuw op den rugge leggende; den buyck onder meeſt altijt met Maſticot, ofte Beſie-geel aenleggen, en hoogent met Maſticot en Wit; en voorts doorgaens met Swart ſprenkelen: ſommige Slangen zijn geheel geel, andere groenachtigh, maer meeſt altijt geſprenckelt, d'een vieriger dan d'ander zijnde.

De Egdiße.

De Egdiſſe is wat uyt den Bruyn-graeuwen, oock ſommige uyt den Graeuwen ſiende: men ſalſe aenleggen met Roet, en ſchaduwenſe met Swart: onder aenden buyck zijn ſommige geel, en dat ſalmen met Maſticot doen, en diepent met flaeuwe Meny; deſelve doorgaens ſprenckelen als vande Slangh geſeyt is. Die nu wat uyt den Groenen zijn, ſalmen met Ver Sap-

groen

groen aenleggen , en diepent met Sap-groen en Swart ; den buyck falmen handelen gelijck boven geleert is , en met Swart befprengen.

Vande Schildt-Padde.

De Schildt-Padde falmen boven op de fchelpen aenleggen, met Root en Swart, en wat Wit daer onder; aen fommige machmender wel wat Geel onder doen; de ftreepkens die op den rugge komen falmen met fwart af-teyckenen; het onderfterte van 't Lijf, moetmen aenleggen met Schijt-geel en wat Swart, en fommige vlacken met Mafticot beweryen; oock boven op de fchelpen met Mafticot betrecken, en diepen de fchelpen met Swart en Roet; d'Oogen zijn uyt den Gouden , daerom falmenfe met Saffraen aenleggen , en met Meny diepen; de Klaeuwen moeten fwart zijn.

De Aerd-Padde.

De Aerd-Padde is de Aerde in Coleur feer gelijck, en daerom kanmen die daer na Coloreeren; te weten, met Bruyn Oocker, Swart, Roet, en Wit.

Kick-vorßen of Puyen.

De Kick-vorffen falmen met fchoon Groen aenleggen , en met fwart befprenckelen, met Mafticot verdrijven dat het uyt den Groen-geelen

geelen op den buyck kome; de Oogen moetmen met Saffraen leggen, en rontom met ſwart betrecken: ſommige zijn heel Gras-groen, andere Geelachtigh Bruyn, oock ſommige Graeu en diergelijcke; doch alle ſoorten worden met ſwart op den Rugge geſprenckelt, en den buyck geelachtigh, de klaeuwen ſwart, en onder den beck wat uyt den witten; gelijckmen in deſen 't leven licht kan volgen.

Het twaelfde Capittel.

Hoemen de voornaemſte Vogelen en Gevederde Dieren Coloreeren ſal.

INde twee voorgaende Capittelen hebben wy gheſproocken vande Dieren der Aerden, nu willen wy tot de Vogelen des Luchts en der Aerden komen; en voor eerſt beginnen met

Den Arent.

Deſe ſalmen aenleggen met Swart en Bruyn Oocker, en ſchaduwen met Swart; de Vederen ſalmen met Bruyn Oocker en Wit ſeer voorſighrigh hoogen; de Beck en de Klaeuwen, ſalmen aenleggen met dun Beſie-geel, en ſchaduwen met Oocker of wat Roet; de Oogen van ſommige leytmen aen met Fermilioen, en hooghſe met Maſticot; andere met Saffraen, en dieptſe met Fermilioen of Meny; oock wel met Bruyn Oocker,

Oocker, de Klaeuwen van eenighe zijn ganſch ſwart, alleen zijn ſommige t'enden aen wat na den Geelen. Men kan oock aenmercken, dat den eenen Arent in ſwartheyt en vaelheydt van den anderen is verſchillende, gelijck het leven uytwijſt.

Den Griffioen.

De Griffioen leytmen aen met Saffraen, en ſchaduwt hem met Bruyn Oocker ofte Roet uyt de ſchoor-ſteen.

De Valck.

De Valck leytmen aen met Bruyn Oocker, Swart en Wit, en ſchaduwtſe met dun ſwart; de Vederen moeten met ſwart ſachtelijck afgeteyckent en beſprenckelt werden; op de Borſt moetmen hem geheel Wit hoogen, de Pooten ſalmen met Saffraen aenleggen, en met bruyn Oocker, ofte Roet ſchaduwen; de Oogen met Saffraen aengeleyt, ſalmen met Meny, of Fermilioen en Saffraen diepen, de Beck is uyt den bleeck-graeuwen.

De Kalkoen.

De Kalkoen, en Kalkoenſche-Haen, leytmen aen met Swart en een weynigh Wit, vanden rugge na den buyck allenghskens witter: moet ook doorgaens met ſwart geſprengt worden, ſoo

ſoo wel na den buyck toe , als op de Vleugelen, men ſalſe voorts mer Swart ſchaduwen; de Beenen moetmen met Indy-blaeu en Wit, ofte Swart en Wit aenleggen , en met ſtercker Blaeu ſchaduwen , de Beck is oock uyt den ſwarten; de Oogen zijn blaeuwachtigh , met Wit ghehooght: wanneerſe boos zijn , ſoo is het vel dat over den beck hanght bloet-root, datmen met Fermilioen en Lack moet aenleggen, en diepent met ſterck Lack : maer wanneerſe niet geſtoort zijn, ſoo leytmen dat wel aen als vooren, doch veel Blaeuwer , Peers en Purperachtigh; de Vederen vande Vleugels zijn aende eynden met Roſſachtige Vederen beſet; oock wel Witachtigh , alsmen in 't leven beſt kan naſpeuren.

De Swaen.

De Swaen wort aengeleyt met Wit, en een weynigh Roet , en hooghen die met Wit, inſonderheyt op die plaetſen daer ſich de Veeren met parthyen moeten uytheffen; de Pooten zijn uyt den ſwarten ; de Snebbe wort meeſt met Fermilioen en Saffraen aengeleyt, en met Lack gediept; d'Oogen komen uyt den Geelen, met een ſwart balleken.

De Gans.

De Gans wort aengeleyt met Wit, Swart, en Roet, wat Graeuwer dan de Swaen , alhoewel ſommige oock Wit zijn; men ſchaduwt deſe

dese na datse Graeu zijn, met minder of meerder Swart, Roet en Wit; en hooghse met deselve Verwe daer wat meer Wit in is; op den Rugge zijnse gemeenlijck wat Bruynder als onder aenden Buyck, de Pooten zijn sommige uyt den swarten, andere uyt den rooden; en den Beck is als de Swane.

De Endvogels.

De Endvogels zijn verscheyden van Verwe, als Swarte, Witte, Vale, Gepleckte, en sommige hebben schoone Groene Halsen; eenighe werden aengeleyt met licht Graeu, het Hooft uyt den doncker Blaeu, met een duyster Groene Hals, en Wit onder den Buyck, de Pooten zijn eenige uyt den Swarten, eenige Root, en hoogh Geel, datmen moet handelen als van den Beck der Swane geseyt is, en dewijl sommige aende Vleugelen op verscheyde wijsen gepleckt zijn, soo kanmen hier in best het leven volgen; en de Verwen handelen, volgens de Kunst.

De Duyven.

De Duyven kanmen uyt de voorschreven Coleuren na het leven wel schicken; want aen de Swaen, Gans, en Endvogel, kanmen alle de Verwen der Duyven vinden.

De

De Hoenders.

De Hoenderen konnen oock niet wel voorghefchreven worden, maer moeten foo wel de Hennen als de Hanen, na het leven (volgens 't vermogen der Konft) gevolght werden: Gemerckt dat de voorfchreven dinghen u Leeren, hoe ghy Graeuw, Swart, Vael, ende andere Verwen leggen, fchaduwen en dagen fult.

De Struys-Vogel

De Struys-Vogel falmen met Swart, Wit, en Roet, uyt den Graeuwen aenlegghen, en de Vederen uyt den Graeu-Witten afmalen, en fchaduwen hem over al met Swart, en wat Roet, en hooghen hem met Wit; de Voeten zijn uyt den fwarten.

Den Phefant.

Den Phefant is eenfdeels als den Struys, doch wat Roffer, datmen met Root-krijt te bate komt; de fpickelinghe der Vederen doetmen met wat Bruynder Verwe: voorts zijn de Oogen als een Valck, Geelachtigh en helder; de Beenen leytmen aen met Schijt-geel, en dieptfe met Swart en wat Oocker. Alfmen defe na 't leven kan doen is beft, want 't is een fraye en Schilderachtige Vogel, wanneermen die wel weet na te volgen.

Den Uyl.

De Uylen zijn verſcheyden in ſoort, en eenige zijn verſchilligh in Verwe; den Rans-Uyl aengaende, wort oock met Swart, Wit en wat Roet aengeleyt, en met Roet geſchaduwt, of ſoomen hem wat roſſer hebben wilt, kanmen daer wat Root-krijt onder doen; dit kanmen met Geel-Oocker, Root-krijt en Wit hoogen; de Oogen zijn gheheel Geel, met Wit omvangen, de Voeten Bruyn-geel; en ſoo voorts kan men met d'andere Broeders naer advenant handthandelen.

Den Oyevaer.

Den Oyevaer wort wat Graeuwachtigh aengeleyt, en met ſuyver Wit ghehooght; aende eynden vande Vleugelen is hy ſwart, de Snebbe ende Pooten worden met Fermilioen aengeleyt, en met Lack gediept.

Aengaende nu de reſteerende Vogels, als Papegaeyen, Pauwen, Kijvijten, Kraeyen, Exters, Swaelmen, Moſſen, Vincken, Ys-Vogels, Canarien, en watter meer ſou moghen weſen, kanmen uyt de voornoemde genoegſaem ſchicken, inſonderheyt wanneermen ſich na 't leven komt te oeffenen; want dat is deurgaens inde Schilder-Konſt den beſten Leer-Meeſter om te volghen.

Het

Het derthiende Capittel.

Hoemen alderhande Wateren en Vißen, Natuerlijck ſal Coloreeren.

IN het aenleggen vande Wateren, moetmen voor al aenmercken, den aert van het ſelve, of het klaer of troebel, groenigh, geel, of wit; Zee-water, of dat het ſoet-ſtil-ſtaende Water is, het geen men maecken ſal. Oock moetmen dat veelmael ſchicken na dat de Lucht gheſtelt is, want het ſich daer naer verandert, om dieswil dat de Lucht in 't Water ſchijnt. Noteert oock in 't voorby gaen, datmen in ganſch helder Fonteyn-Water, daermen tot op den gront ſiet, de voorwerpen noyt ſoo ſterck en moet doen inſchijnen, als wel in andere die wat troubelder, doch evenwel ſchoon zijn, om dat de ſtralen vande voorwerpen inde klaere Wateren doorgaen, ende van het opper-vlack ſoo klaer niet wederom en ſteuten, als wel vande gheroerde Wateren; welcke dinghen breeder in 't laetſte Boeck van onſe algemeene Schilder-Kunſt, ſullen beweſen werden.

Een Water nu dat van verde leyt, ſalmen ſeer flaeuw aenleggen met dun Indy-blaeuw en wat Wits, en de donckere ſengen die hier of daer vande Windt daer in vallen, moetmen met Indy-blaeuw en Aſcus beleggen, oock wel wat Sap-groen, of Bruyn Schijt-geel daer in: ende

de glansigheyt of het opkabbelen des Waters, salmen met wit doen.

De Wateren die wat nader leggen, salmen met sterck Indy-Blaeu en weynigh Wit, met wat Spaens Groen aenlegghen, en schaduwen of beleggen de duystere streecken daer van met Indigo en Spaens Groen, en hooghen de Opwellingh met Wit als boven.

De Wateren nu die tussen inde Lantschappen leggen, en mos-achtigh en met Reuyt bewassen zijn, dese salmen met wat Groen en Schijtgeel hier en daer over 't aengeleyde beschommelen, na den aert der Schilder-Konst ende het leven.

In sommige Wateren bemercktmen een geelachtige aert, datmen met Bezie-geel, en wat Roet en wit, te weegh brengen kan.

De Zee-Wateren zijn veeltijt wat Groenachtigh, en dat salmen schaduwen met Spaensgroen en wat Swart, de schuymende Baren met wit hooghen, en daer in het leven en de verscheyden gesteltheden der Zee volgen.

De Vissen.

Aengaende nu de Vissen, weetmen dat verscheyden zijn van Coleur en Aert, als eenighe zijn bruyn-achtigh, andere groen-achtigh, en blaeu, oock sommige by na swart, graeu, en diergelijcke. De Groene, diemen oock meest
in

in Groene wateren vint, worden aengeleyt met Indi-blaeu en Bezie-geel, en geſchaduwt met Indi-blaeu, en gehooght met wit. Sommighe leytmen aen met witachtigh Geel, en ſchaduwt die uyt den doncker Groenen, gelijck die oock met alle de reſt na 't leven lichtelijck konnen ghevolght werden. Eenighe hebben de Vinnen root, andere graeu, witachtigh, en geel, &c.

Het veerthiende Capittel.

Hoemen alderhande Boom-Vruchten, Natuerlijck Coloreeren ſal.

OM vande Gewaſſen te ſpreecken, ſoo beginnen wy vande Boom-vruchten; en onder die alder-eerſt vande

Appelen.

Deſe ſalmen aenleggen met ſchoone dunne Maſticot, en weynigh Spaens Groen daer onder; oock wel wat wit, Bezie-Geel en Spaens Groen; dit ſalmen ſchaduwen met Bruyn Oocker en wat Spaens Groen, of Bruyn Oocker en Lack, en blooſeeren hem, ſoo hy dat vereyſt met ſchoone Lack; het hooghſel ſalmen met ſuyver wit en Maſticot doen, en 't ſterckſte hoogſel ofte het blincken, met wit alleen. Men moet vorder acht geven op den aert der Appelen, offe Geel of Groen, of bloſeerigh zijn,

of datſe rijp of onrijp zijn, want 'er in Coleur en ſoorte groot verſchil is. Staet oock noch te letten, datmen deſe Vruchten wat dunne en teer moet aenlegghen, inſonderheydt diemen bloſeren moet, om dieſwil dat de Lack ſich op de Maſticot niet wel en laet handelen: waerom eenige de roodigheyt alleen op den ſuyveren grondt leggen, en d'ander Coleuren daer tegen aen Schilderen, dat yeder kan beproeven hoe 't beſt van hem wil gedaen weſen.

De Peeren.

De Peeren ſalmen van gelijcke met Maſticot en weynigh Spaens Groen aenleggen, en met Bruyn Oocker en Groen ſachtjens ſchaduwen, ſommige moetmen mede wat bloſeeren, en dat ſalmen doen als den Appel; maer ſoo hoogh van Coleur niet: de Peeren zijn als bekent is mede verſcheyde van Coleur, d'een Geel, Groenigh, en Bruyn, Ros en dierghelijcke, alſmen in 't leven daer van kan na ſien.

De Kerßen.

De Krieck of Boom-gaert Kers, ſalmen aenleggen met Fermilioen en Brezilje Verwe, en ſchaduwenſe met Lack; en hoogenſe met Fermilioen, en ſomtijts wat Wit daer in, gelijckmen oock de blinckentheyt wel met een ſtipken wit doet, ſoo 't de occaſie van 't licht toelaet. Sommige Kriecken die van eenen anderen aert zijn, leytmen met Lack aen, en men ſchaduwtſe

duwtſe met ſtercker Lack, en hooghſe met Lack en Wit.

De Spaenſe Krick of Bylans-Kers, wort in 't midden beleyt met Fermilioen, Lack en Wit, en laet de kanten Geelachtigh wit blijven, na welckmen de Lackachtigheydt verdryven ſal; en dan voorts met ſchoone Lack blooſeeren, en met Wit hoogen.

Een Morelle, leytmen aen met Vette Brezilje en wat Swart; en ſchaduwt die dan met Swart, en hoogen 't met Fermilioen, Lack en Swart; en dat ſachtjens onder den anderen verdrijven, datmen niet en merckt dat het gehoogt is; en ſetten dan met wit een hoogſel op, is 't by aldien datſe blincken moet.

Moerbezy.

Een Moerbezy ſalmen aenleggen met ſuyver Brezilje, die wat Bruyn of ſterck is; en daer na deſelve met Swart overgaen, in dier voegen dat het tuſſchen de kartelingh, en heuveltjens vande Bezy wat Rootachtigh doorſchijne: en op de ſijde na den dagh op eenige vande heuvelkens, een ſtipken Wit, of Wit en wat Lack en Swart, tot een hooghſel ſetten; en het leven volgen.

Aerd-bezien.

Aerd-beſien of Frenſen, leytmen de gront geelachtigh Wit, daer na overſchommeltmen de gront heel dunnekens met Lack en Fermilioen, invoegen die aen het boven-eynde, en op d'een of d'ander zijde wat Witachtigh blijve, oock ſommige wat meer na den geel of witten aerdende, men ſchaduwtſe dan met Lack, en verhooghtſe met Meny en Maſticot, en ſomtijdts noch een hooghſel met wit alleen, de ſtipkens ſalmen met Lack en Swart doen; en die op de Witte of geele gront komnen, zijn veeltijt wat Bruyn, datmen met Oocker en Roet kan doen.

Druyven.

Een Roode en Blaeuwe Wijn-druyve, ſalmen aenleggen met Purper, en ſchaduwen die met As-blaeuw, en hoogent met Wit.

De Witte Wijn-druyven ſalmen aenleggen met heel dun Spaens Groen, met ſeer weynigh Maſticot en Wit, of Bezie-geel alleen daer onder, en ſchaduwen die met dun Sap-groen; hoogenſe met Maſticot en Wit; oock wel ſommighe met een ſtipken wit alleen, daer 't den dagh mede brenght: de blaeuwigheydt vanden Daeuw diemen aen ſommighe ſiet, ſalmen met Aſcus en Wit, en weynigh Spaens groen daer onder beleggen, doch heel ſacht en dommeligh.

De

De Persiken en Abrikosen.

De Perse salmen aenleggen met dunne Masticot, of Wit en Bezie-geel, en schaduwen die met Oocker die wat na den Bruyn-geelen treckt; voorts indiense geblooseert moeten zijn, dat niet altijt beurt, soo salmen dat met Lack doen, en met Wit hoogen; de kanten moeten van sommighe wat naden Blaeuw-groenen' aerden, datmen sachtjens moet verdrijven, oock zijn veele niet gheblosеert dan de Abrikosen; zijn geelder, en in 't gemeen gloeyender gheblooseert, andersints kanmense op de wijse vanden Persick aenleggen, alleen onderscheydende, dat van dese beyde Vruchten, d'een vry groender, blaeuwer, geelder en Rooder is als d'ander, alsmen in 't leven kan nasien.

Witte en Blaeuwe Pruymen.

De Witte Pruymen kanmen mede handelen als de Persick, maer is wat geelder, insonderheyt die gansch rijp zijn.

De Blaeuwe Pruymen salmen met Purper aenlegghen, en met Ascus schaduwen; aende steelen moetmense wat uyt den Groenen maecken, en sachtjens onder 't Purper verdrijven, en met Purper en Wit hoogen.

Oocker - Noten.

De Groene Oocker-Nooten ſalmen aenleggen met Spaens-groen en wat Sap-groen; en ſchaduwen met Sap-groen, en hoogent met Spaens-groen en Wit.

Een gebolſterde Note ſalmen aenleggen met Bruyn Oocker en wat wit, en ſchaduwenſe met Bruyn Oocker en Roet, en hoogenſe met Geel Oocker en Wit.

Oraengie - Appel.

Een Oraengie-Appel leytmen aen met fijne Meny en Saffraen, men ſchaduwt hem met Lack, en men hooght hem met ſchoone Maſticot; die nu wat bleecker zijn, kanmen aenleggen als de Lamoen, te weten met ſchoone Maſticot, en ſchaduwen hem met Bruyn Oocker en Saffraen, en hoogent met Maſticot en Wit.

Het vijfthiende Capittel.

Hoemen alderhande Aerdt-Vruchten, Coloreeren sal.

ONder alle de Aerdt-Vruchten, beginnen wy eerst vanden

Radijs.

Dese salmen met wit aenleggen, en met dun Swart of Oost-Indische Inct schaduwen, en boven aen de Hoofden met Lack bloseeren, en na beneden verdrijven; ofte oock sommige wel met wat dun Sap-groen, en voorts met sterck wit hoogen, by aldiense niet sterck ghenoegh aengeleyt en zijn; het Loof leytmen met Spaens-groen en Sap-groen, datmen schaduwt met Sap-groen en wat Indigo, en hooght met Masticot. Noteert hier wederom, dat de dingen die wit zijn, door den grondt van 't Papier (als meer geseyt is) konnen vertoont werden.

De Witte en Roode Kool.

Een witte Kool salmen met gheheel dun Geel aenleggen, en op sommighe plaetsen met heel dun Groen en wat Wit, na den Geelen aerdende, verdrijven; en schaduwense dan met dun

dun Bruyn Oocker en Sap-groen, heel ſachtjens, en hoogent met ſuyver Wit. Eenige zijn wat na den blaeu-groenen aerdende, daermen hem na ſchicken kan.

De Roode Koolen ſalmen aenleggen met Purper, en ſchaduwen die met Lackmoes en wat Lack, en hoogenſe met Purper en Wit onder den anderen.

Geele Wortelen.

De Geele Wortelen ſalmen aenleggen met Geel Oocker en Saffraen, of ſoomen die noch hooger van Coleur begeert, kanmen wat Meny daer onder doen; en met Geel Oocker, en Bruyn Oocker, en wat Roet ſchaduwen, en met Maſticot hoogen. Item, de witte Peen; of Wortelen leytmen aen met Maſticot en Wit, de Kartelingh die in ſommige zijn, doetmen met Roet en Bruyn Oocker; hun Loof kan uyt de andere Velt-kruyden verſtaen worden.

Komkommers.

De Komkommer wort aengeleyt aende eynden met dun Geel, in 't midden met Groen na de eynden ſacht onder 't witte Geel verdreven; men ſchaduwtſe met Sap-groen en weynigh Indigo; en het Geel met wat Bruyn Oocker en Sap-groen; men hooghtſe met Spaens-groen en Wit, en de enden met Wit alleen, de ſtipkens die daer in komen, kanmen met Root en Swart doen, en ſoo voorts.

Kou-

Kauwoerden.

De Kauwoerden die Geel zijn, ſalmen met Bruyn-Geel aenleggen, en met Bruyn Oocker en Sap-groen ſchaduwen; de Aderkens die daer overloopen, ſalmen met een ſtercker Bruyn Oocker beleggen, en met Wit, Geel en Sap-groen hoogen.

De Groene Kauwoerden ſalmen met Spaens-groen, Indy-blaeuw en Sap-groen aenleggen, en ſchaduwen die met Sap-groen en Indy-blaeu, en hoogenſe met Maſticot.

Raepen.

De Raepe wort met wit aengeleyt, en met Roet en Swart ſachjens gheſchaduwt, en hoogenſe met ſeer ſterck wit; het Loof ſalmen met ſchoon Spaens-groen aenleggen, en met Sap-groen diepen, en hoogenſe met Maſticot. Voorts is de bloſeringh als vande Radijs gheſeyt is, met Lack, en ſomtijts wat Lack-moes en Brezilje Verwe, ſooſe wat na den blaeuw Purperen aerden, die oock ſommige wat bleeck Groen aende Hoofden zijn.

Voorts de andere kleyne Aert-Vruchten moetmen na het leven ſien te doen, want den Liefhebbenden Konſtenaer die hem hier in wil oeffenen, behoort altijt genegen te weſen om het leven doorgaens met aendacht te beſchouwen,

ten

ten eynde als hy het leven moet missen, sich door sijn geoeffende inbeeldingh soude konnen behelpen, want alles te beschrijven is hier onmogelijck.

Maer eer wy dit Capittel eyndighen, soo staet eens voor al noch aen te mercken, en insonderheyt inde Vruchten, datmen deselve niet altijt van eenerley Colorijt en moet maecken, voornamentlijck daer een selfde dingh verscheydemael in een stuck wercks wort vertoont, gelijck als in Freuytagien, daer den eenen Appel, Peer, Abrikoos noch Pruym, niet juyst en is als den anderen, maer altijt verschillende, d'een geelder, groender, rooder, en soo voorts als d'ander, welck een playsantie in 't aensien is, en 't verstant des Constenaers, te kennen geeft.

Het sesthiende Capittel.

Hoemen de voornaemste Bloemen des Velts, natuerlijck Coloreeren sal.

EErstelijck alsoo de Roose de bekenste Bloeme is, die ons hier te Lande oock gemeen is, soo willen wy daer van eerst handelen.

Een Roode Roose

Salmen aenleggen met schoon Veneets Lack, en weynigh wit daer in; en schaduwen dat met schoon

ſchoon Bruyn Lack , en hoogent met wit, en 't ſelve Lack onder den anderen.

De Provency Rooſe , ſalmen aenleggen met ſchoone Lack, en wat meer wit daer onder als de voorſchrevene , en ſchaduwenſe met ſchoon Lack, en hoogenſe met Wit.

De Witte Rooſen ſalmen aenleggen met Veneets wit , en ſchaduwent met wit en ſwart, en voorts met ſchoon wit gehooght; men kan deſelve met Ooſt-Indiſche Inct dunnekens ſchaduwen, latende de verlichte Parthyen door den grondt des Papiers.

De Klap - Rooſe leytmen even eens als de Roode Rooſe aen , en ruym ſoo hoogh van Coleur.

Het Zaet dat binnen in allerhande Rooſen is, leytmen met ſchoone Maſticot aen, en diepent met Meny, en hooght het met wit: inde Witte en Roode Rooſen ſchijnt het Zaet wel ſoo hoogh van Coleur te zijn.

Het Groen van het buytenſte der Rooſen, ſalmen aenleggen met Spaens-groen en wat Bezie - geel daer onder , en ſchaduwent met het ſelve Spaens - groen en Sap-groen: tot de Steelen ſalmen altijdt wat Oocker ofte Roet onder 't Groen doen , en wat Bruynder of Roſſer Coloreeren.

Aco-

Acoleyen.

De Acoleyen ſalmen met Wit en Blaeuw aenleggen, en met Indy-blaeuw en Aſcus ſchaduwen, en hoogenſe met Aſcus en Wit.

Gout-Bloemen.

Gout-Bloemen leytmen aen met Geel Oprement en wat Meny, ofte met Ruſgeel, ende ſchaduwtſe met Fermilioen, Lack en Meny, en hooghſe met Maſticot.

Koren-Bloem.

De Koren-Bloem leytmen aen met Blaeu en Wit, en ſchaduwtſe met Indy-blaeuw, en verhooghtſe met Aſcus en Wit.

De Grenoſle.

De Grenoſle is verſcheyden, ſommige werden wat bleecker aengeleyt als de Rooſe, de beſprenckelingh en vlammen doetmen met ſchoone Lack; eenige vlammen zijn ſchoonder van Root op eenen witten gront, deſe leytmen met Fermilioen en Lack, en ſchaduwtſe met ſterck Lack; het Witte kanmen oock door de grondt van 't Papier vertoonen, en ſchaduwen dat met dunne Ooſt-Indiſchen Inct; het Loof ſalmen met

met Spaens - Groen , wat Wits en Indigo aenleggen , ofte met Bergh - groen alleen , en met Sap - groen ſchaduwen ; deſe willen beſt na 't leven gedaen worden.

De Tullipaen.

De Tullipaenen zijn ſeer verſcheyden van ſoorten en Verwen , daerom wy in 't byſonder vande ſelve niet en ſullen ſpreecken , vermits men daer in ſoo noodigh als ergens , het leven in behoort te volgen. Men kan de meeſte ſoorten van deſe Bloemen , met ſeer kleyne moeyte door de Water-Verwen Coloreeren : 't welcke meeſt geſchiet , om dieſwil dat de witte gront in veele te paſſe komt ; waerom datmen deſe dan aldus ſal handelen:

Teyckent voor eerſt uwe Bloem met Potloot ſoo los als doenlijck is, het ſy dan op wit Papier ofte Parquement ; dan ſoo ſchaduwt het hier en daer een weynigh , als of ghy daer een witte Bloem door 't Waſſen mede vertoonen wout , 't welckmen met dun Ooſt-Indiſchen Inct ſal doen , ſomtijdts een weynigh uyt den Groengeelen , datmen met wat Bezie - geel kan doen ; oock kanmen deſe ſchaduwen wel met gevreven Pot-loot doen ; dit gedaen zijnde , ſoo leyt de Vlammen van het Coleur uwer Bloem ſoodanigh aen als ghy wilt ; dat droogh zijnde , diepet en hooget na den eyſch der Verwe , als van yeder ſoort geleert is ; ſoo ſult ghy het natuerwel konnen Coloreeren , het zy dan datſe Root,

Lackigh, Purper, ofte van verſcheyde Coleuren gevlamt zijn. Die van eenerley Coleur zijn als Geel, ofte Roodt, &c. die moetmen met ſoodanigen Verwe aenleggen, als met haer Coleur over een komt; en ſooder eenige vlammen in komen, daer na dan beleggen, ten ſy men die in 't aenleggen neffens elkanderen kan doen, 't welck vande voornaemſte groote vlammen beſt kan geſchieden.

Het ſeventhiende Capittel.

Hoemen alderhande Gout, Silver, Koper, Tin en Yſer-Werck, Coloreeren ſal.

Het Gout.

TOt de Goude Coleuren ſalmen nemen Meny, Saffraen, en meeſt lichten Oocker, waer mede men alderhande Goude Vaten, en andere kleyne dingen aenleggen kan, en ſchaduwen dat met Lack en wat Roet; en de voornaemſte diepſels met Lack, Roet, en Swart; en hoogent met Schulp-Gout, na den eyſch der wercken.

Sil-

Silver.

Het Silver ſalmen met dun Wit aenleggen, en ſchaduwen dat met Swart en wat Blaeuw daer onder, en hoogent met Silver.

Tin - Werck.

Het Tinne - Werck is wat blaeuwer als het Silver, hierom ſalmen 't aenleggen met dun Indy-blaeuw en Wit, en ſchaduwen dat met Indy-blaeuw, Aſcus en Swart, en hoogent met Wit, of ſoomen wil met Silver.

Blanck Yſer - Werck.

Het Blanck Yſer-Werck heeft by na geheel den Aert van het Tin, en daerom kanmen dat op eenerley mannier handelen.

Geele Koper.

Het Geele Koper ſalmen aenleggen met dun Schijt-Geel, of Bezie - Geel en Wit, en ſchaduwen dat met Indy - blaeuw en wat Spaens-Groen, en het voornaemſte met Indy - blaeuw, en hoogent met Maſticot. Ende dit is wat aengaende de Kopere en Metale Beelden, en diergelijcke Wercken die door de lucht beſlaghen

zijn;

zijn; maer by aldien 't ſchoon en glanſſigh moet weſen, ſoo ſalmen dat by na handelen als van het Gout geſeyt is, doch wat lager van Coleur.

Het Blancke Root-Koper.

Het Blancke Root-Koper leytmen aen met Bruyn - Root, en Wit; en ſchaduwet met Bruyn - Ròot, Lack, en wat Roet, en hoogent met Bruyn, Root en Wit; men mach het hier en daer, daer ſchitter-lichten op vallen, wel een weynigh met Schulp-Silver hooghen. Waer mede wy, ſoo van deſe, als vande gheheele Verlichterie een eynde maecken: Latende yeder het profijt door d'aenleydingh van ſijnen Geeſt en Neerſtige Opmerckingh, daer in geerne genieten.

FINIS.

